

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

LX. A
STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1948:42
ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

Betänkande

OCH FÖRSLAG ANGÅENDE

STUDENTSOCIALA STÖDÅTGÄRDER

avgivet av

1946 ÅRS UTREDNING OM
DEN HÖGRE UTBILDNINGENS DEMOKRATISERING —
STUDENTSOCIALA UTREDNINGEN

STOCKHOLM 1948

Statens offentliga utredningar 1948

Kronologisk förteckning

1. Betänkande med förslag rörande organisation och avlöningsförhållanden m. m. vid lantmäteristyrelsen och länslantmäterikontoren. Idun. 120 s. **Jo**.
2. Betänkande med utredning och förslag rörande organisationen av verksamheten för jordbrukets yttre och inre rationalisering. Idun. 220 s. **Jo**.
3. Betänkande med förslag till ändrad butikstängningslagstiftning. Norstedt. 148 s. **I**.
4. Markutredningen. 1. Betänkande med förslag till vissa ändringar i expropriationslagstiftningen. Marcus. 169 s. **Ju**.
5. Trädgårdsundervisningen. Norstedt. 200 s. **Jo**.
6. Elkraftutredningens redogörelse nr 2: 6—7. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Jönköpings län och Kronobergs län. Beckman. 75 s. **K**.
7. Parlamentariska undersökningskommissionen angående flyktingärenden och säkerhetstjänst. 3. Betänkande angående säkerhetstjänstens verksamhet. Norstedt. 490 s., 1 pl. **I**.
8. Betänkande med förslag till ny Kungl. Maj:ts förordning angående explosiva varor m. m. Norstedt. 231 s. **H**.
9. Betänkande rörande Sveriges smalspåriga järnvägar. Del 3. Smalspåriga järnvägar i Östra Småland och Östergötland. Idun. 243 s. **K**.
10. Betänkande angående skärgårdstrafiken m. m. V. Petterson. 424 s. **K**.
11. Kommitténs för partiellt arbetsföra betänkande. 4. Förslag angående partiellt arbetsföras anställning i allmän tjänst. Katalog och Tidskriftstryck. 132 s. **S**.
12. Statens trädgårdsförsök. Norstedt. 75 s. **Jo**.
13. Betänkande angående statens järnvägars organisation. Del 1. Den centrala ledningen. Katalog och Tidskriftstryck. 55 s. **K**.
14. Den öppna läkarvården i riket. Idun. 411 s. **I**.
15. Elkraftutredningens redogörelse nr 2: 16. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Skaraborgs län. Beckman. 48 s. **K**.
16. Förslag till sjöarbetstidslag. Heggström. 101 s. **H**.
17. Betänkande angående utbildning av sjuksköterskor och annan sjukvårdspersonal. 1. Kihlström. 228 s. **I**.
18. Betänkande rörande vägnämndernas och länsvägnämndernas arbetsuppgifter m. m. Beckman. 56 s. **K**.
19. Den svenska spritfabrikationen och dess avsättningsförhållanden. Marcus. 95 s. **Fi**.
20. Betänkande med förslag till åtgärder för höjande av trafiksäkerheten. Kihlström. 413 s. **K**.
21. Ungdomen och arbetet. Ungdomsvårdskommitténs betänkande. 6. Idun. 317 s. **Ju**.
22. 1944 års allmänna skattekommitté. 2. Betänkande med förslag till ändrade bestämmelser angående beskattning av livförsäkringsanstalter och livförsäkringsstagare m. m. Marcus. 227 s. **Fi**.
23. Betänkande med förslag till lag om nykterhetsvård m. m. Marcus. 334 s., 6 pl. **I**.
24. Bilagor till medicinalstyrelsens utredning om den öppna läkarvården i riket. Idun. 393 s. **I**.
25. Elkraftutredningens redogörelse nr 2: 5. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Östergötlands län. Beckman. 42 s. **K**.
26. Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 8. Tiden juli 1946—juni 1947. Av K. Åmark. Idun. 394 s. **Fo**.
27. 1946 års skolkommissionens betänkande med förslag till riktlinjer för det svenska skolväsendets utveckling. Heggström. xvi, 561 s. **E**.
28. Betänkande med förslag till nya mellaninstanser för folkskoleväsendet. Katalog och Tidskriftstryck. 129 s. **E**.
29. Betänkande rörande vissa utrikeshandelsfrämjande åtgärder. Marcus. 96 s. **H**.
30. Betänkande och förslag angående det fria och frivilliga folkbildningsarbetet. Del 2. Estetiskt folkbildningsarbete. Beckman. 200 s. **E**.
31. Betänkande med förslag angående isbrytningens ordnande längs Norrlandskusten m. m. Idun. 100 s., 1 karta. **H**.
32. Utredning rörande skogstillgångarna och skogsindustriernas råvaruförörjning i övre och mellersta Norrland m. m. Kihlström. 200 s. **Jo**.
33. 1943 års sockersjukutredningens betänkande angående sockersjukvården i riket. Idun. 191 s. **I**.
34. Betänkande med förslag till vägtrafikförordning m. m. Marcus. 328 s. **K**.
35. Förslag rörande förbättring av statens järnvägars bostadsbestånd. V. Petterson. 100 s. **K**.
36. Betänkande med förslag angående artificiell inseminationsverksamhet bland nötkreatur. Katalog och Tidskriftstryck. 118 s. **Jo**.
37. Statens sjukhusutredning av år 1943. Betänkande 4. Synpunkter och förslag rörande sinnessjukvården. Beckman. 195 s. **I**.
38. Betänkande med förslag till förordning angående kollektor. Beckman. 51 s. **E**.
39. Socialvårdskommitténs betänkande. 16. Utredning och förslag angående lag om obligatorisk arbetslöshetsförsäkring. Beckman. 532 s. **S**.
40. Strafflagberedningens promemoria med förslag till lagstiftning om domstols rätt att nedsätta eller eftergiva påföljd för brott samt om eftergift av åtal. Marcus. 43 s. **Ju**.
41. Betänkande med utredning och förslag rörande ortoped- och vanförevårdens organisation. Katalog och Tidskriftstryck. 192 s. **I**.
42. Betänkande och förslag angående studentsociala stödåtgärder. Katalog och Tidskriftstryck. 292 s. **E**.

Anm. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E**. = ecklesiastikdepartementet. **Jo** = jordbruksdepartementet.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1948:42
ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

Betänkande
OCH FÖRSLAG ANGÅENDE
STUDENTSOCIALA STÖDÅTGÄRDER

avgivet av

1946 ÅRS UTREDNING OM
DEN HÖGRE UTBILDNINGENS DEMOKRATISERING —
STUDENTSOCIALA UTREDNINGEN

Stockholm 1948
Katalog och Tidskriftstryck

82709

STATE OF TEXAS
COUNTY OF [illegible]

[illegible text]

[illegible text]

[illegible text]

[illegible text]

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	Sid.
<i>Skrivelse till Departementschefen</i>	7
Kap. 1. Inledning	9
Utredningsuppdraget	9
Utredningsarbetets bedrivande	11
Avgränsningsfrågor	13
Kap. 2. Utbildningsmöjligheternas demokratisering	15
Kap. 3. Universitets- och högskolestudenternas aktuella situation ..	22
<i>Studentexamen som inträdeskvalifikation</i>	22
<i>Statistiska uppgifter rörande abiturienterna</i>	25
Antalet avlagda studentexamina	25
Lunda-undersökningen	27
Abiturienternas sociala härkomst s. 27. — Betygsnivå s. 32. — Val av vidareutbildning s. 33. — Social härkomst och betygsnivå s. 35. — Social härkomst och val av vidareutbild- ning s. 36. — Betygsstandard och val av vidareutbildning s. 44.	
Begåvningsreserven	50
<i>Statistiska uppgifter rörande studenterna vid högre läro- anstalter</i>	55
Antalet vid universitet och högskolor inskrivna studerande	55
Studenternas sociala härkomst	57
Socialinstitutens elevkårer	65
<i>Studietidens ekonomi</i>	69
Det statistiska underlaget	69
Inkomster	72
Utgifter	76
Studietidens längd, studiekostnadernas totala belopp	80
Kap. 4. Hittills vidtagna statliga åtgärder i syfte att giva studielämp- lig, obemedlad ungdom möjlighet till fortsatt utbildning	83
Statsstipendier för bedrivande av studier vid allmänna läroverk m. fl. läroanstalter	83
Statsstipendier till kursavgifter vid brevkolor (korrespon- densinstitut) m. m.	86
Statens räntefria studielån	87
Statens lånefond för universitetsstudier	91

	Anslag ur allmänna arvsfonden	92
	Statsstipendier vid universitet och vissa högskolor	92
	Stipendier för främjande av högre studier och forskning	96
	Sammanfattning	97
Kap. 5.	Studentsociala förhållanden i andra länder	99
	Danmark	99
	Norge	103
	England och Wales	105
	U S A	111
	Tjeckoslovakien	120
	Sovjetunionen	122
Kap. 6.	Olika åtgärder för att undanröja ännu kvarstående ekonomiska hinder för utbildning vid universitet och högskolor ..	131
	<i>Inledning</i>	131
	<i>Lön under studietiden</i>	132
	Allmän motivering s. 132. — Studielönen och studenternas definitiva yrkesval s. 135. — Studielönens dubbla betydelse s. 136. — Skäl som tala för en studielön till akademiker s. 138. — Invändningar mot studielönen s. 139. — Andra faktorer som påverka ståndpunktstagandet till studielönen s. 141. — Sammanfattning s. 142.	
	<i>Stipendier och studielån</i>	144
	Allmänna synpunkter	144
	Statsstipendier	148
	Stipendiernas form s. 148. — Stipendietidens längd s. 153. — Tidpunkt för stipendiernas insättande s. 156. — Behörighetskrav s. 157. — Storleken av statens årliga bidrag s. 159.	
	Studielån	166
	Låneformerna s. 167. — Behörighetskrav s. 168. — Storleken av statens årliga bidrag s. 169. — Statens ränteutgifter s. 177.	
	Sammanfattning	179
	Stipendier s. 179. — Studielån s. 180. — Organisatoriska och administrativa bestämmelser s. 181.	
	<i>Särskilt yttrande av herr Dahlström</i>	182
Kap. 7.	Olika åtgärder för att nedbringa studenternas levnads-kostnader	184
	<i>Studentbostäder</i>	184
	Studenternas bostadsfråga	184
	Planerade studentbostäder	187
	Utredningens förslag	189
	Allmänna synpunkter s. 189. — Hyresnivå s. 191. — Standard s. 192. — Finansiering s. 193.	
	<i>Studentmatsalar</i>	194
	Nuvarande förhållanden	195
	Utredningens synpunkter och förslag	199
	<i>Resebidrag</i>	202
	Kostnadsberäkningar	204
	<i>Kurslitteratursamlingar</i>	206
	Beräkningar för Uppsala universitet	207

	Beräkningar för övriga läroanstalter	216
	Lunds universitet s. 216. — Stockholms högskola s. 217. — Göteborgs högskola s. 218. — Fackhögskolorna s. 218.	
	Sammanfattning av anslagsbehov	218
	<i>Obligatoriska avgifter</i>	219
Kap. 8.	Stödet åt studentfamiljerna	222
	Antalet studentäktenskap	222
	Direkta stödformer	223
	Stipendier s. 223. — Studielån s. 224.	
	Barnfamiljerna	225
Kap. 9.	Studenternas fysiska fostran, hälsovård och sjukvård	227
	<i>Inledning</i>	227
	<i>Studenternas fysiska fostran</i>	228
	<i>Studenternas hälsovård</i>	229
	Tuberkulos s. 231. — Nervösa rubbningar s. 233.	
	<i>Studenternas sjukvård</i>	235
	Den öppna vården. Studentläkaren s. 235. — Sjukhus- och sanatorievård s. 237.	
	<i>Studenternas tandvård</i>	237
	<i>Försäkringsfrågor</i>	239
	Den nya sjukförsäkringen s. 239. — Lagen om försäkring för olycksfall i arbete s. 239.	
	<i>Organisatoriska frågor</i>	240
	Studentläkarnas arbete s. 240. — Studentläkarnas ställning s. 242. — Studentläkarnas arvoden s. 242. — Genomförandet av förslagen s. 242.	
	<i>Kostnadsberäkningar</i>	243
	<i>Sammanfattning av förslagen</i>	245
Kap. 10.	Frågan om en reglerad tillströmning till universitet och högskolor	246
	Universitetsstatistiken s. 250.	
Kap. 11.	Det studentsociala arbetets organisation och administrativa utformning	251
	Studentsociala åtgärder som komma att falla under den före- slagna organisationen	251
	Befintliga organ som beröras av utredningens förslag	251
	Utredningens förslag	256
	Lokalorganisationer s. 256. — Lokalorganisationernas upp- gifter s. 259. — Centralorganisationen s. 261. — Centralorga- nisationens uppgifter s. 262. Kostnadsberäkningar s. 263.	
Kap. 12.	Sammanfattning av utredningens förslag	266
Kap. 13.	Kostnadsberäkningar	270
	Beräkningar för budgetåret 1949/50	
	Årliga anslag s. 270. — Engångsanslag s. 274.	
	Beräkningar för budgetåren 1949/50—1956/57	275

Bilaga 1	Frågeformulär	276
2	Förslag till Kungl. Maj:ts kungörelse angående student-sociala stödåtgärder	277
3	Förslag till Kungl. Maj:ts reglemente för de student-sociala byråerna i Uppsala, Lund, Stockholm och Göteborg	288
4	Förslag till Kungl. Maj:ts reglemente för statens student-sociala nämnd med garantilänenämnden	291

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Ecklesiastikdepartementet.

Genom beslut den 29 november 1946 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för ecklesiastikdepartementet att tillkalla högst nio sakkunniga för att inom departementet biträda med utredning och avgiva förslag angående frågan om universitets- och högskoleungdomens ekonomiska och sociala förhållanden.

Departementschefen tillkallade därefter såsom sakkunniga filosofie doktor R. H. L. Edenman, medicine kandidaten H. A. Dahlström, sekreteraren i socialdepartementet P. A. Eckerberg, ledamoten av riksdagens första kammare, kommunalborgmästaren i Karlskoga J. E. Ericson, filosofie licentiaten L. F. Kjellman, professorn vid universitetet i Uppsala N. E. M. Lönnroth, ledamoten av riksdagens andra kammare, hemmansägaren H. R. Nilsson, e. o. adjunkten N. G. Norman och e. o. byråinspektören N.-O. Witting, varjämte åt Edenman uppdrogs att vara ordförande.

Samma dag uppdrogs åt amanuensen E. G. A. Forsström att tjänstgöra som de sakkunnigas sekreterare.

De sakkunniga antogo benämningen »1946 års utredning om den högre utbildningens demokratisering — studentsociala utredningen».

Utredningen överlämnade den 20 september 1947 ett (stencilerat) delbetänkande angående inrättande av ett prognosinstitut för intellektuell arbetskraft.

Utredningen får härmed värdsamt överlämna sitt huvudbetänkande innefattande utredning och förslag angående studentsociala stödåtgärder, som syfta till den högre utbildningens demokratisering. Utredningen finner härmed det erhållna uppdraget vara slutfört.

Till betänkandet har ett särskilt yttrande avlämnats av undertecknad Dahlström.

Utredningen hemställer, att Herr Statsrådet ville föreslå Kungl. Maj:t, dels att hemställa hos riksdagen om ytterligare anslag till underlättande av universitets- och högskolestudenternas ekonomiska villkor enligt de grunder, som utredningen föreslagit i betänkandet;

dels ock att, vid bifall härtill, i huvudsaklig överensstämmelse med av utredningen utarbetade och i bilaga till betänkandet fogade förslag utfärda kungörelser och reglementen angående utdelning av statsstipendier, rörande utfärdande av statlig kreditgaranti för vissa studielån m. m.

Stockholm den 5 november 1948.

RAGNAR EDENMAN

HANS DAHLSTRÖM
ERIC ERICSON
ERIK LÖNNROTH
NILS NORMAN

PER ECKERBERG
LARS KJELLMAN
HJALMAR NILSON
NILS-OTTO WITTING

/ Gösta Forsström

för riksdagen utarbetade och i bilaga till betänkandet fogade förslag utfärda kungörelser och reglementen angående utdelning av statsstipendier, rörande utfärdande av statlig kreditgaranti för vissa studielån m. m.

Stockholm den 5 november 1948.

RAGNAR EDENMAN

HANS DAHLSTRÖM
ERIC ERICSON
ERIK LÖNNROTH
NILS NORMAN

PER ECKERBERG
LARS KJELLMAN
HJALMAR NILSON
NILS-OTTO WITTING

/ Gösta Forsström

KAP. 1. INLEDNING.

Utredningsuppdraget.

De sakkunnigas direktiv framgå av departementschefens yttrande till statsrådsprotokollet den 29 november 1946.

Efter att inledningsvis ha berört tidigare utredningar och undersökningar rörande den studerande ungdomens ekonomiska och sociala förhållanden samt de åtgärder, som hittills vidtagits av de statliga myndigheterna för att underlätta studierna vid universitet och högskolor för obemedlade och mindre bemedlade studenter, anför departementschefen:

»Sakkunnigutredningens mål bör vara att på grundvalen av gjorda undersökningar och överväganden avgiva förslag till åtgärder för att undanröja ännu kvarstående hinder av ekonomisk natur för studielämplig ungdom att genomgå utbildning vid våra universitet och högskolor. Detta syfte kan nås på en, eventuellt flera av tre olika vägar, nämligen *studielån*, *stipendier* och *lön under studietiden*. Studielån och stipendier äro tidigare prövade stödformer, medan däremot tanken på lön under studietiden framförts först under senare år och med en helt ny principiell motivering. Enligt denna äro högre studier och fackutbildning att betrakta som samhällsnyttigt arbete, som följaktligen borde betalas i förhållande till sin betydelse för samhället. Medan stipendier i princip endast tillfalla ekonomiskt behövande eller givas som belöning för särskilt framstående prestationer, måste studielön rent principiellt tillfalla alla utan behovsprövning. Dessa distinktioner torde vara nödvändiga för en diskussion om studiekostnadsproblemet.

Studiekostnadsproblemet måste emellertid behandlas i nära samband med akademernas arbetsmarknadsförhållanden. Särskilt aktuella äro frågorna om rationell yrkesvägledning och tillförlitliga arbetsmarknadsprognoser för de akademiska yrkena. Även åtgärder på det studentsociala området böra ses i sitt samband med studiekostnadsfrågorna. Hur studenternas bostadsfråga löses kan sålunda få stor betydelse även för utformningen av exempelvis den statliga stipendiegivningen.

De sakkunniga böra i största möjliga utsträckning utnyttja det utredningsmaterial, som redan föreligger, framför allt det som sammanbragts av 1945 års akademikerutredning. Genom samråd med statens studielånenämnd torde dess erfarenheter och synpunkter rörande låne- och stipendieverksamhet böra inhämtas. Kontakt bör vidare hållas med 1945 års universitetsberedning. Jag förutsätter härvid, att frågor rörande undervisning och studiernas organisation, såvitt

gäller universiteten samt Stockholms och Göteborgs högskolor, utredas av den sistnämnda sakkunnigberedningen, men att denna däremot icke behandlar frågor rörande studenternas ekonomiska och sociala förhållanden.

De sakkunniga böra icke begränsa sin utredning till att avse endast statsuniversiteten, karolinska institutet och de s. k. fria högskolorna utan böra ingå på de studentsociala förhållandena även vid de s. k. fackhögskolorna.

När det gäller att finna lämpliga stödformer böra de sakkunniga i första hand undersöka möjligheten att medelst studielån giva varje studerande tillräckliga ekonomiska resurser för att under eget ansvar kunna bedriva studier. Olika kreditformer kunna härvid tänkas. Sannolikt torde de nyligen möjliggjorda statsgaranterade akademikerlånen kunna erbjuda en lämplig kreditform även för själva studietiden. Mot studielånen som stödform kan anföras, att de i och med amorteringstvånget komma att starkt belasta den yngre akademiskt utbildade arbetskraften. Å andra sidan synes studielånesystemet onekligen erbjuda en i stort sett effektiv utväg att nå det mål varåt man här syftar, samtidigt som denna stödform ur statsfinansiell synpunkt ställer sig fördelaktigare än andra.

Ur de studerandes egen synpunkt torde stipendieformen förefalla mest tilltalande. En sådan lösning av studiekostnadsproblemet är emellertid helt beroende av statsfinansiella förutsättningar. Finna de sakkunniga likväl denna stödform vara att föredraga framför ett system med studielån, torde böra beaktas, att stipendiesystemet bör konstrueras så, att åtminstone alla verkligt studiebegåvade och obemedlade studenter skola kunna erhålla effektivt stöd. De sakkunniga böra dessutom taga ställning till frågan, huruvida kontantstipendier eller naturastipendier äro att föredraga. Med hänsyn till att studiekostnadsproblemet väsentligen är ett problem om studenternas levnadskostnader vill det synas som om naturastipendier i någon form vore att rekommendera. Erfarenheterna av de nuvarande statsstipendierna i form av fri bostad och kost äro gynnsamma. Under alla förhållanden torde det vidare vara lämpligt att på något sätt kombinera en statlig stipendiegivning med stöd åt studentbostadsbyggandet. De sakkunniga böra därför pröva olika tänkbara former av sådant stöd, varvid i första hand direkta kapitalsubventioner och hyressubventioner torde ifrågakomma. Vidare bör inrättandet av särskilda studentmatsalar överbägas, eftersom avsevärda besparingar i levnadskostnaderna torde stå att vinna även på detta område.

I samband med bostadsfrågan böra även de gifta studenternas speciella problem uppmärksammas. Hyressubventioner i någon form torde sålunda kunna tänkas för s. k. studentfamiljer, oavsett om de bo i studentbostadshus eller hyra i öppna marknaden. Det i den allmänna diskussionen framförda förslaget om särskilda kollektivhus för studentfamiljer med barn torde likaledes böra bli föremål för prövning.

Ett radikalt och fullständigt utbyggande av det statliga stipendiesystemet skulle i realiteten innebära en form av studielön. Såsom tidigare framhållits är nämligen skillnaden mellan statliga studiestipendier och studielön framför allt av principiell natur. Det är därför angeläget, att de sakkunniga även taga ställning till själva principfrågan, nämligen huruvida ett statligt ekonomiskt stöd till de studerande vid universiteten och högskolorna bör givas med eller utan individuell behovsprövning.

Ett utbyggande av stipendiesystemet skulle komma att aktualisera även en rad andra frågor, som de sakkunniga böra taga ställning till. Härvid står spørsmålet om de akademiska studiernas frihet i förgrunden. En viss kontroll av stipendiaternas eller låntagarnas studieresultat måste nämligen under alla förhållanden komma till stånd. Men jag är samtidigt klart medveten om att en sådan kontroll

kan komma att innebära icke önskvärda inskränkningar i studiernas frihet. Det gäller därför att söka undvika, att en större ekonomisk trygghet för de enskilda under studietiden vinnes på bekostnad av deras frihet i studierna.

Ett undanröjande av de ekonomiska hindren för tillträde till de akademiska studiebanorna kommer otvivelaktigt att medföra en stark ökning av tillströmningen till universitet och högskolor. I nuvarande läge med brist på kvalificerad arbetskraft och även med hänsyn till den expansion som är att vänta på samhällslivets olika områden, synes det emellertid, som om risk för överproduktion av högskoleutbildad arbetskraft icke skulle komma att föreligga under nu överskådlig tid. De sakkunniga torde dock icke böra förbigå den synnerligen komplicerade frågan om en reglerad tillströmning till universitet och högskolor. Jag förutsätter emellertid, att en vägledande synpunkt för de sakkunniga kommer att vara önskvärdenheten av att såvitt möjligt undvika spärrar byggda på andra grunder än ett kvalitativt urval.»

I direktiven framhålles vidare, att utredningen bör överväga inrättandet av ett prognosinstitut för den intellektuella arbetsmarknaden samt i fråga om universitetsstatistiken upptaga en nära samverkan med 1945 års universitetsberedning.

Slutligen uttalar departementschefen i direktiven:

»Till de student-sociala frågorna hör även studenthälsovården, och det är önskvärt, att de sakkunniga framlägga förslag syftande till en obligatorisk hälsokontroll av samt fri sjukvård för den vid universitet och högskolor studerande ungdomen. Frågan om studenternas fysiska fostran förtjänar jämväl att uppmärksammas i detta sammanhang. Slutligen vill jag framhålla, att de sakkunniga böra kunna upptaga även andra än de i det föregående angivna studentekonomiska och student-sociala spörsmål till behandling.

Den vägledande synpunkten för de sakkunniga bör vara önskvärdenheten av att framlägga positiva förslag till de högre utbildningsmöjligheternas demokratisering genom undanröjande av de ekonomiska hindren för tillträde till de högre utbildningsanstalterna. Utöver denna allmänna målsättning bör utredningen bedrivas förutsättningslöst. För att snabbt ernå praktiskt genomförbara resultat böra de sakkunniga — om så befinnes lämpligt — successivt framlägga avgränsade förslag.»

Utredningsarbetets bedrivande.

Utredningen har sammanträtt under 50 dagar in pleno och har under vissa tider arbetat på delegationer, vilka behandlat speciella frågor. Med vederbörligt tillstånd har utredningen jämte sekreteraren under inalles tolv dagar haft sitt arbete förlagt till ort utanför Stockholm, och därjämte har sekreteraren företagit en kortare studieresa till Köpenhamn. En av utredningen genom kungl. utrikesdepartementet i september månad 1947 gjord framställning till myndigheterna i Sovjetunionen om inresetillstånd för en studiedelegation ur utredningen, 1945 års universitetsberedning och 1946 års skolkommision lämnades av vederbörande utan beaktande.

Ledamoten Dahlström har under oktober månad 1947 varit knuten till utredningens sekretariat för att biträda med utarbetandet av betänkandets kapitel rörande studenternas fysiska fostran, hälso- och sjukvård. I samband härmed har Dahlström på utredningens uppdrag företagit resor till Helsingfors och till de skilda studieorterna i Sverige för överläggningar med resp. studentkårers sociala utskott eller motsvarande organ.

För fullgörande av sitt uppdrag har utredningen med vederbörligt tillstånd kallat följande experter: assessorn N. G. Lindqvist (fr. o. m. den 13 januari 1947); numera byråchefen N. G. E. Neymark (fr. o. m. den 22 februari 1947); aktuarien P. Holm (fr. o. m. den 3 juni 1947) och bibliotekarien J. C. S. Lindqvist (fr. o. m. den 20 december 1947). Tillsammans med 1945 års universitetsberedning kallade utredningen den 18 maj 1948 professorn C.-E. Quensel såsom expert ifråga om universitetsstatistiken.

Härutöver har utredningen erhållit ett värdefullt bistånd i sitt arbete i överläggningar med representanter för skilda ämbetsverk och myndigheter, för andra statliga utredningar samt enskilda personer företrädande studentorganisationer och andra sammanslutningar.

Vid utarbetandet av betänkandets kap. 5, »Studentsociala förhållanden i andra länder», har utredningen erhållit värdefulla uppgifter av docenten Nils Andrén rörande stipendieförhållandena vid engelska universitet samt av ekonomie studeranden Henry Jaks-Ilg rörande studentsociala förhållanden i Tjeckoslovakien. Vidare har utredningen uppdragit åt juris studeranden Jarl Tranæus att utarbeta avsnittet rörande de studentsociala förhållandena i Sovjetunionen.

Docenten Torsten Husén, till vars undersökningar av den intellektuella standarden hos svenska värnpliktiga utredningen tagit hänsyn i sina beräkningar av den s. k. »begåvningsreserven» i kap. 3 (s. 50 ff.), har på skilda sätt bistått utredningen med kompletterande uppgifter och även i korrektur granskat nämnda avsnitt av betänkandet.

De statistiska sammanställningarna i kap. 3 i avsnitten »Lundaundersökningen» och »Studenternas sociala härkomst» ha underställts professor C.-E. Quensel, Lund, och 1:e aktuarien i statistiska centralbyrån H. Geschwind.

För belysande av erfarenheterna av det nu tillämpade stipendiesystemet in natura har utredningen företagit en enquête bland statsstipendiater, nuvarande och tidigare, vid de av detta stöd berörda läroanstalterna.

Till de sakkunniga hava följande skrivelser och framställningar överlämnats för att tagas under övervägande vid utredningsuppdragets fullgörande.

a) *allmänna ärenden*: En av Sveriges konservativa studentförbund den 25 mars 1946 avfattad resolution angående skattelättnader samt statliga räntebetalningar å studieskulder för akademiskt utbildade tjänstemän.

En av större akademiska konsistoriet i Uppsala den 1 mars 1947 gjord framställning angående vissa skattetekniska åtgärder för ungdomens utbildning och forskning vid universiteten och motsvarande högskolor.

b) *fysisk fostran, hälso- och sjukvård*: En av Stockholms studentkårers förbundsstyrelse den 14 december 1942 gjord hemställan om anslag till upprättande av en studentläkarverksamhet.

En av styrelsen för Sveriges förenade studentkårer den 31 juli 1943 gjord hemställan att en hälsovårdsbyrå inrättas å varje ort, där högre läroanstalt finnes m. m.

En av styrelsen för Sveriges akademiska idrottsförbund den 26 september 1940 gjord hemställan angående utredning rörande en fast organiserad och förbättrad fysisk fostran vid våra universitet och högskolor.

En av medicinska föreningen i Stockholm den 4 mars 1947 gjord ansökan om anslag för vårdkostnader för medicine studerande, som ådraga sig sjukdom under utbildningstiden.

c) *studentbostadsbyggande*: En av akademiska föreningens i Lund ekonomiska utskott den 18 oktober 1946 gjord framställning om statligt stöd för uppförande av bostadslägenheter m. m.

En av Stockholms studentkårers förbundsstyrelse och Stockholms studenters idrottsförening i maj 1947 gjord hemställan om anläggande av en studentstad.

En av Värmlands nation i Lund den 29 november 1947 gjord framställning om statsbidrag till ett studentbostadshus.

En av stiftelsen Östgötagården i Uppsala i februari 1947 gjord framställning om statsbidrag för uppförande av ett studentbostadshus.

En av stiftelsen Västgötagården i Uppsala den 10 februari 1947 gjord framställning om statsbidrag för uppförande av ett studentbostadshus.

En av stiftelsen Uppsala studentbostäder den 17 december 1946 gjord hemställan om statsunderstöd för anordnande av studentbostäder i Uppsala.

Utredningen hänsköt frågan om skattetekniska lättnader till en särskild expert, assessor N. G. Lindquist. Sedermera diskuterade utredningen jämte ytterligare under hand tillkallad skatteexpertis de förslag, som framlagts av utredningens expert. Av diskussionerna framgick emellertid, att denna fråga måste lösas i ett annat och större sammanhang, varför utredningen för sin del avstod från att framlägga förslag i detta hänseende.

Utredningens ståndpunktstagande till de frågor, som beröra studenternas fysiska fostran, hälso- och sjukvård, framgår av betänkandets kapitel 9, s. 227 ff.

Över remissakterna rörande studentbostadsbyggandet avgav utredningen den 30 september 1947 sitt utlåtande, vilket redovisas i betänkandets kap. 7, s. 189.

Avgränsningsfrågor.

Utredningen har i sina förslag till ökat statligt stöd åt studerande akademisk ungdom uppdragit vissa gränser mellan olika läroanstalter, som rekryteras med personer, som avlagt studentexamen. Utredningen har i första hand strävat efter att utvidga det statliga stödet till att omfatta studerande vid samtliga akademiska läroanstalter enligt den gängse betydelsen av dessa ord, d. v. s. förutom de fakultetsbetonade läroanstalterna även fackhögskolorna, till vilka utredningen även hänfört socialinstituten.

Utredningen har således bl. a. lämnat de studerande vid folkskoleseminarierna och vid musikhögskolan utanför de studentsociala stödåtgärderna. Utredningen vill dock i detta sammanhang framhålla, att utformningen av stödåtgärderna utan svårigheter medger ett utvidgande av såväl stipendier som studielån till jämväl andra studentkategorier.

För en kategori av fackhögskolestudenter har utredningen föreslagit en begränsning av de studentsociala stödåtgärderna. Sålunda ha de studerande vid farmaceutiska institutet, vilka avse att avlägga sådan farmacie kandidatexamen, som ej berättigar till fortsatta studier för apotekarexamen, undantagits från stipendiestödet. För dessa studerandes vidkommande anser utredningen, att studielånen erbjuda en lämpligare stödform.

KAP. 2. UTBILDNINGSMÖJLIGHETERNAS DEMOKRATISERING.

Ett undanröjande av de ekonomiska, sociala och geografiska hindren för tillträde till de högre utbildningsanstalterna har ur demokratisk synpunkt länge framstått såsom en angelägen uppgift. I diskussionen om hithörande spörsmål har man i allmänhet använt uttryck som utbildningsmöjligheter-
nas eller utbildningens demokratisering. Man har talat om kulturell demokrati, om begåvningsdemokratisering etc. Dessa uttryck och ordsammansättningar kunna givetvis diskuteras. Men i analogi med vad man inlägger i uttrycket politisk demokrati och demokratisering, så måste utbildnings-
möjligheternas demokratisering innebära samma rätt och samma möjligheter för envar medborgare att oavsett social ställning, ekonomiska förutsättningar och bostadsort få den utbildning, för vilken han eller hon är lämpad. En demokratisering i här nämnda avseende skulle alltså innebära, att nuvarande ekonomiska och geografiska spärrar till såväl läroverk som universitet och högskolor brötos och att urvalet till de högre utbildnings-
anstalterna gjordes beroende uteslutande av de studerandes intellektuella förutsättningar och lämplighet för studier. En sådan demokratisering av utbildningsmöjligheterna bör emellertid ske parallellt med en höjning av hela folkets bildningsnivå genom en förbättrad obligatorisk skolutbildning. Studentsociala utredningen har därför betraktat sitt arbete som ett led i en allmän kulturell upprustning.

De utbildningshinder, som det i första hand gäller att bryta, kunna icke försvaras ur någon synpunkt. Vi göra oss för det första skyldiga till ett uppenbart slöseri med vårt lands teoretiska begåvningar. I en tid, när den mänskliga faktorn alltmer kommit att framstå såsom den största nationella tillgången, måste därför ett litet land som vårt söka att rationellt utnyttja hela folkets arbetskraft och tillvarataga den begåvning, som kan finnas inom alla samhällsgrupper. Det är vidare ställt utom varje tvivel, att det finns en stor outnyttjad »begåvningsreserv» framför allt inom de lägre socialgrupperna men även på ur skolsynpunkt missgynnade orter — ett förhållande som närmare skall behandlas i följande kapitel — samt att ett utnytt-

jande av denna reserv skulle tillföra såväl vår andliga som materiella kultur nya värden.

Ett urval till de högre utbildningsbanorna, som i stor utsträckning baseras på de enskilda familjernas ekonomiska och sociala ställning, kan icke heller accepteras med hänsyn till allmänna sociala rättvisesynpunkter. Privatekonomiska förutsättningar böra över huvud taget icke vara avgörande för en persons möjligheter att skaffa sig högre utbildning. Varje medborgares rätt att få den utbildning han är lämpad för är en princip, som de sakkunniga starkt vilja understryka, och icke förrän denna princip blir allmänt accepterad och vägledande för statsmakterna kunna verkligt demokratiska förhållanden bli rådande på utbildningens område.

Enligt utredningen är det vidare av olika skäl föga tillfredsställande, att de personer, som tack vare sin utbildning komma att intaga ledande poster i samhället, äro så ensidigt rekryterade ur de högre socialgrupperna såsom nu är fallet. För det svenska samhällets sunda utveckling skulle det nämligen sannolikt vara en fördel, om de personer, som i egenskap av statens och det allmännas tjänare besätta platserna inom förvaltning, sjukvård och undervisning, genom sin härkomst på ett bättre sätt än nu avspeglade den sociala grupperingen hos folket. En bredare social rekryteringsbas till de ledande posterna i samhället torde komma att mildra klassmotsättningarna och befästa den politiska demokratin. Över huvud taget är bildningens nuvarande ojämna och godtyckliga fördelning en starkt bidragande orsak till rådande klassföreställningar och sociala motsättningar.

Att kravet på en demokratisering av de högre utbildningsmöjligheterna är berättigat torde framstå klarast, om man betraktar den nuvarande rekryteringen till universitet och högskolor. Utredningen har därför i följande kapitel statistiskt sökt belysa universitets- och högskolestudenternas sociala och ekonomiska situation. Resultatet visar enligt utredningen, att det icke är någon överdrift, när man i den offentliga debatten gjort gällande, att möjligheten att bedriva högre studier fortfarande i stor utsträckning är förbehållen personer ur de bättre situerade samhällsgrupperna.

Visserligen ha de år 1939 inrättade statsstipendierna i form av fri bostad och kost vid universiteten och karolinska institutet och sedan 1945 även vid Stockholms och Göteborgs högskolor betytt mycket i de enskilda fallen och underlättat studiernas finansiering för åtskilliga obemedlade studenter. Men någon ökad rekrytering från de ekonomiskt sämst ställda grupperna synes icke ha blivit följden av dessa stipendiernas inrättande. Sålunda har rekryteringen från socialgrupp III (arbetare och likställda) i stort sett hållit sig konstant omkring 6 % under de sista tio åren, trots den materiella standardhöjning, som kommit även den svenska arbetarklassen till del under dessa år. Orsaken härtill måste främst sökas i det förhållandet, att studentexamen eller motsvarande kunskapsmått utgör ett nästan undantagslöst villkor för tillträde till högre utbildning, och därför måste den sociala re-

kryteringsbasen i realskolor och gymnasier först breddas, innan åtgärder för att påverka rekryteringen till universitet och högskolor kunna ge några större resultat.

Kriget och krisen torde också ha varit en bidragande orsak till den stagnerade rekryteringen från arbetarklassen. Därtill kommer det begränsade antalet stipendier. Men samtidigt bör observeras, att enligt statsstipendienämnderna antalet obemedlade och verkligt studiebegåvade, som sökt och icke erhållit stipendium, är synnerligen ringa. Givetvis har man därmed icke påstått, att det nuvarande antalet statsstipendier (se kap. 4 s. 92 ff.) skulle vara tillräckligt, eftersom bristande ekonomisk förmåga att bidra till barnens högskoleutbildning måste anses föreligga även hos många familjer, som enligt gängse uppfattning anses tillhöra bättre situerade grupper.

Under hänvisning till vad ovan anförts, anser sig utredningen därför kunna konstatera, att åtgärder syftande till en demokratisering av de högre utbildningsmöjligheterna med nödvändighet förutsätta ett brytande av de ekonomiska och geografiska utbildningshindren på realskole- och gymnasie-stadiet. Redan vid övergången från folk- till realskola och från realskola till gymnasium inverkar nämligen den ekonomiska selektionen med resultat, att många studiebegåvade ungdomar varje år måste avbryta sin utbildning på ett stadium, som icke motsvarar deras intellektuella kapacitet, medan däremot svagare begåvningar ofta kunna pressa sig fram tack vare ekonomiska möjligheter och goda studiemiljöer i hemmen.

En stark allmän opinion har emellertid reagerat mot här skildrade förhållanden, och statsmakterna har genom beslut av 1946 års riksdag om införande av statsstipendier vid läroverk och liknande läroanstalter tagit ett krafttag för en begynnande demokratisering av läroverksutbildningen (se kap. 4 s. 83 ff.). Resultatet av denna mycket omfattande stipendiering kommer därför att få den största betydelse även för det studentsociala arbetets fortsatta utformning. Det är visserligen ännu för tidigt att yttra sig om vilken inverkan läroverksstipendierna komma att få på rekryteringen till de högre utbildningsbanorna, men under alla förhållanden torde numera möjligheterna även för barn från obemedlade hem att komma fram till studentexamen vara avsevärt mycket större än tidigare. Därför bör man nu kunna räkna med ökade förutsättningar att skapa en socialt mera differentierad rekrytering även till universiteten och högskolorna.

De sakkunniga äro emellertid medvetna om att även andra än ekonomiska faktorer påverka rekryteringen till läroverk och högskolor. Föräldrarnas attityd framför allt gentemot läroverken spelar sålunda en stor roll, vilket framhållits av bland andra docenten Gunnar Boalt redan i en uppsats i Social årsbok 1942. Föräldrar, som ha en gynnsam uppfattning av läroverkens betydelse för barnens framtid, äro givetvis mest benägna att skicka sina barn dit. Denna kategori utgöres — förutom av företrädare för de ekonomiskt bäst situerade samhällsskikten — framför allt av akademiska

yrkesutövare och folkskollärare, vilka ofta tvingas till stora ekonomiska uppoffringar för att hålla sina barn i läroverk och senare vid universitet eller högskola. Redan vid detta på socialpsykologiska och traditionella grunder betingade val utgallras stora delar av landsbygdsbefolkningen och arbetarklassen. Den utpräglad negativa attityden är naturligtvis vanligast bland de ekonomiskt sämst ställda inom dessa befolkningsgrupper men påträffas icke så sällan även bland dem, som borde ha råd att kosta på barnen skolutbildning. De föräldrar, som väga fördelarna för barnen mot sina egna uppoffringar, torde representera en betydande del av den stadsbefolkning, som har läroverken inom räckhåll. Det finns de, som till varje pris vilja pressa sina barn genom läroverk, oavsett om studiebegåvningen är tillräcklig eller ej, samtidigt som andra knappast ens reflektera på att skicka sina barn till högre skolor.

Traditionella och psykologiska synpunkter göra sig likaledes starkt gällande vid valet av levnadsbana. Man bör därför räkna med att även om de sociala rekryteringsbasen till universitet och högskolor kommer att vidgas tack vare den begynnande demokratiseringen av läroverksutbildningen och även om omfattande statliga åtgärder för att lösa de obemedlade studenternas studiekostnadsproblem komma till stånd, så komma förmodligen ändå under en ganska lång övergångstid studenter ur de lägre socialgrupperna och kanske framför allt ur arbetarklassen icke att i full utsträckning utnyttja de förefintliga möjligheterna till akademisk utbildning. Utredningen utgår då ifrån att även om de statliga stödåtgärderna — såsom avses — göras mycket omfattande, torde de studerande själva likväl komma att behöva finansiera en del av studiekostnaderna genom statliga lån eller förvärsarbete. Ur samhällets synpunkt måste det nämligen anses vara principiellt riktigt att icke helt eliminera den enskilde studentens ansvar för sina studiers ekonomisering. Men under sådana förhållanden är det mycket möjligt, att många studenter från ekonomiskt mindre väl lottade hem utan akademiska yrkes- och studietraditioner tveka att slå in på långa och relativt okända akademiska utbildningsbanor. I många fall önska de kanske hellre att så snabbt som möjligt komma upp till drägliga inkomster, att bli ekonomiskt självständiga eller att ekonomiskt kunna hjälpa föräldrar. De måste dock i allmänhet vara medvetna om att vägen över universitet och högskolor i det långa loppet och i de flesta fall skulle skänka dem större tillfredsställelse.

Även föräldrarnas sociala ambitioner inverka på yrkesvalet, och att dessa äro vitt skilda inom olika socialgrupper torde vara ett känt förhållande. Traditionens och hemmiljöns betydelse visar sig ofta hos de unga själva i form av en allmän osäkerhet inför nya yrkesmiljöer, vilket tydligt avspeglar sig även vid valet av studieriktning. Det torde sålunda — med bortseende ifrån de ekonomiska synpunkterna — icke vara en tillfällighet, att studenter från socialgrupp III i långt större utsträckning välja de teolo-

giska och filosofiska fakulteterna än de juridiska och medicinska (jfr s. 60). Väl kan det sägas, att utpräglade studieintressen oftast peka mot någon av de förstnämnda fakulteterna, men uppenbart är dessutom att prästens och lärarens yrken representera en mindre främmande yrkesmiljö än t. ex. ämbetsmannens och läkarens.

Studenter från högre socialgrupper äro däremot redan från sin hemmiljö förtrogna med de akademiska yrkesbanorna. De äro enligt tradition inställda på vissa yrken, som oftast kräva akademisk utbildning, och en eventuell upplåning för studiernas finansiering har icke samma avskräckande verkan som för ungdom från ekonomiskt svagare befolkningsgrupper.

När utredningen i fortsättningen kommer att anlägga utpräglat ekonomiska synpunkter på frågan om de högre utbildningsmöjligheternas demokratisering, är det sålunda icke i ovetskap om en rad irrationella faktorerers inverkan på rekryteringen till de högre utbildningsbanorna utan i medvetande om att statsmakterna i stort sett icke ha andra möjligheter, om man inom överskådlig tid vill nå resultat, än att genom olika praktiska åtgärder söka bryta nu existerande utbildningshinder av social, ekonomisk och geografisk natur. Utredningen har emellertid allvarligt strävat efter att endast föreslå sådana åtgärder, som i tillbörlig utsträckning taga hänsyn till olika socialgruppers traditionella och psykologiska inställning till högre utbildning och yrkesval.

Bland de inledande synpunkterna vill utredningen också framhålla det i och för sig självklara förhållandet, att en demokratisering av utbildningsmöjligheterna icke får innebära nivellering eller standardsänkning. Det gäller vår framtida skola likaväl som vår universitets- och högskoleutbildning. En differentiering måste alltid ske, men den skall grundas på intellektuella och kvalitativa egenskaper och icke på privilegier och privat-ekonomiska förutsättningar.

Såsom tidigare framhållits, har urvalet till de högre utbildningsbanorna lämnat mycket övrigt att önska. Utredningen har ovan inledningsvis sökt ange huvudorsakerna härtill. Men även själva urvalsprinciperna för de högre skolorna ha lidit av påtagliga brister. Följden har blivit, att läroverken i stor omfattning fått dragas med för läroverksstudier olämpliga elever. Man torde emellertid kunna räkna med att den av skolkommissionen föreslagna 9-åriga enhetsskolan — om den förverkligas — kommer att skapa helt andra förutsättningar för ett rationellt urval av elever till gymnasier och högskolor. Frågan om utbildningsmöjligheternas demokratisering måste därför ses i samband även med den framtida skolans organisatoriska utformning.

När utredningen med skärpa hävdar nödvändigheten av att urvalet av elever till de högre skolorna sker uteslutande på grundval av intellektuella och kvalitativa egenskaper, har den därmed naturligtvis icke gjort sig till tolk för en uppfattning, att all begåvning bör komma de s. k. intellektuella

och akademiska yrkena till godo. Teoretiskt och allmänt begåvat folk behövs självklart även på andra yrkesområden, bland annat för att hindra att en ur demokratisk synpunkt olycklig samhällsklyvning uppstår. Någon fara för att de praktiska och manuella yrkena skulle komma att utarmas på all begåvning torde dock icke föreligga. Dels kommer, som skolkommisionen framhåller, icke blott den teoretiska studiebegåvningen att göra sig gällande vid urvalet, utan även personlig fallenhet, specialanlag, yrkesambitioner och intressen komma att spela en roll vid valet av studieriktning och därmed indirekt vid valet av levnadsbana. (Jfr stat.off.utr. 1948: 27, s. 70). Under alla förhållanden torde det alltid komma att finnas personer, som även om teoretiska utbildningsmöjligheter föreligga hellre välja att göra sina insatser på ett praktiskt yrkesområde.

Här framhållna synpunkter förutsätta dock en allmän höjning i såväl ekonomisk som social bemärkelse av de praktiska och manuella yrkena och ett brytande av nu rådande sociala övertvärdering av akademiska studier och intellektuella yrkesbanor, om de praktiska yrkena i framtiden — sedan de ekonomiska utbildningshindren avlägsnats — skola kunna draga till sig något större antal teoretiska begåvningar. Det oreflekterade antagandet, att akademikerna som samhällsgrupp tillhöra en överklass, i vilgen mening detta ord än användes, saknar visserligen enligt utredningen reell bakgrund. Ofta torde det tvärtom innebära en stark påfrestning för akademiker, som komma ut i förvärvslivet efter några års vistelse i en akademisk miljö, som så påtagligt betonar deras undantagsställning i samhället, att konfronteras med den kalla verkligheten i form av lågt avlönade befattningar, slitsamma år med tyngande amorteringar av studieskulder och ofta förnyad skuldsättning i samband med familjebildning och bosättning. Men likväl säger oss all erfarenhet, att en omprövning av den sociala rangskalan i vad den avser akademikerna icke torde komma till stånd, förrän den akademiska utbildningen öppnas för alla för högre studier lämpade och hågade medborgare, oavsett ställning och ekonomiska villkor.

En politik syftande till de högre utbildningsmöjligheternas demokratisering kommer att aktualisera även andra problem, och i den allmänna diskussionen om hithörande spörsmål har särskilt frågan om de akademiska studiernas frihet intagit en framskjuten plats. Denna frihet i vedertagen bemärkelse har bland annat ansetts innebära — utöver allmänna medborgerliga fri- och rättigheter — rätt för den enskilde studerande att fritt välja studieriktning och ämnen, att bedriva studierna individuellt på det sätt och i den takt, som passar vederbörande, samt möjlighet att studera utan ovidkommande kontroll från myndigheters och lärares sida. I verkligheten ha emellertid dessa principer varit långt ifrån allmängiltiga. Sålunda ha i praktiken sedan länge existerande inträdesspärrear vid en rad fackhögskolor och vid de medicinska fakulteterna gjort principen om fri studieriktning illusorisk. Fri studiegång i vedertagen bemärkelse finns vi-

dare endast inom de teologiska, juridiska och filosofiska fakulteterna, medan fackhögskolornas undervisning är starkt bunden till såväl tiden som kursfordringarna. Därtill kommer att majoriteten av studenter av ekonomiska skäl tvingas till ytterst pressande studier. Allt detta gör, att föreställningen om den »frie» studenten bör modifieras och avklädas de alltför romantiska dragen. När utredningen diskuterat dessa spörsmål, har den därför utgått icke ifrån det tänkta idealtillståndet för en fri akademiker utan ifrån de faktiska förhållanden, som sedan länge rått vid våra universitet och högskolor.

Men det är uppenbart, att samhället på ett helt annat sätt än nu måste engagera sig även ekonomiskt, om studenternas studiekostnadsproblem skola kunna lösas. Samhällets intresse för studieresultaten och deras tillvaratagande kommer därmed att öka. Ingen torde heller på allvar vilja bestrida det rimliga och berättigade i kravet, att de, som få sina studier till största delen bekostade av statsmedel, såsom motprestation uppvisa nöjaktiga studieresultat. Vad problemet gäller, är däremot att begränsa denna kontroll till själva studieresultaten. Redan i departementschefens direktiv för utredningen framhölls nödvändigheten av att söka undvika, att en större ekonomisk trygghet för de enskilda under studietiden vunnas på bekostnad av deras frihet i studierna. Utredningen vill också för sin del starkt understryka, att samhällets ekonomiska åtaganden i vad det gäller de enskilda studerandena under inga omständigheter kunna motivera en inskränkning i deras personliga fri- och rättigheter. Lika självklart är, att de statliga förmåner, det här blir fråga om, komma att utdelas utan alla ovidkommande hänsyn och förbehåll. Utredningen har dessutom i sitt val och i sin konstruktion av stödformer tagit den största hänsyn till de frihetsvärden, som enligt all erfarenhet visat sig så värdefulla för högre utbildning och vetenskaplig forskning. Utredningen har strävat efter att finna en lösning av studiekostnadsproblemet, som garanterar alla rimliga krav på personlig frihet i studiearbetet och behåller det individuella ansvaret för detsamma. Dessutom torde en samhällelig subvention av de enskildas studiekostnader på ett område komma att verka direkt frihetsbefrämjande, nämligen genom att minska många studerandes beroende av föräldrar, släktingar och enskilda borgenärer samt över huvud taget öka möjligheterna att bedriva högre studier, och därmed friheten i valet av studieriktning.

Utöver här anförda allmänna synpunkter och principiella deklamationer har utredningen icke ansett sig behöva upptaga frågan om »studiernas frihet». Utredningen har utgått ifrån att enighet i stort sett råder angående detta spörsmål och att teoretiska spekulationer ha föga värde. Hela detta problem gäller ytterst konflikten mellan individ och samhälle. Några absoluta frihetsgarantier torde icke heller stå att finna, utan frihetens bevarande på detta liksom på andra områden står och faller med demokratin själv.

KAP. 3. UNIVERSITETS- OCH HÖGSKOLESTUDENTERNAS AKTUELLA SITUATION.

Studentexamen som inträdeskvalifikation.

Uppsala universitet grundades år 1477 och var ursprungligen Sveriges enda akademiska läroanstalt. Universitetet inrättades efter framställning från Sveriges prelater och stormän och erhöll samma företräden, privilegier och friheter som universitetet i Bologna och skulle enligt den påvliga bullan inrymma samma fakulteter som detta. Varken i bullan eller i svenska riksrådets privilegiebrev för universitet föreskrivas några kvalifikationer för inskrivningen — båda urkunderna garantera universitetets rektor, doktorer, magistrar och studenter att de »moge thes roligare bliffwa oc liffwa, studera oc i theris lerdom sigh forkoffra». Efter nedgångsperioden under Gustav Vasas regeringstid framlades på Uppsala möte år 1593 ett genomgripande reformprogram, vilket i stort antogs av riksrådet. Bl. a. utfärdades bestämmelser om inrättande av ett kommunitet för fyrtio studenter, vilket förlades på »Studenteholmen» (nuv. Kvarnholmen) eller den plats, där Andreas Ands kommunitet varit beläget alltsedan medeltiden, vilket alltså kan uppvisa äldre traditioner än universitetet. I privilegiebrevet den 15 mars 1595, utfärdat av hertig Karl och riksrådet, garanteras akademiens fri- och rättigheter, och härutöver föreskrives, såvitt känt, för första gången, att inträdessökande skulle underkastas förhör, innan de kunde inskrivas som studenter.

Johannes Rudbeckius anges i Claes Annerstedts »Uppsala universitets historia» (Uppsala 1877) såsom den sannolike författaren till ett utkast från år 1606 till konstitutioner för universitetet, som bevarats i handskrift. I detta framhålles i fråga om inskrivning av studenter, att inträdessökande, om han icke tidigare bedrivit studier vid någon akademi, skall examineras av dekanus, innan han får inskrivas av rektor. Samme Rudbeckius instiftade under sin biskopstid i Västerås Sveriges första gymnasium, som under hans kraftfulla ledning hastigt utvecklades till att bli ett med universitetet nära nog jämställt lärosäte. Då under loppet av de närmaste decennierna ett flertal gymnasier inrättades i stiftsstäderna, utgjorde gymnasiet i Västerås den tydliga förebilden, och avsikten hos gym-

nasiernas målsmän var synbarligen att ersätta universitetet med lokala undervisningsanstalter, över vilka de hade omedelbar uppsikt. Den redan tidigare utbildade sedvänjan att vid avgången från skolan giva skoleleverna både ett kunskapsbetyg och ett frejdebetyg bibehölls vid gymnasierna. Enligt skolans eller gymnasiernas åsikt borde detta förenämnda kunskapsbetyg, »testimonium academicum», berättiga till omedelbar inskrivning vid universitetet, men enligt hävdvunnen praxis förbehöll sig universitetet rätt att pröva varje insökande.

Härtill kom, att icke alla inträdessökande hade genomgått gymnasierna eller liknande skolor. Många — särskilt högadelns söner — undervisades av informatorer, vilka ofta medföljde till akademien som studiehandledare. Universitetet förändrade karaktär från att ha varit ett lärosäte för förnämligast prästutbildningen till att bli en utbildningsanstalt för även de blivande ämbetsmännen i stormaktstidens svenska rike. I Gustav II Adolfs talrika bevis för omsorgen om akademien återkommer ofta behovet av administrativ personal som en grundläggande tanke.

I Karl X Gustavs konstitutioner för Uppsala universitet av år 1655 stadgades liksom tidigare ett nöjaktigt genomgången förhör inför filosofiska fakultetens dekanus, innan inskrivning kunde äga rum. Denna föreskrift kom att bestå i mer än 200 år.

Skolordningen av år 1693 ersatte de förutnämnda »testimonierna» med en avgångsexamen, vilken av skolorna förutsattes som regel för rättighet att övergå till universiteten, där studentexamen avlades före inskrivningen. Fortfarande inskrevos emellertid vid universiteten många studerande, vilka icke bedrivit gymnasiestudier.

För förhöret inför dekanus fanns inga regler föreskrivna, vilket vållade att förhörets karaktär av kunskapsprövning framstod som ytterst tvivelaktig ur skolans synpunkt. Detta förhållande bestod in på 1830-talet, då den nya stadgan för studentexamen infördes. I denna föreskrevs dels att prövningen skulle vara både skriftlig och muntlig, dels att studentexamens kunskapsfordringar i princip skulle sammanfalla med gymnasiernas bildningsmål. Universiteten fäste emellertid ännu icke något avseende vid stadgan om godkänd dimissionsexamen från läroverk som villkor för inskrivning. Detta ledde i sin tur till att många gymnasieelever lämnade skolan och anmälde sig till studentexamen utan att ha erhållit avgångsbetyg från skolan. I kanslersbrev av år 1841 föreskrevs visserligen, att ynglingar, vilka utan dimissionsexamen genomgått studentexamen, skulle inskrivas såsom »præliminarister» under »sponsion» av äldre landsman. Men dessa studenter, som inskrevos med förbehåll, betraktades med misstro av skolmyndigheterna, och på det första svenska läroverkslärarmötet år 1849 upptogs universitetens examineringsrätt till debatt. Även vid de följande läroverkslärarmötena underströks med skärpa de skadliga följder, som den godtyckliga intagningen vid universiteten innebar för läroverken. Uppre-

pade framställningar gjordes om förläggande av den slutgiltiga kunskapsprövningen till läroverken. Som ett ytterligare skäl för att studentexamen i dess dåvarande form borde avskaffas framhölls, att många, som icke hade för avsikt att bedriva universitetsstudier, genomgingo studentexamen för att därigenom kunna meritera sig för helt andra levnadsbanor, t. ex. inom armén, post-, telegraf- och tullstaterna. Efter verkställd utredning framlades stadgan angående avgångsexamen vid rikets allmänna läroverk av den 11 april 1862. Studentexamen vid universiteten avskaffades, dimissionsexamen gjordes obligatorisk för alla, som ämnade bedriva studier vid universiteten, och i konsekvens härmed föreskrevs, att en godkänd genomgång av denna examen berättigade till omedelbar inskrivning vid universiteten. Fram till 1878 kallades denna examen »avgångsexamen»; från detta år t. o. m. 1905 »mogenhetsexamen» och sedermera »studentexamen».

Den ovan relaterade förändringen i inskrivningsvillkoren visar, med vilken styrka en historisk tradition kan kvarleva. För universitetens målsmän framstod den fria prövningen av inträdessökande — den ursprungliga studentexamen — som en av universitetens fri- och rättigheter, som man envist och målmedvetet hävdade. Universitetens prövningsrätt, som var en rimlig förutsättning, så länge den grundläggande skolutbildningen ännu befann sig på ett utvecklat stadium, förlorade i betydelse, när huvudparten av de blivande studenterna kommo från gymnasierna.

Inrättandet av ett stort antal specialutbildningsanstalter av högskolekaraktär, som började redan på 1800-talet och fortsatt under vårt eget sekel, svarade mot det samfälliga behovet av personer med en från universitetsutbildningen avvikande skolning. Då i många av dessa fall kravet på nöjaktiga förkunskaper kunde uppfyllas även av studerande, vilka icke avlagt studentexamen, erhöilo inskrivningsföreskrifterna i enlighet härmed alternativa bestämmelser.

En summarisk genomgång av nu gällande föreskrifter för inträdessökande vid olika högre läroanstalter visar, att studentexamen fortfarande är inträdeskvalifikation vid universiteten, karolinska institutet, farmaceutiska institutet, veterinärhögskolan samt vid tandläkarinstitutet. I fråga om universiteten äga dock sökande, vilka avlagt folkskollärarexamen, under vissa villkor rätt till inskrivning. Universitetskanslern kan även i övrigt meddela dispens för inträdessökande utan studentexamen.

Vid Stockholms och Göteborgs högskolor fordras likaledes studentexamen eller folkskollärarexamen av inträdessökande; dock kunna högskolornas styrelser efter prövning dispensera från kravet på sådan examen. För rätt för sådan studerande att avlägga akademisk examen erfordras dock tillstånd av Kungl. Maj:t.

Till de tekniska högskolorna, handelshögskolorna, lantbruks- och skogshögskolorna samt högre mejerikursen vid Alnarps lantbruks-, mejeri- och trädgårdsinstitut leda parallellt med de allmänna läroverken även prak-

tiska utbildningslinjer, vilkas studerande efter avlagd slutexamen äga tillträde till den högre, högskolebetonade undervisningen. Ursprungligen hade flera av dessa läroanstalter icke högskolekaraktär utan kunde betraktas som mera elementära läroanstalter.

För tillträde till gymnastiska centralinstitutets gymnastiklärarlinje fordras partiell studentexamen, examen vid högre lärarinneseminarium eller folkskollärarexamen.

För tillträde till socialinstitutet uppställas inga formella kompetensvillkor. Den som med goda betyg avlagt studentexamen, folkskollärarexamen eller avgångsexamen från statsunderstött handelsgymnasium, vinner inträde utan prov. Övriga sökande skola underkastas inträdesprov, vilket omfattar uppsatsskrivning, skriftligt referat av en föreläsning, skriftligt prov i samhällslära, i allmän historia och i ekonomisk geografi eller engelska språket. Härtill kommer tjänstgöringsbetyg från praktik eller anställning i socialt arbete.

Sammanfattningsvis må framhållas, att även om möjligheter finnas för personer utan studentexamen att vinna inträde vid de högre läroanstalterna, så utgöres likväl majoriteten av de studerande av personer med sådan examen. I realiteten äro inträdesfordringarna fastställda vid en sådan nivå, att någon skillnad mellan studenter och övriga ej kan sägas föreligga. Det visar sig t. ex. vid socialinstitutet i Stockholm, att ett antal studenter varje år slås ut i konkurrensen med övriga inträdessökande.

Statistiska uppgifter rörande abiturienterna.

Antalet avlagda studentamina.

Då inskrivningen av studerande vid de akademiska läroanstalterna, såsom framgår av det föregående avsnittet, i stor utsträckning är förbunden med kravet på godkänd studentexamen, är det givet, att tillströmningen till dessa läroanstalter i hög grad är beroende av antalet avlagda studentamina. Det synes därför vara anledning att något ingå på de förhållanden, som beröra dem, som avlägga denna grundläggande examen. I främsta rummet ämnar utredningen behandla sådana frågor som abiturienternas sociala härkomst, deras betygsstandard och deras val av vidareutbildning.

Innan utredningen ingår på dessa speciella frågor, är det befogat att ge en kort sammanfattning av utvecklingen under åren 1935—46 för att anknyta till den undersökning angående tillströmningen till de intellektuella yrkena, som utfördes av Wicksell och Jerneman (stat. off. utr. 1935:52).

I nedanstående tabell återgivas femårssiffror och årsgenomsnitt för antalet avlagda studentamina under åren 1901—47. Uppgifterna för åren

1901—34 äro hämtade ur det ovannämnda betänkandet angående tillströmningen till de intellektuella yrkena och för åren 1935—47 ur Statistisk årsbok för åren 1936—48, där de definitiva uppgifterna publicerats.

Tabell 1. Antalet avlagda studentexamina åren 1901—47.

År	Antal abiturienter med godkänd studentexamen			Genomsnitt per år		
	Män	Kvinnor	Summa	Män	Kvinnor	Summa
1901—05	5 240	427	5 667	1 048	85	1 133
06—10	6 958	760	7 718	1 392	152	1 544
11—15	7 555	1 217	8 772	1 511	243	1 754
16—20	8 341	1 597	9 938	1 668	319	1 988
21—25	8 547	1 994	10 541	1 709	399	2 108
26—30	9 410	2 768	12 178	1 882	554	2 436
31—35	9 156	3 419	12 575	1 831	684	2 515
36—40	12 230	5 615	17 845	2 446	1 123	3 569
41—45	13 231	7 119	20 350	2 646	1 424	4 070
1946	2 531	1 531	4 062	2 531	1 531	4 062
1947 ¹	2 655	1 504	4 159	2 655	1 504	4 159

¹ Preliminära siffror.

Siffrorna visa en i stort sett obruten, snabb stegring av antalet avlagda studentexamina. För de manliga studenternas vidkommande visar tabellen en jämn stegring fram till perioden 1931—35, då följderna av depressionsåren 1929—34 blevo statistiskt märkbara. Nedgången i antalet manliga studenter år 1946 i förhållande till genomsnittet för den föregående femårsperioden kan försummas i detta sammanhang.

Ökningen av antalet avlagda studentexamina är som synes hastigare för de kvinnliga studenterna än för de manliga. Möjligheten för kvinnor att avlägga studentexamen var ursprungligen ytterst beskuren, och siffrorna från 1871 — det år då den första studentskan inskrevs vid universitetet — fram till sekelskiftet utvisa, att det endast var i undantagsfall, som kvinnliga elever nådde fram till denna examen. Under innevarande sekel har en femdubbling av kvinnornas andel i antalet avlagda studentexamina ägt rum. Uttryckt i procent av samtliga studenter utgjorde nämligen kvinnorna 7,5 % under perioden 1901—05 och 37,7 % år 1946.

Den kraftigaste ökningen av studentantalet inträffar under perioden 1936—40. Antalet studenter ökade under dessa år med 5 270, d. v. s. med mer än 1 000 studenter per år, varav c:a 600 manliga och c:a 400 kvinnliga studenter. Förhållandet torde delvis få tillskrivas verkningarna av 1927 års läroverksreform, som breddade det sociala underlaget för läroverksstudierna över huvud taget.

Det synes utredningen uppenbart, att till de omständigheter, som dess-

utom bidragit till att öka antalet studentexamina, hör den under innevarande sekel pågående ekonomiska standardhöjningen. Föräldrarnas val av skolutbildning för barnens vidkommande kan emellertid icke härledas ur ett renodlat ekonomiskt resonemang. Härvidlag spela, som framhållits i kap. 2, också socialpsykologiska faktorer in, vilka endels förstärka, endels försvaga verkningarna av de ekonomiska faktorerna.

Lunda-undersökningen.

Vid statistiska institutionen vid Lunds universitet har en omfattande statistisk undersökning företagits rörande studentårgångarna 1930, 1937 och 1943, och ur det omfattande tabellmaterial rörande den sistnämnda årgången, som ställts till studentsociala utredningens förfogande, kommer utredningen att återgiva ett flertal sammanställningar, som belysa abiturienternas sociala härkomst, betygsnivå, sådan denna avspeglas i studentbetygen, och val av vidareutbildning. Dessutom medgiva tabellerna kombinationer mellan olika faktorer, och utredningen redovisar i skilda avsnitt av detta kapitel vissa sammanställningar av denna art. Där annat statistiskt material från senare tid kan anföras som jämförelse med resultatet av denna undersökning, kommer utredningen även att belysa framställningen med sådana jämförelser.

För årgång 1943 omfattar Lunda-undersökningen 2 531 manliga och 1 478 kvinnliga abiturienter eller tillsammans 4 009 personer, d. v. s. samtliga studenter utom privatister (186 st) och elever med begränsad studentexamen från militära skolor (47 st). Av de manliga abiturienterna avledes 18, innan de hunnit påbörja någon vidareutbildning eller söka sig till arbetsmarknaden, varför antalet i undersökningen redovisade manliga studenter utgjorde 2 513.

Abiturienternas sociala härkomst.

I den brett upplagda studentsociala undersökning, som anförtroddes utredningsmännen Sven Wicksell, Tor Jerneman och Tage Larsson och som publicerades under titeln »Utredning rörande de svenska universitets- och högskolestudenternas sociala och ekonomiska förhållanden» (stat. off. utr. 1936:34), tillämpades en inom svensk statistik tidigare icke använd social gruppindelning. Klassificeringen innebar en avvägning mellan en renodlad ekonomisk och en lika renodlad social bedömning av de olika yrkenas rangordning och samhörighet. Materialet indelades i åtta stora grupper, A—H, och ett flertal av huvudgrupperna indelades i sin tur i ett större eller mindre antal undergrupper efter följande schema:

- A = Lantbrukare, därunder
 A 1 = Godsägare, agronomer.
 A 2 = Lantbrukare, hemmansägare.
 A 3 = Lantbruksinspektorer, förvaltare, trädgårdsmästare, mejerister, mjölnare, fiskare.
- B = Folkskollärare (inräknat även överlärare o. d., övningslärare, kantorer, musikdirektörer).
- C = Akademiker m. fl., därunder
 C 1 = Präster i svenska kyrkan.
 C 2 = Högre ämbetsmän samt vissa stats- och stadstjänstemän med högskoleutbildning, högskoleutbildade advokater m. fl.
 C 3 = Läkare (inberäknat medicinalråd men ej medicine professorer).
 C 4 = Professorer.
 C 5 = Läroverkslärare, folkskolinspektörer, bibliotekarier, arkivarier, filosofie doktorer m. fl.
 C 6 = Veterinärer, tandläkare, apotekare.
 C 7 = Officerare.
 C 8 = Ingenjörer, arkitekter, lantmätare, jägmästare (inberäknat även mariningenjörer, telegrafingenjörer etc.).
- D = Direktörer, disponenter, grosshandlare (inberäknat de flesta affärsmän med höga inkomster).
- E = Handlande, affärsmän, köpmän (inberäknat handelsresande, handelsföreståndare, entreprenörer, hotellägare, åkeriägare, urmakare, fotografer, vissa byggmästare o. d.).
- F = Högre tjänstemän m. fl., därunder
 F 1 = Stats- eller stadsanställda tjänstemän [järnvägs-, post-, telegraf-, tull- etc. tjänstemän i lönegrad lägst (dåv.) B 15 (3 900—5 118 kr. i dyrortsgrupp D) samt därmed jämställda].
 F 2 = Kontorschefer, kamrerare, kassörer, brukstjänstemän, redaktörer, konstnärer m. fl.
 F 3 = Sjökaptenener.
- G = Lägre tjänstemän m. fl., därunder
 G 1 = Stats- eller stadsanställda tjänstemän i (i regel) lönegraderna (dåv.) B 14—B 8 (B 14 = 3 672—4 762 kr. i dyrortsgrupp D; B 8 = 2 664—3 276 kr.) samt därmed jämställda, alltså tågmästare, lokförare, överpostiljoner, poliskonstaplar, underofficerare, etc.
 G 2 = Verkmästare, övermaskinister, faktorer etc., kontorister, etc.
 G 3 = Frikyrkopräster, etc.
- H = Hantverkare, arbetare, därunder
 H 1 = Hantverkare, husägare.
 H 2 = Stats- eller kommunalanställda i lönegrad högst (dåv.) B 7 (2 526—3 108 kr i dyrortsgrupp D) eller motsvarande, alltså banvakter, stationskarlar etc., samt vaktmästare.
 H 3 = Arbetare (inberäknat även torpare och jordbruksarbetare).

Av de åtta grupperna äro fyra (A; B; D; E) var för sig relativt homogena ur yrkessynpunkt och social synpunkt, under det att de övriga (C; F; G; H) innesluta personer med vitt skilda yrken men ändå med något så när jämförbar social och ekonomisk ställning.

Lunda-undersökningen begagnar samma indelning i huvudgrupper och undergrupper men ger i de till studentsociala utredningen överlämnade sammanställningarna endast uppgifter för huvudgrupperna. Dock har i Lunda-undersökningen grupp C 7, söner och döttrar till officerare redovisats som en särskild kategori, då den i detta material utgör en ur många synpunkter särpräglad grupp.

Med ledning av de uppgifter rörande inkomstfördelningen enligt folkräkningen 1930, vilka ungefär motsvarade förhållandena, då utredningsmännen konstruerade sin socialgruppering av studenternas målsmän och vilka återfinnas i nedanstående sammanställning, som bygger på den av

Inkomstklass kr/år	Landsbygd	Inkomst- klass i % av yrkes- utövare	Städer	Inkomst- klass i % av yrkes- utövare
	Yrken		Yrken	
1—900	Jordbruksarbetare (H 3); mindre jord- och husägare (A 2, H 2).	24,3	F. d. arbetare (yrkeslösa, arbetaränkor (X).	3,7
901—1 500	Hemmansägare (A 2); skogsarbetare, grovarbetare (H 3).	43,1	Butikspersonal (G 2); hantverkare (H 1); tjänare.	18,2
1 501—2 500	Fackarbetare (H 3); mindre handlande (E); lägre järnvägs- och postpersonal (H 2).	26,9	Fack-, grov-, lager- och handelsarbetare (H 3); sjukvårdspersonal.	42,4
2 501—4 000	Folkskollärare (B); kontorister, verk-mästare (G 2).	4,3	Specialarbetare (H 3); förmän; hand-lande (E); kontors-anställda (G 2).	24,3
4 001—8 000	Högre förvaltnings- personal (F); ingen- jörer och jägmästare (C 8); präster (C 1); farmaceuter (C 6).	0,9	Läroverkslärare (C 5); präster (C 1); ingenjörer (C 8); ma- nufakturhandlande m. fl. (E).	7,9
över 8 000	Godsägare (A 1); större företagare, grosshandlare och disponenter (D).	0,5	Högre förvaltnings- personal (F); gross- handlare, dispen- ter, direktörer (D); advokater (C 2), lä- kare (C 3); office- rare (C 7).	3,5
	Summa	100,0		100,0

professor E. Lindahl utförda beräkningen över yrkesutövare med inkomst¹, är det möjligt att belysa den ekonomiska innebörden av den ovan anförda socialgrupperingen. Tabeller återger de i nämnda beräkning använda inkomstklasserna och de mot dessa svarande yrkesgrupperna för landsbygd resp. städer jämte motsvarande yrkesbeteckningar enligt Wicksell-Larsson.

Överensstämmelsen mellan den uppgjorda socialgrupperingen och den då gällande inkomstfördelningen var påfallande god. Den förskjutning inom inkomstskalan för olika yrkesgrupper, som sedan dess ägt rum, har emellertid väsentligt minskat denna överensstämmelse. Medelinkomsten för samtliga inkomsttagare utgjorde år 1946 4 584 kronor, för företagare 5 581 och för anställda 4 489 kronor samt för icke yrkesverksamma 3 254 kronor, allt enligt riksräkenskapsverkets inkomstberäkning för taxeringsåret 1947 (Bilaga 1 till 1948 års statsverksproposition; Inkomster i driftbudgeten, Bih. 1 s. 10).

Enligt samma källa var inkomsttagarnas procentuella fördelning enl. taxeringslängderna för verksamhetsåret 1946 (taxeringsåret 1947) följande för företagare, anställda och icke yrkesverksamma inkomsttagare.

Inkomstklass (kr/år)	Företagare	Anställda	Icke yrkes- verksamma	Samtliga
600—999	3,6	5,4	21,3	6,3
1 000—2 999	33,5	33,2	47,6	34,3
3 000—6 999	43,4	48,3	22,9	45,6
7 000—9 999	9,3	8,1	3,7	8,0
10 000—19 999	7,3	4,1	3,2	4,5
20 000—49 999	2,4	0,8	1,1	1,1
över 50 000	0,5	0,1	0,2	0,2
Summa	100,0	100,0	100,0	100,0

Det är givet, att en socialgruppering, som med gott resultat kunde tillämpas på ett statistiskt material från 1910 till 1930, även skulle kunna användas i en bearbetning, avseende förhållandena på 1940-talet, om förskjutningen på inkomstskalan hade skett likformigt och parallellt för samtliga grupper. Tillgängliga uppgifter ge dock vid handen, att inkomstutvecklingen skett i avsevärt olika takt för olika socialgrupper — avståndet mellan grupperna ha utan tvekan minskat och en inkomstutjämnning inom samhället innebärande en höjning av de lägst avlönade gruppernas löneläge har ägt rum. En utförligare analys av dessa förskjutningar skulle emellertid kräva ett statistiskt material, som f. n. icke föreligger.

Då både Lunda-undersökningen och statistiska centralbyrån (i 1945 års akademikerutredning) använt den Wicksell-Larssonska socialgrupperingen,

¹ Undersökningar rörande det samlade skattetrycket i Sverige och utlandet (stat.-off.-utr. 1936:18), s. 150—151.

har bevarandet av kontinuiteten inom denna form av socialstatistik ansetts angelägnare än en förändring av gruppindelningen. Vad som ytterligare talar för dess bevarande är, att grupperingens utformning som en kompromiss mellan social och ekonomisk bedömning av yrkesgrupperna med beaktande jämväl av yrkesutövarnas utbildning låter andra förhållanden mera komma till sin rätt än en renodlat ekonomisk indelningsgrund — t. ex. föräldrarnas attityd mot det högre skolväsendet och den högre utbildningen, som trots stora förändringar i ekonomiskt avseende inom samhället ännu är bevarad.

Inom Lunda-undersökningens abiturientmaterial fördelade sig abiturienterna år 1943 på följande sätt på de olika socialgrupperna.

Tabell 2. Antal abiturienter år 1943, fördelade på grupper efter målsmans yrke.

Yrkesgrupp	Antal abiturienter			Procentuell fördelning		
	Män	Kvinnor	Summa	Män	Kvinnor	Summa
A. Lantbrukare m. fl. . .	242	122	364	9,6	8,3	9,1
B. Folkskollärare	166	135	301	6,6	9,1	7,5
C. Akademiker m. fl.	526	368	894	21,0	24,9	22,5
C 7 Officerare	85	42	127	3,4	2,8	3,2
D. Direktörer	208	108	316	8,3	7,3	7,9
E. Handlande	325	203	528	12,9	13,7	13,2
F. Högre tjänstemän ..	372	196	568	14,8	13,3	14,2
G. Lägre tjänstemän ..	157	84	241	6,2	5,7	6,0
H. Hantverkare, arbetare	344	152	486	13,7	10,3	12,4
X. Fruar, änkor	33	25	58	1,3	1,7	1,5
X. Yrke okänt	55	43	98	2,2	2,9	2,5
Summa	2 513	1 478	3 991	100,0	100,0	100,0

Omgrupperas de anförda procenttalen i ovanstående tabell för manliga resp. kvinnliga abiturienter efter den sedvanliga indelningen i större socialgrupper (I—III) erhållas följande siffror.

Socialgrupp I (yrkesgrupperna C; D och F) *män* 48,3 %; *kvinnor* 49,0 %; *samtliga* 48,6 % (50,6 %). Socialgrupp II (yrkesgrupperna A; B; E och G samt c:a hälften av yrkesgrupp H) *män* 40,4 %; *kvinnor* 40,5 %; *samtliga* 40,4 % (42,0 %). Socialgrupp III (återstoden av yrkesgrupp H) *män* 7,8 %; *kvinnor* 5,9 %; *samtliga* 7,1 % (7,4 %). Yrkesgrupp X *män* 3,5 %; *kvinnor* 4,6 %; *samtliga* 3,9 % (0 %). Siffror inom parentes angiva procenttalen för de tre socialgrupperna, sedan yrkesgrupp X utproportionerats på huvudgrupperna.

En jämförelse med de uppgifter, som meddelas av 1940 års skolutredning i betänkandet rörande sambandet mellan folkskola och högre skola, stat. off. utr. 1944:21 (s. 314 ff.) ger — trots att uppgifterna redovisas

efter helt andra normer — en tämligen likartad bild av den sociala sammansättningen av gymnasiets elevkår. Sålunda visade det sig, att 11,5 % av dessa elever härstammade ur socialgrupp III, vilket i betraktande av att studieavbrotten av ekonomiska skäl äro relativt sett talrikare bland dessa elever, någotsånär stämmer med Lunda-undersökningens redovisning, vilken upptar blott de elever, som avlagt studentexamen.

Betygsnivå.

Uppgifterna rörande abiturienternas studentbetyg, som redovisas av Lunda-undersökningen omfatta både de i skriftlig och muntlig examen erhållna vitsorden samt betygen i tidigare bortvalda skolämnen. Däremot ha inga uppgifter om sedermera företagna kompletteringar införts i denna del av undersökningen. Redovisningen omfattar sålunda endast de betyg, som erhållits i samband med avläggandet av studentexamen. Uppgifterna ha bearbetats statistiskt och betygen poängberäknats efter en skala med sju enheter (0—6). Betyget C (Icke godkänd) erhöi poängvärdet 0 och betyget A (Berömlig) poängvärdet 6. Betygssumman beräknades för varje i undersökningen redovisad abiturient och infördes på registerkorten.

I nedanstående tabell återgives fördelningen av abiturienterna på vissa större grupper, motsvarande de sedvanliga betygen.

Tabell 3. Fördelning av abiturienter på genomsnittsbetyg.

Studentbetygens betygsklass (poängvärde)	Antal abiturienter			Procent		
	Män	Kvinnor	Summa	Män	Kvinnor	Summa
Knappt godkänd (— 1,9)	15	—	15	0,6	—	0,4
Godkänd — Icke utan beröm godkänd (2,0— 2,9)	1 202	611	1 813	47,8	41,3	45,4
Icke utan beröm god- känd — Med beröm god- känd (3,0—3,9)	1 002	674	1 676	39,9	45,6	42,0
Med beröm godkänd — Med utmärkt beröm godkänd (4,0—4,9)	271	176	447	10,8	11,9	11,2
Med utmärkt beröm godkänd — Berömlig (5,0—6,0)	23	17	40	0,9	1,2	1,0
Summa	2 513	1 478	3 991	100,0	100,0	100,0

Tabellen bekräftar tidigare gjorda erfarenheter, nämligen att de kvinnliga abiturienterna över lag redovisa högre betyg än de manliga. Genomsnittet för samtliga kvinnliga abiturienter ligger vid 3,23 poäng, motsvarande ett gott Ba; för de manligas vidkommande är genomsnittet 3,14, d. v. s. något lägre men dock ovanför Ba-strecket.

Val av vidareutbildning.

I ett senare avsnitt kommer utredningen att utförligare behandla valet av vidareutbildning, ställt i relation till dels föräldrarnas yrkesgrupp, dels abiturienternas betygsstandard.

I Lunda-undersökningen behandlas abiturienternas val av vidareutbildning efter avlagd studentexamen. Samma uppgifter inhämtas i regel bland eleverna i läroverkens högsta ringar och insändas till skolöverstyrelsen för statistisk bearbetning. 1940 års skolutredning lät sammanställa uppgifter för åren 1937—39 och 1940—43 och lämnade i sitt betänkande IX (Gymnasiet, stat. off. utr. 1947:34 s. 102—108) en utförlig redogörelse för resultatet, varur utredningen nedan kommer att anföra några jämförelsetal med Lunda-undersökningens resultat.

En sammanställning av abiturienternas tillämnade levnadsbana efter större grupper enligt Lunda-undersökningen visar följande siffror.

Tabell 4. Abiturienternas val av utbildning efter examen enligt Lunda-undersökningen. Procentuell fördelning.

Val av utbildning	M ä n	K v i n n o r	S u m m a
Fakultetsstudier	32,2	27,5	30,5
Fackhögskolestudier	26,3	12,4	21,2
Övrig utbildning	23,4	15,9	20,6
Utbildning ej påbörjad	9,7	11,3	10,3
Ingen vidareutbildning	8,4	32,9	17,4
Summa	100,0	100,0	100,0
Antal	2 513	1 478	3 991

Den procentuella fördelningen av uppgifterna rörande abiturienter åren 1937—39 resp. 1940—43 återfinnes i tabell 5 å omstående sida.

De båda tabellerna över abiturienternas val av utbildning visa en tämligen god överensstämmelse i betraktande av att uppgifterna inhämtats under väsentligt skilda förutsättningar. Lunda-undersökningen baseras på det faktiska valet av utbildning. De abiturienter, som vid materialets bearbetning icke påträffats vid någon av de i undersökningen berörda utbildningsanstalterna, ha överförts till gruppen »ingen vidareutbildning». I

Tabell 5. Tillämnad levnadsbana efter vid allmänt och privat läroverk
avlagd studentexamen åren 1937—39 och 1940—43 enligt
1940 års skolutredning. Procentuell fördelning.

Planerad utbildning eller verksamhet	1937—1939			1940—1943		
	Män	Kvinnor	Summa	Män	Kvinnor	Summa
Fakultetsstudier	29,7	26,8	28,8	23,6	25,2	24,2
Fackhögskolestudier . .	32,4	20,6	28,4	30,3	24,5	28,3
Annan utbildning	24,1	21,3	23,3	32,0	18,5	27,3
Förvärvsarbete	5,3	18,0	9,4	4,0	20,8	9,8
Uppgift saknas	8,5	13,3	10,1	10,1	11,0	10,4
Summa	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Antal	2 278	1 120	3 398	2 456	1 298	3 754

skolutredningens uppgifter har sådan kontroll icke kunnat vidtagas, varför större osäkerhet vidlåder dess uppgifter. Härtill kommer, att skolutredningen t. ex. icke skilt mellan lägre och högre merkantil utbildning — handelsgymnasier och handelshögskolor redovisas under samma rubrik, varigenom siffrorna för fackhögskolorna blivit något för höga.

Båda tabellerna uppvisa emellertid ett i viss mån alltför lågt värde på studerande, som söka sig till de akademiska studierna i sin helhet (både fakultets- och fackhögskolestudier). Universitetsstatistiken, som dock bekräftar av vissa svagheter, visar nämligen, att flera studenter än vad som uppgivits i självdeklarationerna söka inträde vid universiteten, de fria högskolorna och fackhögskolorna. I fråga om Lunda-undersökningen utgöres detta tillskott av studenter, som först kompletterat sina studentbetyg för att ernå den vid vissa fackhögskolor samt vid medicinska fakulteten för inskrivning stipulerade betygssumman. Dessa studenter återfinnas delvis inom gruppen »utbildning ej påbörjad». Andra åter pröva olika utbildningsbanor, innan de definitivt bestämma sig för någon viss utbildning eller avstå från all vidareutbildning. Ombytena mellan olika studiebanor och de tidiga studieavbrotten göra givetvis, att de slutgiltiga siffrorna för en studentklass äro helt annorlunda än i deklarationerna om yrkesvalet före examens avläggande.

Det är emellertid slående, att båda undersökningarna utvisa, hur en relativt stor del av de manliga studenterna och en avsevärd del av de kvinnliga studenterna ännu så sent som några månader före examen icke kunna ange sin blivande verksamhet efter examen. Förhållandena ha givetvis förbättrats genom införandet av yrkesvägledning och yrkesorientering bland gymnasieeleverna, men utredningen har funnit det angeläget att ytterligare understryka behovet av en förstärkning av denna rådgivningsverksamhet och hänvisar till vad som säges i kap. 10, (s. 246 ff.).

Social härkomst och betygsnivå.

I det föregående har utredningen i största korthet redogjort för Lundaundersökningens siffror rörande abiturienternas sociala härkomst och genomsnittliga betygsstandard. Uppdelningen av Lunda-undersökningens material möjliggör emellertid också en redovisning för betygsstandarden för studenter från olika yrkesgrupper. I nedanstående tabell återgives studenternas fördelning dels på faderns yrke, dels på genomsnittsbetyg, varvid de sedvanliga beteckningarna för betygen angivits i tabellhuvudet.

Tabell 6. Abiturienternas fördelning i procent på faderns yrke respektive genomsnittsbetyg i studentexamen.

Faderns yrke	Manliga abiturienter					
	Antal	Betygsklasser				
		B ?	B—Ba	Ba—AB	AB—a	a—A
A. Lantbrukare	242	0,8	40,1	43,8	13,6	1,7
B. Folkskollärare	166	0,6	34,9	46,4	16,9	1,2
C. Akademiker	526	0,6	48,1	39,3	11,2	0,8
C 7 Officerare	85	1,2	68,2	24,7	5,9	—
D. Direktörer	208	—	53,8	37,5	7,7	1,0
E. Handlande	325	0,6	50,5	38,5	9,8	0,6
F. Högre tjänstemän .	372	0,5	53,2	35,8	10,0	0,5
G. Lägre tjänstemän .	157	1,9	44,6	45,2	8,3	—
H. Hantverkare; arbetare	344	0,3	43,3	42,2	12,2	2,0
X. Fruar, änkor	33	—	45,5	45,5	9,0	—
X. Yrke okänt	55	—	50,9	43,6	5,5	—
Summa	2 513	0,6	47,8	39,9	10,8	0,9
Antal		15	1 202	1 002	271	23
Kvinnliga abiturienter						
A. Lantbrukare	122	—	45,1	42,6	12,3	—
B. Folkskollärare	135	—	45,2	45,2	8,1	1,5
C. Akademiker	368	—	34,8	50,5	13,3	1,4
C 7 Officerare	42	—	38,1	50,0	11,9	—
D. Direktörer	108	—	45,4	48,1	6,5	—
E. Handlande	203	—	45,3	42,4	11,3	1,0
F. Högre tjänstemän .	196	—	39,8	45,9	13,3	1,0
G. Lägre tjänstemän .	84	—	39,3	47,6	11,9	1,2
H. Hantverkare; arbetare	152	—	46,7	40,2	10,5	2,6
X. Fruar, änkor	25	—	44,0	24,0	28,0	4,0
X. Yrke okänt	43	—	39,5	44,2	16,3	—
Summa	1 478	0,0	41,3	45,6	11,9	1,2
Antal		—	611	674	176	17
S:a manliga+kvinnliga	3 991	15	1 813	1 676	447	40
Procent		0,4	45,4	42,0	11,2	1,0

Om man uteslutande fäster avseende vid studentbetygen, skulle det bästa urvalet av studenter utgöras av söner till folkskollärare och döttrar till lägre tjänstemän samt till akademiker. Ett mycket gott urval utgöres också av söner till lantbrukare och till hantverkare och arbetare samt av döttrar till officerare, hantverkare och arbetare samt till föräldrar inom de båda X-grupperna.

Bland studenterna visa söner till officerare ett lågt genomsnittsbetyg — mindre än tredjedelen ha betyg överstigande genomsnittet Ba. En standard, som är lägre än för genomsnittet, uppvisas också av söner till direktörer och högre tjänstemän.

Jämföras procentalen för manliga och kvinnliga abiturienter inom samma yrkesgrupp, så finner man, att endast inom två grupper de manliga abiturienterna förete högre betygsstandard än de kvinnliga, nämligen inom grupperna lantbrukare och folkskollärare. I samtliga övriga yrkesgrupper ha de kvinnliga abiturienterna en högre betygsstandard, vilket delvis torde bero på att medelmåttiga skolbegåvningar utgallras redan på ett lägre skolstadium, då föräldrarna ofta äro mindre benägna att kosta på sina döttrar den högre skolutbildning, som leder fram till studentexamen. Stor betydelse måste också tillmätas flickornas egen attityd gentemot den högre utbildningen. Antalet studentskor i 1943 års studentkull utgjorde 37,7 % av samtliga, vilket visar, att det fortfarande finnes vissa traditionshinder för kvinnliga skolelever att nå fram till skolunderbyggnad, som motsvarar deras intellektuella kapacitet.

Social härkomst och val av vidareutbildning.

Fördelas abiturienterna i Lunda-undersökningens material på olika socialgrupper och utbildningsbanor, erhållas följande siffror.

Tabell. 7. Social härkomst och val av vidareutbildning. Procentuell fördelning.

Faderns yrke	Manliga abiturienter					
	Antal	Fakultet	Fackhögskolor	Övrig utbildning	Okänd utbildning	Summa
A. Lantbrukare	242	29,3	28,5	22,8	19,4	100,0
B. Folkskollärare	166	33,1	28,9	21,7	16,3	100,0
C. Akademiker	526	44,8	26,6	14,3	14,3	100,0
C 7. Officerare	85	23,5	16,5	44,7	15,3	100,0
D. Direktörer	208	33,7	27,9	24,5	13,9	100,0
E. Handlande	325	26,8	28,6	21,8	22,8	100,0
F. Högre tjänstemän	372	32,0	25,3	24,2	18,5	100,0
G. Lägre tjänstemän	157	24,8	32,5	24,9	17,8	100,0
H. Hantverkare; arbetare	344	25,3	22,1	31,7	20,9	100,0
X. Fruar, änkor; yrke okänt ..	88	29,5	21,6	26,2	22,7	100,0
Summa	2 513	32,2	26,3	23,4	18,1	100,0
Antal		810	662	587	454	

	Kvinnliga abiturienter					
A. Lantbrukare	122	18,0	10,7	17,2	54,1	100,0
B. Folkskollärare	135	23,7	13,3	19,3	43,7	100,0
C. Akademiker	368	35,6	13,8	12,8	37,8	100,0
C 7. Officerare	42	38,1	16,7	9,5	35,7	100,0
D. Direktörer	108	43,6	8,3	12,0	36,1	100,0
E. Handlande	203	25,2	10,3	11,3	53,2	100,0
F. Högre tjänstemän	196	31,6	13,8	17,3	37,3	100,0
G. Lägre tjänstemän	84	19,0	16,7	11,9	52,4	100,0
H. Hantverkare; arbetare	152	11,8	6,0	30,9	51,3	100,0
X. Fruar, änkor; yrke okänt..	68	17,6	20,6	14,7	47,1	100,0
Summa	1 478	27,5	12,4	15,9	44,2	100,0
Antal		407	183	235	653	
Summa manliga + kvinnliga	3 991	1 217	845	822	1 107	
Procent		30,5	21,2	20,6	27,7	100,0

Den procentuella fördelningen av manliga resp. kvinnliga abiturienter på socialgrupper och olika former av vidareutbildning var följande. I uppställningens kolumn a har yrkesgrupp X redovisats; i kolumn b har denna kategori av studenter fördelats proportionellt på de övriga grupperna.

	Samtliga		Fakultetsstudier		Fackhögskolestudier		Övrig utbildning		Ingen vidareutbildning	
	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b
	Manliga abiturienter									
Socialgrupp I ..	47,3	49,2	54,9	56,7	46,2	47,6	43,3	45,1	40,7	42,6
» II ..	42,0	43,7	36,3	37,5	45,2	46,5	43,4	45,1	47,4	49,6
» III ..	6,9	7,1	5,6	5,8	5,7	5,9	9,4	9,8	7,5	7,8
Yrkesgrupp X ..	3,8	—	3,2	—	2,9	—	3,9	—	4,4	—
Summa	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Kvinnliga abiturienter										
Socialgrupp I ..	48,3	50,6	62,9	64,8	51,4	55,6	41,7	43,6	40,7	42,8
» II ..	41,9	43,9	31,9	32,9	38,3	41,5	43,8	45,8	48,4	50,9
» III ..	5,2	5,5	2,3	2,3	2,7	2,9	10,2	10,6	6,0	6,3
Yrkesgrupp X ..	4,6	—	2,9	—	7,6	—	4,3	—	4,9	—
Summa	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Sättes å andra sidan val av utbildning i relation till varje särskild socialgrupp erhålles följande procentuella fördelning för manliga resp. kvinnliga abiturienter. (Yrkesgrupp X fördelad på övriga grupper.)

Utbildning vid	Manliga Socialgrupp			Kvinnliga Socialgrupp			Samtliga Socialgrupp		
	I	II	III	I	II	III	I	II	III
Fakultet	37,2	27,7	26,0	35,9	20,6	11,3	36,5	25,0	21,5
Fackhögskolor	25,5	28,0	21,5	13,2	11,7	6,2	21,0	22,0	16,9
Övrig utbildning	21,4	24,1	32,0	13,7	16,5	31,3	18,5	21,3	31,8
Ingen vidare- utbildning	15,9	20,2	20,5	37,2	51,2	51,2	24,0	31,7	29,8
Summa	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Av den första uppställningen framgår det, hur förskjutningen av den sociala sammansättningen inom å ena sidan abiturienterna vid examens-tillfället och å andra sidan elevkårerna vid de olika utbildningsanstal-terna resulterar i en starkare övervikt för studenter ur socialgrupp I. För studenter ur socialgrupperna II och III uppstår i samband härmed en lägre representativitet inom de högre utbildningsanstaltens elevkårer i jämförelse med den fördelning, som rådde vid examenstillfället.

I den andra uppställningen redovisas den procentuella andelen av stu-denter, manliga resp. kvinnliga, som återfinnes inom olika slag av vidare-utbildning. Av denna tabell framgår, att den högre utbildningen (fakul-tets- och fackhögskolestudier) utgör målet för 62,7 % av studenterna inom socialgrupp I men endast för 55,7 % resp. 47,7 % av studenterna inom socialgrupp II resp. III. Skillnaderna bli än tydligare för studentskornas vidkommande; av dessa gå 48,9 ur socialgrupp I till högre studier, men ur socialgrupp II blott 32,3 % och ur socialgrupp III endast 17,5 %.

A. Fakultetsstudier.

I tabell 8 på s. 39 återgivas siffrorna för de abiturienter, vilka påbörjat fakultetsstudier, fördelade på de olika fakulteterna.

Antalet teologie studerande (m+k) utgjorde 4,8 %, antalet jurister 21,8, antalet mediciner studerande 13,2 %, antalet studerande inom filosofiska fakulteten 60,2 % fördelade med 44,3 % på humanistiska avdelningen (sek-tionen) och 15,9 % på den naturvetenskapliga.

Bland teologerna dominerade studerande från socialgrupp II med 34 studerande av 58 (59 %). Inom samtliga övriga fakulteter hade stu-denter från socialgrupp I en överlägsen majoritet. Sålunda utgjorde de bland jurister 173 av 266 (65 %), bland medicinare 108 av 161 (67 %), bland humanister 296 av 539 (55 %) och bland naturvetare 110 av 193 (56 %). Anförda siffror gälla manliga och kvinnliga abiturienter. Tagna var för sig uppvisa de kvinnliga abiturienterna ännu högre representativi-

Tabell 8. Abiturienter som påbörjat fakultetsstudier, fördelade efter faderns yrke och fakultet.

Faderns yrke	Fakultet														Summa
	Teol.		Jur.		Med.		Filosofisk				S:a				
							Hum.		Nat.v.						
	M	Kv	M	Kv	M	Kv	M	Kv	M	Kv	M	Kv			
A. Lantbrukare	15	—	8	4	4	1	28	15	16	2	71	22	93		
B. Folkskollärare	2	—	11	8	12	1	21	20	9	3	55	32	87		
C. Akademiker	9	—	75	17	52	14	66	77	34	23	236	131	367		
C.7. Officerare	1	—	8	1	5	3	4	9	2	3	20	16	36		
D. Direktörer	3	—	25	9	6	2	20	32	16	4	70	47	117		
E. Handlande	12	2	25	5	12	1	25	36	13	7	87	51	138		
F. Högre tjänstemän .	1	—	34	4	21	5	43	45	20	8	119	62	181		
G. Lägre tjänstemän .	3	—	12	—	4	1	15	12	5	3	39	16	55		
H. Hantverkare; artare	9	—	15	1	15	1	36	11	12	5	87	18	105		
X. Fruar, änkor; yrke okänt	1	—	2	2	1	—	14	10	8	—	26	12	38		
Summa	56	2	215	51	132	29	272	267	135	58	810	407	1 217		
Summa	58		266		161		539		193		1 217				

tet för socialgrupp I än de manliga. Största övervikten för denna socialgrupp uppvisade medicine studerande, där 24 av 29 (83 %) tillhörde socialgrupp I.

B. Fackhögskolestudier.

Fördelas de abiturienter, som påbörjat fackhögskolestudier, efter samma grunder som ovan, erhålles tabell 9 å omstående sida.

Av samtliga fackhögskolestuderande utgöra teknologerna flertalet med 44,4 %. Därnäst i storlek kommer gruppen ekonomie studerande med 18,5 % och tandläkare med 12,8 %. Farmaceuterna omfatta 9,5 %, varav 6,9 % kvinnliga studerande; de tre jordbruksbetonade fackhögskolorna, veterinär-, lantbruks- och skogshögskolorna omfatta tillsammans 5,0 % av samtliga fackhögskolestuderande (detta år uteslutande män). Gymnastiska centralinstitutet uppgives som läroanstalt av 5,1 % av fackhögskolestudenterna och socialinstitutet av 4,7 %. Vid båda dessa sistnämnda fackhögskolor utgöra de kvinnliga studenterna majoriteten med resp. 4,3 % och 3,5 % av samtliga fackhögskolestuderande. Proportionen mellan manliga och kvinnliga fackhögskolestuderande är 662:183, och de manliga resp. kvinnliga studenterna utgöra 78,3 % resp. 21,7 %.

Fördelningen på större socialgrupper är något annorlunda bland fackhögskolestudenterna än bland fakultetsstudenterna. Bland manliga tekno-

Tabell 9. Abiturienter, som påbörjat fackhögskolestudier, fördelade efter faderns yrke och studieriktning.

Faderns yrke	Studieriktning									
	Tekniska högskolor	Handels- högskolor	Tandläkar- institutet	Farmaceutiska institutet	Veterinär- högskolan	Lantbruks- högskolan	Skogshög- skolan	Social- institutet	Gymnastiska central- institutet	S u m m a
	M a n l i g a a b i t u r i e n t e r									
A. Lantbrukare	35	8	9	—	8	8	1	—	—	69
B. Folkskollärare ..	30	8	7	2	—	—	1	—	—	48
C. Akademiker	92	24	11	5	6	—	2	—	—	140
C7. Officerare	8	3	1	—	—	1	—	—	1	14
D. Direktörer	29	21	3	1	—	1	1	1	1	58
E. Handlande	44	21	17	4	2	2	1	2	—	93
F. Högre tjänstemän	60	21	3	4	—	—	2	3	1	94
G. Lägre tjänstemän	23	14	6	2	2	1	—	2	1	51
H. Hantverkare; ar- betare	36	19	8	4	—	1	1	4	3	76
X. Fruar, änkor; yr- ke okänt	5	7	6	—	—	—	1	—	—	19
Summa	362	146	71	22	18	14	10	12	7	662
K v i n n l i g a a b i t u r i e n t e r										
A. Lantbrukare	—	1	5	4	—	—	—	2	1	13
B. Folkskollärare ..	—	—	4	7	—	—	—	3	4	18
C. Akademiker	3	2	10	15	—	—	—	9	12	51
C7. Officerare	2	—	2	—	—	—	—	—	3	7
D. Direktörer	1	1	2	2	—	—	—	—	3	9
E. Handlande	1	1	6	9	—	—	—	3	1	21
F. Högre tjänstemän	4	2	3	8	—	—	—	6	4	27
G. Lägre tjänstemän	1	1	1	6	—	—	—	2	3	14
H. Hantverkare; ar- betare	—	—	1	2	—	—	—	3	3	9
X. Fruar, änkor; yr- ke okänt	1	2	4	5	—	—	—	—	2	14
Summa	13	10	38	58	—	—	—	28	36	183
Summa	375	156	109	80	18	14	10	40	43	845

loger utgöra visserligen studenter från socialgrupp I en majoritet med 189 av 362 d. v. s. 52 %. Men från socialgrupp II komma 132 studenter, eller 37 %. Bland ekonomie studerande är övervikten för socialgrupp I något mindre eller 69 av 146, d. v. s. 47 %. Socialgrupp II representeras vid handelshögskolorna av 51 studenter, eller 35 %. Vid tandläkarinsti-

tutet utgöra studerande från socialgrupp I 18 av 71 (25 %) och från socialgrupp II 39 av 71 (55 %), och vid de tre jordbruksbetonade högskolorna äro företrädarna för socialgrupp II (26 eller 62 %) dubbelt så många som representanterna för socialgrupp I (13 eller 31 %). Vid de återstående tre fackhögskolorna äro studenterna alltför få för att några mera allmänna slutsatser om den sociala rekryteringen skola kunna dragas. Av socialinstitutets 12 elever komma 4 st. från vardera socialgruppen; yrkesgrupp X är här icke företrädd. Vid gymnastiska centralinstitutet representeras socialgrupperna I och III av vardera 3 elever, socialgrupp II av 1 elev. Vid farmaceutiska institutet började 10 elever ur socialgrupp I; 8 ur socialgrupp II samt 4 ur socialgrupp III sina studier.

Ovanstående uppgifter om den sociala rekryteringen till fackhögskolorna avse endast manliga abiturienter. Vad de kvinnliga beträffar, dominera studentskorna ur socialgrupp I vid samtliga ifrågakommande läroanstalter utom farmaceutiska institutet, där skillnaden dock är minimal (25 från socialgrupp I och 26 från socialgrupp II). Vid de tekniska högskolorna var relationen mellan socialgrupperna I och II 10:2; vid tandläkarinstitutet 17:16; vid gymnastiska centralinstitutet 22:9; vid socialinstitutet 15:10 och vid handelshögskolorna 5:3. Socialgrupp III och yrkesgrupp X äro båda ytterst sparsamt företrädda vid fackhögskolorna. Den förstnämnda gruppen saknar alldeles företrädare vid de tekniska högskolorna och vid handelshögskolorna; vid tandläkarinstitutet har gruppen ifråga 1 företrädare; vid farmaceutiska institutet 2 samt vid vardera av gymnastiska centralinstitutet och socialinstitutet 3 företrädare. Yrkesgruppen X har 5 företrädare vid farmaceutiska institutet, 4 vid tandläkarinstitutet, 2 vid vardera gymnastiska centralinstitutet och handelshögskolorna samt 1 vid tekniska högskolorna; vid socialinstitutet saknas denna grupp.

C. Övriga utbildningsbanor.

Till övriga utbildningsbanor räknas folkskoleseminarierna, vilka redovisas av 196 abiturienter, handelsgymnasierna (269), statens affärsdrivande verk (126) samt militärbanan (231 abiturienter). De fördela sig på grupper efter faderns yrke enligt tabell 10 å omstående sida.

Dessa utbildningsbanor skilja sig från de tidigare behandlade däri att de relativt snabbt föra till examen eller avlönad anställning. Man kan av denna grund antaga, att de i större utsträckning rekryteras av studenter från de inkomstskikt, som blott med stora uppoffringar kunna bereda sina söner och döttrar en fortsatt utbildning. Detta bekräftas också av uppgifterna beträffande folkskoleseminarierna och affärsverken. I fråga om handelsgymnasierna och militärbanan inverka emellertid även andra faktorer, varigenom detta antagande icke generellt besannas.

Tabell 10. Abiturienter som valt övrig utbildning, fördelade efter faderns yrke.

Faderns yrke	Utbildningsbana									
	Folkskoleseminarier		Handels-gymnasier		Affärsdrivande verk		Militärbanan	Summa		
	Män	Kv.	Män	Kv.	Män	Kv.	Män	Män	Kv.	S:a
Lantbrukare ...	23	9	6	9	5	3	21	55	21	76
Folkskollärare .	22	13	5	5	2	8	7	36	26	62
Akademiker ...	4	16	27	24	1	7	43	75	47	122
Officerare	—	—	7	3	—	1	31	38	4	42
Direktörer	3	—	29	11	2	2	17	51	13	64
Handlande	14	9	35	9	2	5	20	71	23	94
Högre tjänstem.	11	12	27	13	16	9	36	90	34	124
Lägre tjänstem.	8	3	10	4	8	3	13	39	10	49
Hantv., arb.	28	16	26	13	23	18	32	109	47	156
Fruar, änkor; yrke okänt ..	1	4	5	1	6	5	11	23	10	33
Summa	114	82	177	92	65	61	231	587	235	822
Summa	196		269		126		231	822		

Förutom den tradition inom yrkesvalet, som påverkar söner till officerare — och som i någon mån kan påvisas även inom gruppen söner till företagare (direktörer och handlande) beträffande utbildningsbanan handelsgymnasium — inverkar här begåvningsstandarden hos barnen. Då, såsom tidigare anförts, de goda studentbetygen uppvisa en låg frekvens inom grupperna söner till officerare, direktörer och högre tjänstemän, är det givet, att de utbildningsbanor, som i viss mån ställa andra krav än den högre utbildningen vid universitet och fackhögskolor, komma att rekryteras med elever ur dessa grupper. Härigenom torde den förefintliga övervikten för socialgrupp I inom de nämnda två utbildningsbanorna kunna förklaras.

Å andra sidan stå dessa läroanstalter och utbildningslinjer öppna även för studenter ur socialgrupp III, vilka eftersträva en snabb utbildning med tryggade ekonomiska förhållanden inom synhåll. Dessa studenter förete en betydligt bättre betygsstandard, vilket utredningen kommer att belysa i sista avsnittet av detta kapitel, som behandlar sambandet mellan social härkomst, betygsstandard och val av utbildning (s. 48—49).

En jämförelse efter enahanda grunder som ovan beträffande fakultets- och fackhögskolestudier ger vid handen, att av samtliga studenter, som sökte sig till övriga utbildningsbanor, utgjorde de manliga abiturienterna 71,4 % och de kvinnliga 28,6 %. Av de manliga abiturienterna dominerade de, som tillhörde socialgrupp I inom handelsgymnasierna med 90 av 177, d. v. s. 50,8 %, och inom militärbanan med 127 av 231, d. v. s. 55,0 %.

Vid de nämnda utbildningsbanorna utgjorde studenter, tillhörande socialgrupp II, 56 resp. 61, vilket svarade mot procenttalen 31,6 resp. 26,4. Vid samma utbildningsbanor utgjordes studenter från socialgrupp III 26 resp. 32, d. v. s. 14,7 % resp. 13,9 % och yrkesgrupp X av 5 resp. 11 studenter (2,8 % resp. 4,8 %). Bland folkskoleseminariernas blivande elever utgjorde studenter från socialgrupp II flertalet med 67 av 114, d. v. s. 58,5 %. Socialgrupp I företrädde här av 18 studenter (15,8 %) och socialgrupp III av 28 (24,6 %); yrkesgrupp X hade här endast 1 företrädare. Till de affärsdrivande ämbetsverken sökte sig i första hand studenter från socialgrupp III med 23 av 65 (35,4 %). Socialgrupperna I och II företrädde här av ungefär jämstarka grupper med 19 resp. 17 studenter (26,2 %). Yrkesgrupp X var här relativt talrikt representerad med 6 studenter (9,2 %).

För de kvinnliga abiturienternas vidkommande förelåg samma förhållande som för de manligas. Inom handelsgymnasiernas elevkår företrädde socialgrupp I av flertalet med 51 studentskor av 92 (55,4 %). Socialgrupp II hade 27 och socialgrupp III 13, vilket utgjorde 29,3 % och 14,1 %. En företrädare för yrkesgrupp X redovisas under dessa läroanstalter. Av folkskoleseminariernas 82 kvinnliga elever voro 34 representanter för socialgrupp II (41,5 %), 28 för socialgrupp I (34,1 %) och 16 för socialgrupp III (19,3 %) samt 4 (4,9 %) för yrkesgrupp X. Inom den grupp, som avsåg att söka till affärsverken, rådde en nära nog fullständig överensstämmelse mellan de tre socialgruppernas andelar med 19 företrädare för vardera socialgrupperna I och II och 18 för socialgrupp III. Härtill kommo 5 representanter för yrkesgrupp X. Den procentuella fördelningen på resp. grupper var sålunda 31,1, 31,1, 29,6 och 8,2.

D. Vidareutbildning okänd.

Gruppen av abiturienter, för vilken vidareutbildningen ej kunde konstateras vid undersökningstillfället, omfattade 1 107 abiturienter (27,7 %), varav 454 manliga (18,1 % av manliga) och 653 kvinnliga (44,2 % av kvinnliga). Fördelningen på faderns yrkesgrupp framgår av tab. 11 (s. 44).

Då gruppen endast omfattar en kategori av abiturienter, kan här hänvisas till procenttalen å s. 37 över fördelningen på de skilda socialgrupperna.

Gruppens sammansättning ger utslag för de ekonomiska faktorerna, därigenom att ett förhållandevis större antal abiturienter — både manliga och kvinnliga — tillhörande de lägre socialgrupperna redovisas inom denna grupp. Det är emellertid, som redan tidigare framhållits, vanskligt att draga några bestämda slutsatser rörande abiturienterna inom denna grupp, då åtskilliga av dem vid en senare tidpunkt torde återfinnas inom

Tabell 11. Abiturienter med okänd vidareutbildning, fördelade efter faderns yrke.

F a d e r n s y r k e	Vidareutbildning okänd		
	Män	Kvinnor	Summa
Lantbrukare	47	66	113
Folkskollärare	27	59	86
Akademiker	75	139	214
Officerare	13	15	28
Direktörer	29	39	68
Handlande	74	108	182
Högre tjänstemän	69	73	142
Lägre tjänstemän	28	44	72
Hantverkare, arbetare	72	78	150
Fruar, änkor; yrke okänt	20	32	52
Summa	454	653	1 107

de redan redovisade utbildningsbanorna, sedan de kompletterat sina studentbetyg, eller inom andra, som legat utanför Lunda-undersökningens område.

Betygsstandard och val av vidareutbildning.

På samma sätt som ovan beträffande kombinationen av betygsstandard och social härkomst tillåter Lunda-undersökningens material en gruppering av studenterna efter kombination mellan betygsstandard och val av vidareutbildning. Fördelningen av abiturienterna i detta hänseende återges i tabell 12 å motstående sida.

Lägges studentbetygets poängvärde som norm för studiebegåvning, så synas de abiturienter, som avse att studera vid handelshögskolorna, representera det bästa urvalet. Därefter komma de abiturienter, som söka sig till de tekniska högskolorna, och de som söka till tandläkarinstitutet och farmaceutiska institutet samt till socialinstitutet. Dessa fem läroanstalter utgöra målet för studenter, vilkas betygsstandard är högre än för genomsnittet av samtliga, som avse att ägna sig åt högre studier. Under detta genomsnittsvärde komma i tur och ordning de blivande fakultetsstudenterna, gymnastiska centralinstitutets elever och blivande studerande vid de jordbruksbetonade fackhögskolorna.

Rangordningen i betyghänseende är i stort sett lika för manliga och kvinnliga abiturienter. Bland de senare komma dock teknologer efter farmaceuter och tandläkare.

Inom gruppen av abiturienter, som avse annan utbildning, råda i viss mån särpräglade förhållanden, som kräva en noggrannare redogörelse. Genomsnittet för samtliga manliga abiturienter ligger mer än hälften under betygsnivån Ba i förhållande till de kvinnliga abiturienternas genom-

Tabell 12. Fördelning av abiturienter efter betygsklasser och val av vidareutbildning.

Val av utbildning Studier vid	B e t y g s k l a s s (poängvärden)														Summa			
	Knappt B (—1,9)			B—Ba (2,0—2,9)			Ba—AB (3,0—3,9)			AB—a (4,0—4,9)			a—A (5,0—)			Män	Kv.	S:a
	Män	Kv.	S:a	Män	Kv.	S:a	Män	Kv.	S:a	Män	Kv.	S:a	Män	Kv.	S:a			
	2	—	—	348	120	468	330	195	525	116	78	194	14	14	28	810	407	1 217
Fakultet	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tekn. högskolor ..	—	—	—	87	2	89	193	6	199	78	5	83	4	—	362	13	375	
Handelshögskolor	—	—	—	26	—	26	88	6	94	30	4	34	2	—	146	10	156	
Tandläkarinstitutet och farmaceutis- ka institutet	—	—	—	30	22	52	54	56	110	9	17	26	—	1	93	96	189	
Veterinär- } hög- Lantbruks- } sko- Skogs- } lorna	—	—	—	24	—	24	15	—	15	2	—	2	1	—	42	—	42	
Socialinstitutet ...	—	—	—	5	8	13	7	16	23	—	4	4	—	—	12	28	40	
Gymnastiska cen- tralinstitutet	—	—	—	4	18	22	3	17	20	—	1	1	—	—	7	36	43	
Summa högre utb.	2	—	2	524	170	694	690	296	986	235	109	344	21	15	1 472	590	2 062	
Folksk.-seminarier	—	—	—	52	15	67	51	48	99	10	19	29	1	—	114	82	196	
Handelsgymnasier	—	—	—	125	33	158	49	51	100	3	7	10	—	1	177	92	269	
Statens affärsdri- vande verk	—	—	—	22	18	40	36	32	68	6	10	16	1	1	65	61	126	
Militärutbildning ..	6	—	6	163	—	163	56	—	56	6	—	6	—	—	231	—	231	
Summa övrig utb.	6	—	6	362	66	428	192	131	323	25	36	61	2	2	587	255	822	
Utbildning okänd	7	—	7	316	375	691	120	247	367	11	31	42	—	—	454	653	1 107	
Summa	15	—	15	1 202	611	1 813	1 002	674	1 676	271	176	447	23	17	2 513	1 478	3 991	

snitt. Härtill bidrar i främsta rummet de låga genomsnittsvärdena för abiturienter, som avse utbildning vid handelsgymnasierna och på militärbanan. (29,4 % resp. 26,8 %.) Manliga abiturienter, som söka till statens affärsdrivande verk, redovisa däremot ett genomsnitt, som ligger något högre än genomsnittet för studenter, som ämna bedriva högre studier, under det att studenter, som ämna söka sig till folkskoleseminarierna, ha en något lägre betygsstandard.

De kvinnliga abiturienter, som avse annan utbildning, ha som helhet ett högre genomsnittsvärde i studentbetygen än studentskor, som söka sig till de högre utbildningsbanorna. Högsta värdet redovisas av de blivande eleverna vid folkskoleseminarierna. Därefter komma de, som avse att söka in vid statens affärsdrivande verk, och sist de blivande eleverna vid handelsgymnasierna. För dessa båda sistnämnda kategorier är genomsnittsbetyget dock något lägre än för genomsnittet för dem som avse högre utbildning.

En procentuell beräkning av antalet abiturienter inom varje redovisad grupp av tillämnad utbildning, som uppvisar studentbetyg överstigande genomsnittsvärdet Ba, ger följande resultat.

Val av utbildning	Studentbetyg ovanför Ba (3,0 poäng och högre) i procent av samtliga		
	Män	Kvinnor	Summa
Fakultet	56,8	70,5	61,4
Teknisk högskola	76,0	84,6	76,3
Handelshögskola	82,2	100,0	83,3
Tandläkarinstitutet och farmaceutiska institutet	67,7	87,5	72,5
Veterinär-, lantbruks- och skogshögskolan	42,9	—	42,9
Socialinstitutet	58,3	71,4	67,5
Gymnastiska centralinstitutet	42,8	50,0	48,9
Summa högre utbildning	60,5	71,4	66,2
Folkskoleseminarier	54,4	81,7	65,8
Handelsgymnasier	29,4	64,1	41,3
Statens affärsdrivande verk	66,2	70,5	68,3
Militärutbildning	26,8	—	26,8
Summa övrig utbildning	32,3	71,9	48,1
Utbildning okänd	28,9	42,5	36,9
Samtliga	51,6	58,7	54,2

I Lunda-undersökningens beräkningar återgivas även genomsnittsbetygen för abiturienter, som uppgiva sig skola söka in på olika utbildningsbanor. I följande tabell 13 ha abiturienterna fördelats efter läroanstalt och avsedd studieriktning.

Tabell 13. Val av vidareutbildning, antal abiturienter samt medelbetyg i studentexamen.

Utbildning Utbildningsanstalt Fakultet (motsvarande)	A b i t u r i e n t e r			
	M a n l i g a		K v i n n l i g a	
	Antal	Medelbetyg	Antal	Medelbetyg
Högre utbildning				
Uppsala universitet				
Teologi	35	3,5	2	(3,0)
Juridik	68	3,1	22	3,6
Medicin	38	3,5	8	(3,8)
Humaniora	82	3,4	100	3,5
Naturvetenskap	47	3,1	18	3,2
Summa	270	3,3	150	3,5
Lunds universitet				
Teologi	21	3,4	—	—
Juridik	52	3,2	16	(3,4)
Medicin	35	3,4	8	(3,9)
Humaniora	82	3,3	65	3,5
Naturvetenskap	41	2,9	16	(3,4)
Summa	231	3,2	105	3,5
Stockholms högskola				
Juridik	95	2,9	13	3,5
Humaniora	65	3,2	79	3,4
Naturvetenskap	47	3,0	24	3,4
Summa	207	3,0	116	3,4
Göteborgs högskola				
Humaniora	43	3,3	23	3,5
Karolinska institutet				
Medicin	59	3,2	13	(3,6)
Summa fakulteter	810	3,2	407	3,5
Tekniska högskolan	230	3,5	7	(4,0)
Chalmers tekniska högskola ..	132	3,3	6	(3,3)
Summa tekniska högskolor	362	3,4	13	(3,4)
Handelshögskolan, Stockholm	80	3,7	6	(4,2)
Handelshögskolan, Göteborg ..	66	3,2	4	(3,5)
Summa handelshögskolor	146	3,6	10	(3,9)

Tabell 13 (forts.).

Utbildning Utbildningsanstalt Fakultet (motsvarande)	A b i t u r i e n t e r			
	M a n l i g a		K v i n n l i g a	
	Antal	Medelbetyg	Antal	Medelbetyg
Tandläkarinstitutet	71	3,3	38	3,7
Farmaceutiska institutet	22	3,2	58	3,3
Veterinärhögskolan	18	(2,9)	—	—
Lantbrukshögskolan	14	(3,0)	—	—
Skogshögskolan	10	(3,3)	—	—
Socialinstitutet	12	(2,9)	28	3,4
Gymnastiska centralinstitutet ..	7	(3,0)	36	3,0
Summa fackhögskolor	662	3,3	183	3,4
Summa högre utbildning	1 472	3,2	590	3,4
Övrig utbildning				
Folkskoleseminarier	114	3,1	82	3,6
Handelsgymnasier	177	2,7	92	3,2
Statens affärsdrivande verk ..	65	3,2	61	3,4
Militärbanan	231	2,7	—	—
Summa övrig utbildning	587	2,8	235	3,0
Utbildning okänd				
Vidareutbildning ej påbörjad ..	243	2,7	167	3,1
Vidareutbildning ej känd	211	2,7	486	2,9
Summa utbildning okänd	454	2,7	653	2,9

Sammanföras uppgifterna för de skilda fakulteterna, erhållas följande medelbetyg för manliga och kvinnliga abiturienter.

	M e d e l b e t y g	
	Manliga	Kvinnliga
Teologi	3,6	(3,0)
Juridik	3,0	3,5
Medicin	3,4	3,7
Humaniora	3,3	3,5
Naturvetenskap	3,0	3,4
Samtliga	3,2	3,5

Sambandet mellan social härkomst, betygsstandard och val av vidareutbildning är svårt att belysa inom ett så begränsat material som en studentårgång. Vissa synpunkter på detta samband ha redan tidigare anförts,

men någon utförligare analys av denna fråga kan enligt utredningens uppfattning svårigen göras, då materialet i sådant fall måste splittras på en mängd smärre grupper, för vilka alla siffror bliva osäkra. Begränsas uppgiften till att omfatta endast större grupper av utbildningsbanor resp. socialgrupper, synas dock vissa slutsatser kunna dragas rörande detta samband. I nedanstående tabell fördelas abiturienterna efter val av utbildning i tre grupper, omfattande resp. fakultets- och fackhögskolestudier (högre utbildning), folkskoleseminarier, handelsgymnasier, statens affärsdrivande verk samt militärbanan (övrig utbildning) och de båda grupperna »utbildning ej påbörjad» och »utbildning ej känd» (vidareutbildning okänd).

Tabell 14. Genomsnittsbetyg för abiturienter, fördelade efter social härkomst och val av utbildning.

Faderns socialgrupp	Val av vidareutbildning			
	Högre	Övrig	Okänd	Summa
I Manliga abiturienter	3,2	2,7	2,7	3,0
Kvinnliga abiturienter . . .	3,4	3,3	3,0	3,2
Summa	3,3	2,9	2,8	3,0
II Manliga abiturienter	3,3	2,9	2,7	3,1
Kvinnliga abiturienter . . .	3,4	3,4	3,0	3,1
Summa	3,4	3,0	2,8	3,1
III Manliga abiturienter	3,4	3,0	2,3	3,1
Kvinnliga abiturienter . . .	3,6	3,3	3,0	3,2
Summa	3,4	3,1	2,9	3,1
X Manliga abiturienter	3,2	3,0	2,8	3,0
Kvinnliga abiturienter . . .	3,5	3,6	3,0	3,3
Summa	3,3	3,1	3,0	3,1
Manliga abiturienter	3,2	2,8	2,7	3,1
Kvinnliga abiturienter . . .	3,4	3,4	2,9	3,2
Summa	3,3	3,0	2,8	3,1

Inom varje socialgrupp är, som synes av tabellen, betygsstandarden högst inom gruppen »högre utbildning» och lägst inom gruppen »okänd», med undantag för yrkesgrupp X, kvinnliga abiturienter, som uppvisa högre betygsstandard inom gruppen »övrig utbildning». Då denna grupp endast omfattar 10 abiturienter, kan utslaget betraktas som en slumpvariation.

Generellt sett äro studentbetygens medeltal högst inom socialgrupp III och lägst inom socialgrupp I, oavsett val av vidareutbildning.

Förhållandet står i samband med att det fåtal abiturienter, som tillhör socialgrupp III, har gallrats avsevärt hårdare redan under skoltiden än flertalet studenter ur socialgrupperna I och II.

Begåvningsreserven.

I det andra avsnittet av detta kapitel, s. 25—27, redogjorde utredningen för antalet avlagda studentexamina under olika femårsperioder under innevarande århundrade samt meddelade vissa genomsnittsvärden för det årliga antalet studentexamina. Av den därpå följande redogörelsen för olika data rörande abiturienterna år 1943 framgick bl. a., att den sociala härkomsten kan tillmätas en stor betydelse för möjligheten att avlägga denna examen. Vidare visade siffrorna från Lundaundersökningen, att studenter, vilka härstammade ur olika socialgrupper och yrkesgrupper, föredde märkbara skillnader i betygsstandard, men att denna skillnad i mindre grad påverkade valet av vidareutbildning efter avlagd examen än skillnaden i social och ekonomisk ställning.

I en situation, då ett starkt ökat behov av akademiskt utbildad arbetskraft föreligger, är det av största vikt, att de för denna utbildning och dessa yrken bäst lämpade och hågade personerna komma i tillfälle att genomgå sådan utbildning. Av verkställda prognoser att döma föreligger redan nu ett stort behov av akademiker i samhället, som icke synes kunna täckas av tillströmningen till de akademiska studiebanorna. Den ökning av rekryteringen till dessa studier, som synes bli ofrånkomlig, skulle få ytterst skadliga verkningar för de intellektuella yrkena och för samhället, om den i första hand skulle komma att omfatta ett större antal studenter med medelmåttig studiebegåvning. Strävandena att underlätta tillströmningen till de intellektuella studiebanorna måste redan av detta skäl inriktas på att skapa gynnsammare studiebetingelser för de studenter, som tillhöra de hittills mindre väl utnyttjade reserver av begåvning och intellektuell kapacitet, som äro att finna främst inom socialgrupperna II och III. På längre sikt är det nödvändigt att förändra studiebetingelserna för skoleleverna på de lägre skolstadierna, så att det kvalitativt bästa urvalet garanteras en skolgång, svarande mot deras begåvning och speciella studieintressen. Så som sambandet mellan sociala, ekonomiska och socialpsykologiska faktorer hittills påverkat urvalet av skolelever på skilda stadier, har resultatet blivit, att långt ifrån alla studiebegåvade komma fram till den examen, som generellt sett öppnar vägarna till de högre studierna.

Att avgörandet i sista hand ändå skall ligga hos den enskilde individen är självklart. Varje form av studierådgivning eller studievägledning, som får form av tvångsrekrytering eller kommendering till de högre studierna står i skarpaste kontrast till den personliga frihet, som varje medborgare

bör äga i ett demokratiskt samhälle, vilket utredningen redan inledningsvis framhållit. Så länge valet omgärdas med ekonomiska och sociala hinder är friheten blott en illusion. Undanröjas dessa hinder, blir friheten en realitet.

När de studerande, som äro i behov därav, garanterats en i ekonomiskt avseende tryggad studiegång genom tillräckligt omfattande studentsociala stödåtgärder, inträder en gynnsammare situation, som tillåter ett friare val av vidareutbildning än hittills. Innan dessa stödåtgärder hinna få någon effektiv inverkan på tillströmningen till gymnasier, är det emellertid i viss mån för sent för att denna tillströmning i något avgörande avseende skall kunna lätta den akuta bristen på akademiskt utbildad arbetskraft. Ty varje studentårgång har normalt tre å fyra års gymnasiestudier bakom sig, varför en ökning av gymnasisterna i I³ och I⁴ kan återspeglas i ett ökat studentantal först efter 3 å 4 år. Därför måste redan nu de gymnasister i sista gymnasieringen, som stå villrådiga inför valet av vidareutbildningen, erhålla så utförliga uppgifter som möjligt rörande framtidsutsikterna på de olika yrkesområdena; rörande kunskapsfordringar, studieförhållanden o. s. v. Visserligen återfinnas åtskilliga av de tveksamma efter någon tids dröjsmål bland de studerande vid universitet och högskolor, men det förefaller rimligt att antaga, att denna tveksamhet kunde ha eliminerats på ett tidigare stadium, om yrkesvägledningen och yrkesorienteringen bland skoleleverna varit effektivare. Men på längre sikt äro icke dessa åtgärder tillräckliga, vilket sammanhänger med den kraftiga nedgång i åldersklasserna, som är att vänta under det närmaste decenniet.

I nedanstående tabell har utredningen med stöd av uppgifter från statistiska centralbyrån rörande årsklassernas storlek beräknat antalet studenter i % av hela årsklassen av 20-åringar för åren 1938—47.

Tabell 15. Antalet 20-åringar, antalet avlagda studentexamina samt antalet studentexamina i % av årsklasser 20-åringar 1938—47.

År	Antal 20-åringar		Summa	Antal studenter			Studenter i % av antal 20-åringar		
	Män	Kvinnor		Män	Kvinnor	Summa	Män	Kvinnor	Summa
1938	52 500	50 700	103 200	2 360	1 090	3 450	4,5	2,2	3,3
1939	52 100	50 100	102 200	2 428	1 261	3 689	4,7	2,5	3,6
1940	62 800	60 400	123 200	2 563	1 243	3 806	4,1	2,1	3,1
1941	58 100	56 300	114 400	2 563	1 252	3 815	4,4	2,2	3,3
1942	53 200	51 700	104 900	2 525	1 328	3 853	4,7	2,6	3,7
1943	52 300	50 300	102 600	2 661	1 534	4 195	5,1	3,1	4,1
1944	50 500	49 100	99 600	2 673	1 531	4 204	5,3	3,1	4,2
1945	50 400	47 900	98 300	2 638	1 474	4 112	5,2	3,1	4,2
1946	48 100	46 200	94 300	2 531	1 531	4 062	5,0	3,3	4,3
1947	46 000	44 500	90 500	2 654	1 504	4 158	5,8	3,4	4,6

Antalet studenter är således mindre än 5 % av en samlad årsklass 20-åringar. Procenttalet är under de senare åren i sakta stigande.

Redan de sista åren av 1940-talet kommer en påtaglig minskning av årsklasserna i 20-årsåldern till synes i statistiken. Siffran 100 000 underskreds redan 1944, och under de följande åren sjunker antalet successivt. Under åren 1947 och 1948 kan det beräknas till c:a 90 000, och under de följande två femårsperioderna 1949/53 och 1954/58 kan antalet uppskattas till i genomsnitt 86 000 resp. 82 000 personer. Först under femårsperioden 1959—63 ökar antalet 20-åringar till c:a 98 000 och uppnår under 1960-talet på nytt värden, som överstiga 100 000. Skulle antalet studenter av hela årsklassen i fortsättningen uppgå till samma procenttal som nu eller blott höjas med någon eller några tiondels procent under de kommande åren, såsom varit fallet under de senaste åren, medför detta att antalet varje år examinerade studenter minskar.

De uppskattningar, som ovan anförts, visa tydligt, att den fallande numerären hos årsklasserna kommer att försätta även den intellektuella delen av arbetsmarknaden i ett labilt läge. Samhällsreformer på sjukvårdens och undervisningens områden kräva stora personalresurser, icke minst av vetenskapligt och akademiskt utbildad personal. Det är därför nödvändigt, att fler studiebegåvningar än vad nu är fallet få tillfälle att genomgå en sådan utbildning, som svarar emot deras intellektuella resurser.

Det är på denna punkt, som resonemanget om begåvningsreserven sätter in. Tidigare har varje underlag saknats för en uppskattning av det antal personer, som ha intellektuella förutsättningar för att kunna avlägga studentexamen. Bristen på ett sakligt underlag har t. o. m. föranlett i övrigt insiktsfulla personer att i olika sammanhang varna för en ökad rekrytering av studenter ur de breda lagren, då en sådan ökning skulle medföra en »intellektuell utarmning» av dessa folkgrupper. Risken härför vore överhängande, om det visade sig, att begåvningsreserven inom dessa stora grupper vore — relativt sett — oerhört mycket mindre än inom de grupper, som hittills till övervägande del rekryterat de högre studiebanorna. Med införandet av de brett upplagda testningarna av värnpliktiga vid inskrivningsförrättningen har emellertid ett försök gjorts att skapa ett statistiskt underlag för en beräkning av begåvningsreserven. Utredningen har ansett sig böra taga hänsyn till de erfarenheter, som undersökningen av 1945 års värnpliktiga lämnat, och vilka återgivas av docenten Torsten Husén i en uppsats med titeln »Intelligenskrav på olika skolutbildningsstadium» i tidskriften »Skola och samhälle» år 1946. Utredningen vill framhålla, att docenten Huséns resultat icke i och för sig ligga till grund för utredningens uppskattning av de ekonomiskt sämre ställda samhällsgruppernas möjligheter att rekrytera en avsevärd ökning av studentkadrarna; dessa möjligheter framgå enligt utredningens mening ovedersägligt av de tidigare meddelade siffrorna för abiturienternas nuvarande sociala här-

komst. Utredningen är vidare väl medveten om att metoderna för testningar av detta slag komma att bli föremål för vetenskaplig diskussion och sannolikt avsevärt kunna utvecklas. Då emellertid den Husénska undersökningen varit den enda av detta slag som förelegat för utredningen, har denna ansett sig böra sammanställa dess resultat med de siffror för studenternas sociala rekrytering, som legat till grund för utredningens arbete.

Enligt docenten Huséns undersökning visade det sig, att c:a 19 % av samtliga värnpliktiga — oavsett tidigare skolutbildning och tidpunkten för dennas avslutande — hade en intelligenskvot (IQ) väl motsvarande och överstigande det minimikrav ur intellektuell synpunkt (IQ = 114), som undersökningsledaren ansåg sig kunna fastställa som nedersta gränsen för en någotsånär friktionsfri passage fram till *gymnasiets sista ring*.

I senare beräkningar, utförda med delvis andra premisser, har docenten Husén kommit till resultatet att antalet »studentexamenskapabla» inom en årsklass värnpliktiga uppgick till c:a 12 %. Skillnaden i metod var att i det första fallet, då begåvningsreserven fastställdes till 19 %, jämförelsen utfördes mellan de inskrivningspliktiga, som ännu tillhörde gymnasiet och sålunda icke avlagt studentexamen, och övriga, som redan avslutat sin skolgång under det att i de senare undersökningarna jämfördes redan examinerade *studenter* med övriga inskrivningspliktiga. Härav följde en viss förskjutning uppåt på skalan för intelligenskvot för »studentexamenskapabla». De senare undersökningarna, som utförts på åldersklasserna 1946 resp. 1947, ha publicerats i tidskriften *Folkskolan* (4, 1947) samt i ett större arbete med titeln »Begåvning och miljö. Studier i begåvningsdemokratiseringens problem» (Sthlm 1948).

Enligt den Husénska siffran 19 % skulle under nuvarande förhållanden endast något över $\frac{1}{4}$ av de studentexamenskapabla avlägga sådan examen. Siffran 12 % motsvarar $\frac{1}{3}$ av detta antal.

Undersökningarna ha begränsats till de manliga 20-åringarna. Av den tidigare framställningen har det emellertid framgått, att betygsstandarden för kvinnliga abiturienter i regel är högre än för manliga, varför man skulle kunna antaga, att fördelningen av begåvningar inom hela årsklassen icke underskrider de värden, som uppvisas av de intelligensprövade manliga värnpliktiga.

Om sålunda c:a 19 eller 12 % av samtliga inom en årsklass skulle besitta de primära *intellektuella* resurser, som erfordras för att avlägga studentexamen, utgör skillnaden mellan dessa båda tal och det för varje år redovisade procenttalet studenter av hela årsklassen ett visst mått på den begåvningsreserv, som sålunda icke utnyttjats. Denna reserv skulle alltså under alternativa förutsättningar uppgå till följande antal personer under åren 1938—47. (Se tabell s. 54.)

Det bör dock med skärpa understrykas, att dessa beräkningar i bästa

Uppskattning av »begåvningsreserven».

År	Årsklass antal	Antal student- examenskapabla		Antal avlagda student- examina	Begåvnings- reserv antal (c:a)	
		19 % a	12 % b		a	b
1938	103 200	19 600	12 400	3 450	16 150	8 950
1939	102 200	19 400	12 250	3 689	15 700	8 550
1940	123 200	23 400	14 800	3 806	19 600	11 000
1941	114 400	21 750	13 700	3 815	17 950	9 900
1942	104 900	19 950	12 600	3 853	16 100	8 750
1943	102 600	19 500	12 300	4 195	15 300	8 100
1944	99 600	18 900	12 000	4 204	14 700	7 800
1945	98 300	18 700	11 800	4 112	14 600	7 700
1946	94 300	17 900	11 300	4 062	13 850	7 250
1947	90 500	17 200	10 900	4 159	13 050	6 750

fall kunna ge en uppskattning av antalet personer, som besitta erforderliga *intellektuella* förutsättningar för avläggande av studentexamen. Men eftersom framgång i studier i hög grad även sammanhänger med andra faktorer, såsom intresse, ambition och förmåga av planering, har man ingen garanti för att ens huvuddelen av den här beräknade »begåvningsreserven» skulle vara i stånd att verkligen avlägga studentexamen, om den finge tillfälle fortsätta sin skolgång. Vidare bör den »felvarians», som ligger i brister i tillförlitlighet hos det här använda provinstrumentet påpekas, och som innebär en överskattning av antalet. Å andra sidan bör framhållas, att de synnerligen stora skillnaderna i intellektuell träning mellan studenterna och de enbart folkskoleutbildade medför en kraftig underskattning av de senares intellektuella förutsättningar (mätta med här använt prov) jämförda med studenternas. Detta innebär en underskattning av antalet enbart folkskoleutbildade, som ligger över den beräknade intellektuella miniminivån för avläggande av studentexamen.

Emot detta resonemang kan givetvis den invändningen riktas, att målet icke rimligen kan vara att skapa intellektuella yrkesutövare i samma omfattning, som begåvningsreserven teoretiskt skulle medgiva. I en sådan situation vore farhågor för uppkomsten av ett intellektuellt proletariat fullt befogade. Samhällets behov av personer med en gedigen skolunderbyggnad är dock avsevärt större än behovet av akademiskt utbildade personer. Även inom de praktiska yrkena och näringsgrenarna behövs allmänt begåvade och väl utbildade personer, då redan nu höga krav ställas på de praktiska yrkenas företrädare.

Slutsatsen av detta allmänna resonemang är sålunda för de intellektuella yrkenas vidkommande, att folkminskningen redan inom en förhållandevis kort framtid starkt kommer att beskära studentkadrarna, ur vilka dessa

yrken skola rekryteras. Åtgärder med omedelbar verkan, som skulle syfta till att tillföra akademierna ett ökat urval av begåvningar, äro i viss utsträckning icke möjliga att vidtaga, då selektionen sätter in redan tidigare. Den närmast liggande möjligheten att trygga återväxten inom de intellektuella yrkena och i görligaste mån öka antalet yrkesutövare i takt med samhällets samfälliga behov är sålunda, att genom ekonomiskt stöd möjliggöra fortsatta studier för begåvade ungdomar och på detta sätt underlätta deras val mellan olika levnadsbanor.

Statistiska uppgifter rörande studenterna vid högre läroanstalter.

Antalet vid universitet och högskolor inskrivna studerande.

Enligt statistiska centralbyråns redogörelse den 9 mars 1948 redovisades vid nedanstående läroanstalter vid höstterminens början 1947 följande antal inskrivna studerande:

Läroanstalt	Samtliga studerande	Studerande i %	Manliga studerande	Kvinnliga studerande	Kvinnliga i % av samtliga vid resp. läroanstalter
Uppsala universitet	3 029	20,4	2 176	853	28,1
Lunds universitet	2 585	17,4	1 914	671	26,0
Stockholms högskola	2 210	14,9	1 520	690	31,2
Göteborgs högskola	620	4,2	412	208	33,5
Karolinska institutet	881	5,9	682	199	22,6
Tekniska högskolan	1 499	10,1	1 476	23	1,5
Chalmers tekn. högskola ...	898	6,0	884	14	1,6
Handelshögskolan i Stockholm	618	4,2	597	21	3,3
Handelshögskolan i Göteborg	363	2,4	358	5	1,4
Tandläkarinstitutet	720	5,0	536	184	25,6
Farmaceutiska institutet ...	323	2,2	142	181	56,0
Veterinärhögskolan	185	1,2	177	8	4,3
Lantbrukshögskolan	237	1,6	229	8	3,4
Skogshögskolan	79	0,5	79	—	0,0
Socialinstitutet i Stockholm ..	245	1,6	123	122	50,0
Socialinstitutet i Göteborg ..	119	0,8	55	64	53,8
Sydsvenska socialinstitutet ..	72	0,5	47	25	34,7
Gymnastiska centralinstitutet ¹	169	1,1	43	126	74,6
Summa	14 852	100,0	11 450	3 402	22,9
Därav fakultet	9 325	62,8	6 704	2 621	28,1
Fackhögskolor	5 527	37,2	4 746	781	14,1

¹ Av eleverna vid gymnastiska centralinstitutet avse 42 manliga och 58 kvinnliga studenter att avlägga gymnastiklärarexamen och återstoden (1 manlig och 68 kvinnliga studenter) sjukgymnastexamen. Denna senare utbildning anser utredningen icke vara jämförbar med akademisk utbildning i övrigt, varför utredningen i fortsättningen har bortsett från dessa studerande.

De ovan redovisade siffrorna äro enligt uppgift från statistiska centralbyrån att betrakta som uppgifter rörande antalet aktiva studerande. I tidigare års redovisningar av antalet inskrivna studerande har särskilt inom fakulteterna medtagits ett icke oväsentligt antal studenter, som redan avslutat sina studier, varför siffrorna generellt varit för höga.

Den sista kolumnen i ovanstående uppställning ger vid handen, att de kvinnliga studenterna äro i majoritet vid blott några få läroanstalter. Vid fakulteterna och tandläkarinstitutet utgöra de en förhållandevis stor andel av studentkårerna. Vid de återstående fackhögskolorna äro de däremot ytterst fåtaliga. Bland fakultetsstudenterna utgjorde kvinnorna nära 37 % av filosofie studerande; 20 % av medicine studerande; 13 % av juris studerande och c:a 5 % av teologie studerande. Fördelningen inom fakulteter var nämligen följande:

Fakultet	Män	Kvinnor	Summa	Kvinnor i % av s:a	Procentuell fördelning		
					Män	Kvinnor	Summa
Teologisk ...	438	25	463	5,4	6,5	1,0	5,0
Juridisk	1 406	219	1 625	13,4	21,0	8,4	18,5
Medicinsk ...	1 382	348	1 730	20,0	20,6	13,2	17,4
Filosofisk ..	3 478	2 029	5 507	36,8	51,9	77,4	59,1
Summa	6 704	2 621	9 325	28,1	100,0	100,0	100,0

Antalet nyinskrivna studerande höstterminen 1947.

Enligt statistiska centralbyråns tidigare omnämnda statistik rörande antalet studerande vid universitet och högskolor utgjorde hela antalet nyinskrivna studerande nämnda termin 3 183, förutom studerande vid de tre socialinstituten, vilka utgjorde 232. Sammanlagt inskrevos sålunda 3 415 studerande vid de högre läroanstalterna. Av detta antal hade emellertid ett visst antal studerande tidigare inskrivits vid annan läroanstalt, varför antalet nyinskrivna i egentlig mening uppgick till 2 376, oberäknat antalet studerande vid socialinstituten, för vilka uppgift i detta hänseende saknas. Sammanlagt ha således över 800 studerande bytt studieriktning. Delvis innefattar denna grupp sådana studerande, som vid fakulteterna kompletterat sina betyg för ett framtida inträde vid någon av de fackhögskolor, som tillämpa betygsspärrar. En stor del av dessa studerande utgöres av personer, som i större eller mindre osäkerhet om sina förutsättningar prövat olika studieriktningar. I betraktande av att studieavbrotten utgöra ett svår- bemästrat problem för den högre utbildningen, innebär denna villrådighet

bland studenterna om sin utbildning och sitt framtida yrkesval en allvarlig olägenhet.

Fördelas hela antalet nyinskrivna efter studieriktning, erhålles följande tabell.

Tabell 16. Nyinskrivna studerande (hela antalet) fördelade efter val av studieriktning.

Studieriktning	Män	Kvinnor	Summa
Fakultetsstudier			
Teologiska fakulteten	23	1	24
Juridiska fakulteten	225	32	257
Medicinska fakulteten	107	50	157
Filosofiska fakulteten	890	562	1 452
Summa fakulteter	1 245	645	1 890
Fackhögskolor			
Tekniska högskolor	516	10	526
Handelshögskolor	283	7	290
Tandläkarinstitutet	70	28	98
Farmaceutiska institutet	87	101	188
Veterinärhögskolan	27	4	31
Lantbrukshögskolan	46	3	49
Skogshögskolan	26	—	26
Socialinstitutet	116	116	232
Gymnastiska centralinstitutet	20	65	85
Summa fackhögskolor	1 191	334	1 525
Summa	2 436	979	3 415

Studenternas sociala härkomst.

Utredningen har i det föregående utförligt behandlat vissa förhållanden, som i främsta rummet avse abiturienterna, och sökt belysa, hur urvalet till de högre utbildningsbanorna betingas av ekonomiska och sociala faktorer. Framställningen har avsiktligt gjorts utförlig, trots att de frågor, som här behandlats, icke primärt äro av studentsocial natur, om härmed avses en på de akademiska och de med dem jämförbara utbildningsanstalternas studerande snävt begränsad frågeställning. Det är emellertid härvidlag svårt att göra en sådan distinktion. Undervisningsväsendets nuvarande organisation och allmänna betingelser gör, att de studentsociala frågorna icke kunna avgränsas från de omständigheter, som inverka på urvalet av elever på lägre skolstadier.

Innan utredningen övergår till att skildra de specifika studentsociala förhållandena, skola först några sammanställningar meddelas ur statistiska

centralbyråns bearbetning av uppgifter rörande den sociala härkomsten inom de akademiska läroanstalternas studentkårer, avseende tiden höstterminen 1937—vårterminen 1946. Bearbetningen har verkställts på grundval av de uppgifter, som lämnats av studenterna vid inskrivningstillfället, och omfattar de studerande vid följande läroanstalter: universiteten och de fria högskolorna samt karolinska institutet, de tekniska högskolorna, handelshögskolorna, tandläkarinstitutet, farmaceutiska institutet, veterinärhögskolan, lantbruks- och skogshögskolorna samt gymnastiska centralinstitutet. Från denna statistik undantagas sålunda de studerande vid socialinstitutet, rörande vilka utredningen i en särskild sammanfattning kommer att lämna vissa uppgifter. Denna återfinnes såsom nästa avsnitt i detta kapitel.

Nioårsundersökningen omfattar sammanlagt 21 455 studenter, varav

Tabell 17. Studenter, inskrivna åren 1937—46 vid högre läroanstalter, fördelade efter social härkomst (kombination yrkesgrupp-socialgrupp) och studieriktning.

Y r k e s g r u p p S o c i a l g r u p p	Fakultets- studenter		Fackhögskole- studenter		Summa	
	Manliga	Kvinnl.	Manliga	Kvinnl.	Antal	%
	%	%	%	%		
A lantbrukare I	1,3	1,4	1,3	0,9	277	1,3
II	6,7	4,4	7,4	5,1	1 368	6,4
Summa A	8,0	5,8	8,7	6,0	1 645	7,7
B folkskollärare II	5,4	5,6	5,1	4,2	1 129	5,3
C akademiker I	27,2	32,0	24,3	32,3	5 895	27,5
D direktörer I	10,5	13,2	11,3	12,1	2 449	11,4
E handlande II	8,7	8,4	9,1	11,0	1 905	8,9
F högre tjänstemän I	17,0	18,9	15,8	16,9	2 648	17,0
II	0,7	0,7	1,2	0,7	185	0,9
Summa F	17,7	19,6	17,0	17,6	3 833	17,9
G lägre tjänstemän II	10,8	8,6	10,4	8,4	2 164	10,0
H 1 hantverkare II	4,4	2,5	5,4	4,2	928	4,3
2 vaktmästare m. fl. III	2,7	1,3	3,1	2,1	539	2,5
3 arbetare III	3,6	2,3	3,6	1,4	695	3,2
Summa H	10,7	6,1	12,1	7,7	2 162	10,0
X okända	1,0	0,7	2,0	0,7	273	1,3
Summa	100,0	100,0	100,0	100,0		100,0
Antal	8 719	4 365	7 118	1 253	21 455	

Anm.: Till yrkesgrupp F, socialgrupp I, ha förts »övriga inom socialgrupp I», till yrkesgrupp G »övriga inom socialgrupp II» och till yrkesgrupp H 3 »övriga inom socialgrupp III».

15 837 män och 5 618 kvinnor. Vid fakultet inskrivna utgjorde 13 084 (8 719 män och 4 365 kvinnor) och vid fackhögskolor inskrivna 8 371 (7 118 män och 1 253 kvinnor). Bearbetningen av uppgifterna rörande den sociala härkomsten baserades på samma indelning i socialgrupper och yrkesgrupper, som tillämpas inom den officiella valstatistiken, vilken utan större systematiska svårigheter kan överföras till den tidigare refererade indelningen efter Wicksell-Larssons speciella bedömning av yrkesgruppernas rangordning och samhörighet.

Ovanstående tabell 17, (s. 58) redovisar överföringen av nioårsundersökningens siffror till Wicksell-Larssons yrkesgruppindelning. Indelningen i socialgrupper inom resp. yrkesgrupper har skett i överensstämmelse med den officiella statistiken, sådan denna redovisas i t. ex. valstatistiken. På grundval av denna tabell har följande tabell 18 (s. 60—61) upprättats, vilken visar den rådande fördelningen av studenter, manliga och kvinnliga, efter social härkomst och studieriktning, dels i absoluta tal, dels i procent inom varje studieriktning.

Siffrorna visa en påfallande god överensstämmelse med de uppgifter, som baserades på Lunda-undersökningens material och som återfinnas å s. 36—37.

Det kan i detta sammanhang vara av intresse att återge valstatistikens uppgifter om väljarkårens fördelning på socialgrupperna I—III, vilka framkomma i den representativitetsundersökning över rösträtten och valdeltagandet inom olika yrkesgrupper vid valen till riksdagens andra kammare år 1944 (statistisk årsbok 1947 tab. 277, s. 327). Enligt denna omfattade socialgrupp I 5,7 %; socialgrupp II 37,4 % och socialgrupp III 56,9 % av de i undersökningen medtagna personerna, vilka motsvarade $\frac{1}{10}$ av antalet i röstlängderna upptagna personer.

Den i nioårsundersökningen använda socialgrupperingen är, som tidigare nämnts, densamma som tillämpas inom t. ex. den officiella valstatistiken. Omräkningen till den Wicksell-Larssonska indelningen i tabell 17 visade, att Lunda-undersökningen och nioårsundersökningen stämma väl överens. Om den officiellt vedertagna socialgruppindelningen godtages, kan man lätt konstatera, huruvida den Wicksell-Larssonska indelningen i nuvarande läge svarar emot den allmänna bild av socialgruppsfördelningen, som den officiella statistiken ger. Det visar sig enligt tabell 17, att yrkesgrupp A (lantbrukare m. fl.) innesluter företrädare för socialgrupp I (godsägare m. fl.) till 17 % och företrädare för socialgrupp II (lantbrukare m. fl.) till 83 %. De kvinnliga studenterna från denna yrkesgrupp uppvisade högre representativitet för socialgrupp I (22 %) än de manliga (16 %). Även inom yrkesgrupp H (hantverkare, arbetare) kunde företrädare för två skilda socialgrupper konstateras. Då den officiella statistiken hänför hantverkare till socialgrupp II, innebär detta, att 43 % av samtliga studenter från yrkesgrupp H tillhöra socialgrupp II och 57 % socialgrupp III, d. v. s.

Tabell 18. Studenter, inskrivna åren 1937—46 vid högre läroanstalter, fördelade efter social härkomst (faderns socialgrupp) och studieriktning.

Studieriktning	A n t a l					P r o c e n t				
	S o c i a l g r u p p					S o c i a l g r u p p				
	I	II	III	X	S:a	I	II	III	X	S:a
Fakultetsstudenter										
M ä n										
Teologi	238	328	99	9	674	35,3	48,7	14,7	1,3	100,0
Juridik	1 646	711	87	25	2 469	66,7	28,8	3,5	1,0	100,0
Medicin	891	389	37	9	1 326	67,2	29,3	2,8	0,7	100,0
Humaniora	1 410	1 237	234	34	2 915	48,4	42,4	8,0	1,2	100,0
Naturvetenskap ..	699	530	92	14	1 335	52,4	39,7	6,9	1,0	100,0
K v i n n o r										
Teologi	21	12	4	—	37	56,8	32,4	10,8	—	100,0
Juridik	264	103	9	4	380	66,7	28,8	3,5	1,0	100,0
Medicin	209	63	3	1	276	75,7	22,8	1,1	0,4	100,0
Humaniora	2 006	956	117	23	3 102	64,7	30,8	3,8	0,7	100,0
Naturvetenskap ..	358	183	27	2	570	62,8	32,1	4,7	0,4	100,0
Summa fakultetsstudenter	7 742	4 512	709	121	13 084	59,2	34,5	5,4	0,9	100,0
Fackhögskolestudenter										
M ä n										
Tekn. högskolor ..	1 970	1 371	215	120	3 676	53,6	37,3	5,8	3,3	100,0
Handelshögskolor	1 016	626	149	21	1 802	56,4	34,3	8,3	1,1	100,0
Tandläkarinstituet	285	293	60	1	639	44,6	45,9	9,5	—	100,0
Farmaceutiska instituet	132	151	21	1	305	43,3	49,5	7,2	—	100,0
Veterinärhögskolan	94	81	1	—	176	53,4	46,0	0,6	—	100,0
Lantbrukshögskolan	66	136	13	—	215	30,7	63,3	6,0	—	100,0
Skogshögskolan ..	121	51	13	—	185	65,4	27,6	7,0	—	100,0
Gymnastiska centralinstituet	64	47	9	—	120	53,3	39,2	7,5	—	100,0
K v i n n o r										
Tekn. högskolor ..	32	11	—	2	45	71,1	24,5	—	4,4	100,0
Handelshögskolor	54	25	3	1	83	65,1	30,1	3,6	1,2	100,0
Tandläkarinstituet	186	118	14	—	318	58,5	37,1	4,4	—	100,0

(Forts. tabell 18.)

Studieriktning	A n t a l					P r o c e n t				
	S o c i a l g r u p p					S o c i a l g r u p p				
	I	II	III	X	S:a	I	II	III	X	S:a
Farmaceutiska institutet	236	162	13	2	413	57,2	39,2	3,6	—	100,0
Gymnastiska centralinstitutet	162	105	14	4	385	68,1	27,3	3,6	1,0	100,0
Summa fackhögskolestudenter	4 427	3 167	525	152	8 371	54,1	37,8	6,3	1,8	100,0
S:a män:										
Fakultetsstud. . .	4 884	3 195	549	91	8 719	56,0	36,7	6,3	1,0	100,0
Fackhögskolestud.	3 748	2 746	481	143	7 118	52,7	38,6	6,7	2,0	100,0
Summa	8 632	5 941	1 030	234	15 847	54,5	37,5	6,5	1,5	100,0
S:a kvinnor:										
Fakultetsstud. . .	2 858	1 317	160	30	4 365	65,5	30,2	3,7	0,6	100,0
Fackhögskolestud.	779	421	44	9	1 253	62,1	33,8	3,5	0,7	100,0
Summa	3 637	1 738	204	39	5 618	64,8	30,9	3,6	0,7	100,0
Samtliga	12 269	7 679	1 234	273	21 455	57,2	35,8	5,7	1,3	100,0

företrädare för arbetarklassen i egentlig mening. Härvidlag kunde ingen skillnad iakttagas mellan manliga och kvinnliga studenter ur denna yrkesgrupp. Studenter ur övriga yrkesgrupper kunde restlöst föras till de tidigare anförda större socialgrupperna. Dock ha vissa svårigheter gjort sig gällande beträffande studenter ur yrkesgrupp C (akademiker). Till denna fråga återkommer utredningen i ett senare kapitel av betänkanudet (kap. 6, s. 160 ff.).

En genomgång av den procentuella fördelningen bland studerande tillhörande olika studieriktningar visar, att de kvinnliga studenterna över lag rekryteras från socialgrupp I i större utsträckning än de manliga. Största andelen för denna socialgrupp återfinnes bland medicine studerande och bland teknologer. Tabellen bekräftar de resultat, som kunde erhållas ur Lunda-undersökningen.

När utredningen i betänkanuets kap. 6 kommer att beräkna omfattningen av de studentsociala stödåtgärderna och framlägger en ekonomisk kalkyl över statens blivande kostnader, använder utredningen i första hand resultaten av denna nioårsundersökning bland studerande vid universitet och högskolor. De erbjuda enligt utredningens uppfattning en säkrare grund för antagandena rörande behovet av ekonomiskt stöd än de samman-

ställningar, som kunna baseras på den Wicksell-Larssonska yrkesgruppindelningen. Härtill kommer, att nioårsundersökningen ligger så nära i tiden, att några mera väsentliga förändringar inom studentkårernas sociala sammansättning icke hava hunnit äga rum. Kontinuiteten i nioårsundersökningen innebär dessutom en garanti för att mera tillfälliga förskjutningar mellan de olika grupperna med större sannolikhet kommit att utjämnas, än vad förhållandet är med statistiska undersökningar, som utförts med flera års mellanrum.

Som redan tidigare nämnts har utredningen icke ansett sig böra utförigare redovisa den av utredningsmännen Wicksell och Larsson gjorda undersökningen rörande de svenska universitets- och högskolestudenternas sociala och ekonomiska förhållanden, då resultatet av denna undersökning numera är i många avseenden föråldrat. Det är endast i ett avseende, som utredningen ämnar anföra några jämförelsetal ur denna undersökning, nämligen från dess redovisning av föräldrarnas förmåga att ekonomiskt bidra till sönerns och dottrarnas fortsatta studier. Någon liknande uppdelning i bidragsklasser har icke utförts i senare studentekonomiska utredningar, och då siffrorna — ehuru de nu äro föråldrade — kunna ge en viss belysning åt en del speciella studentekonomiska problem, har utredningen ansett det angeläget att i stora drag redovisa denna del av undersökningen.

Med ledning av föräldrarnas yrke, deras inkomster och i förekommande fall deras av taxeringarna framskymtande förmögenhetsvillkor, deras bostättningsort, storleken och fördelningen på lån och gåvor av deras bidrag under år 1930 o. s. v. ansågo sig utredningsmännen kunna med någorlunda stor säkerhet hänföra deklaranterna till endera av de uppställda bidragsklasserna 3, 2, 1 eller 0.

De studenter, vilkas föräldrar av allt att döma voro i stånd att helt bekosta studierna, hänfördes till klassen 3 eller 2. Skillnaden mellan dessa klasser betingades av om verklig skuldsättning till föräldrarna förelåg eller ej.

Klassen 1 omfattade dem, vilkas föräldrar synbarligen ej helt kunde bekosta studierna men likväl under studietiden bidrogo med gåvor, vissa naturaförmåner (utom fritt vivre under ferier) eller lån.

Till klassen 0 slutligen fördes de studenter, vilkas föräldrar voro i en sådan ekonomisk ställning, att de ej kunde bidra till studiernas bekostande eller finansiering.

Denna klassbestämning efter bidragsförmåga avviker väsentligt från yrkesgruppindelningen eller socialgrupperingen efter gängse normer. Kombineras dessa senare indelningsgrunder med en geografisk indelning, som tar hänsyn till avstånd mellan föräldrahem och studieort kan större överensstämmelse ernås med den ekonomiska bild, som bidragsklasserna lämna. Ty för föräldrar, som äro bosatta antingen på själva studieorten eller

Tabell 19. Studenternas fördelning i procent på bidragsklasser enligt Wicksell-Larsson (stat. off. utr. 1936:34).

Läroanstalt Föräldrars yrkesgrupp	Procentuell fördelning av studenter på bidragsklass								Antal	
	Manliga studenter				Kvinnliga studenter					
	Bidragsklass				Bidragsklass				Män	Kv.
	0	1	2	3	0	1	2	3		
Universitetet och karolinska institutet										
A. Lantbrukare	24,0	39,0	21,0	16,0	18,6	27,9	25,6	27,9	367	43
B. Folkskollärare	15,2	30,4	33,3	21,1	6,9	13,8	44,8	34,5	204	29
C. Akademiker	8,3	11,9	15,1	64,7	5,3	8,9	13,0	72,8	782	169
C 1. Präster	14,0	31,5	23,0	31,5	5,9	14,7	23,5	55,9	178	34
C 5. Läroverkslärare	9,2	8,3	25,0	57,5	5,7	8,6	11,4	74,3	120	35
C r: Övriga akade- miker	6,0	5,6	9,7	76,7	5,0	7,0	10,0	78,0	484	100
D. Direktörer	3,9	3,1	5,0	88,0	5,0	2,5	2,5	90,0	257	40
E. Handlande	18,5	24,6	29,1	27,8	11,4	13,6	25,0	50,0	309	44
F. Högre tjänstemän ..	12,8	24,2	20,5	42,5	8,6	20,0	8,6	62,8	273	35
G. Lägre tjänstemän ..	22,8	34,0	26,7	16,5	20,7	6,9	37,9	34,5	303	29
H. Hantverkare; arbetare	40,1	30,0	22,3	7,6	26,9	26,9	21,2	25,0	404	52
Summa ABEGH	25,7	31,8	25,6	16,9	17,8	19,3	28,9	34,0	1 587	197
CDF	8,4	12,7	14,2	64,7	5,7	9,4	10,7	74,2	1 312	244
Samtliga	17,8	23,2	20,5	38,5	11,1	13,8	18,8	56,3	2 899	441
Stockholms högskola										
Summa ABEGH	16,9	25,9	29,2	28,0	16,0	16,0	24,0	24,0	89	25
CDF	5,0	6,9	8,8	79,3	0,0	3,4	8,5	88,1	159	59
Göteborgs högskola										
Summa ABEGH	23,9	27,1	18,8	30,2	14,0	12,0	14,0	60,0	96	35
CDF	8,0	16,0	14,0	62,0	6,0	13,0	13,0	68,0	50	31
Fackhögskolorna										
Summa ABEGH	21,4	24,9	28,8	24,9	23,0	13,0	23,0	42,0	605	51
CDF	7,5	12,2	16,0	64,3	4,0	16,0	0,0	80,0	723	50
Samtliga läroanstalter										
ABEGH	24,3	29,9	26,1	14,7	16,2	18,2	26,5	39,1	2 377	308
CDF	7,9	12,2	14,3	65,6	4,8	8,7	10,5	76,0	2 244	384
Samtliga	16,4	21,4	20,4	41,8	9,9	11,3	17,6	61,2	4 621	692

i närheten av densamma, bortfalla vissa av utgiftsposterna eller reduceras dessa till avsevärt mindre betungande belopp. Det är nämligen självklart, att kostnaden för en studerande son eller dotter, som bor i hemmet under studietiden, avsevärt understiger kostnaderna för hyresrum, matabonning och resor till och från studieorten.

I ovanstående tabell 19 (s. 63) har utredningen sammanställt de uppgifter rörande föräldrarnas bidragsförmåga, som lämnas i ovannämnda betänkande. Då uppgifterna icke äro samlade till någon översikt över samtliga läroanstalter, ha de måst omräknas efter de olika redovisningsprinciper, som tillämpades vid behandlingen av de studentsociala förhållandena vid skilda läroanstalter. Sålunda ha utredningsmännen med rätta ansett det föga givande att spjälka upp ett förhållandevis litet studentmaterial på en mängd rubriker och kolumner, och därför redovisades studenterna vid de mindre fackhögskolorna blott i större grupper. I detta hänseende sammanfördes t. ex. följande av fädernas yrkesgrupper till en större enhet: lantbrukare (A), folkskollärare (B), handlande (E), lägre tjänstemän (G) och hantverkare; arbetare (H) och jämföras med enheten: akademiker (C), direktörer (D) och högre tjänstemän (F). Gränsen gick sålunda mellan socialgrupp I och socialgrupperna II + III, om den sedvanliga socialgruppsindelningen anföres som jämförelse. Den fullständigare redovisningen i yrkesgrupper (och inom akademikergruppen även undergrupper) hade med hänsyn till materialets omfattning endast verkställts beträffande fakultetsstudenterna.

Om gränsen mellan i ekonomiskt avseende sämre och bättre ställda studenter kunde anses ligga mellan bidragsklasserna 1 och 2, så utgjorde av fakultetsstudenterna de förra 40 % och de senare 60 %. Av studentskorna vid fakulteterna tillhörde 25 % de förra och 75 % de senare. För fackhögskolestudenternas del utgjorde de sämre ställda studenterna 32 % och av studentskorna vid fackhögskolorna 28 %. Fackhögskolestudenterna föredde således en något bättre ekonomisk ställning än fakultetsstudenterna.

Redovisningen av uppgifterna för yrkesgrupperna och förekommande undergrupper bland fakultetsstudenterna erbjöd ett ur många synpunkter värdefullt material för bedömning av de skilda gruppernas ekonomiska bärkraft. Den geografiska belägenheten av föräldrahemmet syntes medverka till att studenter med föräldrar tillhörande yrkesgrupperna lantbrukare (A) och präster (C 1) föredde en så markant förskjutning åt de mindre bärkraftiga grupperna. Av de förra kommo icke mindre än 63 % studenter från hem, som endast i begränsad omfattning tilläto någon ekonomisk hjälp under studietiden och för prästsönernas vidkommande var samma siffra 45,5 %. Lantbrukarnas söner hade således i jämförelse med söner till arbetare och hantverkare en endast obetydligt bättre ekonomisk bakgrund.

Om den tidigare refererade socialgruppsfördelningen enligt nioårsundersökningen lägges till grund för en motsvarande indelning av de nyinskrivna studerandena, erhålles följande fördelning av studenterna på respektive socialgrupper. (Se tabell s. 65.)

Omräknade i procent innebära de angivna siffrorna för fakultetsstudenternas del, att *socialgrupp I* omfattade 57,9 % av samtliga (53,9 % av de

Studeraende med nedanstående studieriktning	Socialgrupp									
	I		II		III		X		Summa	
	Män	Kv.	Män	Kv.	Män	Kv.	Män	Kv.	Män	Kv.
Fakulteter										
Teologiska fakulteten ..	8	1	11	—	3	—	1	—	23	1
Juridiska fakulteten ..	150	22	65	9	8	1	2	1	225	32
Medicinska fakulteten ..	72	38	31	11	3	1	1	—	107	50
Filosofiska fakulteten ..	441	362	370	174	69	22	10	4	890	562
Summa fakulteter	671	423	477	194	83	24	14	5	1 245	645
Fackhögskolor										
Tekniska högskolor ...	277	7	192	3	30	—	17	—	516	10
Handelshögskolor	160	5	97	2	23	—	3	—	283	7
Tandläkarinstitutet ...	31	17	32	10	7	1	—	—	70	28
Farmaceutiska institutet	38	58	43	40	6	3	—	—	87	101
Veterinärhögskolan ...	15	2	12	2	—	—	—	—	27	4
Lantbrukshögskolan ..	14	1	29	2	3	—	—	—	46	3
Skogshögskolan	17	—	7	—	2	—	—	—	26	—
Socialinstitutet	33	32	51	52	23	24	9	8	116	116
Gymn. centralinstitutet	11	44	8	18	1	2	—	1	20	65
Summa fackhögskolor	596	166	471	129	95	30	29	9	1 191	334
Samtliga	1 267	589	948	323	178	54	43	14	2 436	979

manliga och 65,6 % av de kvinnliga studenterna), *socialgrupp II* 35,5 % (38,3 % resp. 30,1 %), *socialgrupp III* 5,7 % (6,7 % resp. 3,7 %) samt *yrkesgrupp X* 0,9 % (1,1 % resp. 0,6 %). För fackhögskolestudenternas vidkommande voro motsvarande siffror: *socialgrupp I* 50,0 % (50,1 % resp. 49,7 %), *socialgrupp II* 39,3 % (39,5 % resp. 38,6 %), *socialgrupp III* 8,2 % (8,0 % resp. 9,0 %) samt *yrkesgrupp X* 2,5 % (2,4 % resp. 2,5 %). Procenttalen visa en tämligen god överensstämmelse med de siffror, som meddelades beträffande abiturienternas val av vidareutbildning enligt Lundaundersökningen (s. 36—37).

Socialinstitutens elevkärer.

Socialinstitutens elever ingå icke i den nuvarande universitetsstatistiken och följaktligen ej heller i nioårsundersökningen, varför utredningen har måst inhämta en del statistiska uppgifter rörande elevernas fördelning på socialgrupper enligt Wicksell-Larssons yrkesgruppsindelning samt rörande deras tidigare utbildning direkt hos läroanstalterna. Antalet nu inskrivna aktiva studeraende vid de tre socialinstitutet utgjorde 436, varav 245 vid socialinstitutet i Stockholm, 119 vid socialinstitutet i Göteborg och 72 vid

sydsvenska socialinstitutet (i Lund). Vid det sistnämnda institutet hade 19 elever intagits vårterminen 1948.

De studerande fördelade sig efter faderns yrkesgrupp och tidigare utbildning på följande sätt.

Faderns yrkesgrupp	Tidigare utbildning						Summa
	Stud. exam- men	Normal- sk.kom- petens	Real- exa- men	Folk- skol- lär.ex.	Folk- högsk.- kurser	Folk- skola	
A. Lantbrukare	23	—	7	1	31	2	64
B. Folkskollärare	8	—	2	—	—	1	11
C. Akademiker	48	6	3	—	—	—	57
D. Direktörer	13	1	—	—	—	1	15
E. Handlande	34	2	13	—	8	—	57
F. Högre tjänstemän	40	2	6	—	1	1	50
G. Lägre tjänstemän	29	6	17	—	9	—	61
H. Hantverkare; arbetare	17	1	16	—	49	6	89
X. Yrke okänt	13	1	7	—	7	4	32
Summa	225	19	71	1	105	15	436
Socialgrupp I	104	9	10	—	6	2	131
» II	98	8	44	1	64	5	220
» III	10	1	10	—	28	4	53
Yrkesgrupp X	13	1	7	—	7	4	32

Sammanslås yrkesgrupperna på sedvanligt sätt till socialgrupper, varvid yrkesgrupperna A och H uppdelats med hänsyn till den fördelning på socialgrupperna I—III, som framkom vid jämförelsen mellan socialstatistik och universitetsstatistik, erhålles för *socialgrupp I* 131 studerande (30,0); för *socialgrupp II* 220 studerande (50,5 %); för *socialgrupp III* 53 studerande (12,2 %) och för *yrkesgrupp X* 32 studerande (7,3 %).

Omräknat i procent utgjorde studenterna 51,6 %, studerande med folkhögskolekurser 24,1 %, med realexamen 16,3 %, med normalskolekompetens 4,4 %. Studerande med enbart folkskola som grundläggande utbildning utgjorde 3,4 % och folkskolläraren representerade 0,2 % av samtliga.

Av uppgifterna framgår, att rekryteringen till socialinstitutet sker på en betydligt bredare basis än till övriga högre läroanstalter. Detta beror, som inledningsvis anfördes, på att socialinstitutet icke fästa avseende vid formella kompetenskrav utan låta ådagalagda vitsord och kunskaper i prövningarna fälla utslaget bland dem som icke antagas utan inträdesprov. Förpraktik och tidigare anställning inom socialvården och inom den kommunala förvaltningen ägnas vederbörlig uppmärksamhet.

För studerande, tillhörande socialgrupp I och II samt yrkesgrupp X, var studentexamen den oftast redovisade förutbildningen. Av dessa studerande redovisades studentexamen med 76,5 %, 48,7 % och 40,6 % för antalet stu-

derande inom nämnda socialgrupper. Studerande med folkhögskolekurser utgjorde majoriteten bland studerande ur socialgrupp III med 55,1 % av antalet studerande inom socialgruppen ifråga. Även inom socialgrupp II uppvisade elever med folkhögskolekurser förhållandevis höga siffror. Det är främst söner och döttrar till lantbrukare, som redovisa denna förutbildning. Realexamen och normalskolekompetens förekomma främst bland elever tillhörande socialgrupp II, företrädesvis bland söner och döttrar till lägre tjänstemän (G), och till handlande (E). Förutbildning folkskola redovisas inom samtliga socialgrupper men främst inom socialgrupp III.

Från socialinstitutet i Stockholm har studentsociala utredningen erhållit uppgifter rörande antagningen av studerande, vilka redovisa dels elevernas fördelning på olika kategorier av förutbildning, dels elevvångångarna 1946 och 1947 och deras betyg i de särskilda antagningsprövningarna. Ur den första uppställningen återger utredningen ett utdrag, avseende de nyantagna elevernas fördelning på tidigare utbildning för vissa, nedan angivna år.

Förutbildning	Å r f ö r a n t a g n i n g								
	1921	1926	1931	1936	1941	1942	1943	1944	1945
Studentexamen	25	12	24	50	81	89	110	102	113
Normalskolekompetens	9	6	7	21	15	14	—	3	3
Realexamen	11	1	10	12	21	21	5	7	18
Folkhögskola och övriga	34	2	17	5	9	9	15	26	25
Summa	79	21	58	88	126	133	130	138	159

Elevernas procentuella fördelning på olika former av förutbildning inom angivna år var följande:

Förutbildning	Å r f ö r a n t a g n i n g								
	1921	1926	1931	1936	1941	1942	1943	1944	1945
Studentexamen	32	57	42	57	64	65	85	74	71
Normalskolekompetens	11	29	12	24	12	10	—	2	2
Realexamen	14	5	17	14	17	15	4	5	11
Folkhögskola och övriga	43	9	29	5	7	10	11	19	16
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Procenttalen för de olika formerna av förutbildning växla starkt, men från 1940-talets början synas de ha nått en viss stabilitet.

De två sista årens elever ha särredovisats efter skilda former av förutbildning, och resultatet härav utgör en synnerligen skiftande provkarta. Av de 246 aktiva studerandena redovisade 8 akademisk examen, 124 studentexamen, 13 avgångsexamen från handelsgymnasium, 1 folkskollärareexamen, 8 normalskolekompetens, 25 realexamen, 5 sjuksköterskeexamen (+ 7 studentskor), 3 diakonutbildning, 3 genomgången polisskola, 10 handelskola, 35 folkhögskola (därav en kurs 13, två kurser 13 och tre kurser 9), 5 två eller flera ringar i gymnasium, men icke studentexamen och 6 annan utbildning. Mera omfattande korrespondensstudier redovisas av 34 elever, därav några studenter. Av elever, som redovisats under annan form av utbildning, ha 23 genomgått en kurs vid folkhögskola, 5 två kurser och 1 tre kurser. Bl. a. ha 4 studenter även denna utbildning.

Studenterna och handelsstudenterna fördela sig på följande sätt inom betygsskalan (C = 0, B = 2, A = 6).

Genomsnittsbetyg

2,0—2,9	28
3,0—3,5	58
3,6—4,0	42
4,1—4,5	5
4,6—5,0	3
5,1—6,0	1

Medelbetygen vid inträdesproven (samtliga fem prov) åren 1946 och 1947 voro följande.

Inträdessökande med angiven för- utbildning	Medelbetyg vid inträdesprov	
	År 1946	År 1947
Samtliga		
Studentexamen	2,4	2,3
Realexamen	2,6	2,5
Folkhögskola	2,5	2,3
Övriga	2,1	2,1
Därav antagna		
Studentexamen	2,8	2,4
Realexamen	2,9	2,7
Folkhögskola	2,8	2,5
Övriga	2,6	2,5
Därav icke antagna		
Studentexamen	2,0	1,3
Realexamen	1,9	1,5
Folkhögskola	1,8	1,4
Övriga	1,6	1,0

För år 1947 redovisar statistiken även de inträdessökandes spridning inom betygsklasser på följande sätt. Icke antagna äro satta inom parentes.

Förutbildning	B e t y g s k l a s s e r						Summa
	1,0— 1,5	1,6— 2,0	2,1— 2,5	2,6— 3,0	3,1— 3,5	3,6—	
Studentexamen	—	(2) + 5	5	1	2	—	(2) + 13 = 15
Handelsgymnasium . . .	—	—	3	—	—	—	3 = 3
Realexamen	(1)	4	2	1	4	—	(1) + 11 = 12
Normalskolekompetens	(2)	(1)	1	—	—	—	(3) + 1 = 4
Folkhögskola	(2)	(6)	16	11	3	1	(8) + 31 = 39
Övriga	(1)	(2)	3	2	2	—	(3) + 7 = 10
Summa	(6)	(11) + 9	30	15	11	1	(17) + 66 = 83

Studietidens ekonomi.

Det statistiska underlaget.

Statistiska undersökningar rörande den akademiska ungdomens ekonomiska och sociala förhållanden ha, som i det tidigare framhållits, utförts vid skilda tidpunkter. Den mest omfattande studentundersökningen, *Wicksell-Larssons utredning* (stat.off.utr. 1936:34), byggde på uppgifter från akademiker, som under år 1930 bedrev studier vid rikets universitet och högskolor. Resultaten av denna undersökning ha numera endast historiskt värde och kunna icke läggas till grund för mera allmängiltiga jämförelser, då förhållandena väsentligt förändrats, sedan undersökningen utfördes.

I den undersökning rörande akademikernas levnadsförhållanden, som utfördes av statistiska centralbyrån efter framställning från Sveriges yngre akademikers centralorganisation och Sveriges förenade studentkårer och som publicerats under titeln »1945 års akademikerutredning» (stat.off.utr. 1947:25), insamlades uppgifter från fem akademikerårgångar, nämligen studenter inskrivna åren 1920, 1925, 1930, 1935 och 1940, vid de båda statsuniversiteterna, karolinska institutet, Stockholms och Göteborgs högskolor, de tekniska högskolorna och handelshögskolorna, tandläkarinstitutet, farmaceutiska institutet, veterinär-, skogs- och lantbrukshögskolorna. Akademikerutredningen skulle särskilt taga hänsyn till familjebildningen bland akademikerna samt till den ekonomiska utvecklingen för olika grupper av akademiker efter inträdet i förvärvslivet.

Åkademikerutredningens sista studentårgång utgöres av studenter, inskrivna år 1940. De uppgifter, som avse studiekostnaderna för denna årgång, äro redan föråldrade, varför student-sociala utredningen jämväl kommer att belysa studiekostnaderna med uppgifter hämtade ur en inom Uppsala universitets studentkår företagen enquête, där förhållandena under

höstterminen 1946 givas en utförlig behandling. Då ytterligare uppgifter kunnat inhämtas, har utredningen kompletterat framställningen med aktuella siffror.

Akademikerutredningen omfattade 4 083 personer, varav 3 400 män och 683 kvinnor. Materialet representerade nära 50,0 % av totala antalet inskrivna studerande under nämnda år, som utgjorde 8 243 personer. Procenttalet för de i undersökningen deltagande männen var högre än för kvinnorna, eller 51,3 % mot 42,2 %. Representativiteten för de skilda årgångarna och studieriktningarna varierar starkt, men verkställda undersökningar visa, att materialet i stort sett är tillförlitligt.

Studentenquäten i Uppsala verkställdes ht 1946 på uppdrag av Uppsala studentkårs sociala utskott och stiftelsen Uppsala studentbostäder av amanuensen Knut Medin i avsikt att framlägga ett statistiskt siffermaterial rörande de faktiska förhållandena på skilda studentsociala områden. Undersökningen har främst tagit sikte på att visa, hur studenterna i stort ha det ställt med bostäder och kost och vilka priser dessa betinga. Då kostnaderna äro väsentligt olika för ogifta och gifta studenter ha de senares speciella förhållanden ägnats särskild uppmärksamhet.

Den statistiska bearbetningen har inskränkts till att omfatta de kärmedlemmar, som vid undersökningstillfället voro bosatta i Uppsala och som voro att betrakta som aktiva studerande. Deras antal var 2 818, och av dem hade 2 438 eller 86,5 % besvarat frågeformuläret.

Här nedan följer en tabell över de aktiva studerande i Uppsala fördelade efter studieriktning, avlagd akademisk examen och kön.

Fakultet (sektion)	S t u d e r a n d e						Summa		
	utan examen		med examen						
			lägre		högre				
	Män	Kv.	Män	Kv.	Män	Kv.	Män	Kv.	S:a
Teologisk	195	13	75	3	15	—	285	16	301
Juridisk	414	69	19	—	—	—	433	69	502
Medicinsk	157	31	189	29	20	1	366	61	427
Humanistisk	357	381	166	97	52	5	575	483	1 058
Mat.-naturv.	285	120	68	18	37	2	390	140	530
Summa	1 408	614	517	147	124	8	2 049	769	2 818
Procent	50,0	21,7	18,4	5,2	4,4	0,3	72,7	27,3	100,0

Såsom *lägre akademisk examen* har ansetts kandidat- eller magisterexamen, såsom *högre licentiatexamen* eller erhållen doktorsgrad (endast en person med doktorsgrad har betraktats som aktiv i undersökningens mening). Uppdelningen av de studerande på olika examensgrupper har skett oberoende av om examen avlagts inom samma fakultet som den, vid vilken

studierna bedrevos vid undersökningstillfället eller om den avlagts inom annan fakultet.

Av 2 417 studerande, som besvarat denna fråga, utgjorde de gifta 442 eller 18 %; av de 1 760 männen voro 349 eller 20 % och av de 657 kvinnorna voro 93 eller 14 % gifta.

För de olika fakulteterna och examina voro procentuella antalen gifta:

Fakultet (sektion)	Procent gifta studenter						Samtliga	
	utan examen		med examen					
			lägre		högre			
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
Teologisk	17	*	32	*	*	—	25	*
Juridisk	10	4	*	—	—	—	11	6
Medicinsk	2	0	27	36	*	—	20	19
Humanistisk	12	12	30	24	63	*	22	14
Mat.-naturv.	12	14	41	*	71	*	23	15
Samtliga	11	11	31	25	72	*	20	14

* Markerar att mindre än 20 personer insänt formulär.

Skillnaden mellan könen ifråga om äktenskapsfrekvens var så stor, att den bör betraktas som typisk. Av studerande utan examen voro män och kvinnor gifta i samma relativa utsträckning, men av studerande med högre eller lägre examen voro männen gifta i större utsträckning än kvinnorna (36 resp. 24 %). Av vissa förhållanden att döma torde man kunna förut-sätta, att ingåendet av äktenskap innebär studiernas avbrytande i relativt fler fall för kvinnorna än för männen. Det förelåg vidare betydande skillnader i fråga om giftermålsfrekvens mellan studerande tillhörande olika studieriktningar resp. examensgrupper. 25 % av de manliga teologerna voro gifta mot endast 11 % av de manliga juristerna.

Av de gifta männen ha 83 uppgivit, att maka studerar, och av de gifta kvinnorna ha 72 uppgivit, att make studerar. Att dessa siffror ej äro lika beror, förutom på ev. brister i det statistiska materialet, därpå att maka (make) uppgivits som studerande även i de fall studierna ej bedrivits vid universitetet.

Som framgår av ovanstående funnos 266 äktenskap, där mannen var aktiv studerande men ej hustrun, och 21 äktenskap, där hustrun var aktiv studerande men ej mannen. Av dessa äktenskap voro i det förra fallet 32 och i det senare 9 sådana, där maka resp. make var bosatt å annan ort.

Antalet studentäktenskap, definierade på så sätt, att åtminstone den ena av makarna skall vara aktiv studerande, utgjorde alltså 349 (manligt gifta studerande) + 21 (kvinnliga gifta studerande, make studerar ej) + de eventuella äktenskap där hustrun studerar vid universitetet, medan man-

nen studerar vid annan läroanstalt; d. v. s. antalet blir 370 eller något däröver. Begränsar man sig till de fall, där båda makarna äro bosatta i Uppsala blir antalet 326 eller något däröver.

Förändringen i fråga om giftermålsfrekvens återspeglas bäst genom att anföra de uppgifter om förekomsten av studentäktenskap i akademikerutredningen (sid. 32). Enligt dessa uppgifter voro *vid utträdet i förvärvslivet* av årgångarna 1920—30 blott 2 % gifta, men av årgångarna 1931—35, voro 5 % och av årgångarna 1936—40 vid 1944 års utgång 12 % gifta redan före inträdet i förvärvslivet.

Studietidens ekonomi kommer att belysas med uppgifter som avse dels inkomsterna, dels utgifterna. Då de svenska studenterna i större utsträckning än studenter i andra länder finansiera sina studier genom att upptaga lån under studietiden, måste — ehuru något oegentligt — studielån räknas som en »inkomst». Med denna skenbara inkomst följa i vissa fall nödvändiga utgifter för räntor och amorteringar redan under studietiden samt avgifter för livförsäkringar, som tagits som täckning för studieskuldena.

Inkomster.

Till inkomstsidan ha sålunda förts a) eget kapital, som tagits i anspråk för studiekostnadernas bestridande; b) inkomster av eget förvärvsarbete; c) bidrag från föräldrar; d) stipendier; e) andra återbetalningsfria medel och f) upptagna lån.

Av akademikerutredningens tabell M, studiekostnadernas bestridande, vilken nedan återgives för fakultets- och fackhögskolestudenter såsom tabell 20, framgår, att mer än halva totala studiekostnaden för de redovisade studenterna bestreds genom återbetalningsfritt underhåll av föräldrarna och av studenternas eget kapital. Även en väsentlig del av skulderna bestod av lån, som upptagits inom familjen, d. v. s. skulder till föräldrar eller andra närstående och enskilda. Förhållandet belyses närmare i akademikerutredningens tabell O, av vilken framgår, att denna interna skuldsättning för akademiker med examen från fakultet uppgick till sammanlagt 45 % för deklaranterna av årgångarna 1920 och 1925 och till 47 % av årgångarna 1930 och 1935. Inräknas även civilingenjörer och civilekonomer i de nämnda grupperna erhålles en intern skuldsättning på 50 %, lika inom alla studentårgångarna. Slutsatsen blir alltså, att endast c:a $\frac{1}{4}$ av akademikerna finansierar sina studier genom banklån och liknande.

En omräkning av procenttalen i tabell 20 till motsvarande kontantbelopp ger vid handen, att av den för de redovisade 2 831 studenterna upptagna totala studiekostnaden av 42 miljoner kr utgjorde 3,2 miljoner eget kapi-

Tabell 20. Studiekostnadernas bestridande enligt 1945 års akademikerutredning.

Årgång	Antal deklaranter	Total studiekostnad (1 000-tal kr.)	Därav procentuell andel bestridd genom					
			Eget kapital	Inkomst av förvärvsverksamhet	Återbetaln.-fritt underhåll av föräldrar	Stipendier	Andra återbetalningsfria medel	Lån
Fakulteterna								
1920	189	3 710	5,4	7,9	46,0	3,4	0,8	36,5
1925	321	5 292	8,6	10,1	39,0	4,4	2,0	35,9
1930	300	5 400	6,7	8,7	48,5	3,9	1,3	30,9
1935	388	6 048	10,2	8,8	51,3	3,2	1,0	25,5
1940	55	561	7,3	14,0	44,0	3,3	4,8	26,6
1920—40	1 253	21 011	8,0	9,1	46,3	3,7	1,4	31,5
Studeraende 1940	332	4 952	5,8	8,6	47,6	2,6	0,6	34,8
Samtliga	1 585	25 963	7,5	9,0	46,7	3,5	1,2	32,1
Fackhögskolorna								
1920	154	2 126	4,3	4,4	45,4	2,3	1,0	42,6
1925	153	1 971	7,9	4,6	49,3	1,4	0,2	36,6
1930	260	3 279	8,1	3,1	49,2	1,6	0,4	37,6
1935	298	3 632	7,6	6,0	46,5	1,7	1,4	36,8
1940	160	1 882	7,3	8,5	47,7	1,8	0,3	34,4
1920—40	1 025	12 890	7,2	5,2	47,5	1,8	0,7	37,6
Studeraende 1940	241	3 064	11,7	8,8	37,6	1,9	0,7	39,3
Samtliga	1 266	15 954	8,1	5,8	45,7	1,8	0,7	37,9

tal; 3,3 miljoner inkomster av förvärvsarbete; 19,5 miljoner kr föräldrarnas bidrag; andra återbetalningsfria bidrag 0,4 miljoner samt stipendier 1,2 miljoner. Lånen motsvarade 14,4 miljoner kr.

I detta sammanhang är det befogat att inskjuta en allmän reservation mot innebörden av beräkningarna. Det är givet, att bedömas studiekostnaderna i stort, så är det i och för sig likgiltigt, om bidragen härröra från den ena eller andra inkomstkällan. När de enskilda studenternas studiekostnader skola uppskattas, kan ett sådant summariskt betraktelsesätt emellertid knappast vara tillfyllest. Det finnes nämligen ringa sannolikhet för att någon enskild student skulle uppvisa en individuell fördelning av studiekostnaderna, som svarade mot totalkostnadernas genomsnittliga fördelning. För åtskilliga studenter täckas studiekostnaderna helt genom bidrag från hemmet eller genom eget kapital, som tages i anspråk för detta ändamål. För andra åter står endast lånevågen öppen, och åter andra måste ägna sig åt förvärvsarbete.

Akademikerutredningens material tillåter icke någon noggrannare sär-

redovisning av de olika bidragsformernas fördelning i de enskilda fallen, men förhållandet får i viss mån en statistisk belysning i redogörelsens tabell N, där proportionen mellan skuldsatta och icke-skuldsatta akademiker vid inträdet i förvärvslivet återfinnes. Av 194 teologie kandidater från årgångarna 1920—1935 voro 159 skuldsatta vid examens avläggande, d. v. s. 82 %. Skuldsummorna varierade inom olika årgångar mellan 7 100 kr och 8 300 kr. Av 151 filosofie kandidater tillhörande samma årgångar voro 56 skuldsatta, d. v. s. 37 %. Av 235 filosofie magistrar voro 131 skuldsatta eller 56 %. Skuldsummornas medeltal för anförda examina inom filosofiska fakulteten varierade mellan 5 300 och 9 300 kr för kandidatexamen och mellan 7 100 och 8 800 för magisterexamen. Av 340 juris kandidater voro 142 skuldsatta, eller 42 %, och skuldsummornas medeltal växlade för olika årgångar mellan 5 800 och 9 400 kr. För medicine licentiaternas vidkommande redovisades 162 skuldsatta av 240, d. v. s. nära 68 %. Skuldsummorna voro inom denna utbildning avsevärt högre eller mellan 13 900 och 21 000 kr.

Anmärkas bör, att uppgifterna rörande studietidens ekonomi och studie-skulder icke besvarades av samtliga akademikerutredningens deklaranter. Sålunda redovisade utredningen 219 personer med teologisk examen, 393 med examen inom juridiska fakulteten, 341 med examen inom medicinska fakulteten och 627 med filosofisk examen. Frånräknas personer, som avlagt högre akademiska examina, vilka utgjorde 168, samt 31 personer med politices magisterexamen för vilka hithörande uppgifter icke kunnat beräknas, var skillnaden mellan det deklarerade antalet ovan, 1 160, och det i undersökningen deltagande antalet akademiker med examen, 1 580, sålunda 221, vilka alltså motsvara det antal fakultetsstudenter, som icke lämnat några uppgifter rörande skuldsättningen vid examenstillfället.

För fackhögskolestudenterna kunde uppgifter i detta hänseende endast lämnas beträffande civilingenjörerna. Av redovisade 661 civilingenjörer deklarerade 361 studieskulder, d. v. s. 54 %. Skuldsättningens medeltal varierade mellan 5 400 och 8 800 kr.

Tages dessutom hänsyn till att nära hälften av skulderna bestå av intern skuldsättning med de möjligheter till en liberalare tolkning av återbetalningsskyldigheten, som otvivelaktigt måste sägas föreligga, så förskjutes ytterligare perspektivet på de studentsociala problemen.

I arbetsmarknadscommissionens utredning rörande militärtjänstgöringens inverkan på universitets- och högskoleungdomens studier och ekonomiska förhållanden (stat.off.utr. 1943:77) beräknades den totala skuldsumman år 1943 bland de studerande vid universitet och högskolor till mellan 35 och 40 miljoner kronor. Genomsnittliga skuldsumman pr skuldsatt studerande uppgick till 6 400 kr, och om den interna skuldsättningen frånräknades, till 3 400 kr.

Det synes utredningen uppenbart, att den nu rådande sociala gruppe-

ringen inom studentkårerna garanterar flertalet av de studerande ekonomiskt tryggade förhållanden under studietiden, medan däremot de studenter, som härstamma från de ekonomiskt sett sämre ställda grupperna i samhället, ofta nödgas arbeta under ytterst otrygga villkor. För deras vidkommande komplicerar skuldsättningen den ekonomiska situationen efter avlagd examen, då familjebildning i regel äger rum samtidigt som amorteringarna av skulderna börja.

Uppgifterna i tabell 20 för de olika studentårgångarna visa, att föräldrarnas underhåll icke företer några större skillnader under de olika åren. Andelen för inkomst av eget kapital växlar mera, likaså de redovisade inkomsterna av eget förvärvsarbete. Dessa förete en markerad stegring för de senare studentårgångarna.

Enligt Uppsala-enquëten hade 31 % av redovisade aktiva studerande förvärvsarbete i någon form; av dem hade 5 % heltidsanställning; 8 % deltidanställning och 18 % mera tillfälliga förvärvsarbeten. Av studenter utan examen hade 24 % av de manliga och 18 % av de kvinnliga förvärvsarbete, huvudsakligen av tillfällig art. Av studerande med lägre examen redovisade 49 % av de manliga och 44 % av de kvinnliga förvärvsarbete, likaledes huvudsakligen av tillfällig art. Studerande med högre examen voro till 81 % sysselsatta med förvärvsarbete av mera permanent natur. Motsvarande uppgifter från Stockholm och Göteborg giva vid handen, att de studerande där i ännu högre grad ägna sig åt förvärvsarbete, under det att uppgifterna från Lund visa, att förvärvsarbetet där har ungefär samma omfattning som i Uppsala eller t. o. m. något mindre. Skillnaden mellan de olika studieorterna står i samband med att det generellt sett finnes flera möjligheter till förvärvsarbete för studenter i de större städerna än i de mindre. Härtill kommer, att de högre levnadskostnaderna i Stockholm och Göteborg tvinga studenter med mindre god ekonomi att ägna sig åt förvärvsarbete.

Stipendier och andra återbetalningsfria bidrag spela en ringa roll för studiekostnadernas gäldande. Förutom de i kapitel 4 behandlade statliga naturastipendierna finnas vid de olika läroanstalterna som bekant ett flertal donationer, vilkas avkastning utgår i form av stipendier till växlande belopp. För underlättande av studier vid socialinstituten finnas speciella stipendier instiftade av kommuner, landsting och andra sammanslutningar.

Det tillgängliga stipendiebeloppet per studerande vid de olika läroanstalterna utgör — med undantag för de statliga naturastipendierna — en obetydlig del av studiekostnaderna.

Utredningen har redan tidigare berört studielånens omfattning sådan denna redovisas i akademikerutredningen. I nedanstående tabell 21, som utgör ett sammandrag för de större grupperna av akademiska examina i akademikerutredningens tabell O, redovisas den totala skuldsättningen vid inträdet i förvärvslivet, fördelad på långivare.

Tabell 21. Total skuldsättning vid inträdet i förvärvslivet, fördelad på långgivare.

Examen	Årgång	Total skuldsomma (1 000-tal kr.)	Därav skuld, i procent till						
			föräldrar	andra närstående och enskilda	kreditkassor och liknande	banker och för- säkringsbolag	statens studielån	andra kredit- givare	I allt
Teol. kand.; jur. kand.; med. lic.; fil. mag.	1920, 1925	2 905,9	19	26	8	36	3	8	100
	1930, 1935	2 596,0	28	19	14	30	5	4	100
Teol. kand.; jur. kand.; med. lic.; fil. mag.; civil- ing.-examen och ekonomexamen.	1920, 1925	3 721,1	24	26	6	32	4	8	100
	1930, 1935	4 063,2	29	21	9	32	6	3	100

Lån av föräldrar och andra närstående utgöra c:a hälften av de redovisade skuldbeloppen, därefter i storlek komma lån i banker och försäkringsbolag. Lånen i kreditkassor och liknande inrättningar samt lån av andra kreditgivare utgöra 16 å 18 % för akademiker med examen vid fakultet. Medräknas även civilingenjörer och civilekonomer, minska dessa lån till 12 å 14 %. Statens studielån utgöra den minsta andelen av lånesumman.

Utgifter.

Till de fasta och ofrånkomliga utgifterna höra kostnaderna för bostad och mat, kläder, tvätt och personlig hygien, resor till och från studieorten, kursavgifter och kurslitteratur. Därtill komma sådana utgifter, som betingas av skuldsättningen, d. v. s. livförsäkringspremier och låneräntor. Utgifter för rekreation, förströelse och nöjen spela en viss roll, men de äro alltför varierande och därför svåra att beräkna. Summan av de fasta kostnaderna torde vara tämligen konstant eller åtminstone uppvisa rätt obetydliga variationer, som direkt kunna hänföras till skillnader i ekonomisk standard studenterna emellan.

I Uppsala-enquëten redovisades kostnader för bostad och kost under ht 46 för såväl ogifta som gifta studenter. Enligt denna undersökning hyrde 20 % av samtliga uppgiftslämnare i Uppsala direkt av fastighetsägare, 49 % av studenterna hyrde rum av lägenhetsinnehavare, 10 % bodde hos föräldrar

eller andra anhöriga. Återstoden, 21 %, bodde i studenthus eller studenthem. Av studentskorna voro något flera inneboende än studenterna.

Månadshyran för manliga studenter uppvisade ett medianvärde av 65 kr — nedre resp. övre kvartilvärdena lågo vid 56 resp. 74 kr. Medeltalet för hyresbeloppet för manliga studenter låg vid 67 kr och för kvinnliga studenter vid 70 kr. Uppgifterna avse ogifta studenter.

Kostnaderna för mat uppvisade större skillnader än kostnaderna för bostad. Huvudparten av de manliga ogifta studenterna intogo två mål om dagen på matställe, under det att de ogifta kvinnliga studenterna i regel intogo ett mål i hemmet och ett på matställe. Totalkostnaderna för mat pr månad utgjorde 98 kr för ogifta studerande, som ej voro inackorderade i kost hos föräldrar eller anhöriga, (för manliga 101 kr och för kvinnliga 92 kr).

En viss olikhet kunde iakttagas beträffande studenter tillhörande skilda fakulteter. Sålunda redovisade manliga teologer en månatlig kostnad av 94 kr; manliga jurister 106 kr och kvinnliga jurister 96 kr. För manliga resp. kvinnliga medicinare redovisades 103 resp. 97 kr. Manliga studenter inom humanistiska sektionen redovisade en genomsnittlig månadskostnad av 99 kr. För motsvarande kvinnliga studenter var kostnaden 92 kr, och för manliga resp. kvinnliga studenter inom naturvetenskapliga sektionen voro motsvarande siffror 102 resp. 89 kr.

Sammanlagt uppgingo genomsnittskostnaderna för mat och bostad till 167 kr för manliga och 162 kr för kvinnliga studenter. För samtliga studenter, manliga och kvinnliga, låg nedersta resp. översta decilen vid 132 resp. 205 kr, vilket innebär, att 80 % av de i enquêten redovisade studenterna återfunnos mellan dessa gränsvärden.

För övriga levnadskostnader, såsom kläder, tvätt, utgifter för personlig hygien, njutningsmedel o. s. v. redovisar Uppsala-enquêten inga uppgifter, då denna enquête endast skulle läggas till grund för beräkningarna av behovet och utformningen av konsistorium och studentbostäder i Uppsala.

Uppsala-enquêtens uppgifter rörande de gifta studenternas ekonomiska förhållanden utgöra ett viktigt statistiskt material, som tidigare icke kunnat framläggas.

För gifta studenter stego självfallet såväl bostads- som matkostnaderna under förutsättning att endera kontrahenten ensam skulle svara för familjens försörjning. Behovet av en lugn arbetsplats för studierna i hemmet medförde, att den vanligaste bostadstypen för gifta studenter var 2 rum och kök. Månadshyran utgjorde i genomsnitt 96 kr för de barnlösa familjerna och 134 kr för ettbarnsfamiljerna. För studentfamiljer med två barn var 3 rum och kök den vanligaste bostadstypen med genomsnittshyran 143 kr. Förutsatt att båda makarna studera, blir således den individuella bostadskostnaden pr kontrahent 48 kr i de barnlösa familjerna; 67 kr i ettbarnsfamiljerna och 72 kr i tvåbarnsfamiljerna.

Matkostnaderna för ett studentäktenskap utgjorde i medeltal 165 kr i månaden. För dem som intogo samtliga huvudmål i hemmet var familjens matkostnader 159 kr, d. v. s. 80 kr pr kontrahent. För familjer utan barn var motsvarande kostnad lägre eller 140 kr = 70 kr pr kontrahent. För ettbarnsfamiljerna motsvarade kostnaderna nära nog medeltalet och utgjorde 155 kr eller 78 kr pr kontrahent, om merkostnaderna för barnet delas lika mellan makarna. För tvåbarnsfamiljerna slutligen uppgingo matkostnaderna till 194 kr i månaden eller 97 kr pr kontrahent. Uppgifterna lämnades med reservation, då familjernas ekonomiska ställning i övrigt icke var känd och ej heller barnens ålder.

Godtagas uppgifterna såsom tämligen säkra, innebära de, att de primära kostnaderna per studiemånad för studentmakar, vilka båda studera, skulle uppgå till i runt tal 240 kr för barnlösa familjer, till 290 kr för ettbarnsfamiljerna och till 340 kr för tvåbarnsfamiljerna. I jämförelse med de tidigare meddelade genomsnittsbeloppen pr månad för ogifta manliga resp. kvinnliga studenter (167 resp. 162 kr) ha således studentmakarna var för sig lägre kostnader för kost och bostad än ogifta studenter. Först i studentfamiljer med 2 barn uppgå kostnaderna för kost och bostad — utslag- na per kontrahent — till högre belopp än för ogifta studenter. I kalkylen ha självfallet inga kostnader för bosättning, underhåll och nyanskaffning av möbler o. s. v. inräknats utan blott de primära kostnaderna för kost och bostad.

De gifta studenterna redovisa i Uppsala-enquëten en längre studietid per år än ogifta, vilket torde få sättas i samband med att de hyra lägenhet, som ändå skall betalas under hela året. De totala studiekostnaderna för de båda kontrahenterna i ett studentäktenskap uppvisa av denna anledning ett nära nog lika högt belopp som för ogifta studenter. För en ogift manlig student var genomsnittliga studietiden per år 8,8 månader och för ogifta kvinnliga studenter 8,7 månader. Årskostnaden var således för kost och bostad och vissa övriga utgifter i det förra fallet $8,8 \times 167 + 500$ kr = 1 970 kr och för de senare $8,7 \times 162 + 500$ kr = 1 910 kr. För studentmakar utan barn voro motsvarande kostnader $11,1 \times 240 + 1 000$ kr = 3 655 kr, eller utslaget pr kontrahent 1 830 kr. En motsvarande jämförelse för studentfamiljer med barn torde vara omöjlig att utföra, då övriga kostnader knappast kunna uppskattas.

En jämförelse mellan akademikerutredningens uppgifter om de primära levnadskostnaderna för Uppsalastudenter visar god överensstämmelse med Uppsala-enquëtens motsvarande siffror. I akademikerutredningens tabell Ä (s. 57) angivas sålunda kostnaderna för bostad och vivre under studieåret till 1 975 kr, vari ingår ett belopp om 400 à 500 kr för övriga utgifter under studieåret. För ogifta manliga studenter var enligt Uppsala-enquëten motsvarande kostnad 1 970 kr.

Ovan gjorda beräkningar av levnadskostnaderna för olika studentkate-

gorier vid Uppsala universitet grunda sig på medeltal inom relativt noggrant avgränsade grupper. Det är givet, att i de enskilda fallen de nämnda kostnaderna kunna både över- och underskridas. Det blir i sista hand de enskilda studenternas livsföring, som är avgörande för levnadskostnadernas storlek.

Övriga fasta kostnader kunna flyktigt beröras. Avgifter för kurser, terminsavgifter m. m. spela en icke oväsentlig roll inom vissa utbildningsbanor. Studentsociala utredningen berör ingående denna fråga i kap. 7. Utgifter för kurslitteratur äro svåra att beräkna, då de variera starkt inom olika studieriktningar. Svårigheten att låna nödvändig kurslitteratur i tillgängliga bibliotek belyses i samma kapitel av betänkanudet. Kostnader för annan litteratur än kurs- och läroböcker kunna icke bedömas, då de utgöra en post i budgeten, som får bero på råd och lägenhet. Det får emellertid betraktas som ett självklart önskemål, att studenterna icke isolera sig inom sitt eget fack utan skaffa sig en vidare utblick över kulturfrågorna och den allmänna debatten, vilken studieriktning de än tillhöra.

Överensstämmelsen mellan den i akademikerutredningen meddelade uppgiften rörande studenternas genomsnittliga *primära* levnadskostnader i Uppsala och motsvarande siffra från Uppsala-enquëten gör, att utredningen anser sig kunna godtaga de av akademikerutredningen meddelade uppgifterna i tabell Ä för de primära levnadskostnaderna på övriga studieorter. Sålunda skulle för ogifta studerande, vilka icke äro boende i hemmet under läsåret, mediankostnaden för bostad och vivre uppgå till 2 395 kr i Stockholm, 1 975 kr i Uppsala, 1 870 kr i Lund och 2 025 kr i Göteborg.

Akademikerutredningen redovisar i tabell Q (s. 47) de genomsnittliga amorterings- och räntebeloppen för vissa yrkesgrupper och studerande tillhörande studentårgång 1935, vilka deklarerat sådana utgifter. Av tabellen framgår, att det årliga amorteringsbeloppet för präster, lärare och jurister uppgick till 550 kr/år, för civilekonomer till 600 kr/år, för civilingenjörer till 900 kr/år och för läkare till 1 050 kr/år. Räntorna belöpte sig till mellan 150 kr och 400 kr/år.

Ett betryggande försäkringsskydd för upptagna lån stipuleras för vissa kreditkasselån och torde ofta påfordras av enskilda borgensmän eller erbjudas av låntagaren. Av akademikerutredningens tabell R (s. 48) framgår, att de flesta akademiker, som deklarerat studieskulder, tagit livförsäkringar till belopp, som något så när ansluta sig till skulderna. Skillnaden mellan deklarerat skuldbelopp och försäkringsbelopp torde kunna härröra från den interna skuldsättningen. Medelbeloppen för livförsäkringspremierna uppgingo för de senare studentårgångarna till c:a 140 kr/år för fakultetsstudenter utom för medicinare, vilka redovisade långt högre belopp.

Studietidens längd, studiekostnadernas totala belopp.

De genomsnittliga kostnaderna för studenternas uppehälle på studieorterna ha, som framgått av den tidigare framställningen, varit förhållandevis lätta att fastställa på grundval av uppgifterna i akademikerutredningen och Uppsala-enquêten. Skillnaden i total studiekostnad för olika akademiska examina blir därför beroende av den tid, som studierna i genomsnitt kräva.

En samlad uppgift över den verkliga studietiden för olika examina är svår att framlägga, då många faktorer inverka på dennas längd. Om studietiden t. ex. belastas med förvärvsarbete i större eller mindre utsträckning, medför detta visserligen en ekonomisk lättnad, men denna lättnad får i regel köpas på bekostnad av studieeffektiviteten. Likaså innebär värnplikstjänstgöringen ofta ett väsentligt avbräck för de manliga studenterna, och under krigsåren inverkade beredskapstjänstgöringen, som i vissa fall utsträcktes under flera år, ytterst störande på studiegången. Men även under mera normala tider förete de studerande stora skillnader i studietid, vilka bl. a. sammanhånga med de personliga förutsättningarna för studierna.

Det kan emellertid fastslås, att de tider, som anföras i kursplanerna för olika examina och ämneskombinationer, sällan kunna hållas. Den allmänna tendensen synes vara, att studietiden väsentligt ökat för de flesta examina. Härtill ha många orsaker bidragit, bl. a. ha kursfordringarna utökats. 1945 års universitetsberedning kommer emellertid att framlägga förslag till åtgärder för att förkorta studietiden inom vissa ämnen.

Även tidigare har man kunnat konstatera, att den som normal uppfattade studietiden för viss examen icke stått i rimlig proportion till den genomsnittligt använda studietiden. I tabellbilagan till betänkandet om den högre tekniska utbildningen (stat.off.utr. 1943:45), redovisa de sakkunniga å s. 58 ff. en undersökning rörande studietidens längd vid de tekniska högskolorna under åren 1931—40. Av denna framgår, att vid KTH kunde blott 49 % av de studerande fullgöra sina studier på de »normala» fyra åren. För 19,4 % uppgick förseningen till ett halvt år; 14,8 % hade ett års försening i studierna och återstoden, 16,8 %, redovisade förseningar upp till tre år. Vid CTH däremot var förseningen mindre. Nära 90 % hade en normal studietid; 3,6 % voro ett halvt år försenade, 6,2 % hade ett års försening i studierna och återstoden, 0,3 redovisade förseningar upp till två och ett halvt år. I båda fallen voro kursplaner och kursfordringar likvärdiga, varför de sakkunniga ansågo sig kunna konstatera, att man vid KTH i större utsträckning än vid CTH lät studerande med »dålig studieeffekt» fortsätta sina studier. Förhållandena ha dock väsentligt förbättrats, sedan de sakkunnigas förslag genomförts.

För det stora flertalet examina vid universitet och fackhögskolor är det

dock möjligt att inom vissa gränser fastställa en »normal» studietid. Majoriteten av studenterna använder en studietid, som faller inom vissa marginalvärden i tid, uppåt och nedåt. I sista hand få dessa genomsnittsvärden bestämma beräkningen av den totala studiekostnaden för dessa examina.

Med stöd av uppgifter ur Svensk studentkalender, årgång 1948—49 och på annat sätt inskaffade uppgifter, vill utredningen anföra följande genomsnittliga studietider för olika examina.

Fakultetsstudier: *filosofie kandidatexamen*: 6 à 8 terminer (3—4 läsår); *teologie kandidatexamen*, *juris kandidatexamen*, *politices magisterexamen* och *filosofie magisterexamen*: 11 terminer (5,5 läsår); *medicine kandidatexamen*: 5 à 6 terminer (3 läsår); *medicine licentiatexamen* (utöver kandidatexamen) 9 à 10 terminer (5 läsår).

Fackhögskolestudier: *civilingenjörsexamen*: 8 terminer (4 läsår); *civilekonomexamen*: 9 terminer (3 läsår); *veterinärexamen*: 6 läsår om vardera 10 månader; *tandläkarexamen*: 5 läsår, *farmacie kandidatexamen*: 2 terminer (1 läsår); *apotekarexamen* (utöver farm.kand.-examen) 4 terminer (2 läsår); *agronomexamen*: 8 terminer (4 läsår), *jägmästarexamen*: 8 terminer (4 läsår, av vilka det första omfattar 50 studieveckor) samt för *avgångsexamen från socialinstitutet*: 6 terminer (2 läsår) och *gymnastiklärarexamen*: 4 terminer (2 läsår).

Den ojämförligt viktigaste delen av totalkostnaderna hänför sig till levnadskostnaderna under studietiden. Kostnaderna för litteratur och studiematerial under studietiden växla från läroanstalt till läroanstalt och kunna icke angivas med någon större grad av tillförlitlighet, då de skiftande förhållandena icke kunna läggas till grund för ekonomiska kalkyler. Efterföljande tabell, som redovisar studiekostnadernas medeltal för olika examina, anger därför levnadskostnadernas sannolika belopp under den som »normal» uppfattade studietiden för resp. examina jämte övriga kostnader, så långt dessa kunnat utläsas ur akademikerutredningen. För de examina, som icke redovisas i nämnda utredning, har motsvarande belopp beräknats efter genomsnittliga studietiden enligt ovan samt ungefärliga värden för kostnaderna under studieåren.

Tabellen bygger på de uppgifter rörande studiekostnaderna för nettostudieår, sådana dessa kostnader redovisas av studenter tillhörande årgång 1940. (Se tab. L i akademikerutredningen.) För teologie kandidatexamen redovisades sålunda en årlig kostnad per nettostudieår av 2 760 kr; för juris kandidatexamen 3 810 kr; för medicine licentiatexamen 3 970 kr och för filosofie magisterexamen 3 220 resp. 2 740 kr för manliga resp. kvinnliga studerande. För civilingenjörsexamen var motsvarande kostnad 3 600 kr och för civilekonomexamen 3 370 kr. Under antagande av att de angivna siffrorna böra höjas med c:a 10 % för att motsvara prisläget år 1948 skulle sålunda de ungefärliga studiekostnaderna för fakultets- och fackhögskoleexamina uppgå till nedanstående belopp.

Tabell 22. Uppskattade studiekostnader för olika akademiska examina.

A v s e d d e x a m e n	Antal studieår	Kostnad per studieår	Totalkostnad (1948 års prisläge)
Teologie kandidat	5½	3 100	17 100
Juris kandidat	5½	4 100	22 600
Politices magister	5½	4 100	22 600
Medicine licentiat	8	4 400	35 200
Filosofie kandidat	3—4	3 500	11 000—14 000
Filosofie magister	5½	3 500	19 300
Civilingenjör	4	4 000	16 000
Civilekonom	3	4 000	12 000
Tandläkare	5	4 100	20 500
Veterinär	6	4 100	24 600
Farmacie kandidat	1	3 600	3 600
Apotekare	2	3 600	7 200
Agronom	4	3 000	12 000
Jägmästare	4	4 100	16 400
Socialexamen	2	3 600	7 200
Gymnastikdirektör	2	4 000	8 000

De anförda siffrorna äro i högsta grad approximativa. I de enskilda fallen kunna de både överskridas och underskridas. Det är emellertid utredningens uppfattning, att de kostnader under studieåren, som rimligtvis kunna nedskäras, också böra nedbringas, då annars den tendens till allt större exklusivitet i rekryteringen av studerande — särskilt till de längre studiebanorna — som tydligt kommit till uttryck under de senaste åren, icke synes kunna uppvägas på annat sätt. De studentsociala problemen äro i främsta rummet studentekonomiska problem av stor räckvidd för såväl de enskilda studenterna som samhället.

KAP. 4. HITTILLS VIDTAGNA STATLIGA ÅTGÄRDER I SYFTE ATT GIVA STUDIELÄMPLIG, OBEMEDLAD UNGDOM MÖJLIGHET TILL FORTSATT UTBILDNING.

Den statliga understödsverksamheten för obemedlad ungdom vid Uppsala universitet spelade ursprungligen en framträdande roll, t. ex. kommunitetet och Gustav II Adolfs donationer, vilkas avkastning fördelades i form av de s. k. kungliga stipendierna. Dessa utdelades ända fram till 1700-talets slut till c:a 150 studerande och motsvarade kostnaderna för kost under ett halvt år. Så småningom sjönko dessa statliga stipendier både i värde och antal, och en rudimentär rest utgjorde de stipendiebelopp, som utgingo under namn av riksstatens och kungliga stipendier vid Uppsala och Lunds universitet. De förvandlades år 1939 till 62 respektive 43 bokstipendier à 100 kr.

Studiebegåvningar ur de ekonomiskt sämst lottade folkgrupperna ha visserligen i många fall under tidernas lopp kunnat beredas möjlighet till universitetsutbildning. Främst skedde emellertid detta genom enskilda personers mellankomst, genom fromma stiftelser och donationer till läroanstalterna och endast i ringa utsträckning genom statliga åtgärder.

Först under innevarande sekel har ett allmännare statligt stöd åt studielämplig, obemedlad ungdom vunnit större omfattning. Detta utgår, förutom till elever vid läroanstalter med icke-yrkesbetonad undervisning, som framgår av nedanstående redogörelse, även till elever vid skilda praktiska yrkesutbildningsanstalter, vid folkhögskolor och liknande. Då de sistnämnda kunna lämnas ur räkningen för studentsociala utredningens vidkommande, inriktas framställningen på en redogörelse för det statliga stöd, som insatts för att underlätta de teoretiska studierna för studielämplig, obemedlad ungdom, och på en summarisk redovisning av de ökade stipendiemöjligheter m. m., som efter Kungl. Maj:ts förslag och riksdagens beslut år 1947 ställts till förfogande för yngre forskare.

Statsstipendier för bedrivande av studier vid allmänna läroverk m. fl. läroanstalter.

I kap. 3 har utredningen utförligt belyst sambandet mellan å ena sidan föräldrarnas sociala ställning och ekonomiska standard samt rekrytering-

en av lärjungar till läroverk och högre studieanstalter å andra sidan. Av vissa sammanställningar att döma förelåg dessutom ett klart samband mellan det geografiska avståndet från bostadsort till studieort och den sociala rekryteringen. Detta samband belyses utförligare i 1940 års skolutrednings betänkande (III) angående vidgade möjligheter till högre undervisning för landsbygdens ungdom (stat.off.utv. 1944: 22). Sålunda hade av lärjungar i gymnasiet år 1941 64,6 % sin hemvist i tätbygd med gymnasium; 12,7 % i tätbygd utan gymnasium och 22,7 % på den egentliga landsbygden. Ställdes hela befolkningens fördelning på dels orter belägna högst fem km från högre skola, dels landet i övrigt, erhöles enligt skolutredningen relationen 45 till 55. För lärjungar vid högre skolor var motsvarande relation 75 till 25. I sin sammanfattning (s. 23) framhöll skolutredningen, att höstterminen 1941 undervisades omkring 20 ‰ av tätbygdernas befolkning i högre skolor men av den egentliga landsbygdens befolkning endast 5,5 ‰.

Skolutredningen lät verkställa en stickprovsundersökning bland elever i 6:e klassen i 108 folkskolor, så belägna, att lärjungarna vid fortsatt skolutbildning vore hänvisade till inackordering eller daglig resa med tåg, bil eller omnibus. Antalet elever i berörda skolor utgjorde 960, och av dem hade 383 eller 40 % minst betyget Ba i samtliga läroämnen. Enligt meddelade uppgifter avsågo endast 53 eller 5,5 % av samtliga att söka inträde vid högre skola. Enligt klassläraernas åsikt vore ytterligare 175 av de lärjungar, som icke ämnade söka in vid högre skolor, lämpliga för fortsatt skolgång. I de flesta fall angavs orsaken till att studiebegävad lärjunge icke ämnar söka inträde vid högre läroanstalt vara av ekonomisk natur.

Skolutredningens nämnda betänkande utmynnade i förslag rörande bl. a. inrättande av stipendier till inackordering eller resor åt lärjungar vid vissa läroanstalter. Utredningens förslag utvidgades sedermera till att omfatta även obemedlade eller mindre bemedlade lärjungar för studier vid läroanstalter på eller utanför bostadsorten.

Enligt nu gällande reglemente (SFS 1946: 552) kan stipendium utgå till lärjunge vid läroverk m. fl. läroanstalter.

Såsom första villkor för erhållande av stipendium av vad slag det vara må (grundstipendium eller behovsstipendium) gäller, att lärjungen visat god studielämplighet och ingiver grundade förhoppningar om framgång i sina studier.

Följande slag av stipendier och stipendiebelopp kunna utgå:

A. för lärjungar, som i sin hemort eller dess närhet icke ha tillgång till sådan skola, som de önska bevista för sin utbildning s. k. landsbygds-lärjungar:

1. åt inackorderad lärjunge grundstipendium utan behovsprövning å 500 kr för helt läsår;

2. åt lärjunge, som dagligen reser till skolan från sin bostadsort och

åter, grundstipendium utan behovsprövning med dels ett belopp, som motsvarar lägsta kostnaden för resorna, minskad med 25 kr per termin eller 50 kr per läsår, dels ock ett belopp, som motsvarar halva kostnaden för frukostmål i skolorten, dock högst 100 kr per läsår. Grundstipendium för dagliga resor må icke överstiga 200 kr per läsår.

3. behovsstipendium efter behovsprövning å högst 540 kr till inackorderad eller dagligen resande lärjunge, som med hänsyn till sitt behov av ekonomisk studiehjälp befinnes förtjänt därav;

4. dessutom kan åt inackorderad lärjunge, som erhållit grundstipendium och behovsstipendium, utgå stipendium såsom bidrag till kostnaderna för resor hemorten—skolorten, dock högst för åtta enkla resor.

Resekostnad får icke beräknas för längre resor än till närmaste ort, där skola finnes för avsedd utbildning, och bidraget utgår med belopp, som motsvarar lägsta kostnaden för resorna minskad med 50 kr, dock högst med 100 kr för läsår.

B. för lärjungar, som bevista skola i sin hemort, s. k. hemortslärjungar, behovsstipendium efter behovsprövning å högst 540 kr.

Behovsstipendier åt såväl landsbygdslärjungar som hemortslärjungar kunna icke utgå till lärjungar i klasserna 1⁴ och 1⁵—2⁵ av realskolan eller motsvarande klasser av övriga stipendieberättigade läroanstalter. Däremot utgå grundstipendier till berättigade lärjungar i alla klasser.

Behovsstipendium utgår efter fallande skala från högst 540 kr till lägst 50 kr per läsår. Om lärjungens föräldrars å senaste kronodebetsedeln upptagna beskattningsbara belopp till statlig inkomst- och förmögenhetsskatt överstiger 4 000 kr, kan i regel behovsstipendium icke utgå. Ha föräldrarna större skulder utöver tillgångar, kan dock stipendium utgå, även om beskattningsbara beloppet är högre än 4 000 kr. Har lärjungen eget kapital å minst 2 000 kr, som han kan använda för sina studier, eller om föräldrarna ha behållen förmögenhet å minst 6 000 kr, reduceras behovsstipendium med hänsyn till kapitalets resp. förmögenhetens storlek. Härvid tages hänsyn även till familjens storlek (barn under 16 år). Om lärjungen får stipendium eller understöd från annat håll än hemmet å mer än 30 kr per läsmånad, reduceras statsstipendiet efter vissa regler.

Fortsatt stipendium kan tilldelas lärjunge, som närmast föregående läsår erhållit stipendium, så länge han med omsorg och framgång sköter sin utbildning samt, då fråga är om behovsstipendium med hänsyn till sina ekonomiska förhållanden fortfarande är i behov av studiehjälp.

Enligt uppgifter från studielånenämnden uppgick den totala stipendiegivningen för läsåret 1947/48 till de belopp, som angivas i tabellen å s. 86.

Antalet lärjungar i de berörda läroanstalterna uppgick till c:a 118 000, och stipendiaterna utgjorde sålunda 18,6 % av samtliga. Summan av grundstipendier utgjorde nära 5,30 miljoner kr och behovsstipendierna 2,84 miljoner kr. Av *grundstipendierna* utgjorde stipendier till inackordering 3,78

miljoner kronor och stipendier till resor 0,70 miljoner kr samt stipendier till frukostmål för dagligen resande lärjungar 0,82 miljoner kr. Av *behovsstipendierna* utgingo 0,81 miljoner kr till inackorderade lärjungar, 0,91 miljoner kr till dagligen resande lärjungar och 1,12 miljoner kr till hemortslärjungar.

Antalet beviljade stipendier utgjorde c:a 71 % av hela antalet insända ansökningar om stipendier.

Beviljade statsstipendier läsåret 1947/48.

Skolgrupp	Antal stipendier	Stipendiebelopp kr till			Summa
		Inackorderade lärjungar	Dagligen resande lärjungar	Hemortslärjungar	
Högre allmänna läroverk	7 503	1 662 070	817 355	296 735	2 776 160
Kommunala gymnasier ..	182	53 730	17 985	9 330	81 045
Gossrealskolor	98	4 450	13 660	4 970	23 080
Samrealskolor	7 080	1 044 340	1 030 800	285 465	2 360 605
Kommunala mellanskolor	1 091	173 170	101 285	109 625	384 080
Kommunala flickskolor ...	1 274	141 030	114 495	85 800	341 325
Praktiska mellanskolor ..	774	35 850	72 505	120 860	229 215
Högre folkskolor	1 173	188 825	157 330	77 600	423 755
Folkskolans högre avdeln.	56	—	1 910	13 675	15 585
Enskilda läroanstalter ...	730	296 720	30 620	23 745	351 085
Handelsgymnasier	489	235 425	21 000	13 050	269 475
Tekniska läroverk	1 523	751 290	45 075	79 305	875 670
	21 973	4 586 900	2 424 020	1 120 160	8 131 080

Statsstipendier till kursavgifter vid brevkolor (korrespondensinstitut) m. m.

Samtidigt med det ovan anförda stipendiesystemet inrättades på skolutredningens förslag även stipendier för elever, som bedriva studier vid brevkolor (korrespondensinstitut). Dessa stipendier kunna sökas av den, som genomgått folkskolans sjätte klass eller inhämtat motsvarande kunskaper och som bedriver studier enligt korrespondensmetoden med real- eller studentexamen som mål, eller som på ort, där statlig eller kommunal skola med realexamensrätt icke finnes, bedriver studier vid enskild realskola med förenad korrespondensundervisning och muntlig undervisning. Stipendierna utgå i det förra fallet med 200 kr per år och i det senare med 300 kr per år.

En gruppering av eleverna vid de sistnämnda skolorna efter målsmans yrke och socialgrupp visade år 1943 en betydligt större representativitet för socialgrupp III (arbetare, förmän och vaktmästare) än inom realskolans

elevkår. Dessa elever utgjorde nämligen 37,5 % mot 29,3 % inom realskolan.

Omfattningen av stipendiegivningen framgår av de beviljade anslagen. Under budgetåren 1945/46 och 1946/47 anvisades för detta ändamål 225 000 kr och år 1947/48 250 000 kr. För budgetåret 1948/49 äskades 100 000 kr. Anslagsminskningen motiverades med att åtskilliga av dessa skolors elever ha övergått till de allmänna realskolorna och där erhållit stipendier från anslaget till stipendier åt lärjungar vid högre läroanstalter.

Statens räntefria studielån.

Statens räntefria studielån infördes efter riksdagsbeslut grundat på Kungl. Maj:ts proposition nr 334 till 1919 års riksdag, sedan motioner i första och andra kammaren till 1918 års riksdag bifallits.

Förhistorien till beslutet om dessa studielån visar tydligt, hur svårt det då var att vinna gehör för reformer med syfte att underlätta studiemöjligheterna för obemedlad ungdom.

Redan år 1914 väckte hr Palmstierna i motion (II: 215) till årets B-riksdag förslag om inrättande av en lånefond för medellösa studerande vid universitet och högskolor. Motionärens motivering förtjänar att citeras, då den starkt betonar de studentsociala problem, som alltsedan dess stått under debatt. Hr Palmstierna anförde nämligen:

»Det synes vara oemotsägligt, att vi här stå inför en nationell angelägenhet av stor betydelse. En ren dårskap är det att lämna tusen och åter tusen av landets studerande ungdom vid universitet och högskolor att utan det ekonomiska stöd de oundgängligen behöva draga sig igenom en lång och dyrbar studietid. Följden härav blir, att denna onödigt förlänges och skuldsättningen ökas, varav följer försvårad ekonomi för större delen av livet, sen familjebildning och de ständiga kraven på löneregleringar.»

Motionen utmynnade i en hemställan att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utredning »huruvida och på vad sätt genom statens försorg studielån lämpligen må kunna beredas åt mindre bemedlade studenter vid universitet och högskolor».

Andra kammarens första tillfälliga utskott ansåg emellertid i sitt utlåtande (nr 7) »att den här föreliggande frågan endast utgör en del av ett mera omfattande samhällsspörsmål, nämligen huru mindre bemedlade studerande av olika slag må kunna sättas i tillfälle, att utan alltför betungande ekonomiska svårigheter bedriva sina studier.» Utskottet hemställde, att hr Palmstiernas motion icke måtte föranleda någon åtgärd. Kammaren godkände utan debatt denna hemställan.

Vid 1916 års riksdag återkom ärendet i en motion av hr Tengdahl (II: 205), som med utgångspunkt från det nyssnämnda utskottsutlåtandet föreslog, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om ut-

redning om »vad som genom donationer eller annorledes f. n. må vara åtgjort för att underlätta studiemöjligheterna för fattiga lärjungar vid offentliga läroanstalter av olika slag.» De tillfälliga utskott, som behandlade motionen, voro avgjort positiva för en sådan utredning. Första kammarens första tillfälliga utskott yttrade bl. a. (utl. nr 17):

»Enligt utskottets mening torde *direkt* understöd i form av statsstipendier endast i mindre utsträckning böra ifrågakomma, men understödet främst böra utgå i form av lån att successivt lyftas i mån av studiernas fortgång. Berättigade till dylika lån borde endast de obemedlade och mindre bemedlade vara, vilka ådagalade flit, fallenhet och gott förhållande i övrigt. Hänsyn borde dock även kunna tagas till huruvida inom ett studieområde antalet studerande över- eller understege behovet av inom samma område utbildade. Lån, som i regel borde beviljas utan borgen, borde under visst antal år vara räntefria samt förfalla till avbetalning enligt särskilt upprättade grunder.

Det icke minst väsentliga, som uppenbarligen skulle vinnas, om staten på angivet sätt räckte de fattiga men dugliga och begåvade en hjälpande hand, vore att dessa, då de en gång trädde ut i livet för att själva förvärva sitt uppehälle, icke tyngdes av en så tryckande skuldbörda, att den vore ägnad att menligt inverka på deras verksamhet. Staten å sin sida skulle, därest återbetalningsskyldighet föreskrevs, utan alltför stora uppoffringar kunna åtaga sig att tillhandahålla de för ifrågavarande kategori obemedlade nödiga studiemedlen.»

Första kammaren fällde efter debatt utskottets hemställan — och därmed motionen — med 70 röster mot 53.

Vid 1917 års riksdag förelågo tre motioner i ärendet. I första kammaren väckte hr Oscar Olsson motion (I: 90) med hemställan, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning om »vad som från statens sida kan göras för underlättande av studiemöjligheterna för begåvade men fattiga lärjungar vid offentliga läroanstalter av skilda slag». Motionären framhöll, att hans hemställan inte gällde enbart universitetens elever utan alla bildningsanstalter, som meddela kompetens för viss levnadsbana, således förutom de med universiteten jämförliga högskolorna och akademierna även folkskoleseminarierna, handelshögskolorna, lantbruksinstitutet, de tekniska elementarskolorna med flera. *Alla* verkliga begåvningar i vårt land både teoretiska och praktiska, borde tillvaratagas, så att de bleve satta i tillfälle att just på den plats i samhället, som deras begåvning och duglighet gjorde dem mest tjänliga att bekläda, göra sin insats i vårt folks materiella och andliga kulturarbete. Likalydande motion avgavs av hr Tengdahl i andra kammaren (II: 306).

I motion (II: 203) hemställde hr Runefors i liknande ordalag om utredning och hämtade stöd för sin hemställan ur den svenska kulturhistorien, som enligt motionären uppvisade talrika exempel på, hur söner eller sonsöner till bönder, bergsmän och soldater nått framskjutna poster i samhället.

Andra kammarens första tillfälliga utskott behandlade i sitt utlåtande

(nr 7) båda motionerna och hemställde om sådan utredning, vartill motionärerna syftade. Utskottets hemställan bifölls av kammaren.

Första kammarens första tillfälliga utskott hemställde i sitt utlåtande (nr 3), att utredning måtte ske, men även denna gång fälldes förslaget i kammaren med 76 röster mot 56. Därmed hade frågan fallit för tredje gången.

I likalydande motioner till 1918 års riksdag (I: 76, II: 128) hemställde hr Oscar Olsson m. fl. i första kammaren och hr Gustav Möller m. fl. i andra kammaren, att »riksdagen måtte ställa till Kungl. Maj:ts förfogande 150 000 kr att användas till räntefria lån för underlättande av studiemöjligheterna för begåvade men fattiga lärjungar vid offentliga läroanstalter av skilda slag, efter det Kungl. Maj:t fastställt reglemente för dessa medels utdelande i överensstämmelse med i denna motion framlagda grunddrag.»

Statsutskottet hemställde i sitt utlåtande (nr 209), att de båda motionerna icke måtte bifallas av riksdagen under motivering, att den föreslagna låneverksamheten skulle »medföra ej oväsentliga förluster för staten». Ej heller vore det välbetänkt att befrämja en alltför stark tillströmning till våra utbildningsanstalter, och dessutom framhöll utskottet, vore det en fara för de studerande i att alltför lätt kunna erhålla lån. Utskottet påpekade, att »möjligheterna för begåvade men fattiga studerande att erhålla studiehjälp numera äro ganska stora» och att det kan befaras, »att den enskilda hjälpverksamheten kommer att minskas, om statslån för studier införas och möjlighet att hänvisa den hjälpsökande till att söka erhålla sådant därigenom beredes».

Utskottet var emellertid icke enigt om utlåtandet. Ordföranden och sex ledamöter föreslogo utredning; sex andra ledamöter föreslogo med hänsyn till det statsfinansiella läget, att endast 100 000 kr måtte ställas till Kungl. Maj:ts förfogande.

Kamrarna stannade vid olika beslut. I första kammaren bifölls utskottets hemställan med 58 röster mot 42. I andra kammaren däremot bifölls den reservation, som innebar ett anslag på 100 000 kr, med 88 röster mot 66, vilket efter gemensam omröstning även blev riksdagens beslut, fattat med 160 röster mot 150.

Reglementet för dessa lån fastställdes den 19 juni 1919 (SFS 1919: 511) och ändrades successivt åren 1920, 1927 och 1937. I samband med inrättandet år 1939 av en särskild lånefond för studerande vid universiteten i Uppsala och Lund samt karolinska institutet, statens lånefond för universitetsstudier (se nedan), ändrades reglementet och har sin nu gällande formulering i SFS 1944: 308.

Fram till år 1940 utlämnades 2 305 lån av denna typ på tillhoppa 7 316 546 kr eller i medeltal 3 174 kr per låntagare. Härav ha till akademiker utlånats 4 415 425 kr, motsvarande 60 % av hela summan, till 1 136

låntagare, d. v. s. i medeltal 3 887 kr per person. Antalet akademiker bland låntagarna uppgick till c:a 46 %.

På uppdrag av 1941 års befolkningsutredning verkställde dåv. pol. stud. I. Almström och H. Linde en särskild undersökning av hur amortering och förräntning av statens räntefria studielån skett och i vilken utsträckning avskrivningar måst ske samt i vad mån de räntefria studielånen varit tillräckliga för de studerandes behov. Undersökningen trycktes som bilaga 1 i befolkningsutredningens betänkande om akademikernas amorteringsproblem (stat.off. utr. 1945: 51, s. 46 ff.). Av under tiden 1919—40 till akademiker utlämnade lånemedel, 4 415 425 kr, hade fram till den 1 januari 1945 2 700 006 kr återbetalats och 74 924 kr avskrivits på grund av låntagares död eller andra orsaker. Utelöpande lånebelopp utgjorde sålunda 1 640 495 kr.

Av de återbetalda lånen kunde den fastställda amorteringstiden med få undantag hållas. För 141 lån hade amorteringstiden vid undersökningstillfället ännu icke infallit, varför dessa kunde lämnas ur räkningen. Bland orsakerna till att uppgjord amorteringsplan icke kunde hållas framhölls fortsatta studier, inkallelser, låg lön, arbetslöshet och familjebildning som de mest vägande skälen. Ovannämnda uppgifter inhämtades från generalpoststyrelsen.

För att få finansieringsfrågan allsidigt belyst utsändes till samtliga nu levande låntagare ett särskilt frågeformulär. Sammanlagt 700 låntagare besvarade beredvilligt de uppställda frågorna, d. v. s. 63 % av hela antalet låntagare. Det visade sig vid bearbetningen av uppgifterna, att statens räntefria studielån endast täckte c:a 37 % av studiekostnaderna för de berörda studenterna. Dessa studielån uppgingo till 2 785 253 kr, eller i medeltal per låntagare 3 979 kr, och övriga studielån till 4 734 633 kr, eller i genomsnitt 6 764 kr. Summan för samtliga lån uppgick till 7 519 886 kr och genomsnittet för samtliga till 10 743 kr.

Av den verkställda undersökningen framgick otvetydigt, att statens räntefria studielån utgjort ett värdefullt, ehuru långt ifrån tillräckligt bidrag till underlättande av de akademiska studierna. Det syntes emellertid nödvändigt, framhölls i undersökningen, att en utvidgning av de nuvarande begränsade lånemöjligheterna borde komma till stånd. Likaledes framstod det som synnerligen önskvärt, att studielånen göras mera långfristiga. Det stora antal låntagare, som nödgats begära uppskov med amorteringen, tydde på att avbetalningarna av lånen nu kommo olägligt. Orsakerna till att uppskov begärts visade hän på att amorteringarna drabbade låntagarna vid den tidpunkt, då familjebildningen ägde rum, samtidigt som den erhållna inkomsten var otillräcklig. I många fall hade därför nya kortfristiga lån måst tagas upp, vilket förryckte en sorgfällig planering av ekonomien.

Till allmänna studielånefonden anvisades för budgetåret 1948/49 ett investeringsanslag av 1 500 000 kr. För utdelning disponibla medel uppgingo till 475 000 kr. Ökningen av investeringsanslaget, som under föregående budgetår uppgick till 560 000 kr, har motiverats med den kraftiga stegringen av antalet låneberättigade elever, främst seminarister, vilka tidigare blott kunde erhålla studielån ur denna fond under sitt andra läsår.

Statens lånefond för universitetsstudier.

I Kungl. Maj:ts proposition (nr 61) till 1939 års riksdag föreslogs bl. a., att riksdagen måtte anvisa ett reservationsanslag av 140 000 kr till en statens lånefond för universitetsstudier, vilken fond skulle förvaltas av statskontoret. Ursprungligen framställdes detta förslag i det betänkande, som de sakkunniga för utredning angående understöd i form av fria bostäder och fri kost åt studerande vid universiteten i Uppsala och Lund samt vid karolinska mediko-kirurgiska institutet avlämnade den 10 december 1937, (stat.off.utr. 1937: 44). De sakkunniga framhöllo (s. 130 ff), att stora svårigheter förelågo för studerande att erhålla statens räntefria studielån, vilket ledde till att de måste anlita andra lånevägar, ofta kortfristiga, eller ägna sig åt förvärvsarbete, vilket i båda fallen var till förfång för studierna.

Som en komplettering till de övriga av de sakkunniga framlagda stödåtgärderna — statsstipendierna och bokstipendierna — borde enligt de sakkunniga, en särskild lånefond inrättas för dessa studerande, samtidigt som de undantogs från behörighet att erhålla lån ur den förenämnda lånefonden. De sakkunnigas förslag innefattade en summa på 200 000 kr till den nya lånefonden, men av statsfinansiella skäl ansågs det nödvändigt att begränsa anslaget till 140 000 kr, varav 70 000 kr togos i anspråk för ändamålet.

Såsom kapitalinvestering i fonden ha anvisats följande anslag:

Budgetår	Nya lån kr	Fortsatta lån kr	Summa anslag kr
1939/40	140 000	—	140 000
1940/41	70 000	70 000	140 000
1941/42	70 000	140 000	210 000
1942/43	70 000	210 000	280 000
1943/44	70 000	280 000	350 000
1944/45	100 000	350 000	450 000
1945/46	100 000	450 000	550 000
1946/47	100 000	550 000	650 000
1947/48	100 000	650 000	750 000
1948/49	100 000	750 000	850 000

Det sistnämnda anslaget skall fördelas våren 1949 och avser studier under läsåret 1949/50. Ännu ha inga nämnvärda amorteringsbelopp influtit.

Enligt ett av Kungl. Maj:t den 15 juni 1939 fastställt reglemente (SFS 1939:290) skola lånen fördelas av särskilda statsstipendienämnder, samt utbetalning m. m. av lånen handhas av generalpoststyrelsen. Kostnaderna för nämndernas verksamhet och ersättning för postverkets befattning med dessa studielån skall bestridas från anslag under åttonde huvudtiteln. Efter beslut av 1944 års riksdag har möjlighet även beretts studerande vid de enskilda högskolorna i Stockholm och Göteborg att erhålla dylika studielån. Nu gällande reglemente återfinnes i SFS 1944:307.

Anslag ur allmänna arvsfonden.

Enligt gällande reglemente för allmänna arvsfonden skola medlen användas »för främjande av barns och ungdoms vård och fostran», och från och med 1931 beviljades understöd även till studiehjälp för ungdom. Till understöd av sistnämnda slag kunde då ifrågakomma sådana lärjungar vid statliga och kommunala läroanstalter, som uppvisat vitsord om framsteg i studier och ännu ej fyllt 21 år. Dessa stipendier tilldelades huvudsakligen elever vid allmänna läroverk, kommunala gymnasier, kommunala mellanskolor och flickskolor, högre folkskolor, tekniska läroverk, statsunderstödda handelsgymnasier samt andra anstalter och kurser för yrkesutbildning. Sedan de tidigare omnämnda skolstipendierna införts, utslötos eleverna vid de flesta av ovan anförda läroanstalter och numera beviljas endast undantagsvis studieunderstöd till elever i sådana privata skolor, enskilda läroverk, internatskolor och liknande, där eleverna icke kunna erhålla statsstipendium. Sådant studieunderstöd utgår med högst 800 kr per år.

Sammanlagt utdelades från allmänna arvsfonden i understöd till enskilda för studier och yrkesutbildning under åren 1931—46 1 277 905 kr. Av detta belopp gick större delen eller 950 000 kr till elever och lärjungar vid ovannämnda läroanstalter. Dessa understöd sökas genom skolornas försorg hos allmänna arvsfonden, sedan skolöverstyrelsen prövat ansökningarna och upprättat förslag.

Understöden utgingo tidigare med förhållandevis små belopp, i regel 200 å 300 kr och voro mer att betrakta som premier än som väsentligare bidrag till studiekostnaderna.

Statsstipendier vid universitet och vissa högskolor.

Efter utredning av tillkallade sakkunniga, framlades i proposition (nr 61) till 1939 års riksdag bl. a. förslag om inrättande av ett antal statsstipendier i form av fri bostad och fri kost till studerande vid Uppsala och Lunds universitet samt karolinska institutet, för vilket ändamål Kungl. Maj:t åskade ett reservationsanslag på 200 000 kr. Sakkunnigutredningen (stat.off.utr. 1937:44) föreslog, att för ändamålet skulle beviljas 300 000 kr. Men med hänsyn till den försökskaraktär, en dylik stipendieform till

en början måste erhålla, ansåg departementschefen lämpligt föreslå, att anslaget till en början utgick med ett begränsat belopp.

Kungl. Maj:ts proposition föranledde ett antal motioner. I två likalydande motioner (I: 232 och II: 360) hemställde hr Andren m. fl. i första kammaren och hr Hedlund m. fl. i andra kammaren, att även studerande vid övriga statliga eller statsunderstödda enskilda högskolor måtte bli berättigade att ansöka om stipendier och att dessa i mån av tillgång skulle kunna utdelas till förtjänta sökande oavsett vid vilken akademisk bildningsanstalt de ämnade bedriva studier. I två likalydande motioner (I:233 och II: 361) hemställde hr Linderot i första och hr Senander i andra kammaren, att tillämpningsområdet för de i propositionen föreslagna åtgärderna skulle utsträckas till att omfatta alla statliga och statsunderstödda högskolor, att stipendierna skulle tillkomma även obemedlade studerande med hem å ort, där studierna bedrevs, samt att stipendier, motsvarande kostnaderna för kurs- och laborationsavgifter skulle kunna tilldelas obemedlade studerande. I motion (II: 359) av hr Lindskog hemställes, att Kungl. Maj:t ville efter vederbörlig utredning framlägga förslag, att även studenterna vid Stockholms och Göteborgs högskolor skulle komma i åtnjutande av samma slags studiehjälp. Och i motion, väckt av hrr Wahlmark och Branting (I:231), hemställdes, att riksdagen i enlighet med de sakkunnigas förslag måtte besluta om inrättande av en statens lånefond för studentbyggnader och fastställa lånefondens storlek till 500 000 kr. Statsutskottet följde i sitt utlåtande (nr 111) Kungl. Maj:ts förslag. Dock underströk utskottet, att det vore nödvändigt att få frågan om en utvidgning av stipendiegivningen prövad i hela dess vidd. Förhållandena vid Stockholms och Göteborgs högskolor och vid de tekniska högskolorna voro dock så likartade dem vid universiteten och karolinska institutet, att utskottet icke kunde finna skäl föreligga att i avvaktan på närmare erfarenhet av den nu föreslagna stipendieordningen skjuta stipendiefrågan för i vart fall nämnda högskolor på framtiden. I motionerna I:233 och II:361 framlagt förslag om stipendier till obemedlade, motsvarande kurs- och laborationsavgifter, borde enligt utskottet först utredas. Likaså ansåg utskottet beaktande motionen I:231 angående en statens lånefond för studentbyggnader, att frågan icke fått den allsidiga belysning, som syntes erforderlig för ett positivt besluts fattande. Utredning borde först förebringas angående vederbörande kommunala myndigheters beredvillighet att deltaga i stödåtgärder av detta slag. Fyra reservationer avgåvos inom utskottet. Den ena gav uttryck för den meningen, att reservationsanslaget till stipendier bort begränsas till 150 000 kr, samt att utskottet — som föreslogs i skilda motioner — bort hemställa, att riksdagen måtte anhålla om utredning om utvidgning av stipendieringen till samtliga statliga och statsunderstödda högskolor samt taga organisationen av stipendienämnden m. fl. frågor under omprövning. Den andra reservationen underströk nödvändigheten av

närmare prövning av förslaget om inrättande av en statens lånefond för studentbyggnader. Härutöver avgåvos två blanka reservationer. Efter debatt godkände kamrarna utskottets hemställan.

Efter beslut av 1944 års riksdag utvidgades stipendieringen till att omfatta även studerande vid Stockholms och Göteborgs högskolor. Enligt gällande reglemente (SFS 1944: 306) skola dessa stipendier tilldelas utmärkt begåvade, obemedlade studerande vid de båda statsuniversiteten, karolinska institutet och de nyssnämnda högskolorna. Stipendierna skola föredras utgå under de första studieåren, varför innehavarna i regel utses redan under sista terminen före studentexamen. Förmånerna utgå under åtta månader per år och få innehavas under sammanlagt högst tre läsår. Utdelningen av stipendierna, liksom även av de i avsnitt 4 berörda studielånen ur fonden för universitetsstudier, handhaves av särskilda statsstipendienämnder vid de fem läroanstalterna, bestående av fem ledamöter, av vilka resp. studentkårer utse två. Dessa nämnder bestämma även de bostäder och matställen, där stipendieförmånerna skola åtnjutas.

Anslaget till naturastipendier åt studerande vid universiteten utgick under budgetåret 1939/40 med 200 000 kr och under de tre följande budgetåren med 184 700 kr men höjdes år 1944 till 240 000 kr. Under budgetåren 1946/47, 1947/48 och 1948/49 har anslaget med hänsyn till de ökade levnadskostnaderna upptagits till 310 000 kr.

Studentsociala utredningen har infordrat yttranden från de fem statsstipendienämnderna beträffande de erfarenheter nämnderna gjort i sin hittillsvarande verksamhet, och ur dessa må följande från statsstipendienämnden i Uppsala citeras, då dess yttrande ger den fullständigaste redogörelsen och vissa allmänna synpunkter m. m. Sålunda framhåller statsstipendienämnden i Uppsala:

Antalet sökande till stipendierna överstiger varje år vida antalet till förfogande ställda stipendier. Det övervägande flertalet sökande härstammar från de lägst betalda inkomsttagarna i vårt samhälle, med årsinkomster varierande mellan 0 och 5 000 kr beskattningsbar inkomst. Den övre gräns, bortanför vilken begreppet »obemedlad» upphör att vara giltigt, har nämnden icke velat fixera mekaniskt utan föranstaltar prövning från fall till fall. Om t. ex. sökandens fader är kyrkoherde på landet i ett tredjeklassens pastorat (årsinkomst i regel c:a 7 800 kr) med en stor barnskara och bosatt långt från skolstad, eller föräldrarna äro ett folkskollärarpar i enahanda omständigheter med en genom bägge makarnas lärartjänst uppnådd inkomst av drygt 8 000 kr, och den sökandes betyg utvisa utmärkt studiebegåvning, har nämnden ansett sig oförhindrad att tilldela honom naturastipendium, dock i regel endast halvt sådant (antingen fri bostad eller fri kost, vanligen det senare). Ytterst sällan har det förekommit, att nämnden ansett sig kunna utdela (halvt) stipendium till barn av högre inkomsttagare och då alltid på grund av särskilda omständigheter av mera ömmande natur. Som regel kan sägas, att barn av föräldrar med mer än 10 000 kr årlig inkomst i princip icke komma ifråga till dessa stipendier.

På grund av penningvärdets fall ser sig dock nämnden nu ställd inför nödvändigheten att något revidera den skala, som här ovan angivits. Uppenbart torde

vara, att föräldrar med en årsinkomst av t. ex. 8 000 kr och en barnskara i skol-åldern numera icke i något hänseende kunna tänkas bidra till sina barns universitetsstudier, annat än möjligen genom att bereda dem fritt uppehälle under ferierna.

Det studentmaterial, som nämnden har att bedöma, företer en ganska skiftande skala av studiebegävning. Nämnden har trots sig finna, att antalet utmärkta studiebegävningar i de rent obemedlade folkskiktens kategori procentuellt icke är större än inom andra befolkningskategorier. Toppbegävningarna, som nämnden har att särskilt uppmärksamma, och de som utan att tillhöra de allra främsta förtjäna vitsordet »mycket god studiebegävning», få i regel gott rum på nämndens stipendiatlista. En avsevärd procentsats av de obemedlade sökandena måste med avseende på studiebegävning anses icke hålla måttet. En särställning intaga naturligtvis sökande som röja specialbegävning, tagande sig uttryck i toppprestationer inom någon ämnesgrupp men relativt låga betyg i andra ämnen; de förtjäna i hög grad understöd. Det återstår emellertid en relativt stor grupp, som skulle kunna karakteriseras som »goda studiebegävningar», men vilkas skol- och studentbetyg icke uppvisa några mera anmärkningsvärda prestationer. Nämnden söker alltid vid bedömandet av starkt medellösa studerandes studentbetyg, där de visa sig vara jämförelsevis låga utan att vara dåliga, taga hänsyn till de omständigheter, under vilka de genomgått skolan, och de yttre svårigheter, som kunna ha verkat hämmande på dem. Betygen i privatistexamen, som i regel ligga under abiturienternas i ett läroverk, och som ofta redovisa under mycket svåra förhållanden förvärvade kunskaper, anses böra tillmätas högre värde än motsvarande vid ett läroverk. Nämnden har i en mängd sådana fall tilldelat vederbörande stipendium, och det har i regel visat sig, att dessa stipendiater, frigjorda från de tryckande bekymren, utvecklats till duktiga studenter, av vilka en nyttig samhällsinsats kan väntas. Här föreligger tydligen ett rikt fält för social omvårdnad på ett tidigare stadium än det, då nämnden kan ingripa.

Det förtjänar måhända att noteras, att nämnden icke sällan vid genomgången av ett års ansökningshandlingar funnit de bästa studiebegävningarna i den kategori, som i fråga om medellöshet tillhör gränfallen eller avgjort står ovanför strecket. Nämnden anser sig icke berättigad att av det ringa material, som står till dess förfogande i detta hänseende, draga några generella slutsatser. Rent praktiskt sett kan emellertid konstateras, att här ofta föreligger ett uppenbart behov av understöd, för att vederbörandes studiebegävning skall komma till sin rätt. Den medelklass, vars inkomster tidigare med försiktig hushållning förslogo att förhjälpa söner och döttrar till en akademisk utbildning, är numera genom penningvärdets fall och dryga skattebördor i det närmaste urståndsatt att giva sina barn denna start i livet men betraktas alltjämt icke som obemedlad och kan följaktligen endast i undantagsfall komma i åtnjutande av naturstipendiernas förmåner. I själva verket intar denna kategori just nu i fråga om möjligheter att giva sina barn högre utbildning en sämre ställning än de rent obemedlade. Nämnden kan visserligen i flera fall genom att bevilja räntefria studielån lätta bördan, men den finner det påtagligt, att denna kategori, som måhända lämnar den största procenten framstående studiebegävningar, behöver betydligt starkare stöd än hittills i sin strävan att hålla sina barn vid universitetet.

Utöver de anslag till stipendier, som ovan anförts, utgå under de olika statsdepartementens huvudtitlar vissa stipendieanslag för underlättande av studier för medellösa eller obemedlade studerande vid olika läroanstalter.

Under *åttonde huvudtiteln* upptagas följande stipendieanslag (andra än

tidigare anförda): Av förslagsanslaget till Lappmarks ecklesiastikverk å 2 900 kr utgå 1 200 kr i form av ett stipendium för utbildning av lapsktalande präster inom Luleå stift. Detta stipendium åtnjutes, liksom de tre lika stora stipendierna för utbildande vid universitet av präster förtrogna med finska språket, under tre år, och innehav av dessa stipendier är förbundet med tjänstgöringsplikt i lika många år som stipendierna åtnjutits. Till studerande vid tekniska högskolan i Stockholm och Chalmers tekniska högskola utgå 16 000 kr resp. 9 000 kr, vartill komma resebidrag å 6 000 resp. 2 000 för deltagande i sådana övningar och exkursioner som ingå i kursplanerna. Till studerande vid gymnastiska centralinstitutet utgå stipendier med 3 000 kr.

Under *nionde huvudtiteln* upptagas dels ett obetecknat anslag till stipendier vid lantbrukshögskolan å sammanlagt 23 500 kr, varav utgå 20 elevstipendier å 800 kr (= 16 000 kr) och 3 licentiandstipendier å 2 500 kr (= 7 500 kr), vilka redovisas nedan; dels ett obetecknat anslag till stipendier m. m. vid Alnarps lantbruks-, mejeri- och trädgårdsinstitut å 7 400 kr, vilket disponeras med 2 400 kr till stipendier och med 4 400 kr till resebidrag. Till studerande vid veterinärhögskolan utgår ett förslagsanslag till stipendier med 6 000 kr och till studerande vid skogshögskolan ett obetecknat anslag till stipendier å 15 000 kr, att användas med 5 000 kr till kontantstipendier och 5 000 kr till naturastipendier till ordinarie studerande samt med 5 000 kr till 2 st licentiandstipendier å 2 500 kr, vilka sistnämnda likaledes redovisas nedan.

Under *tionde huvudtiteln* upptagas såsom statsbidrag till handelshögskolan i Stockholm resp. i Göteborg 50 000 resp. 40 000 kr, varav enligt föreskrifterna 15 000 resp. 14 400 kr skola användas till nedsättning av elevavgifter vid de båda läroanstalterna.

Under *elfte huvudtiteln* upptages slutligen ett förslagsanslag till stipendier till blivande distriktstandläkare m. fl., 125 st å 2 000 kr. Antalet stipendier var tidigare 170 och stipendiernas belopp 1 000 kr. Jämlikt riksdagens beslut fastställdes anslaget för budgetåret 1948/49 till 250 000 kr. Till stipendierna var tidigare knuten viss tjänstgöringsplikt inom folktandvårdsorganisationen, vilken dock efter överenskommelse om sådan tjänstgöring mellan medicinalstyrelsen och tandläkarnas organisationer numera upphävts.

Den sammanlagda summan av ovannämnda stipendier utgör — licentiandstipendierna oberäknade — sålunda 358 800 kr, varav 346 400 kr i stipendier till studerande och 12 400 kr i resebidrag.

Stipendier för främjande av högre studier och forskning.

De senaste åren ha medfört en betydande anslagsförstärkning till den vetenskapliga forskningen i vårt land, och till en del ha dessa ökade anslag

kommit yngre forskare till del i form av stipendier för högre studier och forskning. År 1947 inrättades sålunda 152 skattefria understöd å 2 500 kr (licentiandstipendier) och 192 likaledes skattefria understöd å 5 000 kr (doktorandstipendier) enligt följande fördelning på fakulteter och studieriktningar:

	licentiand- stipendium	doktorand- stipendium	
teologiska fakulteten ..	12	12	Uppsala, Lund vardera 6.
juridiska fakulteten ..	—	15	Uppsala, Lund, Stockholm vardera 5.
medicinska fakulteten	—	33	Uppsala, Lund vardera 9. karolinska institutet 15.
filosofiska fakulteten			
humaniora	102	102	Uppsala, Lund, Stockholm, vardera 29, Göteborg 15.
(därav samhällsveten- skapliga studier)	32	32	Uppsala, Lund, Stockholm vardera 9, Göteborg 5.
matematisk-naturvet- enskapliga studier ..	30	30	Uppsala, Lund, Stockholm vardera 10.
Summa	144	192	

Härtill kommo licentiandstipendier å 2 500 kr för medicinska studier vid tandläkarinstitutet, 4 st, vid farmaceutiska institutet, 1 st, och vid veterinärhögskolan, 3 st, samt de ovannämnda 3 licentiandstipendierna vid lantbrukshögskolan och de 2 stipendierna vid skogshögskolan, sammanlagt 13 stipendier.

Utöver dessa stipendier, som i värde motsvara 1 352 500 kr, anvisas ett belopp av 230 000 kr såsom tryckningsbidrag till doktorsavhandlingar i teologi, juridik, medicin och humaniora. Bidraget utgår i form av ett anslag, motsvarande 75 % av författarnas tryckningskostnader. Däremot utgår ej bidrag i denna form till naturvetenskapliga doktorsavhandlingar, vilka i stället erhålla bidrag från anslaget till naturvetenskaplig publiceringsverksamhet å 300 000 kr.

Även vid de tekniska högskolorna förekomma stipendier för högre forskning. Anslaget, som ursprungligen var 22 500 kr, upptages för budgetåret 1948/49 med 60 000 kr och fördelas med 35 000 kr till tekniska högskolan i Stockholm och 25 000 kr till Chalmers tekniska högskola.

Sammanfattning.

Genom skilda åtgärder ha statsmakterna dels främjat tillströmningen till de högre studiebanorna, dels ställt stipendier och studielån av skilda slag till de studerandes förfogande och dels genom understöd till högre veten-

skaplig forskning givit yngre forskare inom skilda discipliner ett betydande stöd. Stödåtgärder, ha, som framgått av vad ovan anförts, i stor utsträckning tillkommit under de senaste åren, och de verkningar, som detta stöd kan få för rekryteringen till högre studier av begåvade men obemedlade studerande, kunna ännu icke överblickas.

Av redogörelsen framgår, att stödåtgärderna hittills kommit att i främsta rummet inriktas på dels det förberedande, dels det avslutande skedet och endast i mindre utsträckning på de första studieåren vid universiteten och högskolorna, där ett avsevärt hjälpbehov förefinnes. I samma mån som de studenter, som under skoltiden åtnjutit statsstipendier och annan studiehjälp, söka sig till dessa studiebanor, kommer detta behov av stöd att ytterligare göra sig gällande.

KAP. 5. STUDENTSOCIALA FÖRHÅLLANDEN I ANDRA LÄNDER.

Den högre utbildningen vid universitet och högskolor har i stort sett samma organisation och samma förutsättningar i de flesta länder, som tillhöra den europeiska kulturkretsen. De problem, som sammanhånga med rekryteringen av studerande till de högre studierna, äro i många fall identiska, och de åtgärder, som vidtagits för att bereda begåvade men medelösa studerande det stöd de oundgängligen behöva, ha i vissa länder givits en likartad utformning som i Sverige, medan man på andra håll följt andra vägar.

I syfte att belysa förhållandena i olika länder har studentsociala utredningen utvalt sex stater, nämligen Danmark och Norge, England och USA samt Tjeckoslovakien och Sovjetunionen. Redogörelserna för de båda nordiska länderna ha gjorts knapphändigare än de övriga, då förhållandena där i stort sett redan äro kända. För Englands vidkommande har huvudvikten lagts vid de skilda stipendiesystem, som tillämpas vid universitetet i England och Wales. Den utförligare redogörelsen för studieförhållandena i USA belyser även den grundläggande skolutbildningen, som i många hänseenden skiljer sig från den gängse europeiska, och den sammanfattar dessutom den federala utredning rörande den högre utbildningens demokratisering i USA, vilken erbjuder möjligheter till jämförelser med den motsvarande svenska. Redogörelsen för studenternas förhållanden i Tjeckoslovakien har framför allt sökt ge en bild av den allmänna kulturella upprustning, som påbörjats efter krigets slut. Utförligheten i redogörelsen över studieförhållandena i Sovjetunionen har utredningen ansett motiverad av hänsyn till att den högre utbildningen därstädes arbetar under väsentligt andra förutsättningar och att en knapp resumé över det statliga stödet till de studerande skulle komma att sakna den nödvändiga bakgrunden.

Danmark.

De högre läroanstalterna. Studentantalet. För inträde vid de högre läroanstalterna kräves avlagd studentexamen eller i vissa fall annan examen,

vars kunskapsmått svarar mot de krav, som undervisningen ställer. Det övervägande flertalet studerande har avlagt studentexamen.

Antalet högre läroanstalter av universitets- eller högskolekaraktär är åtta, varav två universitet (København och Århus), en teknisk högskola, en tandläkarhögskola, en veterinär- och lantbrukshögskola, som även meddelar undervisning i skogsbruk, en farmaceutisk högskola, en handels-högskola samt en arkitekt-högskola. Samtliga fackhögskolor äro förlagda till København. Universitetet i København har fem fakulteter, nämligen teologisk, juridisk, medicinsk, filosofisk (humanistisk) och naturvetenskaplig. Universitetet i Århus, som grundades på 1920-talet, är ännu ej fullständigt, bl. a. saknas den naturvetenskapliga fakulteten, och inom den medicinska och juridiska fakulteten kunna studierna endast till en begränsad del bedrivas i Århus.

Det sammanlagda antalet studenter vid de högre läroanstalterna i Danmark utgjorde år 1946 c:a 10 000, varav 1 000 i Århus. På 1 000 invånare i Danmark komma således nära 2,5 studenter mot c:a 2 i Sverige. Varje år inskrivas omkring 2 000 studenter vid de högre läroanstalterna. Antalet nyinskrivna utgör 70 à 80 % av antalet examinerade studenter.

Studietidens längd. Studiekostnaderna. Studietiden för olika akademiska examina växlar mellan 5 och 9 år inom fakulteterna och mellan 2½ och 6 år vid fackhögskolorna. Teologisk ämbetsexamen beräknas kräva omkring 5½—6 års studier; juridisk 5½—7 år; statsvetenskaplig ämbetsexamen 5½—7½ år; medicinsk 7½—8½ år; examen, som medför lärar-kompetens, »cand. mag. eksamen», med ämnen inom den filosofiska fakulteten 6—8 år och inom den matematisk-naturvetenskapliga 5—6 år. Vid tekniska högskolan uppgår studietiden till 4½ år, vartill i vissa fall kommer ytterligare ett praktikår. Studierna vid handelshögskolan kräva i regel 4½ år; vid veterinär- och lantbrukshögskolan 6 år för de längre studiebanorna och inemot 3 år för de kortare; vid tandläkarhögskolan 4 år samt vid farmaceutiska högskolan 2½ år, sedan den preliminära examen, »medhjälperexamen», avlagts.

Kostnaderna för kost och bostad beräknas f. n. uppgå till 275—300 danska kronor (dkr) i månaden i København, och till 225—250 dkr i Århus. De anförda beloppen innefatta de normala kostnader, som åvila en student, som icke bor i sitt föräldrahem eller åtnjuter någon form av stipendium eller understöd. De innefatta även utgifter för kläder, tvätt och resor till och från studieorten. Däremot ingå icke studenternas kostnader för böcker, studiemateriel, laborationer o. s. v.

Räknat med 9—11 studiemånader pr kalenderår skulle de totala studiekostnaderna inklusive utgifter för litteratur, studiehandledning (»manu-
duktion») o. s. v. fram till avsedd examen kunna angivas till följande belopp för studerande i København; teologisk ämbetsexamen 11 000 dkr, juridisk examen 19 000 dkr, statsvetenskaplig examen 15—22 000 dkr,

medicinsk examen 25 000 dkr, cand. mag. examen 20—27 000 dkr, ingenjörsexamen 13 000 dkr, ekonomisk examen 13 000 dkr, tandläkarexamen 14 000 dkr och farmaceutisk examen 8 000 dkr. I svenskt mynt motsvara de mellan 6 000 kr (farmaceutisk examen) och 20 000 kr (cand. mag. examen).

För studenterna i Århus äro kursplanerna i stort sett desamma som i Köbenhavn, och studietiden för de examina, som kunna avläggas vid detta universitet, ungefär motsvarande studietiden i Köbenhavn, men då levnadskostnaderna äro något lägre i Århus än i Köbenhavn, kunna de totala studiekostnaderna angivas till något lägre belopp. För teologisk examen torde de motsvara ungefär 10 000 dkr och för cand. mag.-examen 17 000 dkr. Då fullföljandet av studierna inom de flesta studiebanorna förutsätter övergång till universitetet i Köbenhavn, torde skillnaderna i studiekostnader mellan de båda universiteten i realiteten bliva oväsentliga.

Studiekostnadernas bestridande. Det beräknas, att för c:a 75 % av studenterna studiekostnaderna täckas genom bidrag från hemmen. 33 % av Köbenhavnsstudenterna ha sina hem i staden och c:a 20 % av Århusstudenterna tillhöra staden eller dess uppland. För dessa studenters vidkommande bliva studiekostnaderna givetvis av betydligt mindre omfattning.

Tillgängliga stipendiemedel utdelas företrädesvis blott under de senare studieåren. De äro långt ifrån tillräckliga för att svara emot det aktuella behovet av ekonomiskt stöd. Många studenter äro därför hänvisade till att taga upp studielån. Förvärvsarbete under studietiden förekommer i begränsad omfattning, främst bland juris och ekonomie studerande.

En samlad översikt över stipendierna vid de danska läroanstalterna är svår att åstadkomma, då någon redovisning för samtliga icke finnes tillgänglig. Följande översikt, som hämtats ur »Studenterrådets legatfortegnelse», torde i huvudsak omfatta de mera betydande stipendierna. Vid *Københavns universitet* utgår stipendier och understöd till studenterna huvudsakligen ur avkastningen av tre olika slag av fonder: kommunitetet, privata donationer samt studentkollegierna. Kommunitetet instiftades år 1569 och hade år 1942 ett kapital av 11,8 miljoner dkr. Av avkastningen och fondens övriga inkomster utgingo följande stipendier och understöd: 212 kommunitetsstipendier à 900 dkr, 40 understöd à 400 dkr till studenter att utgå under de två första studieåren, 54 understöd à 600 dkr, 103 Regens-stipendier (se nedan) à 60 dkr såsom bidrag till vedbrand m. m.; 25 bostadsbidrag à 360 dkr till studenter, vilka icke kunna beredas rum inom Regensen; 9 bostadsstipendier à 400 dkr till studentskor, som bo på Kvinderegensen (se nedan); bokstipendier à sammanlagt 6 000 dkr samt sjukvårdskostnader à 10 200 dkr. Sammanlagt utgick ett belopp av 278 760 dkr (209 000 kr) av kommunitetets medel. Nu utgående (1948) stipendier ur kommunitetet ha avsevärt höjts på grund av prisstegringarna. Bl. a. har beloppet för de stora stipendierna höjts från 900 dkr till 1 500 dkr.

Den sammanlagda summan av stipendier och understöd från privata donationer vid Københavns universitet utgjorde år 1942 109 330 dkr (82 000 kr). Stipendierna växlade i värde från 15 dkr till 800 dkr. Studenter, vilka befinna sig i början av studierna, ha små utsikter att erhålla stipendier.

I bostadsstipendier till universitetsstudenter, som bo i studentkollegierna, utgick år 1942 ett samlat belopp av 63 200 dkr (47 400 kr), eller 158 stipendier à 400 dkr, varav 5 stipendier tillföll studerande vid tekniska högskolan. Studentkollegierna äro f. n. elva till antalet. Fem av dem (Regensen, Valkendorfs, Borchs, Ehlers och Hassagers kollegier) erbjuda studenterna fri bostad eller bostad mot ringa kostnad, och de återstående sex (bland dem Studentergaarden och Kvinderegensen) erbjuda bostad mot nedsatt hyra. I ett par fall stipuleras, att de boende också skola intaga sina måltider på kollegiets matsal. Omkring 5 % av studenterna beräknas kunna erhålla bostad på kollegium.

Utöver de ovan nämnda beloppen kunna studenter vid universitetet i København erhålla stipendier och understöd ur allmänna donationsfonder för utbildning av skilda slag. De beräknades år 1942¹ uppgå till 130 000 dkr (97 650 kr). Det totala beloppet till stipendier och understöd uppgick nämnda år till 572 290 dkr (430 000 kr) eller per student 92,69 dkr (69,50 kr). Motsvarande belopp år 1947 torde kunna uppskattas till c:a 712 000 dkr (534 000 kr) eller per student 107 dkr (80:60 kr).

Rörande de övriga högre läroanstalterna i København kan i korthet nämnas, att de studerande ha avsevärt färre bostadsstipendier, men att kontantstipendierna väl motsvara de belopp, som utgå vid universitetet — utom vid *tandläkarhögskolan*, där stipendiebeloppet var 1 150 dkr (860 kr) eller per student 3,75 dkr per år. Vid *tekniska högskolan* fanns år 1942 ett samlat stipendiebelopp på 222 698 dkr (167 000 kr) eller 129 dkr per student, vid *veterinär- och lantbrukshögskolan* 82 150 dkr (61 600 kr) eller 104 dkr per student, samt vid *farmaceutiska högskolan* 14 250 dkr (10 700 kr) eller 78 dkr per student.

Vid *universitetet i Århus* äro förhållandena beträffande studentkollegierna gynnsammare än i København, då man uppfört 6 moderna kollegier, vardera rymmande 50 studentrum, vilka sålunda erbjuda 300 studenter fri bostad. Kostnaderna för ljus och värme samt städning — f. n. uppgående till 25 dkr i månaden — skola dock erläggas av studenterna. Övriga stipendiebelopp äro dock lägre än vid universitetet i København, och det genomsnittliga stipendiestödet till studenterna uppgår till c:a 120 dkr (90 kr).

¹ Detta år utfördes en omfattande beräkning av tillgängliga stipendieresurser vid de högre läroanstalterna, vilken senare icke kunnat kompletteras med nyare uppgifter annat än i enstaka fall.

Den allmänna bostadsbristen i København i förening med de höga rumshyrorna ha tvingat studenterna själva att planera uppförandet av ytterligare fem kollegier. Kostnadsberäkningarna för fyra av dessa sluta på en sammanlagd summa av 16 miljoner dkr (12 miljoner kr). I Århus planeras ytterligare 3 kollegier.

Studielån ur »Dansk studiefond» kunna i regel erhållas först sedan hälften av studietiden förflutit. Den samlade utlåningen till akademiska studerande ut denna fond uppgår blott till 150—175 000 dkr per år. I viss utsträckning tagas studielån i affärs- och sparbankerna, vilka i regel betingade avsevärt högre ränta än i Sverige. En stor del av studenternas upplåning är av intern natur.

Den högre utbildningens demokratisering. Rekryteringen av studenter till de högre utbildningsanstalterna har i hög grad varit förbehållen de bättre ställda samhällsgrupperna. Dryga studiekostnader i förbindelse med ett otillräckligt ekonomiskt stöd ha i stor utsträckning verkat hämmande för studenter ur ekonomiskt svagare familjer. Genomsnittsinkomsten för en dansk inkomsttagare uppgick år 1943 till 3 300 dkr — i huvudstaden till 3 900 dkr — och då det beräknas, att de totala studiekostnaderna uppgå till t. ex. 2 750 dkr per studieår för en teologie studerande, är det givet att ytterst få kunna av egna medel bestrida dessa kostnader.

Inom den av socialministeriet tillsatta »ungdomskommissionen» av år 1945, har man utsett en delegation som bl. a. behandlar möjligheterna av en demokratisering av den högre utbildningen. Från studentrepresentationen i nämnda delegation kommer förslag att väckas om väsentligt ökade stipendiemedel, innebärande bl. a. en formell rätt till stipendium för begåvade studenter ur familjer med bristande ekonomiska resurser.

Norge.

De högre läroanstalterna. Studentantalet. För inträde vid de högre läroanstalterna i Norge kräves avlagd studentexamen eller annan examen, som svarar mot undervisningens krav.

Antalet högre läroanstalter av universitets- eller högskolekaraktär är f. n. sju, varav två universitet (Oslo och Bergen), en teknisk högskola (Trondheim), en lantbrukshögskola (Ås), en tandläkarhögskola (Oslo), en handelshögskola (Bergen) samt en veterinärhögskola (Oslo).

Det sammanlagda antalet studerande är f. n. omkring 10 000, varav c:a 7 000 vid universiteten, 1 500 vid den tekniska högskolan och återstoden vid de övriga fackhögskolorna. Antalet studenter per 1 000 invånare är således i Norge c:a 3,2.

Studietidens längd. Studiekostnaderna. För avläggande av ämbtsexamina vid universiteten, vilka kvalificera för skilda befattningar, kräves mellan 4 och 8 års studier. Utöver sådan examen kräves för präster prak-

tisk teologisk examen och för läroverkslärare av skilda slag pedagogisk examen.

För fackhögskolestudenternas vidkommande varierar studietiden mellan 3 år (handelshögskola) och 6 år (veterinärhögskola).

Kostnaderna per studieår beräknas f. n. uppgå till 1 800 à 3 500 norska kronor (nkr), eller i svenskt mynt 1 300—2 550 kr. I *Oslo* och *Trondheim* uppgivas kostnaderna för enbart bostad och kost till belopp mellan 1 500 och 2 500 nkr (1 100—1 800 kr); i *Bergen* äro motsvarande kostnader 2 000—2 800 nkr (1 450—2 050 kr) och i *Ås* 1 400 nkr (1 015 kr). Inräknas även kostnaderna för litteratur m. m. uppgå de totala studiekostnaderna för en 4-årig studietid till 10 000 à 12 000 nkr (7 250 à 8 700 kr) och för en 8-årig studietid till 15 000 à 20 000 nkr (11 000 à 14 500 kr). Utbildningen till högskoleingenjör betingar en sammanlagd kostnad av 12 000—14 000 nkr (8 700—10 200 kr) och veterinärutbildningen c:a 16 000 nkr, eller 11 600 kr. De anförda beloppen äro genomsnittliga summor för studerande, som ej bo i sina föräldrahem under studietiden.

Studiekostnadernas bestridande. Huvudparten av studiekostnaderna bestrides genom bidrag från hemmen. Stipendierna vid olika läroanstalter utgöra en ringa del av studiekostnaderna. Vid *Oslo* universitet uppgick det totala stipendiebeloppet under förra läsåret blott till 150 000 nkr (109 000 kr), vilket fördelades på 350 studenter. Vid övriga läroanstalter förekomma blott få stipendier. Förvärvsarbetet spelar därför stor roll vid sådana läroanstalter, där studieplanerna medgiva studenterna att ägna sig åt dylik verksamhet. Omkring 30 % av studenterna vid *Oslo* universitet hade förvärvsarbete även under terminerna, och en liknande siffra uppvisas av studenterna vid handelshögskolan i *Bergen*. Vid de övriga fackhögskolorna hade förvärvsarbetet mindre omfattning. I genomsnitt uppgick arbetstiden för studenterna i *Oslo* till 28 timmar i veckan. De flesta sysslade med kontorsarbete.

Studielån förekomma i viss utsträckning. Genom inrättandet av »Statens lånefond for studerende ungdom» kunna numera studielån utan borgen erhållas av studenter, som fylla vissa kvalifikationer på begåvning och äro i behov av understöd. Dessa lån löpa utan ränta under studietiden och konverteras efter dennas slut till lån med fastställd ränta och amorteringsplan. Omkring 2,1 miljoner nkr ha hittills utlånats ur denna fond, företrädesvis till studenter vid *Oslo* universitet. I övrigt förekommer en betydande skuldsättning bland akademikerna hos affärs- och sparbankerna i Norge.

Av studenterna själva ha vissa åtgärder vidtagits för att hålla studiekostnaderna på en rimlig nivå. Sålunda har man med statligt stöd och privata donationer inrättat ett antal studenthem, där bostad till lägre priser än i allmänna marknaden kan erhållas. Men tillströmningen av studerande har numera tagit sådan omfattning, att tillgången på studentrum i dessa

stiftelser är långt ifrån tillräcklig. Det beräknas f. n., att av studenterna vid Oslo universitet kunna 22 % beredas rum på studenthemmen; vid Bergens universitet och handelshögskolan blott 6 % och vid tekniska högskolan i Trondheim 15 %. Vid lantbrukshögskolan är det gynnsammare ställt, då 62 % av studenterna kunna erhålla rum på studenthem.

Vid vissa studenthem finnas även matsalar avsedda för studenterna. Priset för helinackordering med 3 mål mat om dagen och bostad uppgår till 180 å 210 nkr (130—150 kr) i månaden. I vissa fall beviljas nedsättning med $\frac{1}{3}$ av inackorderingskostnaden. Endast ett begränsat antal studenter komma dock i åtnjutande av denna förmån. Vid lantbrukshögskolan i Ås kan, som ovan framhållits, flertalet studenter erhålla rum i högskolans studenthem, varigenom studiekostnaderna för dessa väsentligt nedbringas.

England och Wales.

De högre läroanstalterna. Studentantalet. Undervisningsväsendet i Storbritannien genomgår för närvarande ett reformskede, vars verkningar för den högre utbildningen ännu icke kunna angivas. Den nya skollagen, Education Act 1944 innebär ett successivt utbyggande av de statsunderstödda läroanstalterna på låg- och mellanstadiet, varigenom förutsättningarna skapas för en ökad rekrytering av studenter ur de samhällsgrupper, som hittills varit utestängda från den högre utbildningen.

Skollagen utsträcker skolplikten till 10 år och förutsätter en ytterligare ökning med ett år, när förhållandena det medgiva. Bottenskolans, »primary school», omfattar 6 läsår; därefter följer mellanskola, »secondary school», efter differentierade linjer under 4 läsår (framdeles 5 läsår), som öppnar vägarna till fortsatt utbildning, såväl yrkesbetonad som teoretisk. Skolgången kan frivilligt utsträckas med två år för studerande, som avse att fortsätta med universitetsstudier. I det förra fallet kallas avgångsexamen, eller snarare avgångsbetyget, då examen i egentlig mening icke förekommer, »school leaving certificate» och i det senare fallet »higher school leaving certificate». Under de extra två läsåren bedrivs undervisningen friare och mera collegebetonad. »Higher school leaving certificate» utgör förutsättningen för erhållande av statsstipendium.

Antalet universitet och likställda läroanstalter är i England och Wales 17 samt i Skottland 4. Universiteten omfatta förutom de fria fakulteterna även fackhögskolornas kurser. Inskrivningsvillkor är »school leaving certificate» med vissa minimikvalifikationer.

Studentantalet var under läsåret 1945/46 41 462 vid universiteten i England och Wales och 10 160 i Skottland, eller sammanlagt 51 622. I förhållande till folkmängden har Storbritannien ett synnerligen lågt antal studenter, motsvarande blott 1,1 student på 1 000 invånare. En väsentlig

förbättring torde dock vara att vänta, när skolreformens verkningar börja framträda. Om de kommande reformernas omfattning kan man få en viss uppfattning, då det nämnes, att anslagen till den högre utbildningen om fem år, räknat från 1947-48, komma att uppgå till mellan £ 30 och 50 miljoner (435—725 miljoner kr) årligen. År 1938 utgjorde statens bidrag till universiteten £ 2,1 miljoner (30,5 miljoner kr) och år 1947 £ 11,9 miljoner (172,6 miljoner kr).

Liksom alla övriga krigsdeltagande länder har England under de första åren efter kriget haft en avsevärt ökad tillströmning av studenter till universiteten. År 1947 redovisades c:a 65 000 studenter och det statliga stipendiestödet till krigsdeltagarna uppgår till betydande summor.

Studietidens längd. Den grundläggande akademiska examen, Bachelor-examen, avlägges utom med vissa undantag efter tre års studier. Lärar-kompetens förvärfvas efter ytterligare ett studieår med huvudvikten lagd på pedagogik och psykologi. För Bachelor-examen inom teologiska fakulteten förutsättes en vetenskaplig avhandling, som kräver något år utöver den angivna tiden. I regel avlägges Bachelor-examen inom filosofiska fakulteten innan studierna för medicinsk eller juridisk examen påbörjas. Härigenom förlänges studietiden avsevärt.

Bachelor-examen med mera kvalificerande betyg, »honour degree», förutsätter antingen den högre avgångsexamen från »secondary school» eller fyra läsår vid universitetet. Denna examen eftersträvas i de flesta fall av studenter, som avse att fortsätta sina studier till högre examen.

Studierna på det förberedande stadiet äro under nuvarande förhållanden underkastade en viss kontroll — studieresultatet prövas i särskilda tentamina efter varje läsårs slut. Studenter som ej godkännas i denna tentamen få lämna universitetet och deras stipendier indragas.

De gamla universiteten i Oxford och Cambridge stå jämte universitetet i London i en särklass inom det engelska undervisningsväsendet. En examen avlagd vid något av de nämnda universiteten anses förnämligare än en, som avlagts vid något provinsuniversitet. För många befattningar föreskrives som kompetenskrav, att examen skall ha avlagts vid något av dessa tre universitet. Delvis beror detta på traditionsskäl, men det finnes även en viss materiell bakgrund till denna gradering, då provinsuniversitetet i allmänhet ha mindre resurser och därför icke kunna påräkna lika kvalificerade lärarkrafter.

Studiekostnaderna. Studenternas avgifter till universitetet uppgå till för svenska förhållanden betydande belopp. De motsvara i genomsnitt £ 100 per läsår (1 450 kr). Härtill komma utgifter för kost och bostad, som kunna beräknas till £ 230—250 (2 900—3 600 kr) i Cambridge, Oxford och London och till £ 180—200 (2 600—3 350 kr) i övriga universitetsstäder. De sammanlagda utgifterna uppgå i svenskt mynt till mellan 4 000 och 5 000 kr per studieår. För de sedvanliga Bachelor-examina krä-

ves sålunda 12 000 à 15 000 kr och för mera tidskrävande studier (4—7 år) från 16 000 à 20 000 till 28 000 à 35 000 kr.

Studiekostnaderna bestridas i huvudsak genom bidrag från föräldrar och anhöriga, genom stipendier och förvärvsarbete och endast i ringa omfattning genom studielån. Förvärvsarbete förekommer mera sällan bland studenter, som ej avlagt lägre examen, men är relativt vanligt bland studenter, som fortsätta till högre examina. Studielånen anses allmänt som en icke önskvärd bidragsform.

Stipendieväsendet har gamla anor i Storbritannien och har nått en synnerligen stor omfattning. År 1938—39 erhöles 41 % av samtliga studenter understöd i någon form; 1944-45 hade siffran stigit till 45 % och torde numera vara avsevärt över 50 %. Stipendierna äro av flera slag — somliga utdelas av universiteten och colleges, andra tilldelas studerande från bestämda skolor för studier vid bestämda colleges, andra utdelas av skolorna för vidareutbildning vid college eller universitet, åter andra utgå av donationsmedel vid provinsuniversiteten. Slutligen utdelas stipendier av de lokala skolmyndigheterna samt statliga stipendier och stipendieutfyllnader av skilda slag ur statsanslag.

I följande redogörelse återges huvuddragen av de regler som äro förbundna med de olika slagen av stipendier.

1. *Collegestipendier*, »college scholarships and exhibitions», förekomma endast vid de gamla och i många hänseenden privilegierade universitetet i Oxford och Cambridge. Skillnaden mellan »scholarship» och »exhibition» är dels av historisk art, av vilken fortfarande vissa spår finnas, när det gäller studenternas formella ställning, dels av materiell art, då »exhibitions» utgå med mindre belopp än »scholarships». Båda stipendietyperna utgå till sådana elever, som under sitt sista läsår i »secondary school» eller »public school» framgångsrikt hävdade sig i en tentamen vid universitetet. Stipendierna betecknas som »open scholarships», d. v. s. de stå öppna för alla elever vid skolor av den standard, som svarar mot ett svenskt gymnasium. Universitetsproven anordnas gemensamt av flera colleges, och den sökande har att ange vilket stipendium han i första, andra o. s. v. rummet önskar erhålla. Proven avläggas dels i en av följande ämnesgrupper: matematik, klassiska språk, naturvetenskap, »moral science», historia eller moderna språk, dels i engelsk uppsatsskrivning samt dels i allmänbildning (»general knowledge»). Maximialdern för inträdessökande är under normala förhållanden 19 år.

Redogörelsen för collegestipendierna i det följande bygger på de bestämmelser, som gälla vid Trinity College, Cambridge, universitetets största college och ett av de rikaste. Den kan tjänstgöra som ett exempel på hur det mest omfattande stipendiesystemet fungerar vid de båda klassiska universitetet i England. Tilläggas bör emellertid, att antalet utdelade stipendier varierar högst avsevärt beroende på collegens skiftande storlek

och på att vissa — bland dem Trinity — ha större och andra colleges mindre tillgångar.

Stipendier, som kunna erhållas efter den prövning som ovan skisserats, kallas »entrance scholarships» och »entrance exhibitions». De belopp som utgå, variera mellan £ 100 (1 450 kr) och £ 40 (580 kr) per år, och de kunna i regel innehavas i två år. En student, som med framgång bedrivit studier under dessa två år, kan även i fortsättningen erhålla collegestipendium. Har han varit mycket framgångsrik, kan han erhålla s. k. »senior scholarship» under 2 à 3 år; har hans studieresultat bedömts som gott och vittnande om tillräckliga intellektuella färdigheter, kan han erhålla sitt »entrance scholarship» förlängt med ytterligare ett år. »Senior scholarship» kan också tilldelas student, som icke tidigare erhållit »entrance scholarship». De utgå med £ 100 per år.

Studenter, som ägna sig åt vetenskaplig forskning, kunna tilldelas forskarstipendium, »research scholarship», som utgår med samma belopp som »senior scholarship», d. v. s. £ 100 per år. En forskarstipendiat, som inom ett visst, begränsat antal år författat en fellow-avhandling (närmaste motsvarighet i Sverige torde vara en med docentbetyg bedömd doktorsavhandling, även om kraven i England ställas något lägre), kan erhålla ett »fellowship». Det innebär dels av han blir medlem av sitt college, har en röst i fråga om dess förvaltning och åtnjuter vissa privilegier, dels betyder det, att han erhåller en årlig lön, betydligt högre än de nämnda stipendierna, och — om han är ogift — fri bostad om tre rum. Den, som icke samtidigt innehar en lärarbefattning vid universitetet eller en tjänst inom colleget, kan endast i ett begränsat antal år inneha sitt fellowship.

Beträffande de lägre stipendietyperna, »entrance scholarship», »exhibition» och »research scholarship» gäller, att de utgå utan behovsprövning endast till den del, som svarar mot kostnaderna för bostad inom college. I många fall utgå emellertid stipendierna med hela maximibeloppet, vartill vid behov också vissa tillägg kunna lämnas. I Trinity college, Cambridge, funnos år 1939 111 stipendiat, och det sammanlagda studentantalet var c:a fem gånger så stort.

De delar av stipendiebeloppen, som efter behovsprövning icke utbetalas till stipendiaten, bilda en fond, ur vilken ytterligare bidrag utbetalas till andra stipendiat. Sådana bidrag kunna också utgå ur den s. k. »Poor Students' Fund», en understödkassa, till vilken college årligen avsätter en del av sina inkomster. Även andra än collegestipendiat kunna erhålla bidrag ur denna fond. En särskild fond för läkarvård åt behövande stipendiat finnes också. Även staten lämnar bidrag till stipendieutfyllnad (se nedan p. 6, s. 110).

Någon statistik över sammanlagda antalet stipendiat och det totala stipendiebeloppet har f. n. icke kunnat erhållas.

2. *Stipendier för elever från bestämda skolor för studier vid bestämda*

colleges, »closed scholarships and exhibitions from certain schools to certain colleges», utbetalas ur donationsfonder, som med angivet syfte tilldelats antingen skolan eller colleget. Som exempel på denna stipendietyp må nämnas de stipendier, som tilldelas elever från det mest kända internatläroverket (»public school») Eton, som skola studera vid King's College, Cambridge, från Westminster — en annan känd public school — för studier vid Trinity College, Cambridge och från Winchester för studier vid King's College, Oxford. Stipendierna utdelas efter inträdesprov av i stort sett samma slag som under p. 1 nämnda, ehuru endast elever vid viss skola kunna ifrågakomma.

Fordringarna för erhållanden av »closed scholarships» är i allmänhet lägre än för under p. 1 och p. 4 nedan nämnda »open scholarships». Stipendiat, som erhållit »closed scholarship» och som äro kvalificerade att erhålla »open scholarship», kunna få utfyllnad av statsstipendiemedel, så att deras totala studiebidrag uppgår till samma belopp som ett statsstipendium. (Se vidare under p. 6.)

3. *Skolstipendier*, »school scholarships and school leaving exhibitions», utgå med belopp, som variera mellan £ 25 (360 kr) och £ 75 (1 090 kr), till ett antal av omkring 1 500 till skolelever, som fortsätta med högre studier. Antalet sådana stipendier ökar fortfarande, och de kunna i regel innehas i tre år.

4. *Donationsstipendier vid provinsuniversiteten*, »scholarships paid out of endowments by provincial English universities», äro till sin karaktär öppna stipendier, (»open scholarships»).

Stipendieresurserna äro mindre, varför stipendiernas antal är lågt och genomsnittliga beloppet blott omkring £ 100 (1 450 kr). Stipendier av denna typ kunna också utfyllas med statsmedel, så att de nå samma belopp som statsstipendierna. (Se nedan p. 6.)

5. *Stipendier från de lokala skolmyndigheterna*, »local education authority exhibitions», utbetalas av »county councils» (ungefär motsvarande landstingen) eller av »municipal authorities» (stadsfullmäktige) i större städer. De utbetalas i stort sett efter samma principer som statsstipendierna (se nedan p. 6). Beloppen variera, men överstiga icke i något fall £ 175 (2 540 kr) om året. För att stimulera de lokala skolmyndigheterna att utdela stipendier, bekostar staten hälften av stipendiesumman. F. n. utgå årligen sådana stipendier till ett sammanlagt värde av £ 1 miljon (14,5 miljoner kr).

6. *Statsstipendier*, »state scholarships», utdelas till manliga och kvinnliga elever i proportionen 2:1, vilka avlagt den engelska motsvarigheten till studentexamen (»higher school leaving certificate») med tillräckligt höga betyg och vilka önska fortsätta sina studier vid universitet eller annan högre läroanstalt. Statsstipendierna utgå med skilda belopp, dels för kost och bostad m. m. (»maintenance»), dels för avgifter av olika slag till universitet

och colleges (»fees»). I Oxford och Cambridge varierar beloppen för fullt naturastipendium mellan £ 170 (2 465 kr) och £ 190 (2 755 kr); för universitetsavgifter o. s. v. utgå högst £ 100 (1 450 kr) om året. De, som ha sitt hem i staden, få ett underhåll av £ 100 (1 450 kr), eljest högst £ 185 (2 680 kr). Stipendierna vid provinsuniversiteten äro avsevärt lägre, eller högst £ 85 (1 230 kr) för dem som bo i staden och högst £ 160 (2 320 kr) till övriga. Avgifter och levnadskostnader äro avsevärt lägre än vid universiteten i Oxford, Cambridge och London.

De anförda beloppen utgå till dem som efter behovsprövningen anses vara i behov av fullständigt understöd. Behovsprövningen följer en glidande skala, så konstruerad, att stipendiebeloppet minskas i proportion till den summa, med vilken föräldrarnas årsinkomst efter vissa avdrag överskrider ett visst belopp — f. n. £ 600 (8 700 kr). Avdrag får sålunda ske med £ 50 (725 kr) för varje barn, mot vilket föräldrarna ha försörjningsplikt.

Om föräldrarnas årsinkomst efter vederbörliga avdrag uppgår till minst £ 1 500 (21 750 kr), kan den studerande icke komma i åtnjutande av statsstipendium. Är han genom sina betyg berättigad till stipendium, erhåller han ett hedersstipendium, som visserligen icke medför några ekonomiska fördelar. Försämras hans föräldrars ekonomi under hans studietid, kan han erhålla stipendium. På motsvarande sätt kan en statsstipendiat, vars föräldrar under hans studietid få förbättrad ekonomi, få sitt stipendium reducerat eller omvandlat till hedersstipendium.

Vissa universitet ha f. n. en sommartermin, och statsstipendiaterna erhålla därför ett tillskott av £ 40 (580 kr). Äro föräldrarna obemedlade — d. v. s. ha en årsinkomst, som understiger £ 300 (4 350 kr) — kunna stipendiaterna erhålla ett feriebidrag om högst £ 25 (360 kr) i månaden.

Från och med år 1947 fastställes antalet statsstipendiaterna vid varje universitet. Tidigare fingo stipendiaterna söka sig till valfritt universitet, men då de tre stora universiteten härigenom gynnades på provinsuniversitetens bekostnad, förändrades villkoren.

Tidigare utgingo totalt 360 stipendier per år, men från år 1947 utdelades stipendier till 750 nytillträdande stipendiaterna varje år, vilket så småningom leder till en 3- å 4-dubbling av antalet stipendier. När systemet är helt utbyggt kommer årskostnaden att uppgå till £ 520 000 (7,5 miljoner kr).

En särskild form av statsstipendier äro de, som utgå till studerande, som ägna sig åt vetenskaplig forskning, »state bursaries in the scientific field». De utgå med £ 100 (1 450 kr) för »fees» och erforderligt belopp för »maintenance». Innehav av dessa stipendier förutsätter viss avlönad tjänstgöring vid vetenskaplig institution under ett å två år efter stipendietidens slut.

Staten lämnar, som tidigare nämnts, även bidrag till sådana studerande, som erhållit stipendier av under p. 1, 2 och 4 ovan anført slag, så att dessa stipendier uppgå till samma belopp som de egentliga statsstipendierna. Årligen utbetalas mellan 1 200 och 1 500 sådana bidrag. F. n. beräknas utgif-

terna för detta ändamål uppgå till £ 150 000 (2,2 miljoner kr) men förväntas under de närmaste åren komma att stiga till £ 350 000 (5,1 miljoner kr).

Det f. n. mest omfattande statliga stödprogrammet utgöres av stipendierna till krigsdeltagare, som tjänstgjort under minst ett år och som tvingats avbryta eller uppenbarligen förhindrats påbörja sina studier. Sammanlagda beloppet av sådana stipendier, vilka innefatta även sociala förmåner, uppgår till £ 7 miljoner (101,5 miljoner kr). För övriga statsstipendier till studerande beräknas statens årliga utgifter uppgå till c:a £ 2 miljoner (29 miljoner kr).

U S A

De högre läroanstalterna. Studentantalet. Den högre utbildningen i USA bygger på avslutade studier i »high school». Skolgången börjar i regel i 5—6 års ålder i s. k. »elementary schools», vilka endels äro 6-åriga, endels 8-åriga. Efter 6-årig bottenkola följer »junior high school» (3 läsår) och därefter »senior high school» (ytterligare 3 läsår), och efter 8-årig bottenkola följer i regel »4-year high school». Efter godkänd avgångsexamen från »high school» kan den studerande söka inträde vid college eller universitet för fortsatt utbildning. Inträdesansökningarna bedömas efter betygens poängvärden, och varje år fastställs ett visst minimivärde för intagningen. I stor utsträckning testas studenterna före intagningen.

I Amerika utsträcker den grundläggande skolundervisningen ytterligare två år efter »high school»-stadiet, d. v. s. fram till tredje collegeåret. Först efter genomgången 2-årigt »junior college» kan nämligen den amerikanske studenten anses stå på samma utbildningsstandard som en svensk abiturient. Dessa »junior colleges» utgöras antingen av fristående läroanstalter eller av särskilda avdelningar vid större colleges eller universitet. Undervisningen har på detta stadium ännu en skolmässig prägel.

Efter avlagd examen vid »junior college», kallad »Associate of Arts (Science)» — Arts = humaniora; Science = naturvetenskap — påbörjas den högre utbildningen. Denna kan indelas i fakultets- och fackhögskoleutbildning (»liberal arts education» resp. »professional education»). För avläggande av lägre akademisk fakultetsexamen, »Bachelor of Arts (Science)» kräves i regel 4 års studier efter genomgången »high school» eller 2 års studier efter »junior college». Kunskapsmässigt är Bachelor-examen underlägsen svensk fil.kand.-examen. Ämnesvalet är godtyckligare och självständigheten i studierna avgjort mindre.

Kraven för avläggande av högre fakultetsexamen, »Master of Arts (Science)», skifta vid olika läroanstalter, men i regel torde denna examen kunna avläggas efter ytterligare ett års studier efter Bachelor-examen och en »Doctor of Philosophy»-examen efter ytterligare två års studier och arbete med en vetenskaplig avhandling. Härtill komma vissa obligatoriska

kunskapsprov i utländska språk — i regel tyska och franska. Avhandlingarnas genomsnittliga standard torde motsvara den svenska licentiatuppsatsens. Den angivna tiden för avläggande av Ph.D.-examen utgör ett minimum, och i regel torde ytterligare ett eller ett par läsår krävas.

Fackhögskoleutbildningen sker vid yrkesbetonade läroanstalter, som antingen ingå som särskilda avdelningar (»divisions») vid universiteten eller utgöra fristående läroanstalter. Som villkor för inskrivning vid medicinsk, odontologisk, juridisk eller teologisk skola föreskrives i regel två års förberedande studier vid fakultet (»preprofessional study in the liberal arts college»), och oftast ha blivande medicine studerande före inträdet vid fackskolan avlagt Bachelor-examen. Så är i regel också fallet med blivande juris studerande. Studietiden för medicinsk examen är fyra år, vartill kommer ett obligatoriskt praktikår vid allmänt sjukhus, innan legitimation utfärdas. För tandläkare är studietiden likaledes 4 år och för jurister och teologer i regel 3 år.

Utbildning, som kvalificerar för undervisning i »elementary schools» och »high schools», och övrig fackhögskoleutbildning, t. ex. ingenjör-, jordbruks-, skogsbruksutbildning m. m., kräver i regel samma tid som Bachelor-examen, d. v. s. 4 år efter genomgången »high school».

Antalet högre läroanstalter i USA utgjorde år 1947—48 1 688, varav 131 universitet och andra större läroanstalter, 546 colleges, 265 fristående tekniska och yrkesbetonade utbildningsanstalter i övrigt, 212 lärarutbildningsanstalter (»teachers' colleges» och »normal schools»), 429 »junior colleges» och 105 läroanstalter enbart avsedda för negrer.

Antalet studerande vid colleges och universitet m. fl. högre läroanstalter utgjorde 1947 c:a 2 354 000, av vilka i runt tal 1 000 000 voro förutvarande krigsdeltagare (»veterans»), vilka först efter vapenstilleståndet i augusti 1945 kunnat påbörja eller fortsätta sin vidareutbildning. Siffrorna för 1947 äro preliminära och tillåta icke någon uppdelning på olika utbildningsanstalter. År 1940 var motsvarande siffra 1 512 418, och härav belöpte sig 1 406 345 på det förberedande stadiet (undergraduates) — d. v. s. i svensk mening såväl gymnasister i de båda sista ringarna som studenter, vilka ännu ej avlagt lägre examen — och 106 073 på ett högre stadium (graduates). Då, som ovan framhållits, gränsen mellan lägre och högre utbildning i USA går mellan andra och tredje collegeåret, kunna blott en del av collegestudenterna — undergraduates — betraktas som studenter efter svensk eller europeisk måttstock. De båda första årgångarna utgöra av naturliga skäl majoriteten av de studerande och torde kunna uppskattas till c:a 70 % av hela antalet år 1940, d. v. s. ungefär 980 000. Återstoden, 426 000, skulle således kunna anses motsvara studenter i svensk mening, och hela antalet studenter i USA vid universitet och övriga högre läroanstalter kan för år 1940 uppskattas till c:a 530 000. Antalet studenter per 1 000 invånare uppgick efter denna beräkning till 4 st.

Fördelningen av studerande på statliga resp. privata läroanstalter var år 1940 700 649 resp. 811 769, d. v. s. 46 % resp. 54 %. Fördelningen på manliga resp. kvinnliga studerande var i % 60 resp. 40.

Studietidens ekonomi. Flertalet colleges, universitet och övriga högre läroanstalter i USA, eller omkring 65 % av samtliga, ägas av privata sammanslutningar och äro ekonomiskt beroende av avkastningen från donationer, årliga bidrag från privatpersoner och korporationer samt studenternas avgifter. De erhålla endast i ringa omfattning anslag från statliga och kommunala myndigheter. Återstoden, 35 %, drivas av de statliga eller kommunala myndigheterna och erhålla anslag från dessa i betydande utsträckning. Fram till andra världskriget beviljade de federala myndigheterna direkta anslag huvudsakligen blott till sådana läroanstalter, som ursprungligen inrättats med federalt stöd — i främsta rummet tekniska läroanstalter och jordbruksinstitutioner — samt till militärhögskolorna och vissa utanför kontinenten belägna läroanstalter.

Den sammanlagda summan av privata donationer och fonder, vilkas avkastning utgick till colleges och universitet, belöpte sig år 1940 till \$ 1 750 miljoner, och avkastningen uppgick detta år till \$ 70 miljoner. Härtill kommo driftsbidrag m. m. från enskilda donatorer på \$ 40 miljoner. (Omkring 90 % av donationerna och driftsbidragen avsågo de privatägda läroanstalterna.) Tillsammans svarade dessa belopp — \$ 110 miljoner — mot c:a 20 % av de totala driftskostnaderna. Inkomsterna av studenternas avgifter motsvarade 60 % av driftskostnaderna.

Även vid de statliga läroanstalterna utgå studieavgifter, och i genomsnitt motsvarade dessa år 1940 nära 20 % av institutionernas driftskostnader. I regel få studenter, som icke tillhöra den stat, i vilken läroanstalten ligger, erlägga högre studieavgifter än övriga studenter.

Nedan anförda studieavgifter äro medeltal för respektive studieriktningar vid colleges och universitet i hela USA och avse år 1947. De regionala skillnaderna äro betydande — i de östra staterna äro de avsevärt högre än i mellersta västerns stater och sydstaterna.

År 1947 kostade undervisningen vid »junior college» per läsår i medeltal \$ 265 (950 kr) vid de privata läroanstalterna och vid de statliga läroanstalterna \$ 95 (340 kr) för studenter tillhörande den stat, i vilken läroanstalten ligger, samt \$ 185 (670 kr) för utomstatliga studenter. Vid fakultetsbetonade läroanstalter (arts and science) voro motsvarande kostnader \$ 300 (1 080 kr), \$ 100 (360 kr) och \$ 225 (810 kr); vid lärarutbildningsanstalter (teachers' colleges och normal schools) \$ 320 (1 150 kr), \$ 90 (325 kr) och \$ 190 (685 kr); vid tandläkarskolor och medicinska skolor \$ 530 (1 900 kr), resp. \$ 560 (2 020 kr), \$ 300 (1 080 kr) resp. \$ 330 (1 190 kr) och \$ 460 (1 660 kr) resp. \$ 500 (1 800 kr).

Kostnaderna för bostad och vivre, vilka tillkomma utöver studieavgifterna, äro förhållandevis låga eller i medeltal per studieår (9 månader)

\$ 500 (1 800 kr) för studenter vid privata läroanstalter och \$ 350 (1 260 kr) för studenter vid statliga läroanstalter. De utgöra det ungefärliga självkostnadspriset för helinackordering i sådana inrättningar för studenterna, som tillhöra läroanstalterna eller studentsammanslutningarna. Många studenter kunna emellertid ej beredas inackordering i dessa inrättningar utan hänvisas till att hyra rum utanför läroanstaltens område, vilket i regel betingar högre kostnader. För studenter, som bo i sina föräldrahem under studietiden, kunna de beräknas uppgå till samma belopp som för övriga studenter vid de statliga läroanstalterna. Stora prisskillnader mellan olika stater göra sig gällande även på detta område — i staten New York beräknas de totala kostnaderna för undervisning, bostad och vivre (utom för resor och kläder) uppgå till minst \$ 1 500 per studieår (5 400 kr).

Med ledning av de anförda uppgifterna kan man beräkna de genomsnittliga kostnaderna för undervisning, bostad och kost för de vanligast förekommande examina till följande belopp.

Examen	Antal läsår	Kostnad i \$ vid		
		privatägda läroanstalter	statliga läroanstalter	
			statsmedborgare	utomstatliga studenter
Bachelor	4	3 130	1 790	2 200
Master	5	3 960	2 260	2 960
Ph. D.	7	5 620	3 900	3 990
M. D.	8	7 370	4 510	5 620

De anförda kostnaderna motsvara i svenskt mynt för Bachelor-examen 11 300, 6 400 och 7 900 kr; för Master-examen 14 250, 8 150 och 10 700 kr; för Ph.D-examen 20 300, 11 500 och 14 400 kr samt för M.D.-examen 26 500, 16 250 och 20 300 kr. Anmärkas bör, att köpkraften hos en dollar blott motsvarar något mer än två kronor, varför jämförelsen icke är fullt rättvisande.

Studiekostnadernas bestridande. Avgjort största delen av studiekostnaderna täckas i USA liksom i Sverige av bidrag från föräldrar och anhöriga. Studielån och förvärvsarbete intaga motsatt ställning i USA mot i Sverige — en mycket stor del av studenterna vid de olika läroanstalterna förtjäna under studieåret och ferierna c:a 25 % av studiekostnaderna, och valet av arbete utvisar stor uppfinningsrikedom. Studielånen spela icke någon framträdande roll. År 1946—47 fanns ett sammanlagt belopp av \$ 23,6 miljoner (85 miljoner kr) tillgängligt i olika lånefonder, men av detta belopp utlånades endast \$ 3,7 miljoner (13,3 miljoner kr). Även om lånen erbjudas under goda villkor, tveka de enskilda studenterna att sätta sig i skuld.

helst som lönerna för akademiskt utbildade personer ännu ligga förhållandevis lågt, och amorteringarna kunna förväntas inträda, när andra förpliktelser — t. ex. mot den egna familjen — göra sig gällande.

Vid de högre läroanstalterna i USA utdelas stipendier och understöd till hjälpbehövande studenter av avkastningen från fonder och donationer, men denna form av studentsocialt stöd har en förhållandevis ringa omfattning. Enligt en undersökning år 1941, som gällde 967 läroanstalter, erhöles 61 290 studenter på det lägre stadiet stipendier (scholarships) till ett sammanlagt belopp av \$ 10,2 miljoner (36,7 miljoner kr) och 11 390 studenter på ett mera avancerat stadium stipendier (fellowships) till ett sammanlagt värde av \$ 4,5 miljoner (16,2 miljoner kr). Stipendiaterna utgjorde c:a 5 % av samtliga studenter och det genomsnittliga beloppet för scholarships uppgick till \$ 165 (c:a 600 kr) och för fellowships \$ 400 (1 440 kr). Utöver dessa bidrag utdelades nämnda år kontanta understöd till 50 000 studenter med c:a \$ 5,0 miljoner, d. v. s. \$ 100 (360 kr) i genomsnitt.

Stipendierna utdelas efter ådagalagt behov och studieintresse. Till vissa stipendier äro villkor förknippade om tjänstgöring vid någon institution, och detta system får här en viss likhet med betalt studentarbete. Till studenter på ett högre stadium utgå en del forskarstipendier eller understöd, som ställas till förfogande av industriföretag och liknande. År 1946 beräknades antalet sådana stipendier ha uppgått till 1 800.

Det federala stödet till studerande ungdom hade fram till 1930-talet endast en mycket begränsad omfattning. Under den svåra ekonomiska kris, som då inträffade i USA, inrättades en mängd administrativa organ med uppgift att omsätta den federala krispolitiken i praktiska åtgärder. Vissa av dessa organ erhöles betydande anslag för bekämpande av ungdomsarbetslösheten och till yrkesutbildning åt ungdom m. m. Under åren 1935—43 erhöles sammanlagt 620 000 collegestudenter ekonomiskt bistånd från National Youth Administration, och den totala summan uppgick till \$ 93,9 miljoner (338 miljoner kr), varav \$ 89,0 miljoner (320 miljoner kr) tilldelades studenter på det lägre stadiet och återstoden, \$ 4,9 miljoner (17,6 miljoner kr), studenter på ett högre stadium. Som motprestation skulle studenterna utföra visst anvisat arbete, som stod i anslutning till deras studier. Understöden uppgingo i regel till \$ 110 (400 kr) till studenter utan examen och till \$ 180 (650 kr) till studenter på högre stadium, allt per studieår räknat.

Även i USA upptagas anslag till stipendier av andra statsdepartement och administrativa organ än de, som huvudsakligen bevilja sådana. Hithörande äro bl. a. försvars- och jordbruksdepartementen, U.S. Public Health Service, Tennessee Valley Authority, Atomic Energy Commission och The National Bureau of Standards. Oftast avse dessa stipendier understöd till forskning.

Det mest omfattande stödprogrammet till studerande ungdom utgöres

f. n. av den ekonomiska hjälpen till krigsdeltagare, vilken utgår till dem som inom fyra år efter demobiliseringen ämna påbörja studier eller yrkesutbildning. Enligt bestämmelserna garanteras en krigsdeltagare, som tjänstgjort mer än 90 dagar, ekonomiskt understöd efter följande regler. Högsta bidraget till studieavgifter utgör \$ 500 per år (1 800 kr), och härtil kommer bidrag till levnadskostnaderna med \$ 75 (270 kr) per månad eller med \$100 (360 kr) till studerande, som har försörjningsplikt mot anhöriga. Understödet utgår först och främst under ett år till alla och därefter under en tid, som motsvarar vederbörandes krigstjänst. En krigsdeltagare, som tjänstgjort under 32 månader, kan således erhålla ekonomiskt understöd under maximalt $12 + 32 = 44$ månader. Fram till den 30 juni 1947 hade 6 597 000 krigsdeltagare ansökt om bidrag, och 3 835 000 hade vid denna tidpunkt påbörjat sina studier eller sin yrkesutbildning. Sammanlagt utbetalades \$ 2,8 miljarder, varav \$ 1,2 miljarder (4,32 miljarder kr) till underhåll, studieavgifter och liknande vid colleges och universitet. Antalet härav berörda studenter utgjorde c:a 1 200 000.

Som en följd av det högre undervisningsväsendets organisation ha de federala myndigheternas möjlighet att vidtaga studentsociala stödåtgärder inskränkts till utdelning av ekonomiskt understöd.

Ett federalt stödprogram. Den kraftiga ökningen av antalet studerande vid colleges och universitet under det sistförflutna året får helt tillskrivas följderna av det federala stödet åt krigsdeltagarna. När denna stödform slutgiltigt avvecklas, kommer studentantalet vid de amerikanska läroanstalterna åter att sjunka. I själva verket har antalet studenter — krigsdeltagarna frånräknade — redan nedgått med något 100 000-tal från år 1940 till 1947 och detta trots att krigsdeltagarna icke i samma utsträckning som övriga studenter äro hänvisade till ekonomiskt stöd av föräldrar och anhöriga, varför tillgängliga resurser kunde ha beräknats komma andra — t. ex. deras syskon — till godo.

Starkt ökade kostnader för de privata läroanstalterna och minskade inkomster av donationer och enskilda bidrag, har lett till kraftiga ökningar av studieavgifterna. Av dessa och talrika andra omständigheter att döma står det amerikanska undervisningsväsendet inför en svårbemästrad ekonomisk situation, vars lösning ofrånkomligt måste innebära ett ökat federalt stöd åt den högre utbildningen. Förhållandena ha också uppmärksamats av de federala myndigheterna och ha ägnats ett utförligt studium av den federala kommitté, som i juli 1946 tillkallades av president Truman för att utreda den högre utbildningens problem och framlägga förslag till åtgärder, som kunna trygga en demokratisering av den högre utbildningen i USA.

Studentsociala utredningen har ansett det befogat att giva ett kortfattat referat av kommitténs betänkande, som i fem delar publicerades vid årsskiftet 1947—48 under titeln »Higher Education for American Democracy».

Betänkandet visar en påfallande överensstämmelse mellan den amerikanska och den svenska utredningen i både principiell inställning till frågorna och i förslagen, där dessa av institutionella skäl kunna överensstämma. Ett flertal sifferuppgifter, som anförts i de föregående avsnitten av denna framställning, ha hämtats ur nämnda betänkande.

I betänkandets första del: Establishing the Goal, konkretiseras problemen och redovisas kommitténs allmänna inställning till dessa. Kommittén konstaterar, att kravet på väl utbildade medborgare är ett demokratiskt krav, som förutsätter större resurser än hittills hos undervisningsväsendet som helhet. Antalet ungdomar, som genomgå »high school», har ökat väsentligt under innevarande sekel, men ökningen av antalet studerande vid colleges och universitet har icke varit lika kraftig. Härvidlag ha kostnaderna för den högre utbildningen utgjort ett avgörande hinder. Hälften av alla barn under 18 år komma från familjer, vilkas årsinkomst icke överstiger \$ 2 530 (9 100 kr) och följaktligen är otillräcklig för att tillåta några större utgifter för högre studier. De regionala skillnaderna göra sig också gällande — i sydstaterna äro familjeinkomsterna lägre och barnantalet proportionellt högre än i staterna på öst- och västkusten. Rasfördomar, religiösa fördomar och socialpsykologiska hinder inverka hämmande inom vissa stater och folkgrupper.

Kommittén preciserar sina förslag i ett antal punkter, av vilka följande må anföras: 1. »High school»-utbildningen skall göras tillgänglig för alla, som kunna tillgodogöra sig undervisningen. 2. Undervisningen i »junior college» skall göras kostnadsfri, och flera sådana läroanstalter skola inrättas. 3. Kommunala och statliga stipendier för elever i »high school» böra inrättas för att undanröja ekonomiska hinder för fortsatt skolgång. 4. Undervisningsavgifterna vid colleges och universitet skola nedbringas till en lägre nivå. Studenter, som äro i behov av ekonomisk hjälp, skola kunna tilldelas stipendier eller understöd i erforderlig utsträckning, men den hudsakliga försörjningsbördan skall ändå åvila de enskilda familjerna. 5. Folkbildningsverksamheten (adult education) skall stödjas och givas en fastare anknytning till de högre läroanstalterna. 6. Den högre utbildningen skall göras oberoende av de hinder, som uppställas av hänsyn till de studerandes ras, tro, kön eller nationella ursprung.

Kommittén förutsätter en enorm ökning av antalet studerande. År 1960 beräknar man, att 4,6 miljoner studenter skola vara inskrivna vid högre läroanstalter — 2,5 miljoner vid »junior colleges», 1,5 miljoner vid »senior colleges» och 0,6 miljoner vid högre läroanstalter. Antalet studenter i svensk mening skulle detta år komma att uppgå till 2,1 miljoner mot 0,5 miljoner 1940. I sin beräkning utgår kommittén från de uppgifter, som lämnats rörande den genomsnittliga intelligensstandarden hos dels arméns rekryter, dels inträdessökande till colleges. Efter vissa jämförelser mellan dessa båda tests ansåg sig kommittén kunna konsta-

tera, att 49 % av ifrågavarande åldersklasser (18—19 år) ägde de intellektuella förutsättningarna för studier vid »junior college» med kombinerad allmän utbildning och yrkesutbildning, och att 32 % av befolkningen i åldern 20—21 år ägde förutsättningar för en mera avancerad utbildning vid college, universitet eller annan fackhögskola. Kommitténs målsättning innebär på sätt och vis en bottenkrapning av nationens »begåvningsreserv», eftersom den föreslagna enrulleringen av studerande — 4,6 miljoner — svarar mot de angivna procenttalen. Uppskattningen av det blivande antalet studenter på ett högre stadium, 0,6 miljoner, motsvarar det beräknade behövliga antalet blivande akademiska yrkesutövare.

Kommittén konstaterar i en utförlig prognostisk kalkyl, att de framtida behoven av akademiskt utbildade yrkesutövare väsentligt överstiger den nuvarande rekryteringen. Behovet av lärare i »elementary schools» och »high schools» kräver en utbildning av 1 miljon nya lärare under perioden 1950—60. Bristen på läkare kommer med nuvarande tillströmning att år 1960 uppgå till 26 000 och — därest den redan nu rådande läkarbristen på landsbygden och i mindre samhällen skall kunna avhjälpas — ytterligare 30 000 läkare. År 1960 beräknas behovet av tandläkare uppgå till 110 000, eller 40 000 utöver antalet nu yrkesverksamma tandläkare. Under nästa decennium beräknas ett ersättningsbehov av 37 000 tandläkare föreligga, varför den totala utbildningen fram till 1960 behöver uppgå till 77 000. Där emot konstaterar kommittén beträffande de tekniska yrkena, att tillströmningen väsentligt överstiger det beräknade behovet år 1960, varför kommittén starkt understryker kravet på effektivare yrkesrådgivning och yrkesvägledning — baserad på prognostiska undersökningar — för de studerande.

I betänkandets följande delar föreslår kommittén konkreta åtgärder för att kunna förverkliga sin målsättning. I del II: Equalizing and Expanding Individual Opportunity föreslås bl. a. inrättandet av behovsprövade federala stipendier å högst \$ 800 (2 900 kr) att utgå till studiebegåvade studenter på lågstadiet. Under de första studieåren beräknar kommittén, att stipendiesumman bör uppgå till \$ 400 (1 450 kr) och antalet behövande studenter till 300 000, varför anslagssumman till en början beräknas till \$ 120 miljoner. Stipendiet skall kunna behållas under sju år, d. v. s. t. o. m. det år, då Ph.D.-examen i regel kan avläggas. Vidare föreslår kommittén, att stipendier till förmån för studenter, som avlagt lägre examen, inrättas till ett antal av 10 000 och med ett värde av \$ 1 500 (5 400 kr). Dessa stipendier skola utgå i tre år. De skola icke behovsprövas utan kunna sökas av envar, oberoende av ekonomisk ställning och statstillhörighet. De skola gälla vid samtliga officiellt godkända läroanstalter.

Gentemot den rasdiskriminering, som förekommer särskilt i sydstaterna, föreslår kommittén, att sådana läroanstalter, som avvisa negerstudenter, icke skola bli delaktiga av det federala stödet.

I betänkandets del III: Organizing Higher Education sysslar kommittén med de organisatoriska frågorna och föreslår en kraftig ökning av de statliga läroanstalternas resurser. Vidare föreslår kommittén, att undervisningsbyråer inrättas i de skilda delstaterna för allmän övervakning och för samordning av den högre utbildningen och för fördelning av det federala stödet. Betänkandets del IV: Staffing Higher Education behandlar åtskilliga förslag till förbättring av college- och universitetslärarnas utbildning och ställning — bl. a. avsevärda löneförhöjningar.

I betänkandets del V: Financing Higher Education framlägger kommittén sin samlade kostnadsberäkning för de föreslagna reformerna. Kommittén beräknar, att de årliga kostnaderna år 1960 komma att belöpa sig till \$ 2 587 miljoner, varav \$ 2 081 miljoner på de statliga och \$ 506 miljoner på de privata. Vad dessa senare beträffar, håller kommittén för troligt, att de icke komma att kunna utöka sin verksamhet långt utöver den nuvarande, varför huvudparten av ökningen kommer att åvila de statliga. För dessas vidkommande beräknar kommittén, att inkomster av donationer, kommunala anslag och inkomster av forskningsuppdrag m. m. stanna vid 1947 års nivå, d. v. s. vid sammanlagt \$ 74 miljoner. De statliga anslagen uppskattas till \$ 1,0 miljarder eller knappt $\frac{1}{2}$ % av den beräknade nationalinkomsten, som preliminärt anges till samma belopp som år 1947, eller \$ 217 miljarder. Av denna miljard beräknas \$ 986 miljoner gå till de statliga och \$ 14 miljoner till de privatägda. I studieavgifter vid de statliga läroanstalterna beräknas inflyta \$ 177 miljoner eller \$ 105 (375 kr) per student. Summan av nu nämnda inkomster uppgår till \$ 1 237 miljoner, och det återstår således att täcka bristen, \$ 844 miljoner. Redan nu utgå \$ 206 miljoner i särskilda anslag, varför ökningen för de federala myndigheternas vidkommande utgör \$ 638 miljoner.

Kommitténs förslag har, då detta skrives (september 1948), ännu icke förelagts kongressen. Betänkandet har mottagits med stort intresse i college- och universitetskretsar, och av den debatt, som förts i fackpressen, framgår redan nu, att kritiken kommer att sätta in på åtskilliga för amerikansk opinion känsliga punkter — t. ex. i fråga om utestängandet av läroanstalter från det federala stödet, som tillämpa särbestämmelser för negerstudenter. Vidare kommer kommitténs förslag, att enbart de statliga läroanstalterna skola bli delaktiga av det federala stödet, att väcka ett starkt motstånd bland företrädarna för de privata läroanstalterna, som komma att göra gällande, att de federala myndigheterna eftersträva ökat inflytande över undervisningsväsendet. Kongressens behandling av ett närliggande förslag, som innebar federalt stöd på \$ 300 miljoner till delstaternas »elementary schools» och »high schools», visar en odeciderad uppfattning av problemen — senaten godkände förslaget, men representanthuset fällde

det, trots att senatens republikanska majoritet stödde det av demokraterna framlagda förslaget.

Tjeckoslovakien.

De högre läroanstalterna. Studentantalet. Det tjeckiska undervisningsväsendet måste efter den tyska ockupationens hävande i maj 1945 återuppbas på nytt, då all undervisning och utbildning lagts under främmande förvaltning. De lägre skolformerna hade inordnats i det tyska systemet; den högre undervisningen vid universiteten upphörde helt den 17 november 1939, då läroanstalterna stängdes.

Efter befrielsen antogs omedelbart nya lagar rörande skolplikten och undervisningsväsendets organisation, och betydande anslag beviljades. Skolväsendet förstatligades helt, skolplikten utsträcktes till nio år, varav botenskolan omfattar fem och mellanskolan fyra år. Skolor på gymnasiestadiet stå endast öppna för elever, som visat håg och lämplighet för fortsatta studier.

Tillströmningen av studenter till universiteten och högskolorna var enorm. I början av år 1946 redovisades 56 000 studenter vid de högre läroanstalterna, däruv 49 000 i Böhmen och Mähren och 7 000 i Slovakien. Före kriget och ockupationen var antalet blott 19 000. När förhållandena stabiliserats, förväntas antalet nedgå väsentligt. I närvarande stund motsvarar studentantalet 4,5 per 1 000 invånare.

För läsåret 1946—47 redovisades 57 514 studenter, varav 33 024 tillhörande fakulteterna och 24 490 fackhögskolorna. Bland de förra utgjorde medicine och farmacie studerande flertalet med 11 645 studenter. Därnäst kommo 10 775 studenter tillhörande filosofiska och 8 615 studenter juridiska fakulteten. Av fackhögskolestudenterna utgjorde teknologerna flertalet med 13 467 studenter, därnäst kommo ekonomie studerande med 6 300. Antalet kvinnliga studenter motsvarade ungefär $\frac{1}{3}$ av totala antalet. De utgjorde nära $\frac{1}{3}$ av fakultetsstudenterna.

Studietidens längd. Studiekostnaderna. För avläggande av ämbetsexamen vid de skilda fakulteterna och vid de olika fackhögskolorna kräves i regel fyra års studier. Inom medicinska fakulteten är studietiden dock fem år. För doktorsgraden fordras vetenskaplig avhandling och disputation, vilket förlänger studietiden med ytterligare två à tre år.

Till följd av de omfattande studentsociala stödåtgärderna kunna studiekostnaderna hållas jämförelsevis låga. Omkring 10 % av studenterna kunna erhålla rum i studentkollegierna — dock företrädesvis statsstipendiaterna (se nedan). Övriga studenter hänvisas att hyra rum i allmänna marknaden. Rumsbristen är visserligen besvärande, men hyrorna äro generellt avsevärt lägre än i Sverige.

Före kriget förvaltades studentkollegierna av egna organ, men numera

ha de övertagits av den s. k. studentegendomförvaltningen, Správa student-ského majetku, SSM, i vars ledning representanter för studenterna, de akademiska lärarna och skilda ministerier sitta.

Kostnaden för bostad uppgår f. n. till 300 Kč (21 kr) i månaden.

Enbart i Praha finnas 10 studentmatsalar, s. k. »mensor», som inrymmas i kollegierna. De utspisa omkring 10 000 studenter dagligen. Samtliga mensor ägas av SSM, men de äro var för sig självförsörjande. Måltidspriset är 10 Kč och en månads abonnemang med två mål om dagen kostar 600 Kč (42 kr). Koststandarden betecknas som tämligen låg.

I hälsovårdsavgift erlägga studenterna årligen 100 Kč. Studenter med helt statsstipendium befrias helt från kostnader för läkarvård, sjukvård och medicin. För studenthälsovården är väl sörjt genom två kliniker i Praha, vilka ha 35 läkare, därav 4 tandläkare.

Studieavgifter vid universitetet och högskolorna ha avskaffats. Endast vid omtentamina utgår en avgift. Årsavgiften till fakultetsföreningen är 60 Kč, men medlemskapet är frivilligt.

Sammanlagt belöpa sig kostnaderna för en student i Praha, som bor på kollegium och äter på en mensa, till 900 Kč (63 kr) för bostad och mat. Härtill komma övriga utgifter med 400 Kč (28 kr) för studiemateriel m. m., samt utgifter för kläder och förströelser o. s. v. Existensminimum för en student torde kunna angivas till 2 000 Kč (140 kr) i månaden, eller 18 000 Kč (1 260 kr) för studieår om 9 månader.

Studenter, som äro hänvisade till att hyra rum i öppna marknaden och äta på andra restauranter än mensorna, få vidkännas avsevärt högre kostnader. De torde kunna angivas till c:a 3 000 Kč (210 kr) i genomsnitt per månad eller 27 000 Kč per studieår (1 900 kr).

Med ovan angivna genomsnittstider för avläggande av ämbetsexamina, 4—5 år, uppgå sålunda de totala studiekostnaderna för studenter, som komma i åtnjutande av billigare bostad och kost, till lägst 72 000—90 000 Kč och för övriga studenter till 108 000—135 000 Kč. I svenskt mynt motsvara de angivna beloppen 5 040—6 300 kr resp. 7 600—9 500 kr.

Studiekostnadas bestridande. Det beräknas, att ungefär hälften av de studerande bestrida sina studiekostnader genom bidrag av föräldrar eller genom privata lån. Statliga eller kommunala lån förekomma icke. Omkring 10 % av studenterna ägna sig åt förvärvsarbete, och återstående 40 % av studenterna erhålla statsstipendier.

Enligt de f. n. tillämpade statuterna är varje studerande, som uppfyller vissa villkor beträffande studiebegåvning och ekonomisk ställning, berättigad till stipendium. Studenter med höga studentbetyg eller goda studieresultat erhålla högre stipendier än övriga. F. n. utgå maximistipendierna till de förra med 1 500 Kč (105 kr) och med 1 250 Kč (87:50 kr) i månaden till de senare. Behovsprövningen av stipendiebehovet följer en glidande skala, där föräldrarnas inkomst och förmögenhet samt antalet minderåriga

syskon bestämmer stipendiebeloppet. Studenter, som bo i sitt föräldrahem under studietiden, få vidkännas en generell minskning av stipendiebeloppet med 500 Kč i månaden (35 kr). Gifta stipendiater erhålla ett tillägg med 150 Kč i månaden (10:50 kr), och tillägget fördubblas, om fler än ett barn finnas i äktenskapet. Ett ytterligare tillägg om 500 Kč (35 kr) i månaden utgår till studerandes maka, som bor åtskild från sin make under studieåret, förutsatt att hon saknar egna inkomster och hennes föräldrar äro obemedlade.

Under studieåret 1945/46 erhöilo 19 000 studenter i Böhmen och Mähren stipendier till ett sammanlagt belopp av 185 miljoner Kč (nära 13 miljoner kr). Genomsnittsbeloppet per student och år utgjorde 9 760 Kč (683 kr). Utländska studerande vid de tjeckiska universiteten kunna erhålla 23 100 Kč (1 620 kr) om året i stipendium.

Stipendiebeloppen äro, som framgår av redogörelsen för studiekostnaderna, knappast tillräckliga. När studentantalet framdeles minskar torde emellertid vissa förutsättningar finnas för en generell höjning av stipendiebeloppen.

Sovjetunionen.

De högre läroanstalterna. Studentantalet. Ifråga om de högre läroanstalterna i Sovjetunionen märks till en början en terminologisk olikhet vid jämförelse med svenska förhållanden. Man skiljer nämligen i Sovjetunionen mellan å ena sidan universitet och övriga högre läroanstalter, s. k. institut, å den andra. De sovjetryska universiteten ha två uppgifter: dels utbildning av vetenskapsmän, dels utbildning av lärare för högre stadier i de grundläggande allmäntheoretiska vetenskaperna (humaniora, de fysisk-matematiska disciplinerna och biologi). Vid instituten däremot utbildas specialister för praktisk verksamhet av olika slag. Sålunda utbildas i Sovjetunionen läkare vid medicinska institut, ingenjörer vid olika tekniska specialinstitut, jurister vid juridiska institut, lärare för mellanskolorna vid pedagogiska institut, o. s. v.

Behovet av forskare är i Sovjetunionen, liksom i varje annat land, givetvis mindre än behovet av akademiskt utbildade specialister för olika praktiska uppgifter. Sovjetunionens stora folkrikedom, dess väldiga areal — till betydande del ännu oexploaterad — och för närvarande det omfattande återuppbyggnadsarbetet i landet skapar dessutom ett speciellt stort behov av dylika praktiker. Detta förhållande återspeglas på ett markant sätt i de sovjetryska högre läroanstalternas fördelning på universitet och institut, liksom givetvis också i studentantalets fördelning på dessa två former av utbildningsanstalter. År 1938 fanns i Sovjetunionen 708 högre läroanstalter, av vilka endast 23 eller omkring 3 % utgjordes av universitet. Det sammanlagda antalet studenter vid samma tidpunkt var 609 000, varav blott

48 000 eller mindre än 8 % utgjordes av universitetsstudenter. För närvarande (1948) uppgår antalet högre läroanstalter till över 800. Av de under tioårsperioden 1938—48 tillkomna torde praktiskt taget samtliga vara av typen institut. Studentantalet har stigit till omkring 725 000 år 1948, medan proportionen mellan universitetsstudierande och studierande vid institut torde vara i stort sett oförändrad. 180 000 nya studenter komma att inskrivas vid de sovjetryska högre utbildningsanstalterna instundande läsår.

Det är av intresse att jämföra studentantalet i Sovjetunionen ställt i relation till invånarantalet med motsvarande tal i vårt land. Jämförelsen ger vid handen, att Sovjetunionen kan uppvisa inemot 4 studenter per tusen invånare, medan motsvarande kvot för Sveriges vidkommande som tidigare nämnts, endast är obetydligt över 2 studenter per tusen invånare. En sådan jämförelse är emellertid ej fullt korrekt, enär under begreppet student i Sovjetunionen hänförs vissa kategorier studierande, vilka ej inrymmas under det svenska studentbegreppet. Ett inräknande under kategorien studenter i vårt land av grupper såsom gymnastik-, seminarie-, samt konst- och musikstudierande torde emellertid ej kunna förskjuta proportionen till svensk förmån.

De flesta sovjetryska universitet äro lokaliserade till de större städerna i den europeiska delen av Sovjetunionen — Moskva, Leningrad, Kiev, Odessa, Charkov m. fl. Detta sammanhänger med att dessa universitet efter sovjetryska förhållanden äro relativt gamla. Knappt hälften av universiteten har grundats före oktoberrevolutionen; Sovjetunionens äldsta universitet — Moskva-universitetet — öppnades 1755. Instituterna äro däremot av yngre datum och återfinnas relativt jämnt fördelade. Vid nyetableringen av högre läroanstalter under de senaste decennierna har man också strävat efter att tillgodose avlägsnare delar av Sovjetunionen såsom Sibirien, Fjärran Östern och Kaukasus liksom förbundsrepubliker såsom Vitryssland, Georgien och Armenien.

En redogörelse för de former, i vilka högre utbildning meddelas i Sovjetunionen, är icke fullständig utan ett omnämnande av de avdelningar för korrespondensundervisning, som finnas vid flertalet universitet och institut. Denna undervisningsform utnyttjas huvudsakligen av personer med erforderlig skolunderbyggnad eller med högre utbildning inom någon annan specialitet, vilka redan arbeta vid företag eller institutioner och till följd därav ej ha möjlighet att följa den ordinarie högre undervisningen. Korrespondensundervisningen vid de högre läroanstalterna är — liksom korrespondensundervisningen överhuvud i Sovjetunionen — mycket utbredd, och vid vissa läroanstalter är antalet korrespondensstudenter större än antalet »ordinära» studenter. Vid korrespondensundervisningen följas samma kurser som vid vederbörande läroanstalt i övrigt, och examina av alla slag kunna avläggas per korrespondens. Anmärkningsvärt är, att de

fastställda studietiderna för korrespondensutbildningen äro desamma som de för den ordinära undervisningen, trots att de korrespondensstuderande så gott som undantagslöst ha dagligt arbete av annat slag. För dem som på denna väg utbilda sig till yrken som ingenjörens och läkarens göres dock ett avsteg från korrespondensprincipen såtillvida som för dem deltagande i praktiska övningar i viss utsträckning erfordras.

Antalet korrespondensstudenter i Sovjetunionen kommer instundande läsår att uppgå till 106 000.

Intagningen vid de högre läroanstalterna. Den grundläggande skolutbildning, som kräves före inträde vid de högre läroanstalterna i Sovjetunionen, sträcker sig över tio år och är uppdelad på tre olika stadier. Det första stadiet är en fyraårig bottenskola, obligatorisk för alla; skolgången börjar vid 7 å 8 års ålder. Härefter följer en sexårig mellanskola, vilken är uppdelad på två treårsperioder, motsvarande i Sverige realskola och gymnasium. Vid avslutandet av denna tioåriga skolgång avlägges en slutexamen, vilken dock icke berättigar till inträde utan vidare vid de högre läroanstalterna. Härför kräves nämligen avläggande av en särskild inträdesexamen, vilken omfattar prov i ryska språket och litteraturen och i ett främmande levande språk samt prov i ytterligare två ämnen, beroende på vilken studiebanan som åsyftas.

Från denna inträdesexamen befrias endast de, som för avslutningsbetyget belönats med utmärkelse i form av guldmedalj, d. v. s. de som erhållit högsta betygssumman, 5, i alla ämnen utom övningsämnena.

För inträde vid de högre läroanstalterna i Sovjetunionen existera inga restriktioner med hänsyn till kön, nationalitet, ras, trosbekännelse eller härkomst. Maximialdern för inträde är 35 år.

Ehuru intagningsvillkoren sålunda äro principiellt desamma vid alla högre läroanstalter, förekomma relativt stora olikheter ifråga om kraven på betyg vid inträdesprövningarna. Vid vissa läroanstalter — framför allt universiteten, instituten för teknisk utbildning och instituten för främmande språk — är antalet sökande stundom mångdubbelt större än platstillgången. Detta har medfört, att inträdesfordringarna skärpts därhän, att för vinnande av inträde kräves högsta eller näst högsta betyg vid inträdesexamen. Några detaljerade upplysningar om intagningsbestämmelserna i övrigt ha tyvärr ej stått att erhålla. Det förefaller emellertid, som om full frihet skulle råda vid val av studiebanan.

Undervisning och utbildning. Beträffande undervisningsformerna kan till en början anmärkas, att vissa studieämnen äro obligatoriska för alla studerande vid högre läroanstalter, oavsett dessas karaktär. Detta är fallet med samhällskunskap (vilket som ämne dock endast torde innefatta leninismens och marxismens teori), ryska språket samt två främmande moderna språk. Undervisningen i främmande språk torde dock vara av relativt elementär art; någon obligatorisk kurslitteratur på främmande språk

lär ej existera. Vid samtliga högre utbildningsanstalter förekommer dessutom obligatorisk utbildning i fysisk kultur.

I fråga om undervisningsformerna kan vidare nämnas, att undervisningen meddelas i form av obligatoriska föreläsningar, kurser och övningar. Den skolmässiga prägeln understrykes ytterligare därav, att studiearbetet bedrivs enligt en bestämd veckoplan, vilken fastställs halvårsvis. Den obligatoriska undervisningen upptager 6 à 7 timmar dagligen.

Från den obligatoriska undervisningen äro, såsom tidigare nämnts, korrespondensstudenterna befriade med undantag för praktiska övningar för vissa kategorier.

Den akademiska undervisningen i Sovjetunionen företer sålunda genom sin skolmässiga karaktär stora olikheter i jämförelse med studieformerna vid de svenska universiteten och högskolorna, i synnerhet universitetens fria fakulteter. »Fria studier» i svensk mening, d. v. s. obundenhet inom vissa gränser av studieplaner och muntlig undervisning, torde sålunda icke existera i Sovjetunionen, där kravet på beivrande av föreläsningar och kurser upprätthålles med stor stränghet. Ej heller finnes möjlighet till avläggande av en examen snabbare eller långsammare än som angives i den fastställda studieplanen, vilket även sammanhänger med att stipendiesummorna äro fastställda med hänsyn till dessa studieplaner.

Undervisningens skolmässiga uppläggning har också medfört, att antalet studenter per akademisk lärare är väsentligt mindre än i Sverige. Läroanstalterna förfoga över stora staber av biträdande lärare och assistenter vid sidan av professorer och docenter.

Läsåret vid de sovjetryska högre läroanstalterna är uppdelat på två terminer, 1 oktober—1 februari och 25 februari—1 juli.

Ifråga om studietidens längd för olika examina märkes åter distinktionen mellan universitet och institut. Vid de förstnämnda är utbildningstiden fem år mot fyra vid instituten. Några detaljerade uppgifter om examens typer och studietid ha ej kunnat erhållas, men det vill synas, som om studietiden för samtliga examina, som avläggas vid instituten, uppgår till fyra år, vare sig det är fråga om utbildning till ingenjör, läkare, jurist eller något annat yrke. Den längre studietiden vid universiteten sammanhänger med att utbildningen vid dessa ej åsyftar ämbetsexamen för praktisk verksamhet utan utbildande av kvalificerade vetenskapsmän.

De sålunda gällande studietiderna — fyra resp. fem år — kunna, såsom ovan omtalats, varken underskridas eller överskridas på grund av undervisningsformerna och stipendieordningen.

Högre studier torde ej förekomma vid instituten. Utbildningen av vetenskapliga forskare äger uteslutande rum vid universiteten och de vetenskapliga forskningsinstitutionerna. Dessa institutioner ägnas stort intresse av statsmyndigheterna; år 1939 fanns i Sovjetunionen omkring 1 500 dylika

institutioner, vid vilka arbetade omkring 35 000 vetenskapsmän. Antalet torde ha utökats icke oväsentligt sedan dess.

Den viktigaste formen för utbildning av forskare är den s. k. aspiranturen. Inträde till aspiranturen vinnes efter avlagd universitets- eller ämbetsexamen, då de bästa av de utexaminerade studenterna av professorerna rekommenderas till aspiranter. Inträde vid aspiranturen vinnes efter en särskild inträdesexamen. Ofta ägna de sökande någon tid efter universitets- eller ämbetsexamen åt att bedriva kompletteringsstudier för inträdesexamen. Många sökande ha också ägnat sig åt några års praktiskt arbete efter avlagd första examen; dylika personer med goda rekommendationer och meriter från praktiskt arbete gynnas speciellt vid intagningen till aspiranturen. Inträdesexamen anses vara mycket svår — i regel finns tre å fyra sökande till varje aspirantplats.

Efter två års studier avlägger aspiranten s. k. kandidatexamen. De två årens förberedande studier omfattar förutom studier inom specialfacket även filosofi, varjämte även kräves utförande av en smärre vetenskaplig undersökning.

Efter avlagd kandidatexamen ägnas ett år åt arbete på en avhandling för kandidatgraden. Den, som försvarat en dylik avhandling, vinner därmed rätt att föreläsa vid högre läroanstalt eller utföra forskningsarbete vid vetenskaplig institution. Efter ett års välmeriterat arbete kan vederbörande tillerkännas titeln docent eller motsvarande titel vid forskningsinstitution.

Kompetens som akademisk lärare kan sålunda erhållas tre år efter avlagd grundläggande universitets- eller ämbetsexamen. I praktiken torde emellertid i de flesta fall längre tid vara erforderlig, framför allt med hänsyn till de kompletterande studier eller det praktiska arbete, som ofta föregår inträdet vid aspiranturen.

En jämförelse med svenska förhållanden utvisar sålunda, att den kompetens, som motsvarar vår doktorsgrad, i Sovjetunionen genomsnittligt vinnes på betydligt kortare tid än som åtgår för vinnande av doktorsgrad hos oss.

I princip äro alla sovjetryska akademiska examina likvärdiga, oavsett vid vilken läroanstalt de avlagts. Det erkännes dock, att examina avlagda vid Moskva-universitet, Sovjetunionens största, väga tyngre än examina vid andra universitet.

Studentsociala förhållanden. Principen att inga ekonomiska faktorer få influera urvalet av dem, som äro ägnade att bedriva högre studier, har länge varit erkänd i Sovjetunionen. Det främsta uttrycket för denna princip är bestämmelsen om rätt till statligt stipendium under hela studietiden för envar, som vunnit inträde vid högre läroanstalt. Den subventionsform, som i Sverige benämnes studentlön, är sålunda generellt genomförd i Sovjetunionen.

Stipendiebeloppen, som beräknas för månad, äro grundade på en beräkning av de totala studiekostnaderna: mat, bostad, kläder, studieutgifter etc. När dessa kostnader variera mellan olika orter och olika läroanstalter, mellan olika studieriktningar och mellan olika studiestadier, variera stipendiernas grundbelopp mellan 250 rubel (170 kr) och 500 rubel (340 kr) i månaden. Till dessa grundbelopp kunna tillägg erhållas på grundval av belöningsprincipen, som i många avseenden präglar de student-sociala åtgärderna i Sovjetunionen. Särskilt framstående studenter kunna sålunda få sin stipendiesumma höjd med upp till 50 % av grundbeloppet. Dessa speciella tilläggsstipendier bära namn efter framstående män i Sovjetstaten såsom Stalin, Molotov och Kalinin eller efter framstående sovjetryska vetenskapsmän. Tillägg lämnas för närvarande dessutom till studenter, som erhållit dekorationer eller på annat sätt utmärkt sig i kriget eller krigsarbetet.

Terminsavgiften är densamma vid alla högre läroanstalter och uppgår till 200 rubel (140 kr). Terminsavgiften uppges utgöra den enda studiekostnad en sovjetrysk student har att vidkännas. Den är emellertid i många fall enbart av symbolisk karaktär, när en stor del av studenterna är befriade härifrån. Detta är sålunda fallet med framstående studenter, krigsdeltagare, dekorerade, stupades barn, studenter från minoriteterna, m. fl. Terminsavgiften infördes så sent som kort före krigsutbrottet.

Vid sidan av detta ekonomiska stöd finnas åtskilliga indirekta stödformer.

All undervisningsmateriel ställes gratis till studenternas förfogande. Det förtjänar i sammanhanget nämnas, att den enskilde studenten sällan skaffar sig egna läroböcker. Det självständiga studiearbetet försiggår nämligen så gott som undantagslöst i de särskilda läsesalar, som finnas vid varje läroanstalt i anslutning till biblioteket, och där all erforderlig kurslitteratur finnes tillgänglig.

De studenter, som ej ha sina hem på studieorten, kunna få bostad i de studentbostadsanläggningar, som finnas vid varje läroanstalt. Strax utanför Moskva finns t. ex. en stor anläggning med 12 »studentkollegier» av modernaste slag. Hyran i dessa studenthem är synnerligen låg — omkring 15 rubel (10 kr) i månaden. Anmärkas bör dock, att några enpersonsrum ej förekomma. I varje rum bo tre till fem studenter. Några nämnvärda olägenheter ur studiesynpunkt torde detta arrangemang dock ej vålla, när, såsom ovan påpekats, allt studiearbete regelmässigt bedrivs på annat håll.

Vid flertalet studenthem finnas också läsrum och musikrum, där studenterna kunna tillbringa sin fritid.

Flertalet av de högre läroanstalterna, framför allt de större, har även egna vilohem (med hänsyn till svenskt språkbruk oegentligt kallade »satorier»), belägna i natursköna trakter, ofta på betydande avstånd från läroanstalten. Moskva-universitetets vilohem är sålunda beläget vid Svarta

havet. Vid dessa vilohem få studenterna tillbringa sina ferier och hämta rekreation.

Alla högre läroanstalter ha egna restaurationer med mycket låga priser och dessutom ofta egna odlingar, vilkas produkter begagnas till förbättring av bespisningen vid restaurationen, som utnyttjas av såväl studenter som lärare och tjänstemän vid läroanstalten. Som anmärkningsvärt kan i detta sammanhang framhållas, att studenterna i Sovjetunionen för närvarande ha extra stora livsmedelsransoner — lika stora som kroppsarbetare med de tyngsta arbetena.

Av övriga indirekta stödåtgärder kan nämnas, att studenterna tillförsäkrats stora rabatter vid inköp av kläder, skor o. dyl. Fria resor eller resor till nedsatt pris torde erhållas vid nödvändiga resor mellan studieorten och hemorten liksom vid resor mellan läroanstalten och dess vilohem.

Av tillgängliga uppgifter att döma förefaller det däremot ej, som om några särskilda idrottsanläggningar för studenterna existerade i Sovjetunionen. Måhända är detta ett uttryck för den uppfattning, som ofta framhålls, att studenterna ej böra isolera sig från övriga samhällsgrupper. Idrottsintresset bland studenterna är emellertid mycket stort, och de deltaga i stor utsträckning i fackföreningsungdomens idrottstävlingar. De idrottsföreningar, som finnas bland studenterna, äro också undantagslöst anslutna såsom sektioner till de allmänna idrottsföreningarna.

De studenter, som bedriva studier per korrespondens, erhålla tjänstledighet med full lön från sitt arbete, när de måste ägna sig åt tentamina eller för studierna nödvändiga praktiska övningar liksom vid tentamensläsning. Alla resor mellan hemorten och läroanstalten i samband med tentamina och praktiska övningar äro fria.

Stor omsorg ägnas också studenternas hälso- och sjukvård. Huruvida några speciella åtgärder vidtagits för studenterna i dessa avseenden — i form av exempelvis studentläkare eller studentsjukhus — kan icke med säkerhet bedömas. Sannolikheten talar för att studenterna härvidlag tillgodoses i sammanhang med den fria, allmänna hälso- och sjukvården.

Ett villkor för fortsatt innehav av stipendier liksom för delaktighet av de indirekta stödåtgärderna är, att studenterna bedriva sina studier i enlighet med den fastställda studieplanen. För att bli flyttad vid ett läsårs slut till nästa kurs måste studenterna vid slutet av varje termin genomgå ett antal fastställda prov. Några utförligare uppgifter om verkningarna för fortsatt stipendieinnehav av att studieplanen ej hålles ha tyvärr ej stått att få.

För gifta studenter ha ej stadgats några särskilda förmåner i ekonomiskt eller socialt hänseende utöver dem som tillkomma varje student. I praktiken torde de emellertid erhålla extra tillägg till stipendierna och motsvarande utökning av andra förmåner. Dessutom erhålla gifta studenter särskilt stöd från fackföreningarna.

Medlemskap i kommunistpartiet säges ej medföra några som helst särskilda förmåner i samband med studierna. För sannolikheten av denna uppgift talar den omständigheten, att endast ett fåtal av studenterna är partimedlemmar.

För alla de omfattande förmåner, som Sovjetunionens studenter åtnjuta, har staten tidigare betingat sig en form av motprestation. Studenterna måste nämligen efter avlagd examen för en tid av tre år arbeta på en av staten anvisad arbetsplats. Från denna bestämmelse var undantagen varje årskurs' primus, vilken — liksom de övriga efter treårsperiodens slut — fick söka sig vart han önskade.

Studenterna sades betrakta denna form av motprestation som rimlig och fogade sig lojalt efter bestämmelserna. Emellertid hade denna tvångsdirigering av arbetskraften ett dubbelt syfte: dels innebar den en motprestation för erhållna studentsociala förmåner, dels var den ett medel för lösande av det intellektuella arbetskraftsproblemet inom vissa avlägsnare delar av Sovjetunionen såsom Sibirien och Kirgisien. Utan tvångsåtgärder av något slag skulle dessa områden ej kunna få sitt behov tillgodosett av lärare, läkare, tekniker o. s. v.

Det föreligger motsägande uppgifter därom, huruvida denna kompensationsform fortfarande tillämpas eller inte. Måhända var den betingad av förhållandena under kriget och har kunnat avskaffas, sedan normala förhållanden åter inträtt.

De omfattande studentsociala åtgärder, som sålunda vidtagits i Sovjetunionen, sammanhånga utan tvivel med statsmakternas uppfattning om de högre studiernas värde. Utbildningen av akademiker för olika praktiska arbetsuppgifter och skolanter av stora kadrer vetenskapsmän anses nämligen vara en statlig angelägenhet av första ordningen. Den enskilde studenten är därför en för samhället värdefull individ, som bör åtnjuta allt stöd från staten under villkor, att han på föreskriven tid avlägger sin examen och kan ägna sig åt sin uppgift och därmed ge staten utdelning för dess investering.

Ehuru det direkta ekonomiska stödet i form av stipendiegivning säkerligen är generellt genomfört, torde beträffande många läroanstalter dock åtskilliga av de indirekta stödåtgärderna ännu ej vara realiserade. Detta gäller framför allt byggnadsföretag — studentbostäder, restaurationer och andra anläggningar, ifråga om vilka såväl nybyggnad som återuppbyggnad i många fall torde pågå eller vara planerad. Det förefaller dock troligt, att uppförande av dylika anläggningar för studenterna placerats i en relativt hög angelägenhetsgrad i det allmänna nybyggnads- och återuppbyggnadsprogrammet.

Genomförandet av ett studentsocialt program av den omfattning som det

sovjetryska medför givetvis enorma kostnader. Några officiella siffror här om finnas icke, men en approximativ beräkning ger vid handen, att enbart stipendiegivningen till studenterna belastar den sovjetryska statsbudgeten med omkring 3,5 miljarder rubel om året. En omräkning till svenskt mynt av detta belopp ger efter officiell kurs en summa av omkring 2,4 miljarder kr. I genomsnitt motsvarar det direkta stödet till den sovjetryske studenten ett årligt belopp av c:a 4 800 rubel eller i svenskt mynt efter gällande kurs c:a 3 300 kr. Anmärkas bör dock, att den ryska valutans köpkraft i förhållande till den svenska är avsevärt lägre än vad kursvärdet utvisar.

Till detta belopp komma kostnaderna för de indirekta stödåtgärderna, vilkas storlek dock ej ens uppskattningsvis kunna angivas.

KAP. 6. OLIKA ÅTGÄRDER FÖR ATT UNDANRÖJA ÄNNU KVARSTÄENDE EKONOMISKA HINDER FÖR UTBILD- NING VID UNIVERSITET OCH HÖGSKOLOR.

Inledning.

Den enskilde studentens möjligheter att förvärva en akademisk utbildning äro, som framgår av kap. 3, till huvudsaklig del beroende av ekonomiska förhållanden. Ju längre tid en akademisk utbildning kräver, desto kostsammare blir den och desto färre studenter ur de ekonomiskt sett sämre ställda socialgrupperna ägna sig åt dessa längre studieriktningar. En allmän demokratisering av utbildningsmöjligheterna måste av denna anledning inriktas på att bereda sådana studerande, som sakna egna medel, ett verkningsfullt ekonomiskt stöd.

Ett statligt stöd till de studerande kan, liksom fallet är med övriga former av socialpolitik, insättas efter två skilda linjer. Antingen kunna de studerande beredas direkt ekonomiskt stöd, eller kunna studiekostnaderna nedbringas genom åtgärder, som göra uppehållet på studieorten billigare — t. ex. bostadssubventioner, ekonomiskt stöd åt matsalar avsedda för de studerande, inrättande av kurslitteratursamlingar, avskaffande av obligatoriska avgifter, samt i vissa fall genom nedskärande av studietiden.

Det direkta statliga stödet, som kan utgå i form av lön under studietiden eller stipendier under hela eller delar av studietiden, får till resultat, att en del kostnader, vilka tidigare på olika sätt bestredos av enskilda, nu överföras på det allmänna. Utgår understödet i form av studielån, medför detta, att studiekostnaderna skjutas på framtiden och återkomma efter studietidens slut såsom amorteringar av de upptagna lånen. Ingendera av dessa tre stödformer — lön, stipendier eller lån — verkar direkt sänkande på studiekostnaderna. De bibehållas vid samma nivå som tidigare. I det enskilda fallet innebär stödet visserligen, att studiekostnadsproblemet löses, antingen definitivt eller temporärt — beroende på stödets utformning — förutsatt att det utgående stödet motsvarar de reella studiekostnaderna.

Införas däremot parallellt med de direkta stödformerna även indirekta sådana, i form av kapitalsubventioner till bostadshus och liknande inrättningar för studenterna, vinnes först och främst, att totalkostnaderna för det allmänna med sannolikhet minska i det långa loppet. Dessutom kom-

mer en allmän reduktion av dessa kostnader även dem tillgodo, vilka av olika skäl kunna komma att ställas utanför det direkta stödet. Sådana åtgärder ansluta sig dessutom i praktiken till de studentsociala åtgärder, som redan vidtagits av studenternas egna organisationer på de olika studieorterna. En kombination av direkta och indirekta stödåtgärder synes av ovan anförda skäl utredningen vara den lämpligaste metoden att nedbringa studiekostnaderna och därmed att utvidga rekryteringsbasen till de högre studierna.

I föreliggande kapitel behandlas de direkta stödåtgärderna och i nästkommande kapitel de indirekta.

Utredningens behandling av de direkta stödåtgärderna inledes med en redogörelse för den principiellt nya stödformen »studielön», och därefter behandlas i ett sammanhang *statsstipendier* och *studielån*. Framställningen avslutas med utredningens sammanfattning och förslag i fråga om de direkta stödåtgärderna.

Lön under studietiden.

Allmän motivering.

Studielönen är ett nytt begrepp, som först under de senare åren kommit upp i den studentsociala diskussionen, delvis med anknytning till liknande diskussioner i andra länder. (Se härom kap. 5, s. 126 ff.) Själva benämningen »studielön» är föga tillfredsställande; en lön är i allmänt språkbruk ett ekonomiskt vederlag för en arbetsprestation i mätbara mått. Studier innebära förberedelser för kommande arbetsprestationer, vilka svårigen kunna uppskattas i arbetstimmar eller liknande.

Förslaget om studielön bygger på förutsättningen, att högre studier och utbildning är en samhällsnyttig verksamhet. De flesta akademiker söka sig efter examen direkt till befattningar och tjänster inom den statliga och kommunala förvaltningen, inom religionsvården, undervisningsväsendet och sjukvården samt fullgöra där sin arbetsinsats i samhällets tjänst. Även i de fall, då akademikerna taga anställning inom det enskilda näringslivet eller göra sin insats som fria yrkesutövare, komma deras arbetsprestationer samhället som helhet till godo.

I samtliga fall utgöra studierna en teoretisk förberedelse för den kommande praktiska verksamheten. Mot denna bakgrund motiveras studielönen i den allmänna diskussionen med hänvisning till andra områden i samhället, där utbildning av tjänstemän är förenad med avlönad anställ-

ning, främst inom statens affärsdrivande verk, viss del av polisutbildningen samt försvaret.

För att få en konkret belysning av de exempel, som oftast åberopas, har student-sociala utredningen inhämtat uppgifter om de löneförmåner, som utgå under utbildningstiden inom tre av de affärsdrivande verken. Vidare vill utredningen i detta sammanhang anföra den fr. o. m. den 1 juli 1948 gällande provisoriska förbättring av löne- och befodringsförhållandena på landsfiskalsbanan, som beslutats av innevarande års riksdag på grundval av Kungl. Maj:ts proposition nr 83. Förhållandena inom försvaret äro alltför särpräglade för att kunna jämföras med den högre utbildning, varom här är fråga, varför utredningen avstått från att närmare ingå härpå.

Den tid, som utbildningen och aspiranttjänstgöringen kräver i de olika utbildningsformerna, är mycket varierande och likaså de avlöningsförmåner, som utgå under denna förberedande tid. Summeras de olika avlöningsposterna under nämnda tid och uppdelas totalbeloppen på antalet utbildnings- och praktikmånader, erhållas däremot tämligen likartade belopp.

För de studenter, som genomgå sin utbildning vid järnvägen, utgöra de sammanlagda avlöningsförmånerna fram till första befodran som extra ordinarie befattningshavare lägst 9 500 och högst 11 600 kr. För dem, som genomgå postassistentutbildningen, utgör summan av motsvarande avlöningsförmåner lägst 14 900 och högst 18 700 kr och för dem, som genomgå kammarskrivareutbildningen, lägst 7 500 och högst 9 100 kr. För dem, som genomgå landsfiskalsutbildningen, skulle enligt nyssnämnda riksdagsbeslut utgå lägst 22 700 och högst 23 900 kr. Utslaget på utbildningsmånad utgöra lägsta resp. högsta beloppet för stationssskrivarna 415 resp. 490 kr, för postassistenterna 380 resp. 480 kr, för kammarskrivarna 395 resp. 480 kr och för de blivande landsfiskalerna 345 resp. 360 kr.

Uppgifter ha även infordrats från telegrafverket, men inom detta verk har utbildningen av studenter nyligen fått en annan utformning, sedan utbildningen av telegrafassistenter upphört. Då beslut om den definitiva inplaceringen av tjänstemän med studentexamen inom telegrafverket ännu icke fattats, har utredningen avstått från att använda de uppgifter, som preliminärt lämnats.

Den utbildning av studenter, som ovan refererats, skiljer sig i många hänseenden från den akademiska utbildningen, bl. a. däri att verksutbildningen enbart tar sikte på att göra eleverna förtrogna med de speciella arbetsuppgifter, som åvila ifrågavarande verk. Under praktikutbildningen få eleverna tillfälle att omsätta de teoretiska kunskaperna i praktisk verksamhet, samtidigt som verket drar nytta av deras arbetskraft. Lönerna äro dock under denna praktiktid lägre än för ordinarie befattningshavare i motsvarande tjänsteställning. En annan viktig skillnad ligger däri att den teoretiska delen av verksutbildningen omfattar en mindre del av hela utbildningstiden. Av utbildningen vid järnvägen utgör den 5

månader av 22, d. v. s. 23 %, av postassistentutbildningen 6 månader av 39, d. v. s. 15 %, och vad tulltjänstemannautbildningen beträffar, 7½ månad av 19 eller 40 %.

De avlöningsförmåner, som utgå under den teoretiska delen av verksutbildningen, äro, som framgår av översikten, lika vid järnvägen och posten, där dagavlöningen utgår med 5 kr till dem, som äro bosatta på utbildningsorten, och med 10 kr till övriga. Beloppen utgjorde fram till 1/1 1948 resp. 2:50 kr och 5 kr men höjdes jämlikt Kungl. Maj:ts beslut den 16 januari 1948, då de icke kunde anses motsvara ens de blygsammaste anspråk på levnadsstandard.

Mellan den sedvanliga akademiska utbildningen och landsfiskalsutbildningen finnes större överensstämmelse. Sålunda är en stor del av den teoretiska utbildningen — den tvååriga distriktsåklagarkursen — förlagd till Stockholms högskolas stats- och rättsvetenskapliga fakultet. Undervisningen har rent akademisk karaktär. Under denna tid skall enligt den förutnämnda förbättringen avlöning utgå med 300 kr i månaden, oavsett bostadsort. Samma ersättning utgår under den därpå följande polischefskursen. Den teoretiska utbildningen är inom denna utbildning sammanlagt längre än i någon annan anförd form av verksutbildning och motsvarar 30 månader av 66, d. v. s. 45 %.

Den mest framträdande skillnaden mellan verksutbildningen, vari även inräknas landsfiskalsutbildningen, och den akademiska utbildningen är, att i den förra lägges huvudvikten vid den praktiska utbildningen, under det att den senare huvudsakligen har teoretisk prägel. Härtill kommer, att den förra syftar mot redan i förväg bestämda tjänster inom den statliga förvaltningen, då däremot de akademiska studierna — särskilt inom de fria fakulteterna — lämna flera möjligheter öppna vid valet av levnadsbana.

De anförda exemplen visa, att ett lönesystem med framgång kan tillämpas på olika utbildningsområden. På många akademiska utbildningsbanor föreligga dock andra förutsättningar. Exemplen visa, hur en studielön fungerar i ett system, som är underkastat en begränsning av både antalet elever och kursernas omfattning — även de teoretiska studierna ha en renodlat praktisk syftning. De akademiska studierna äro friare och ha ej planlagts enbart med hänsyn till speciella anställningar. Under sådana förhållanden är det svårt att tillämpa studielönen för akademiker på samma sätt som nu sker vid verksutbildningen. Det är sålunda enligt utredningens uppfattning endast med avseende på den i viss akademisk utbildning ingående nödvändiga praktikanttjänstgöringen, som förhållandena inom verksutbildningen kunna anföras som argument för en kontant avlöning av de studerande. Främst gäller detta sådana för samhället produktiva arbetsinsatser, som fullgöras av studerande, och vilka annars måste anförtros annan arbetskraft.

Studielönen och studenternas definitiva yrkesval.

I diskussionen kring studielönen har ofta framhållits, att det är av avgörande betydelse, om studenternas yrkesval är träffat före utbildningstidens början eller ej. I de fall, där yrkesvalet kan anses vara träffat i och med inträdet vid läroanstalten, har det hävdats, att det under vissa förutsättningar kan betraktas som rimligt, att studielön utgår under utbildningstiden. I övriga fall, är förhållandet mer problematiskt, då det vid studiernas början icke är givet, när och hur resultatet av studierna kommer samhället tillgodo. Det förefaller emellertid vid närmare prövning — och särskilt om man inskränker sig till lägre akademiska examina — som om de studerande vid samtliga fackhögskolor och vid tre av de fyra fria fakulteterna — teologiska, juridiska och medicinska — redan i och med valet av studieriktning med ganska stor säkerhet kunde deklarerat sin blivande yrkesinriktning. Vid den återstående fakulteten, den filosofiska, synes det förhållandet råda, att det avgjort största antalet studerande inriktar sig på ämbetsexamina av olika slag och följaktligen också kunna deklarerat ett yrkesval i och med valet av studieriktning. Återstoden utgöres huvudsakligen av studerande, som inrikta sig på högre vetenskaplig forskning, samt av en grupp studerande, som avser att i största allmänhet och för särskilda ändamål förkovra sina kunskaper, ofta utan att fullfölja dessa studier till examen.

Vid många fackhögskolor och vid medicinska fakulteter tillämpas ett spärrsystem, som tillåter en förhandsprövning av de inträdessökande, vilka i allmänhet äro avsevärt flera än platserna vid läroanstalterna. Ofta är denna spärr en betygsspärr, som förhindrar att studerande med uppenbart dålig studiebegåvning få tillträde. Ibland är betygsspärren kombinerad med en psykoteknisk anlagsprövning. I andra fall åter kräves väl vitsordad praktikanttjänstgöring, som poängbedömes tillika med studentbetygen.

Betygsspärrarnas införande har medfört, att många studenter måste komplettera sina skolbetyg, innan de kunna söka inträde vid läroanstalterna, vilket innebär dryga kostnader och ibland avsevärda förseningar. Men de ha också lett till att studieavbrotten äro procentuellt färre vid fackhögskolorna än vid de fria fakulteterna, där betygsspärrar icke tillämpas.

Det skulle sålunda förefalla rimligt att antaga, att den ekonomiska risk, som staten skulle taga genom att införa en studielön vid fackhögskolorna och medicinska fakulteten, vore mindre än om den också infördes vid de övriga tre fakulteterna.

Det torde emellertid medföra påtagliga olägenheter att införa studielönen endast vid de läroanstalter, som nu tillämpa betygsspärrar och andra spärrar. En sådan reform skulle snabbt få till resultat, att väl meriterade studiebegåvningar i första hand sökte sig till dessa studiebanor. Konsekvensen härav skulle bli en allmän standardsänkning i begåvningshänseende

bland studenterna inom de fria fakulteterna, vilken skulle få svåra följder för undervisning, vetenskap och forskning.

Betygspärrar även vid de fria fakulteterna skulle i en dylik situation vara den enda utvägen. Då betygspärrarna emellertid ur många synpunkter framstå som olämpliga, skulle en partiellt införd studielön få en allt annat än demokratiserande inverkan på tillströmningen till de högre studierna. I sista hand skulle ett system med studielöner medföra, att många studenter måhända alltför tidigt bestämde sig i sitt val av levnadsbana, då de annars kunde haft tillfälle att först pröva sina förutsättningar, innan det definitiva avgörandet träffades.

Utredningen anser, att frågan om studenternas definitiva yrkesval icke bör tillmätas någon avgörande betydelse i diskussionen om studielönen. Yrkesvalet är av sekundär betydelse, då samhället — som tidigare framhållits — under alla omständigheter kan draga nytta av en yrkesverksam akademikers arbetsinsatser, oavsett om dessa fullgöras inom eller utom ramen för den offentliga verksamheten.

Studielönens dubbla betydelse.

Oklarheten i begreppet »studielön» återkommer även i annan form. Den kan uppfattas *dels* som en lön i vedertagen mening, ställd i relation till löneläget för i åldershänseende jämförbara, yrkesverksamma grupper i samhället, *dels* som ett generellt utgående, icke behovsprövat understöd, avsett att möjliggöra högre studier vid universitet och högskolor (= lön i inskränkt bemärkelse). Skillnaden mellan dessa båda definitioner är betydande.

För belysande härav må lönen i vedertagen mening närmare behandlas. Den betydelse, som ekonomiska förhållanden kunna tillmätas för rekryteringen av studerande ur olika socialgrupper, har vid upprepade tillfällen framhållits. De kortare utbildningsbanorna och den förutnämnda verksamheten erbjuder en lättframkomlig väg till ekonomiskt tryggade förhållanden. Det synes vara en allmän tendens, att dessa — i förhållande till den akademiska utbildningen — lägre utbildningsformer främst rekryteras med studenter från de ekonomiskt sett mindre bärkraftiga socialgrupperna. Förhållandet har närmare belysts i betänkangets kap. 3 i det avsnitt, som behandlar den i Lund pågående undersökningen av studenternas ekonomiska och sociala förhållanden. (Se s. 27—50). Då det sålunda är nödvändigt att häva verkningarna av den ekonomiska selektion, som här föreligger, måste det stöd, som skall beredas de obemedlade och mindre bemedlade studenterna, göras effektivt och konkurrenskraftigt.

Men redan avläggandet av studentexamen kan — som tidigare anförts i kap. 2 (s. 18) — uppfattas inom olika stora delar av dessa socialgrupper som ett markant brott mot en tradition, som är mer eller mindre medveten.

Under sådana omständigheter framstår givetvis en kortvarig utbildning efter studentexamen, ledande till en ordinarie statstjänst inom överskådlig tid, såsom vida mindre äventyrlig än akademiska studier, som visserligen leda fram till högre befattningar i samhället men först efter en avsevärt längre tid.

Ur ett renodlat ekonomiskt betraktelsesätt skulle det måhända vara möjligt att snabbare öka tillströmningen till de högre studierna, om dessa vore förenade med löneförmåner, som motsvarade de inkomster, som studenterna vid ett annat val av levnadsbana kunde komma i åtnjutande av. Då återstår emellertid att fastställa, hur denna löneform lämpligen skulle kunna konstrueras.

Löneutvecklingen för kroppsarbetarklassen är generellt sådan, att maximumlönerna uppnås redan efter några få års yrkesutövning. I allmänhet inträffar denna lönekulmination, då arbetaren befinner sig i 20—30-årsåldern. Inom kontors- och affärsyrkena förlöper löneutvecklingen, enligt vad företagna undersökningar utvisa, betydligt långsammare än för arbetarna, och lönerna nå sitt maximum, då yrkesutövaren uppnår 40—50-årsåldern. Under mellankrigstiden var den genomsnittliga löneökningen för privatanställda i procent av begynnelselönen: efter 2—4,9 års anställning 15 %, efter 5—9,9 års anställning 32 %, efter 10—19,9 års anställning 66 % och efter 20 års anställning och därutöver 103 %.¹

Studenterna börja som bekant sin högre vidareutbildning i 20-årsåldern. Redan då ha jämförbara yrkesverksamma ålderskategorier inom kroppsarbetarklassen en påtagligt snabb löneutveckling: för motsvarande kategorier inom de privatanställdas led är denna ännu relativt långsam. När studenterna normalt hunnit avlägga sin första akademiska examen, ha stora grupper av kroppsarbetare i regel redan uppnått sitt inkomstmaximum, och de privatanställda ha åtminstone uppnått en löneförbättring med $\frac{1}{3}$ av grundlönen, om socialstyrelsens anförda siffror numera kunna anses äga aktualitet.

Om studielönen skulle anpassas efter endera av dessa gruppers löneutveckling, så skulle resultatet ändå avvika från genomsnittet inom den andra gruppen. Härtill kommer, att jämförelser endast utförts med två kategorier i samhället; arbetare och anställda, under det att de mera komplicerade löneförhållandena inom jordbruk och hantverk lämnats åsido.

Det synes därför utredningen omöjligt att mot bakgrunden av de allmänna förhållanden, som råda på arbetsmarknaden, konstruera ett studielönesystem, som ens tillnärmelsevis skulle kunna följa det allmänna löneläget för jämförbara, yrkesverksamma åldersgrupper. Lön i vedertagen mening måste av denna grund förkastas som alternativ, och när utredning-

¹ Sveriges officiella statistik. Socialstatistik. Undersökningar rörande arbetstidsförhållanden och lönevillkor för privatanställda av Kungl. Socialstyrelsen. 1939 (s. 128).

en i fortsättningen anför studielönen som statlig bidragsform till studerande vid universitet och högskolor, avses därmed en lön i inskränkt bemärkelse, om icke annat särskilt framhålles.

Skäl som tala för en studielön till akademiker.

Utredningen har funnit, att den allmänt formulerade principen att högre studier och fackutbildning äro att betrakta som samhällsnyttig verksamhet, kan accepteras. Den akademiska utbildningen innefattar nämligen skilda former av specialutbildning, som samhället icke kan undvara. Kravet på ytterligare specialisering kommer att ställas ännu högre i samma mån som befolkningsnumerären börjar minska.

Bland de skäl, som tala för en studielön, må följande framhållas.

Principiellt är studielönen enligt utredningen den mest tilltalande lösningen av studiekostnadsproblemet, då studielönen innebär en ekonomisk förmån, som tillkommer envar, som är lämpad och hågad för högre studier. Det ligger vidare något tilltalande i förvandlingen av ett understöd åt behövande till en förmån för alla. En sådan reform skulle stå i överensstämmelse med den inriktning, som den nutida socialpolitiken fått överbud.

Studielönen utgör dessutom en enkel och radikal lösning av de problem, som sammanhånga med studiekostnaderna och med utbildningsmöjligheternas demokratisering. Införandet av en studielön vid universiteten skulle nämligen bidra till att avlägsna de hinder, som nu uppresas sig mot en mera allsidig rekrytering av studenter till de högre utbildningsanstalterna.

Genom en studielön, som utbetalades lika till alla studerande på samma kårort, skulle det nu ofta svårlösta problemet om en rättvis fördelning av tillgängliga resurser efter de hjälpsökandes behov och kvalifikationer helt bortfalla. De administrativa olägenheter, som alltid måste åvila ett stipendieringssystem skulle försvinna, och det för många stötande kravet på ansökningshandlingar med intyg om framsteg i studier och uppgifter om ekonomiskt obestånd skulle helt avlägsnas.

En statsavlöning av studenterna skulle måhända medverka till att bryta den nu rådande sociala övervärderingen av akademiska studier och akademiska examina. Om den akademiska utbildningen öppnades för alla genom införandet av en studielön, och tillgången till sådana studier stode alla för studier lämpade och hågade till buds, oavsett samhällsställning och ekonomiska villkor, bleve nämligen den omedelbara följden en allmän och grundlig omprövning av den nu gällande traditionella rangskalan. Denna revision skulle beröra alla parter — studenterna, akademikerna och medborgarna i samhället i övrigt. Ty akademiska studier och akademiska examina kunna icke betraktas som självändamål utan blott som medel för

de enskilda individerna att göra sina arbetsinsatser på de områden, för vilka de äga de gynnsammaste förutsättningarna.

Statliga studielöner skulle vidare sannolikt ge större frihet än behovsprövade stipendier. Härtill kommer, att den prestationsprincip, som ligger till grund för det nuvarande stipendiesystemet, kan inverka menligt på den studerandes personliga trivsel. Vid tillämpandet av ett allmänt studielönesystem skulle nämligen redan i själva antagningen som student vid en akademisk läroanstalt ligga ett godkännande av de personliga förutsättningarna för högre studier och av den uppgjorda studieplanen. Lönen skulle utgå som statens motprestation för själva arbetet, d. v. s. studierna. Studenten skulle svara för sin del av avtalet genom att efter bästa förmåga följa den uppgjorda studieplanen. Lönen skulle uppfattas som en rätt, så länge avtalet följdes. Då det hittills tillämpade statsstipendiesystemet är förbundet med en behovsprövning i samband med en kvalitets- och prestationsbedömning, innebära dessa stipendier däremot snarare ett ekonomiskt stöd än en avlöning. Givet är emellertid, att med ett studielönesystem måste studieresultaten kontrolleras tid efter annan, varför även här ett beroendeförhållande skulle uppstå.

Utan praktisk erfarenhet av ett studielönesystem vid de högre läroanstalterna är det emellertid svårt att bedöma, om ett sådant skulle skapa en tyngande känsla av beroende av staten hos de studerande. Redan nu äro, som tidigare framhållits, de ojämförligt flesta studenterna ekonomiskt beroende av föräldrar, enskilda långivare, borgensmän o. s. v. I sista hand är detta en psykologisk fråga, som icke kan besvaras allmängiltigt. Den har samband med utformningen av det studentsociala stödet i sin helhet, vilket enligt utredningens målsättning skall syfta till att bereda hjälp åt de studerande i den utsträckning sådan behöves, utan att den personliga friheten beskäres.

Invändningar mot studielönen.

Vid ett genomförande av lönelinjen som stödform måste — som ovan framhållits — en kontroll av studieresultaten i någon form införas. Hur man än väljer att karakterisera det förhållande, som skulle uppstå mellan studenten och statsmakten under ett studielönesystem, så skulle under alla omständigheter förmånsgivaren — staten — ha intresse av att veta, hur förmånstagaren — studenten — uppfyller de villkor, som äro förbundna med förmånen — lönen. Att detta »intresse» skulle taga form av en studiekontroll torde vara mest sannolikt. Bestämmelserna kunde givas en allmän och smidig formulering, men under alla omständigheter måste ett »tillfredsställande» studieresultat krävas. Bestämmelser måste utfärdas om vad som skulle ske med de studenter, som icke nöjaktigt skött sina studier, varvid gränsdragningen mellan »nöjaktigt» och »icke nöjaktigt» skulle

innebära ett komplicerat problem, särskilt inom de fria fakulteterna. Det är att märka, att dylika bestämmelser redan tillämpas i andra länder med studentsociala stödåtgärder av större omfattning. (Jfr kap. 5, s. 128.)

Behovet av studiekontroll vid ett system med studielöner skall dock icke överdrivas. Det bör nämligen starkt understyrkas, att kontrollen givetvis endast skulle avse själva studieresultaten och icke den enskildes val av studieriktning. Ämnesvalets frihet hotas sålunda icke i och för sig under ett system med studielöner. Det är först, när spärrproblemet aktualiseras i hela sin omfattning, som denna frihet skulle kunna beskäras. Observeras hör, att även vid ett vittomfattande system med stipendier blir någon form av studiekontroll nödvändig, även om stipendierna i princip endast tilldelas studenter, som redan genomgått en behovs- och lämplighetsprövning.

Enligt den tidigare definitionen skulle studielönen tillfalla alla utan behovsprövning. Även om man rent principiellt accepterar detta, så torde det likväl av praktiska skäl vara svårt att under nuvarande förhållanden motivera ett slopande av all behovsprövning vid lämnandet av statliga studiekostnadsbidrag, framför allt med hänsyn till studenternas sociala gruppering, vilken med all sannolikhet länge ännu torde komma att uppvisa en stark överrepresentation för studenter från mera burgna hem — även om omfattande åtgärder vidtagas i demokratiserande syfte. Utredningen anser i stället, att det stöd, som bör beredas studenterna, i främsta rummet skall anpassas efter de rådande sociala förhållandena och i första hand syfta till att i görligaste mån avlägsna de studiekostnader, som åvila flertalet obemedlade och mindre bemedlade föräldrar med söner och döttrar vid de akademiska läroanstalterna. Stadgandena för stödåtgärderna höra dock samtidigt givas en så smidig utformning, att de kunna anpassas efter en eventuell framtida förändring av socialgrupperingen inom studentkårerna.

Regleringen av antalet »löntagare» skulle ställa statsmakterna inför ett svårlost problem. Det ligger nämligen i sakens natur, att antalet studerande icke kan bli obegränsat och utan beaktande av samhällets samfälliga behov av akademiskt utbildad arbetskraft. Väl kan det med viss rätt göras gällande, att tillströmningen av studerande till universitet och högskolor under en ekonomisk högkonjunktur — lik den nuvarande — icke skulle bli så överväldigande, om studielönen infördes. En eventuellt ökad tillströmning till de akademiska yrkena skulle dessutom relativt lätt kunna absorberas, då en pågående strukturförändring av samhället, tillika med den offentliga verksamhetens expansion, redan lett till ett ökat behov av personer med högre teoretisk och facklig utbildning. Under en lågkonjunktur skulle dock vissa risker föreligga för en så kraftig ökning av tillströmningen till de statsavlönade studierna, att spärråtgärder måste vidtagas. Regleras i en sådan situation antalet studenter vid de olika läroanstalterna genom betygsspärrar, blir resultatet icke önskvärt ur demokratiserings-synpunkt, då skolelevernas och studenternas betygsstandard står i ett sta-

tistiskt mätbart beroende av deras sociala miljö och hemförhållanden i övrigt. Detta samband behandlas utförligt av docenten Gunnar Boalt i den redan tidigare anförda avhandlingen »Skolutbildning och skolresultat för barn ur olika samhällsgrupper i Stockholm», där författaren i sammanfattningen (s. 140) anför följande: »På alla stadier verkar sociala handikapp, vilket betyder att om man tar ut två grupper barn (i närmast lägre skolform, *utredningens tillägg*) med lika goda betyg, en från högre samhällsklasser och en från lägre, kommer gruppen från högre samhällsklasser att i betydligt större utsträckning gå till högre skolform eller få något bättre betyg eller utgallras något lindrigare».

Sker däremot regleringen på så sätt, att endast ett visst antal studenter får studielön och övriga få studera på egen bekostnad, innebär detta, att man frånträder principen att studielön skall tillfalla envar vid högre läroanstalter inskriven, aktiv studerande. Men även med bortseende ifrån själva principen för studielön, så torde man icke heller på arbetsmarknaden kunna bereda utrymme för två jämställda kategorier av akademiker. I synnerhet i en situation, då överproduktion av akademisk arbetskraft föreligger, är det sålunda icke orimligt att vänta, att staten i första hand skulle försöka placera akademiker, som åtnjutit lön under studietiden. Vid ett genomfört studielönesystem blir det sålunda ur såväl teoretisk som praktisk synpunkt omöjligt att tillåta »utanför spärren» stående icke statsavlönade studenter. Konsekvenserna av studielönesystemet, sådana som spärrproblemet och komplikationerna på arbetsmarknaden, utgöra därför allvarliga nackdelar hos lönen som stödform.

Andra faktorer som påverka ståndpunktstagandet till studielönen.

I den allmänna diskussionen om studielönen har det ofta framhållits, att staten rimligen måste förbehålla sig rätten att kräva en viss motprestation av »löntagaren». Det synes emellertid, som om man här väsentligt överdrev riskerna för de enskilda studenterna. Enligt definitionen av studierna som samhällsnyttig verksamhet ligger ju studenternas motprestation redan i det arbete, som studierna utgöra. Att studierna måste genomföras på en viss, för varje examen fastställd maximitid, är självfallet. Likaså är det ur samhällets synpunkt ett självklart önskemål, att akademikernas utbildning kommer samhället till godo. Men, som ovan framhållits, detta betyder givetvis icke, att akademiker, som åtnjutit studielön, också måste söka statliga befattningar och liknande offentliga tjänster. Samhällsnyttan av de arbetsinsatser, som uträttas av en i privat tjänst varande eller fritt arbetande akademiker, har redan tidigare uttryckligt betonats. Särskilda krav på motprestationer eller arbetsinsatser efter avlagd examen kunna svårigen upprätthållas.

Utredningen vill dock icke fördölja möjligheten av att — i vissa situa-

tioner — motprestationer kunna komma att krävas av studenterna från samhällets sida. Detta gäller emellertid i princip alla stödformer och icke uteslutande studielönen. Det föreligger dock stora svårigheter för samhället att få garantier för ens ett minimum av motprestationer utöver studierna. Man måste räkna med åtskilliga fall av felinvesteringar i form av ekonomiskt stöd åt studenter, som icke fullfölja sina studier på grund av sjukdom eller andra orsaker, och särskilt vad de kvinnliga studenterna beträffar, studieavbrott på grund av giftermål o. s. v. Även om de kvinnliga studenterna fullfölja sina studier till examen, så omsätta många likväl icke sina kunskaper i yrkesverksamhet. Detta medför, att investeringen måste betraktas som icke ändamålsenlig, oberoende av om studierna finansierats med egna eller statens medel, även om den akademiska utbildningen skänkt sin innehavare väsentliga kulturvärden.

Som ett argument mot studielönen anföres ofta, att en studielön skulle medföra en pressning av akademikernas lönestandard eller åtminstone en långsammare takt i den framtida löneutvecklingen. Även här synes det, som om man dragit alltför vittgående slutsatser. Akademikernas lönenivå har på intet sätt fastställts i relation till den genomsnittliga skuldbörda, som belastar akademikerna. Skuldsättningen är — i förhållande till akademikeryrkena — en avsevärt senare företeelse, och lönerna inom dessa yrken ha bestämts med utgångspunkt från andra faktorer. Med nuvarande läge på arbetsmarknaden är det med få undantag orimligt att tala om några merlöner för akademiskt utbildad arbetskraft. Tvärtom visa företagna undersökningar, att ett flertal akademikers löneutveckling avsevärt fördröjts i jämförelse med lönerna för andra yrkesgrupper i samhället. De innesluta icke några löneposter, som kunna betraktas som kompensation för den långvariga och kostsamma specialutbildningen. I detta sammanhang får utredningen hänvisa till de undersökningar, som utförts av professor C.-E. Quensel rörande akademikernas »lönebehov», men då dessa undersökningar närmast avse förhållandena bortom examen, har utredningen icke ansett sig böra närmare belysa dessa frågor.

Ehuru kostnadsfrågan icke varit avgörande för utredningens ståndpunktstagande, vill utredningen likväl avslutningsvis framhålla, att de stora kostnader, som äro förbundna med en studielön, inge betänkligheter. Om studielönen fastställdes till c:a 300 kr pr studiemånad, d. v. s. i genomsnitt 2 700 kr pr student och läsår, skulle statens totala utgift för nu inskrivna c:a 15 000 aktiva studerande vid de högre läroanstalterna innebära en årlig kostnad av nära 41 miljoner kr.

Sammanfattning.

Studentsociala utredningen avvisar av både principiella och praktiska skäl en studielön i vidare bemärkelse, motsvarande det allmänna löne-

läget för i åldershänseende jämförbara, förvärvsarbetande grupper i samhället. Med accepterande av högre studier och fackutbildning som en samhällsnyttig verksamhet kan utredningen däremot i princip hävda, att en studielön i inskränkt bemärkelse, motsvarande de direkta levnadskostnaderna under studietiden, innebär en enkel och radikal lösning av studiekostnadsproblemet. Sålunda försvinner bland annat svårigheten att rättvist fördela tillgängliga resurser.

Utredningen har funnit, att jämförelsen mellan den avlönade verksutbildningen och den akademiska utbildningen endast är berättigad med avseende på det inom vissa utbildningsbanor förekommande nödvändiga praktikarbetet, vilket utredningen sålunda anser bör avlönas med hänsyn till arbetsinsatsernas art och omfattning.

Särskilt vid fackhögskolorna synes studielönen med fördel kunna införas, då de studerandes yrkesval redan är träffat i och med valet av studieriktning. Men även för fakultetsstudenterna är yrkesvalet efter avlagd examen i allmänhet så klart definierat redan i början av studierna, att någon väsentligare skillnad mellan de båda studentkategorierna i realiteten icke föreligger.

Starka invändningar, främst av praktisk natur, kunna dock göras även mot studielönen i inskränkt bemärkelse. Ett fullständigt slopande av behovsprövningen i nuvarande situation väcker betänkligheter. Införandet av studielöner skulle vidare i hög grad aktualisera frågan om spärr till de akademiska läroanstalterna. Svårigheten för samhällets del att skapa rimliga och för de enskilda studerandena acceptabla garantier för erhållande av motprestationer såväl under som efter studietiden talar även emot ett studielönesystem. De stora kostnaderna kunna dessutom ur praktisk politisk synpunkt verka avskräckande.

Utredningen har däremot funnit, att de i den allmänna diskussionen framförda farhågorna, att studielönen skulle verka frihetsförkvävande, äro överdrivna. Lönen utgår nämligen som statens motprestation för det utförda arbetet — d. v. s. studierna. Under alla omständigheter komma kontrollåtgärder att medfölja även andra stödformer och i synnerhet statsstipendierna.

Härutöver vill utredningen endast framhålla, att ett fullständigt utbyggnad av statsstipendierna i praktiken innebär detsamma som lön under studietiden. Även metoden med statsgaranterade studielån med möjlighet till avskrivning av lånebeloppet efter ett visst antal år efter studietiden skulle lika radikalt som studielönen lösa studiekostnadsproblemet.

Med hänsyn till vad sålunda anförts, anser sig utredningen icke böra förorda införandet av ett studielönesystem för att lösa den högre utbildningens studiekostnadsproblem. Frågan om demokratiseringen av denna utbildning bör enligt utredningens uppfattning lösas efter andra linjer, vilka utredningen i det följande kommer att upptaga till behandling.

Stipendier och studielån.

Allmänna synpunkter.

Sedan studentsociala utredningen på anförda grunder avvisat *studielönen*, återstå de tidigare prövade stödformerna *statsstipendier* och *statliga studielån*. De erfarenheter, som statsstipendienämnderna vid universitetet, karolinska institutet och de fria högskolorna redovisat inför utredningen, ge vid handen, att statsstipendierna fyllt en väsentlig uppgift och att nämndernas hittillsvarande erfarenheter äro synnerligen goda. För att också kunna belysa de synpunkter, som nuvarande och f. d. statsstipendiater kunna anlägga på denna stödform, har utredningen genom ett i november 1947 och april 1948 utsänt frågeformulär, som återgives i bilaga 1, inhämtat stipendiaternas uppfattning om stipendiernas form, om kontrollåtgärderna och förmedlingen av stipendieförmånerna m. fl. frågor. I första hand utsändes formuläret till statsstipendiaterna (nuvarande och förutvarande) vid Uppsala universitet, Stockholms och Göteborgs högskolor och på grund av vissa svårigheter att erhålla adressuppgifter från statsstipendienämnderna vid Lunds universitet och karolinska institutet utsändes formulär till stipendiaterna vid dessa läroanstalter först under vårterminen 1948.

Sammanlagda antalet f. d. och nuvarande statsstipendiater uppgick vid slutet av höstterminen 1947 till 683, varav 375 vid Uppsala universitet, 159 vid Lunds universitet, 66 vid karolinska institutet, 52 vid Stockholms högskola och 31 vid Göteborg högskola. Fördelade på studieriktningar uppvisade stipendiaterna följande fördelning: teologiska fakulteten 38, medicinska fakulteten 111 och filosofiska fakulteten (inklusive politices studerande och teologisk-filosofie studerande) 419. Härtill kom ett mindre antal (26 st.) studerande, för vilka definitiv uppgift om studieriktning icke lämnats.

Av de statsstipendiater, som kunde nås med frågeformuläret, svarade 260 st. i första omgången, som omfattade Uppsala universitet, Stockholms och Göteborgs högskolor, och 163 st. i andra omgången, som omfattade Lunds universitet och karolinska institutet. Svarsfrekvensen uppgick vid Uppsala universitet till 55,2 %, vid Lunds universitet 47,2 %, vid karolinska institutet 42,4 %, vid Stockholms högskola 59,6 % och vid Göteborgs högskola 71,0 %.

I den fortsatta framställningen återkommer utredningen vid flera tillfällen till denna enquete, då den i många avseenden väl belyser stipendiaternas uppfattning i sådana frågor, som stå i samband med statsstipendierna som stödform.

De gynnsamma erfarenheter, som både stipendiater och stipendienämnder haft av detta system, bero enligt utredningens uppfattning på den smi-

diga utformning, som givits stipendiestatuterna, vilka medgiva stipendie-nämnderna att i viss utsträckning taga hänsyn till de individuella önske-målen hos stipendiaterna. Utredningen anser därför, att ett ökat statligt stöd åt de akademiska studerandena i första hand bör anknyta till redan befintliga stödformer.

Utredningen fann i korthet framför allt följande nackdelar vara förknippade med studielönen: den avskaffar behovsprövningen men framtvingar i stället en noggrannare studiekontroll, och den kan under vissa tidigare anförda betingelser medföra en icke önskvärd reglering av antalet studerande. Härtill kommer, att studielönen utgör en synnerligen kostnadskrävande stödform.

I stipendieringens principer ligger däremot redan en behovs- och lämplighetsprövning. Även i bestämmelserna för den nuvarande stipendieringen förutsättes en sådan prövning, som i görligaste mån förhindrar, att stipendierna komma sådana personer till del, som antingen sakna förutsättningar för högre studier eller icke äro i behov av stöd. Någon mera rigorös studiekontroll behöver av denna grund icke utövas under ett sådant stipendiesystem. Vidare torde man lättare kunna undvika en konstlad reglering av tillströmningen till de högre studierna vid ett stipendiesystem, eftersom behovs- och lämplighetsprövade stipendier icke torde komma att utöva samma lockelse — ens under en lågkonjunktur — som generell utgående studielöner. Kostnaderna bliva för ett väsentligt utökat stipendiesystem dessutom avsevärt lägre än vid ett system med studielöner.

Fäster man däremot avseende vid de fördelar, som äro förbundna med studielönen, och jämför dessa med de nackdelar, som kunna anses vara förenade med stipendier och studielån, så är det givet, att en stipendiering, där de studerandes ekonomiska villkor och studiebegåvning faller utslaget, icke rimligen kan motiveras med principen om högre studier och fackutbildning som samhällsnyttig verksamhet. Ett avsteg från denna princip innebär en försvagning av utredningens argumentering för ett ökat statligt stöd åt de studerande, men att utredningen likväl gjort detta avsteg, beror uteslutande på den nu rådande sociala fördelningen bland studenterna, som tar sig uttryck däri att de flesta icke äro i behov av studielönen som stödform. Det synes därför utredningen angelägnare, att i första hand obemedlade studenter beredas tillfälle att påbörja och genomföra akademiska studier. Studielönen kan enligt utredningens uppfattning hållas i beredskap som stödform och införas vid de högre läroanstalterna, då rekryteringen väsentligt förändrats.

Studielånet är som stödform en i princip effektiv hjälp under studie-åren. Det kan lättare än lön och stipendier anpassas till den hjälpbehövandes reella behov. Det vädjar i högre grad än de båda andra stödformerna till den studerandes eget ansvar och kan därför inrättas med ett minimum av kontrollåtgärder från statens sida. För statens vidkommande

innebära studielånen i första hand en viss förlustrisk i form av »felinvesteringar», som icke kan uppskattas i förväg. Sannolikt är denna risk emellertid icke särskilt stor, då det är ett känt förhållande, att akademiker i regel äro skötsamma som låntagare, även om svårigheterna att återbetala lånen i de enskilda fallen kunna vara utomordentligt stora. Göras studielånen räntefria under studietiden medför detta, att staten åsamkas en ränteutgift, som står i proportion till det utlånade kapitalet och gällande räntesats. Även vid förhållandevis stora lånebelopp inskränker sig denna utgift till blygsamma proportioner — 30 000 kr på varje utlånad miljon kr och år med 3 % ränta — men om statens ekonomiska åtagande sålunda under ett system med räntefria studielån reduceras till ett minimum, så kan icke denna fördel uppväga de nackdelar, som äro förbundna med studielånen, och som gör att lånelinjen är mindre lämpad som uteslutande stödform.

En av de väsentligaste svagheter med ett lånesystem är nämligen, att låntagaren icke är skyddad mot eventuellt inträffade prishöjningar, som påverka levnadskostnaderna. Då dessa stiga, tvingas studenten att låna större belopp, vilket leder till en ökad total skuldsättning, varav följer större svårigheter att amortera skulderna efter inträdet i förvärvslivet. Om framdeles levnadskostnaderna åter sjunka och penningvärdet sålunda åter stiger, medför detta, att skuldbördans realvärde stegras i samma takt, samtidigt som de numera oftast indexreglerade lönebeloppen sjunka med levnadskostnadernas nedgång. Erfarenheterna från 1920-talet äro i detta sammanhang fullt belysande.

Det finnes vidare en psykologiskt betingad motvilja mot skuldsättning, som är särskilt utbredd inom de socialgrupper, för vilka tillträdet till de högre studierna bör underlättas. Denna inställning står sannolikt i samband med att dessa stora grupper — främst arbetare, jordbrukare och lägre tjänstemän — ha mycket påtagliga erfarenheter av de skiftande konjunkturerna i det ekonomiska livet, vilket gör, att en skuldsättning för en så tidskrävande utbildning som den akademiska, ter sig äventyrlig och ytterst riskabel. Utsikten att för lånade pengar förvärva en obestämmd möjlighet till en bättre ekonomisk ställning kan synas vara en långsökt utväg, som avviker från den inom dessa socialgrupper gängse traditionen. Om det statliga stödet skulle inskränkas till en subvention av räntebeloppet på det utlånade kapitalet, d. v. s. något hundratal kronor per år till var och en, som behövde låna pengar för att kunna studera, så löper man risken att många studiebegärade, medellösa eller mindre bemedlade studenter skulle avstå från att söka sig till de högre studierna.

I den allmänna diskussionen om stödformerna har ofta studielånet framförts som ett bättre alternativ än studielönen och stipendiet. Förutom de redan anförda synpunkterna på studentens eget ansvar samt möjligheten

att avpassa lånen till de reella behoven framhålles, att kontanthushållningen medför en vinst, bestående däri att studenterna måste lära sig att sköta sina affärer och planera för framtiden. Då motskålet att studielånen icke definitivt lösa studiekostnadsproblemet framföres, har man föreslagit, att studieskulder skulle kunna reduceras eller avskrivas, därest studenterna nått sina avsedda examina med goda betyg. Enligt ett annat förslag skulle reduktionen av studieskulden börja redan under studietiden, allt eftersom den studerande avlägger sina tentamina. I det förra fallet får förslaget en viss likhet med studielönen, ehuru med den skillnaden, att lönebeloppet utgår i efterhand. I det senare fallet kan den invändningen göras, att man saknar varje möjlighet att bedöma skillnaderna i studieprestationer för olika ämnen och ämneskombinationer, varför förslaget skulle medföra stora praktiska svårigheter.

Härtill kommer, att om man skulle belöna en god studieprestation med ett ekonomiskt vederlag, så borde även de studenter, som av egna eller anhörigas medel bekostat sina studier, komma i åtanke vid en dylik premiering. Då subventioner i efterhand rent principiellt förefalla mindre tilltalande, vore det bättre att ge subventionen redan under studieåren, då den bäst behövs. Vidare kunde man riskera, att även skötsamma studenter skulle inskränka sina amorteringar till ett minimum i avvaktan på en allmän reduktion eller avskrivning av skuldbördan. Ur praktisk-politisk synpunkt ställer det sig svårt att framlägga ett dylikt förslag, som skulle resultera i att akademikerna kunde anses vara orättvist gynnade i förhållande till andra medborgare och särskilt till sådana, som på ett eller annat sätt erhållit ekonomisk hjälp av staten, men icke befinna sig i samma gynnsamma ställning att kunna få skulden avskriven, helst som akademikern befinner sig i den situationen, att han kan börja utnyttja sina förvärvade kunskaper i sitt yrkesarbete. Utvägen att täcka studiekostnaderna med olika slag av subventioner i efterhand förefaller därför utredningen olämplig, då den leder till komplikationer. Det synes vara en helt orealiserbar tanke.

Statliga studielån enbart kunna av dessa skäl icke betraktas som en fullvärdig stödform utan böra användas som en kompletterande utväg att bistå de studerande.

En mera omfattande stipendiegivning i kombination med en kraftigt utvidgad statlig studiekredit anser utredningen däremot vara en i det närmaste lika effektiv metod som studielönen — och utan vissa av dennas nackdelar — att lösa universitets- och högskolestudenternas studiekostnadsproblem.

S a m m a n f a t t n i n g.

Det statliga stödet till studerande vid högre läroanstalter bör enligt utredningens uppfattning inriktas på ett utbyggande av statsstipendier och

studielån i kombination. Båda stödformerna skola liksom tidigare behovsprövas, men möjligheten att genom en liberalare behovsprövning än hittills bistå även mindre bemedlade och icke enbart obemedlade studenter skall tryggas. Behovsprövningen av låneansökningarna bör, såsom utredningen framdeles kommer att föreslå, inskränkas till en realistisk bedömning av den lånesökandes behov och förutsättningar. Stipendiestödet skall till skillnad mot nu icke förbehållas fakultetsstudenterna utan utvidgas till att omfatta de studerande vid fackhögskolorna och socialinstituten (med vissa, nedan angivna undantag).

Denna utsträckning av det ekonomiska stödet till så gott som samtliga universitets- och fackhögskolestudenter innebär ett fullföljande av de tidigare anförda principerna för statligt stöd till studerande ungdom. Stipendieringen av eleverna på realskole- och gymnasiestadiet får genom denna utvidgning av stipendiestödet till studenterna en logisk fortsättning.

Såsom utredningen i ett senare avsnitt av detta kapitel kommer att närmare utveckla, ämnar utredningen föreslå, att studielånen skola givas med statlig kreditgaranti, varigenom de nuvarande akademikerlånen utvidgas till att omfatta även studenter, som icke avlagt akademisk examen.

Genom kombination av stipendier och studielån garanteras, att de studenter, som äro i behov av ekonomiskt stöd under studietiden kunna beredas erforderlig hjälp, utan att det egna ansvaret för studierna och den individuella friheten under studieåren behöver beskäras.

Statsstipendier.

Stipendiernas form.

Stipendierna till studerande vid universitet, högskolor och socialinstitut kunna utgå i två skilda former — antingen kontant eller in natura. Skolstipendier och de flesta enskilda stipendier vid de högre läroanstalterna utgå i kontanter, medan de nuvarande statsstipendierna till studerande vid de fria fakulteterna utgå in natura. I det tidigare åberopade sakkunnigbetänkandet angående statsstipendier (stat. off. utr. 1937:44) anföres, att naturasystemet synes äga »betydande fördelar framför kontantförfarande» (s. 112). De omständigheter, som åberopas för naturaformen, äro följande: 1) om understödet utgår i form av fri bostad och fri kost, föreligger fullgod garanti för att det användes till täckande av de nödvändigaste och samtidigt de mest betungande utgifterna; 2) naturastipendier utjämma i viss mån de rent geografiska hindren för akademiska studier, då den förmånsställning, som en på studieorten bosatt student har, elimineras genom större bidrag åt den, som måste hyra rum och äta ute under studietiden; 3) de studerande, som anses förtjänta av speciell

hjälp från statens sida, garanteras en fullt tillfredsställande levnadsstandard under studieåren och 4) fri bostad och fri kost kost under terminerna bidrar utan tvivel även till att stipendiaterna utsträcka sin årliga vistelse vid läroanstalten, vilket medför en förkortning av den totala studietiden.

Från stipendieenquêten vill utredningen nedan anföra vissa sifferuppgifter och uttalanden från statsstipendiaterna, vilka belysa dessas uppfattning och inställning till stipendieformen.

Av de studenter, som åtnjtit eller fortfarande åtnjuta statsstipendium in natura, anse 75,7 % att naturaformen bör bibehållas, 14,9 % anse kontantformen bättre, 3,3 % ha ingen bestämd åsikt och 6,1 % önska fritt val mellan de båda stipendieformerna.

»Naturastipendier böra föredras framför kontanta, därför att det är skönt för stipendiaten att veta att de viktigaste utgifterna äro täckta även om prisstegring skulle drabba ifrågavarande nyttigheter. För statsmakterna är det ju bra att veta, att stipendierna verkligen gå till avsedda ändamål»
anför en jur. stud. i Uppsala.

»Om stipendiet utginge i form av kontanter skulle jag i strid mot allt sunt förnuft säkerligen frestas snåla in på maten för att få mer pengar över till böcker o. dyl. Därför anser jag detta system med naturastipendier vara det ur alla synpunkter bästa för mig personligen»
anmärker en kvinnlig fil. stud. i Uppsala.

Men starka invändningar förekomma också gentemot naturastipendierna i enquêtesvaren. En del studenter anföra, att man gott kunde spara in på standarden — »stipendiaterna leva högt» — andra anse, att det vore enklare att lösa kostfrågan individuellt.

»Som kvinnlig stipendiat med möjligheter att själv sköta hushållet rationellt och billigt skulle jag föredragit kontant kostbidrag i stället för det opraktiska och tidsödande systemet att genom kuponger till studentmatställe vara bunden att två gånger om dagen inta måltider på en bestämd plats»
framhåller en fil. kand. i Stockholm.

Många av de invändningar, som riktas mot naturasystemet, härröra från gifta studenter. I gällande reglemente för utdelning av statsstipendier förutsättes icke någon särställning för dessa, utan stipendieförmånerna utgå antingen på sedvanligt sätt i form av fri bostad och fri kost eller i form av ett kontantstipendium, vilket dock beräknas till lägre belopp än motsvarande värde hos naturaförmånerna.

»Ett allvarligt fel i nuvarande ordning är att gifta studenter blott erhålla 125 kronor per månad. Studentens ökade utgifter motsvaras alltså av minskade tillgångar från statsstipendiet. Dess normala värde är ju c:a 100 kronor för maten och minst 60 kronor för rummet»,
påpekar en teol. och fil. kand. i Uppsala.

På den direkta frågan om stipendiaterna skulle ha föredragit ett stipendiesystem med kontantbidrag i stället för naturaförmåner svara emel-

lertid 58,1 % av uppgiftslämnarna, att de icke föredraga kontantförfarandet. 6,1 % uppgiva, att de föredraga fritt val mellan kontanter och naturaförmåner. Återstoden, 35,8 %, lämnade frågan öppen.

På frågan om stipendierna medfört en hämmande kontroll svara 5,5 % av deklaranterna jakande, 89,3 % nekande. 2,8 % ha ingen bestämd åsikt, 1,4 % tveka om svaret och 1,0 % anföra vissa olägenheter, som de anse förbundna med naturastipendiet.

På frågan, om förmedlingen av naturastipendierna fungerat bra, svara 85,1 % jakande, 1,4 % nekande. 3,8 % hade ingen åsikt. 0,6 % tveka om svaret och 9,1 % anse, att vissa olägenheter förelegat beträffande förmedlingen av stipendieförmånerna.

Det avgjort största antalet stipendier har sålunda funnit sig väl tillräta under de nuvarande naturastipendiernas bestämmelser. Ibland led-sagas svarsformulären av skrivelser, vari uppgiftslämnarna omsorgsfullt redogöra för de ekonomiska svårigheter, med vilka de tidigare hade att kämpa och för den lättnad, som det innebar att få kost och bostad tryg-gade under universitetstiden. Ur ett sådant brev må följande citeras:

»Jag kan än i dag icke beskriva, vad jag kände, när jag fick statsstipendium. Det studieåret var det enda, som står som ett ljus och rikt år.»

Den sociala miljö, ur vilken många statsstipendier komma, skildras åskådligt i följande brev från en teol. stud. i Uppsala:

»... Min tanke går då genast till min hemförsamling, där ingen före mig vågat bryta sig ur det sammanhang till vilket vi fötts. Inte förrän i fjol, då en 15-års pojke vann inträde vid en samrealskola, där han nu åtnjutit statsstipendium, har någon vågat försök, beroende på avstånd till läroverk och ekonomiska svårigheter, vilket där gäller alla utan undantag.»

Om svårigheterna att bedriva enskilda studier — t. ex. per korrespon-dens — anför densamme:

»... Men jag vill här framhålla omöjligheten häri för den, som bor i en liten bostad på 1 rum och kök, som saknar el-ljus, och då familjen var 6 personer, och då var och en så fort det gick hade att följa far till skogsarbetet, vilket jag började som 12-åring för att under arbetsveckan oftast bo bland 15—25 personer i någon mycket dålig skogskoja.»

Bland de uppgiftslämnare, som funnit anledning till anmärkningar mot kontroll och förmedling, märkes en grupp, som anser, att stipendierna icke böra vara bundna vid ett matställe under terminen. Större frihet i valet av matställe och ombyte under termien till annan matsal framstår som önskvärt. En uppgiftslämnare anser, att bemötandet på en namn-given matservering i Uppsala vittnade om att stipendierna betraktades som ett slags »fattighushjon». Andra föreslå, att inbesparade matkuponger borde få utnyttjas under ferierna eller sparas till en senare tidpunkt, då stipendietiden utgått. Gentemot dessa senare förslag kan dock den gene-rella anmärkningen riktas, att stipendierna avpassats efter rimliga krav

på en normal koststandard, varför varje nedprutning eller inbesparing leder till en påtaglig försämring. Därmed förfelas avsikten med koststipendierna.

Inledningsvis anfördes, att införandet av naturastipendier skulle bidra till att förlänga stipendiaternas vistelsetid på studieorten. I det avseendet visar den företagna undersökningen, att stipendiaterna icke bedriva studier längre än studenterna i allmänhet. 41,5 % av uppgiftslämnarna redovisa en genomsnittlig studietid av åtta månader per år, 29,5 % nio månader och 17,1 % tio månader. Genomsnittet för samtliga uppgår till 8,4 månader, vilket någotsånär överensstämmer med motsvarande uppgift i Uppsala-enquêten (8,8 månader).

Härtill bidrar i första hand svårigheten för stipendiaterna att skaffa medel för uppehållet under de stipendielösa månaderna av året. Många uppgiftslämnare meddela, att de på skilda sätt skaffa sig inkomster under ferierna för att fylla ut budgeten under terminerna. Somliga anför, att de anse det nödvändigt med avkoppling från studierna under någon del av året. Till en närmare redovisning av förvärvsarbetet återkommer utredningen i ett senare avsnitt.

I en särskild fråga begärde utredningen uppgift om stipendiaternas åsikt om stipendietidens längd, och om stipendiaterna ansågo det nödvändigt, att denna utsträcktes under studieåret. Av uppgiftslämnarna lämnade 6,6 % frågan obesvarad, 24,0 % önskade ingen förlängning, 28,7 % ansågo, att stipendietiden borde utsträckas med en månad, 32,5 % med två månader och 8,2 % med tre månader eller däröver. Genomsnittet för samtliga uppgick till 1,3 månader, vilket skulle innebära en förlängning av stipendietiden med en månad per år.

Det brydsamma läget på bostadsmarknaden avspeglas även i svaren. Många framhålla, att det vore önskvärt, om bostadsstipendiet utginge under julferierna, fastän stipendiaten lämnar studieorten. Svårigheten att skaffa ett nytt rum i början på vårterminen skulle härigenom elimineras.

Uppgifterna under fråga 5, »Hur har Ni under stipendietiden finansierat Edra övriga utgifter?», ge en synnerligen skiftande bild. Genomsnittligt redovisar varje uppgiftslämnare mellan 2 och 3 olika bidragsformer. Svaren ha tabellerats efter följande »inkomstkällor»:

	Antal svar
a 1: bidrag av föräldrar, släktingar och privatpersoner ..	167
2: lån av föräldrar, släktingar och privatpersoner	46
b 1: statens räntefria studielån	40
2: lån i banker, kreditkassor	157
c 1: förvärvsarbete av studieriktningen närliggande art	119
2: förvärvsarbete, annat	95
3: privatlektioner, kursverksamhet, ferieskolor	65
d 1: stipendier	74
2: eget kapital, sparade medel	13

Hela antalet redovisade »inkomster» utgjorde 774, och procentuellt fördelade sig dessa på huvudgrupperna *bidrag och lån av föräldrar, släktingar och privatpersoner* (a) 27,5 %, *banklån* (b) 25,4 %, *förvärvsarbete* (c) 36,1 % samt *stipendier och eget kapital* (d) 11,0 %. Beträffande den sistnämnda gruppen är att märka, att gränsen mellan inkomst av förvärvsarbete under ferierna och eget kapital är flytande — det egna kapitalet har i vissa fall redovisats som inkomst av förvärvsarbete under ferierna.

Som exempel på den nödtvungna uppfinningsrikedom, som stipendierna lagt i dagen, när det gällt att skaffa inkomster genom förvärvsarbete, må följande sysselsättningar anföras, vilka redovisats av teologie studerande i Uppsala: jordbruksarbete, privatundervisning, journalistik, militärtjänstgöring, timmerläggning, verkmästarbiträde, kontorsarbete, nattvaktssyssla på fabrik, snickeriarbete, byggnadsarbete, torvupptagning, expeditionstjänst och ej närmare specificerat kroppsarbete. Hos kvinnliga filosofie studerande återfinnas följande: hushållsarbete, barnvakt, kontorsarbete, översättningar, lottatjänst och illustrationsteckning.

Den speciella fråga, som intagits i mom. 5 c i frågeformuläret, har i allmänhet lämnats obesvarad av uppgiftslämnarna. Men i de fall, då den besvarats, visar det sig, att de flesta skulle ha valt att taga upp lån hellre än att skaffa nödvändigt kapital genom förvärvsarbete. Stundom anfördes dock väl motiverade åsikter för ett motsatt val — t. ex. att blivande lärare böra komma ut och praktisera så snabbt som möjligt. Många medicine studerande — främst vid karolinska institutet — framhålla, att de meriterande sommarvikariaterna äro att föredraga framför lånen.

Studentsociala utredningen delar de tidigare sakkunnigas och statsstipendiaternas uppfattning, att stipendierna även framdeles böra utgå in natura. Härtill kommer som ytterligare skäl, att naturastipendierna bäst ansluta sig till den indirekta subventionslinjen, då en kapitalsubvention av bostäder och liknande inrättningar för studenternas bruk skulle resultera i lägre kostnader för statsmakterna. Dessutom kan det blivande studentsociala organ, som kommer att omhänderha förmedlingen av naturastipendierna, utöva en viss reglerande verksamhet på prissättningen genom den samlade efterfrågan på bostäder och måltidsabonnemang, som stipendieförmånerna i realiteten utgöra. Denna fördel komma kontantstipendier icke att medgiva.

Utredningen anser likväl, att statsstipendium i vissa fall bör kunna helt eller delvis utgå i kontant belopp motsvarande naturaförmånerna efter särskild prövning av det studentsociala organet, nämligen för gifta studenter med eget hushåll, för hos föräldrar hemmaboende studenter samt när utnyttjandet av naturaförmånerna är förenat med uppenbara svårigheter, t. ex. att begagna fast matställe.

I en mängd enquêtesvar framföras önskemål om ett kontanttillägg till

naturaförmånerna, ofta med motivering att familjens ekonomiska ställning icke tillåter några som helst bidrag till studiekostnaderna. Ofrånkomliga utgifter ge anledning till förvärvsarbete även under terminerna, vilket inverkar störande på studiegången. Det är i själva verket också sådana förhållanden, som ligga bakom stipendiaternas önskemål om kontantstipendier överhuvud — finge man pengarna i sin hand, kunde man hushålla billigare och få pengar över till andra utgifter. »Många statsstipendiaters levnadssätt under de första studieåren tyder på att svält och frost är de enda former av yttre nöd de inte lider» skriver en manlig fil. kand. i Uppsala.

Då avsikten med de studentsociala stödåtgärderna är att i möjligaste mån söka avlägsna de ekonomiska skillnaderna mellan studenter ur olika socialgrupper, synes det angeläget, att naturaförmånerna skola kunna kompletteras med ett kontanttillägg på förslagsvis 400 kronor per läsår. Tillägget bör utgå efter ytterligare behovsprövning och skall icke betraktas som ett normalt tillskott till naturastipendiet, utan beviljas företrädesvis till medellösa studerande. Beloppet utbetalas lämpligen med någon del av summan vid början av varje termin.

Stipendietidens längd.

Den nuvarande begränsningen av rätten till innehav av statsstipendium till högst sex terminer fastställdes som en kompromiss mellan önskemålen att bereda de studerande så effektiv studiehjälp som möjligt och att ge sådan hjälp åt så många obemedlade studenter som möjligt. Då något underlag för bedömandet av relationen mellan antalet stipendier och antalet kompetenta sökande icke förelåg, då sakkunnigutredningen om statsstipendierna företogs, sattes maximumtiden till tre läsår. De sakkunniga funno det dock önskvärt, att detta maximum höjdes, så snart en förskjutning ägde rum, genom att antingen antalet stipendier ökade eller antalet sökande eventuellt minskade.

Hittills ha dessa naturastipendier endast utgått till studerande vid statsuniversiteten, karolinska institutet samt Stockholms och Göteborgs högskolor. Som redan framhållits i kap. 4 (s. 93), förelågo vid riksdagens behandling av Kungl. Maj:ts proposition i ärendet ett flertal motioner i syfte att vidga ramen för stipendierna till att omfatta även andra akademiska läroanstalter. I direktiven för de sakkunniga framhålles, att de sakkunniga även böra ingå på de studentsociala förhållandena vid de s. k. fackhögskolorna. Då utredningen anser sig kunna konstatera, att inga påtagliga skillnader föreligga beträffande den sociala rekryteringen av studenter till fakultetsstudier och fackhögskolestudier, ansluter sig utredningen till den uppfattningen, att studerande vid samtliga akademiska utbildningsanstalter — universiteten, de fria högskolorna och fackhögsko-

lorna samt vid socialinstituten (med i fortsättningen anförda undantag) — skola vara berättigade att söka statsstipendium. Detta har bl. a. till följd, att bestämmelserna om stipendietidens längd måste tagas upp till ny prövning.

Ett bibehållande av den nuvarande 3-årsregeln skulle enligt utredningens uppfattning innebära ett gynnande av de kortare studiebanorna på de längres bekostnad. Ett stipendiesystem med bibehållen tid för stöd under tre läsår skulle medföra, att följande akademiska examina i regel kunde avläggas före utgången av stipendietiden: vissa ämneskombinationer i filosofie kandidatexamen, medicine kandidatexamen, farmacie kandidat- + apotekarexamen, civilekonom-, jägmästar- och agronomexamina samt gymnastiklärarexamen. Återstående akademiska examina — främst övriga inom de fria fakulteterna och civilingenjörs-, tandläkar- och veterinärexamina skulle i större eller mindre utsträckning falla utanför den angivna stipendietiden.

Målet för utredningen är att utvidga det studentsociala stödet till att omfatta även mindre bemedlade studenter. Hos statsstipendiaterna, vilka besvarat utredningens frågeformulär, kommer visserligen ofta den åsikten till uttryck, att stipendietiden borde förlängas till att omfatta hela den genomsnittliga studietiden för avsedd examen. Men utredningen anser, att om stipendiestödet utsträcker till hela studietiden men även i fortsättningen förbehålles blott de medellösa studenterna, så skulle det icke bliva möjligt att bispringa de studenter, som komma från de mindre bemedlade familjerna, vilka befinna sig i en sådan ekonomisk situation, som icke kan betecknas som särskilt mycket bättre. Dessa studenter utgöra i förhållande till de medellösa studenterna dessutom en avgjort större del av studentkårerna. Utjämnningen av de ekonomiska bördor, som nu åvila de enskilda studenterna eller deras föräldrar, blir genom den föreslagna inskränkningen mera rättvis. Därjämte anser utredningen, att det blir möjligt att lämna bistånd åt en avsevärt större del av studenterna, utan att kostnaderna för statens stödåtgärder behöva uppgå till alltför stora belopp. För fakultetsstudenternas vidkommande innebär dessutom begränsningen av stipendietiden till halva genomsnittliga studietiden, att sexterminersgränsen i viss utsträckning bibehålles, dock att stipendietiden för medicine studerande något utsträcker utöver medicine kandidatexamen, då licentiatexamen härvidlag bör betraktas som den grundläggande examen. För teologie och juris kandidatexamen samt för filosofie och politices magisterexamen är genomsnittliga studietiden elva terminer. Halva genomsnittliga studietiden är alltså $5\frac{1}{2}$ termin, vilket rimligen bör avrundas till sex terminer. För studerande, som avse filosofie kandidatexamen, där genomsnittliga studietiden i regel understiger tio terminer, innebär stipendieringen under halva studietiden emellertid en försämring mot nuvarande förhållanden.

Genom att naturastipendier utgå till stipendiaterna under halva studietiden ikläder sig staten under denna tid det ekonomiska ansvaret för studiekostnaderna beträffande de mest kostnadskrävande delarna. Ansvaret för den återstående tiden åvilar därefter de enskilda studenterna. Rimligt sett böra de efter några studieår ha kommit till insikt om hur studierna skola bedrivas och om sina egna förutsättningar för den levnadsbana de valt. De befinna sig icke längre i en ogynnsam utgångsställning utan kunna bättre bedöma riskerna av att taga på sig kostnaderna för återstoden av studietiden samt bära ansvaret för framtiden. Erfarenheterna ge vid handen, att studieavbrotten äro talrikast under den första delen av studietiden. Risken för ett misslyckande bör icke längre verka avskräckande, och obenägenheten att låna penningar för studierna bör ha givit vika för ett mera realistiskt bedömande av framtidsutsikterna.

Det studentsociala organ, som utredningen ämnar föreslå, bör äga befogenhet att i enstaka fall bevilja stipendium utöver den normala stipendietiden för avsedd examen — t. ex. i sådana fall, där studenterna välja ämneskombinationer, som ur vetenskaplig synpunkt måste betraktas som synnerligen önskvärda men vilka äro ogynnsamma ur tidssynpunkt.

I nedanstående uppställning återgives stipendietidens omfattning för olika akademiska examina, fastställd med hänsyn till nu gällande kursplaner.

Avsedd examen	Genomsnittlig studietid (läsår)	Stipendietid (läsår)	Stipendiatkategori
Teologie kandidatexamen	5,5	3	D
Juris kandidatexamen	5,5	3	D
Medicine licentiatexamen	8	4	E
Filosofie kandidatexamen	4—5	2,5	D
Filosofie och politices magisterexamen ...	6	3	D
Civilingenjörsexamen	4	2	C
Civilekonomexamen	3	1,5	B
Tandläkarexamen	5	2,5	D
Farmacie kandidatexamen + apotekar- examen	3	1	A
Veterinärexamen	6	3	D
Jägmästarexamen	4	2	C
Agronomexamen	4	2	C
Mejeriingenjörsexamen	2	1	A
Socialexamen	2	1	A
Gymnastiklärarexamen	2	1	A

Bestämmelserna om stipendietidens längd skola underkastas översyn och korrigeras, särskilt om studieplanerna omläggas. Framställning om

sådan korrigerig göres av det studentsociala organ, som omhänderhar utdelningen av stipendierna.

Utredningen vill i detta sammanhang framhålla, att ett genomförande av ovan behandlade stipendiesystem icke bör hindra en utsträckning framdeles av stipendietiden, så att denna kommer att omfatta hela den normala studietiden. En sådan reform förutsätter emellertid dels ett gynnsammare statsfinansiellt läge, dels en väsentligt annan social rekrytering av studenterna. Ett sådant utvidgande av stipendietiden bör också enligt utredningens uppfattning grundas på erfarenheterna av de ovan föreslagna reformerna.

Under studieåret bör stipendietidens längd avpassas efter de för varje studieriktning fastställda kursplanerna och bör i regel icke underskrida nio månader per läsår. Med hänsyn till att åtskilliga studenter vistas vid läroanstalterna för tentamensstudier under de tider, då föreläsningar icke pågå, böra statsstipendiaternas berättigade önskemål om stipendiestöd även under denna tid kunna beaktas. Stipendietiden skall alltså i vissa fall kunna förlängas med ytterligare någon månad per studieår efter framställning från stipendiaten.

För vissa specialhögskolor erfordras särbestämmelser beträffande stipendietiden. Vid skogshögskolan, där det första året ägnas åt en förberedande kurs, förlagd till Garpenberg, synes stipendietiden — med frångående av nu gällande stipendiebestämmelser — böra utsträckas till hela året och utgå med det självkostnadspris, som det kooperativa hushållet betingar. Eventuellt kan något bidrag utgå till den erforderliga personliga utrustningen, vilken i detta fall får motsvara det kontanta tillskottet å 400 kr, som kan beviljas medellös studerande efter särskild behovsprövning. Vid lantbrukshögskolan uppgår studietiden per år till tre terminer, omfattande ungefär 10 månader. Vid veterinärhögskolan uppgår studietiden, som här är uppdelad i två terminer, likaledes till 10 månader. Stipendiebestämmelserna böra därför givas sådan utformning, att hänsyn tages till skillnaderna i studietid vid olika läroanstalter.

Tidpunkt för stipendiernas insättande.

Enligt nu gällande bestämmelser utgå statsstipendierna under första delen av studietiden med början så tidigt som möjligt. Motiveringen härför är enligt den tidigare sakkunnigutredningen, att »eftersom stipendierna ej kunna tänkas utgå under hela studietiden och ej heller förslå till samtliga utgifter under tiden för innehavet, måste det förutses, att de ifrågakommande studerande i regel även måste ådraga sig viss skuldsättning. För att amorteringen av lånen icke skall inträda under eller ens omedelbart efter studietiden, bör skuldsättningen i största möjliga mån

begränsas till den senare delen av vistelsen vid universitetet eller högskolan» (stat. off. utr. 1937:44, s. 113).

Då studentsociala utredningen liksom de tidigare sakkunniga förutsätter, att vissa delar av studiekostnaderna skola täckas genom lån, har utredningen även diskuterat, huruvida det vore bättre, att de studerande först finge söka studielån och sedan stipendier. Ett sådant system skulle medföra den fördelen, att de studerandes studiemeriter under denna första tid kunde utgöra ett bättre underlag för bedömningen av stipendieansökningarna än skolbetyg och gymnasielärares vitsord, vilka nu i huvudsak läggas till grund för bedömningen av de sökandes studiekvalifikationer.

Utredningen har dock funnit, att detta system skulle innebära ett markant avbrott i kontinuiteten för de studenter, vilka redan som gymnasister åtnjutit skolstipendium. De utgöra nu c:a 14 % av samtliga, och antalet stipendiater bland gymnasisterna torde öka ytterligare redan under de närmaste åren. Dessutom förefinnes, som tidigare påtalats, en viss motvilja mot skuldsättning bland de studenter, som komma från de ekonomiskt sett sämst ställda socialgrupperna. Om dessa studenter skulle behöva skuldsätta sig redan vid inträdet till de högre studierna, föreligger samma risk som nu, att de i stället välja andra utkomstmöjligheter.

Utredningen har av dessa anledningar icke funnit skäl tala emot att nu gällande praxis med stipendier under första delen av studietiden bibehålles.

Behörighetskrav.

Enligt nu gällande reglemente för utdelande av statsstipendier vid universitetet, karolinska institutet och Stockholms och Göteborgs högskolor kunna »utmärkt begåvade, obemedlade studerande» komma i åtnjutande av stipendiestöd till underlättande av studiemöjligheterna. Det är således två skilda krav, som skola beaktas av stipendienämnderna — utmärkt studiebegåvning och en familjeekonomisk ställning, som icke tillåter så stora ekonomiska bidrag, att studiekostnaderna kunna täckas.

Det förstnämnda behörighetskravet, studielämpligheten, kan enligt utredningens uppfattning icke eftersättas. Men det skall icke heller skärpas därhän, att stipendierna endast tillfalla de s. k. toppbegåvningarna — då dessa, som framgår av redogörelsen för Lunda-undersökningen, utgöra en ytterst begränsad del av abiturienterna. Enklast formulerat torde detta behörighetskrav kunna uttryckas så, att studentbetygets genomsnittsvärde för stipendieberättigad endast i undantagsfall bör underskrida Ba-strecket.

I regel komma de flesta stipendieansökningarna även i fortsättningen att ingivas av elever i de högsta gymnasieringarna vid högre allmänna läroverk och övriga läroanstalter, som äga rätt att anställa studentexamen. Lärarkollegiets utlåtande över de stipendiesökandes studielämplighet bör

även framgent vara utslagsgivande vid bedömningen av stipendieansökningarna. Härtill kommer ett mindre antal ansökningar från sökande, som avlagt studentexamen såsom privatister. Dessa äro till stor del okända för prövningsnämnden, och deras genomsnittsbetyg uppvisa i regel lägre värden än de ordinarie skolelevernas betyg. Till detta bidrar i hög grad, att många av privatisterna måst fullgöra sina studier under ytterst hämmande omständigheter. Härvidlag torde det studentsociala organet böra — såsom redan nu sker — underkasta betygsmeriterna en något mildare bedömning, såframt övriga vitsord av omdömesgilla personer styrka den sökandes lämplighet för högre studier.

När det gäller studenter, vilka först under de mera fria studieförhållandena vid de akademiska läroanstalterna kunnat ådagalägga sin studielämplighet, bör stipendium kunna utgå, därest den sökande under de två första studieåren genom avlagda tentamina eller andra vitsord av akademisk lärare kan styrka sin studiebegåvning.

Studentsociala utredningen anser tiden vara inne för en allmän revision av det ekonomiska behörighetskravet. Denna revision bör ha till mål att utvidga stipendiestödet till att omfatta, förutom det fåtal studenter, som kommer från helt obemedlade hem, även större delen av de studenter, som komma från mindre bemedlade hem, och vilka tillhöra samhällets stora mellanskikt. Kortast uttryckt bör gränsen mellan »bemedlad» och »mindre bemedlad» skjutas avsevärt i höjden på inkomstskalan.

Den främsta anledningen till att en sådan revision måste vidtagas är, att studiekostnaderna avsevärt ökat, varigenom en genomsnittlig inkomstagare, som redan tidigare endast med stora svårigheter kunde bekosta en akademisk utbildning för en son eller en dotter, numera måste anses vara urståndsatt härtill. Vid den tidpunkt, då det nuvarande statliga stipendiestödet inrättades, räknade de sakkunniga med en genomsnittlig kostnad av 1 000 kr för de primära levnadskostnaderna under ett studieår av åtta månader, d. v. s. 125 kr i månaden. Värdet av ett vt 1948 utgående naturastipendium kan uppskattas till 180 kr per månad, vilket i jämförelse med den tidigare angivna kostnadsuppgiften innebär en ökning med 44 %, som enbart belöper sig på dessa naturaförmåner. Om man dessutom beaktar övriga kostnader utöver kost och logi, torde den genomsnittliga ökningen vara ännu större.

Det är därför självklart, att det numera fordras en kraftigt tilltagen inkomst, om en familjeförsörjare helt skall kunna bekosta en akademisk utbildning åt en son eller en dotter. Att läget blivit ogynnsammare, avspeglas bl. a. i den stegrade frekvensen av skuldsatta studenter, som enligt akademikerutredningen föreligger vid både fakulteter och fackhögskolor. Det är likaledes givet, att svårigheterna bliva än större, om det gäller att draga försorg om flera barn under en kostnadskrävande studietid, helst om avståndet mellan studieort och hemort är avsevärt. Dessa

omständigheter bidraga till att utredningen i sin beräkning av antalet stipendier utgår ifrån att även studenter, som tillhöra familjer ur de bäst ställda samhällskretsarna, i viss utsträckning kunna vara i behov av stipendiestöd.

Av ovan anförda skäl och med hänsyn till att den fortlöpande stegringen av levnadskostnaderna redan fått en ogynnsam inverkan på rekryteringen av studenter ur olika samhällsgrupper anser utredningen, att det ekonomiska behörighetskravet i statuterna för det utvidgade stipendiestödet till de studerande skall givas en sådan formulering att även mindre bemedlade studenter i ordets vidaste bemärkelse bliva behöriga att erhålla stipendium.

Till en närmare granskning av de olika socialgruppernas ekonomiska bärkraft återkommer utredningen i det avsnitt, som behandlar statens kostnader för det föreslagna stipendiestödet.

Sammanfattningsvis kan sålunda beträffande de två behörighetskraven framhållas, att den ekonomiska behovsprövningen framgent bör tillämpas efter liberalare regler än vad nu är fallet. Kravet på ådagalagd studiebegåvning bör däremot upprätthållas i den omfattning utredningen ovan framhållit. Studielämpligheten kan dock, särskilt i fråga om studenter, som haft synnerligen svåra studieförhållanden under skoltiden, rimligen bedömas mindre strängt, så framt andra omständigheter giva vid handen, att begåvning och fallenhet för akademiska studier föreligga.

Storleken av statens årliga bidrag.

A. Stipendiernas storlek.

De nuvarande statsstipendierna utgå med belopp, som svara emot kostnaderna för kost och logi på de olika studieorterna. Värdet av dessa förmåner varierar men ansluter sig till det ungefärliga medelpriset på resp. orter. I Lund hänvisas statsstipendierna till studentkårens konviktorium, där kostnaden för ett fullständigt måltidsabonnemang (3 mål om dagen) vt 1948 uppgick till c:a 110 kr i månaden. Rumspriserna i Lund uppskattas till i genomsnitt 65 kr per månad. Totalkostnaden för ett statsstipendium i Lund uppgick sålunda till c:a 175 kr i månaden, eller till samma belopp som i Uppsala. Vid Stockholms högskola hänvisas statsstipendierna i stor utsträckning till studentkårens egen restaurant, där kostnaden för 2 mål om dagen då uppgick till c:a 100 kr i månaden. Studerande vid karolinska institutet anlita medicinarnas alimentära klubb, där kostnaden för måltidsabonnemang uppgick till samma belopp som på studentkårens restaurant. Bostadskostnaderna ha väsentligt ökat genom den rådande rumsbristen, och i Stockholm beräknades vt 48 genomsnittspriset till 77 kr i månaden. För Göteborgs vidkommande slutligen be-

räknades statsstipendiets kontantvärde under vt 48 uppgå till ungefär 170 kr i månaden.

Normalt uppgick således ett statsstipendium till c:a 180 kr i månaden och för en stipendietid av åtta månader till 1 440 kr om året. Utsträckes stipendietiden i enlighet med utredningens förslag med ytterligare en månad per läsår, skulle totalkostnaden komma att uppgå till 1 620 kr. Av hänsyn till prishöjningar, vilka redan företagits, torde det angivna värdet böra ökas till 1 800 —1 900 kr. Lägges härtill det kontantstipendium, som enligt utredningens förslag skall kunna tilldelas medellösa studerande, stiga kostnaderna till 2 200—2 300 kr per år. Då detta kontantstipendium emellertid endast kan beräknas utgå i mera begränsad omfattning, kan beloppet 2 000 kr per år anföras som det blivande sannolika medelvärdet för ett fullständigt statsstipendium.

B. Antalet stipendier.

Storleken av det anslag, som erfordras för stipendieringen av universitets- och högskolestudenterna, är beroende av dels antalet stipendieberättigade, dels stipendiernas storlek. I det föregående avsnittet av detta kapitel har detta belopp angivits till i genomsnitt 2 000 kr. Det återstår således att söka fastställa det ungefärliga antalet stipendiatier bland studenterna för att kunna beräkna anslaget storlek.

I sista hand måste stipendieringen bli beroende av de enskilda faktorer, som redovisas av de stipendiesökande — deras ekonomiska situation, deras ådagalagda studiebegåvning och övriga individuella egenskaper. Dyliga faktorer kunna icke tillfredsställande beräknas i förväg, varför varje förhandsberäkning måste bli belastad med väsentliga fel. Oavsett om denna beräkning göres utförlig och specificerad för varje av studenternas föräldrar redovisad yrkesgrupp eller mera summarisk för större socialgrupper kvarstå felkällorna och påverka slutresultatet i samma riktning.

I tidigare verkställda utredningar rörande studenternas sociala och ekonomiska villkor finnes emellertid ett rikt material för bedömandet av stipendiebehovet inom olika grupper av studenterna. Särskilt beaktande förtjänar i detta sammanhang den Wicksell-Larssonska undersökningen, som införde begreppet »föräldrarnas bidragsförmåga» i den studentsociala diskussionen. Utredningen har redan tidigare utförligt behandlat detta begrepp i betänkandets kap. 3 (s. 64) till vilket hänvisas. Uppgifterna rörande föräldrarnas bidragsförmåga äro givetvis i viss mån föråldrade, men de belysa den vid undersökningstillfället rådande relationen mellan de olika socialgruppernas ekonomiska bärkraft, vilken icke helt förändrats under den tid, som förflutit, sedan undersökningen utfördes.

Utredningen vill i detta sammanhang hänvisa till tabell 19 (s. 63) i

kap. 3, vari återgives den då rådande procentuella fördelningen av föräldrar på olika bidragsklasser. Av särskilt intresse är, att undergruppen C 1 (präster) uppvisar en så ringa bärkraft. Icke mindre än 45,5 % av söner och 20,6 % av döttrar till präster kunde endast i begränsad omfattning erhålla ekonomiskt bidrag till studiekostnaderna. Motsvarande uppgifter för yrkesgrupp F (högre tjänstemän) äro likaledes påfallande höga — 37,0 resp. 28,6 % — och det torde icke vara oberättigat att antaga, att detta förhållande står i samband med den inom båda dessa grupper rådande traditionen att trots en svag ekonomisk ställning ge sina barn en så god utbildning som möjligt.

I ett tidigare sammanhang har påpekats, att den sedvanliga socialgrupperingen av studenternas föräldrar belastas av vissa svagheter. Till socialgrupp I, den ekonomiskt ledande klassen i samhället, föras bl. a. akademiker och högre tjänstemän. Anledningen härtill är, att sociala och kulturella synpunkter influerat jämsides med ekonomiska. Men då dessa senare spela en avgörande roll i resonemanget om de olika stödformernas anpassning till den sociala rekryteringen av studenterna till de högre läroanstalterna, kommer student-sociala utredningen att i viss mån frångå den hävdvunna indelningen.

Detta tar sig främst uttryck däri att utredningen framgent kommer att särredovisa akademikerna som en speciell grupp mellan socialgrupperna I och II. Bland de akademiska yrkenas företrädare finnas åtskilliga, som restlöst kunna föras till socialgrupp I, men det avgjort största flertalet står i ekonomiskt hänseende närmre socialgrupp II. Då härtill kommer, att akademikerna av ålder äro talrikare representerade bland föräldrarna till studenter vid de högre utbildningsanstalterna än andra jämstora yrkesgrupper i samhället, har utredningen ansett även detta skäl böra tala för en sådan särredovisning.

I kap. 3, anförde utredningen några uppgifter rörande dels studenternas fördelning på bidragsklasser (s. 62—64), dels en jämförelse mellan yrkesgruppindelningen och socialgruppindelningen (s. 58), varav följande allmänna slutsatser kunde dragas. Yrkesgrupp A (lantbrukare) omfattade företrädare för socialgrupp I till 17 % och för socialgrupp II till 83 %. (Lantbruksarbetare ha förts till yrkesgrupp H.) Yrkesgrupp H (hantverkare; arbetare) omfattade företrädare för socialgrupp II (hantverkare) till 43 % och för socialgrupp III (arbetare) till 57 %. Yrkesgrupp F (högre tjänstemän) syntes av uppdelningen i bidragsklasser att döma omfatta företrädare för åtminstone socialgrupperna I och II, men av hänsyn till materialets knapphändiga uppdelning kunde någon uppskattning av resp. socialgruppers representativitet inom denna yrkesgrupp icke ske. Återstående yrkesgrupper voro mera homogena ur denna synpunkt och kunde restlöst föras till de olika socialgrupperna — yrkesgrupp

B (folkskollärare) till socialgrupp II; yrkesgrupp D (direktörer) till I; yrkesgrupperna E (handlande) och G (lägre tjänstemän) till II.

På grundval av de uppgifter, som lämnats av statistiska centralbyrån rörande de nyinskrivna studenternas sociala härkomst under åren 1937—46 och med tillämpning av ovan anförda synpunkter på socialgruppindelningen har följande beräkning av antalet stipendieberättigade studenter företagits. Härvid har först antagits, att av studenter, tillhörande socialgrupp I, kommer av skäl, som anförts å s. 158 ett mindre antal — högst 10 % — att vara i behov av stipendiestöd. Av studenter ur socialgrupp II torde 33 % vara i behov av sådant stöd, och för studenter ur socialgrupp III har stipendiebehovet beräknats till 75 %. Antagandena grunda sig på uppskattningar rörande de olika socialgruppernas ekonomiska bärkraft, sådan denna avspeglas i den tidigare refererade undersökningen av föräldrars bidragsklass.

För studenter ur akademikerfamiljer har förutsatts, att de, som härstamma ur familjer tillhörande socialgrupp I, behöva stipendiestöd till 10 %, och de, vilkas föräldrar stå närmast socialgrupp II, behöva stipendier till 33 %; söner och döttrar till universitetslärare och officerare ha antagits behöva stipendiestöd till 20 %, med hänsyn till att dessa yrkesgrupper icke äro entydigt definierade.

Beräkningen av antalet stipendieberättigade fakultetsstudenter ur akademikerfamiljer har tillgått på följande sätt. Under redovisningsperioden 1937—46 förelåg följande procentuella fördelning av studenterna på de tre ovannämnda grupperna: *socialgrupp I* 49,3 %; *socialgrupp II* närliggande 32,9 %; *universitetslärare och officerare* 17,8 % = 100,0 %. Det sammanlagda stipendiebehovet för nämnda studentkategori blir således: 10 % av 49,3 % + 33 % av 32,9 % + 20 % av 17,8 %, d. v. s. 4,93 % + 11,0 % + 8,9 % = 24,8 % (avrundat 25 %). För fackhögskolestudenterna ger motsvarande beräkning ett oväsentligt lägre stipendiebehov, eller 23,3 %. Skillnaden är dock så obetydlig, att även här samma procenttal (25 %) lämpligen kan användas.

På s. 163 anges i tabellform en beräkning efter samma metod, som tillämpades på studenterna ur akademikerfamiljer, rörande stipendiebehovet bland en årsklass nyinskrivna studenter, till antal ungefär motsvarande de nyinskrivna ht 1947 och i rekryteringshänseende ur skilda socialgrupper jämförbar med genomsnittet för åren 1937—46.

Den metod, som här använts för beräkningen av antalet stipendiater, har bl. a. den fördelen, att studentkårernas vid varje tillfälle aktuella sammansättning i socialgruppshänseende kan läggas till grund för de olika beräkningarna under årens lopp — likaledes kunna nya erfarenheter rörande det här ovan blott uppskattade antalet stipendieberövande inom de skilda socialgrupperna lätt inpassas i räkneschemat.

Hur det totala antalet stipendieberättigade studenter förändras under

Studieriktning Läroanstalt	Antal nyin- skrivna studen- ter	Fördelning av studenter- nas föräldrar på social- grupper och stipendiebe- hov i procent av social- grupper				Summa stipen- diebe- hov i % inom resp. student- katego- rier	Antal sti- pen- di- ater	Antal sti- pen- dieår
		I 10 %	II 33 %	III 75 %	Akade- miker 25 %			
Fakultetsstudenter								
Medicine studerande	250	26,2	26,9	2,6	44,3	24,6	60	4
Övriga fakultets- studenter	1 750	30,3	36,0	5,9	27,8	26,4	460	3
Summa	2 000					(26,0)	520	(3,1)
Fackhögskole- studenter								
Tekniska högskolor .	525	26,4	38,4	6,0	29,2	27,1	140	2
Handelshögskolor ..	300	36,8	34,0	9,2	20,0	26,8	80	1,5
Tandläkarinstitutet .	100	25,0	43,0	7,9	24,1	28,7	30	2,5
Veterinärhögskolan .	30	25,3	44,5	0,5	29,7	26,0	10	3
Lantbrukshögskolan	50	17,2	63,3	6,0	13,5	30,5	15	2
Skogshögskolan	25	38,4	27,6	7,0	27,0	25,0	5	2
Farmaceutiska insti- tutet:								
Farmacie kandidat- kurs A + apote- karkurs	125	27,2	43,6	5,1	24,1	27,0	35	1
Farmacie kandidat- kurs B	65	27,2	43,6	5,1	24,1	27,0	—	—
Socialinstitutet	230	15,0	40,0	30,0	15,0	41,1	95	1
Gymnastiska central- institutet:								
Gymnastiklärar- linjen	50	32,3	30,1	5,3	32,3	25,2	10	1
Sjukgymnastlinjen	35	32,3	30,1	5,3	32,3	25,2	—	—
Summa	1 535					(27,4)	420	(1,7)
Samtliga nyinskrivna	3 535					(26,5)	940	(2,5)

Anm.: Undantagna från stipendiestöd äro, som framgår av tabellen, studerande vid farmaceutiska institutets B-kurs samt vid gymnastiska centralinstitutets sjukgymnastlinje.

Samtliga fakultetsstudenter utom medicine studerande ha sammanförts under beteckningen »övriga fakultetsstudenter» med 3 års stipendietid, trots att stipendietiden för studerande, som avse att avlägga filosofie kandidatexamen endast skall omfatta 2,5 läsår. Anledningen härtill är, att antalet blivande filosofie kandidater är svårt att överslagsvis beräkna.

I ovanstående tabell har *endast* den ekonomiska behovsprövningen lagts till grund för beräkningen av antalet stipendiat. Den reduktion av antalet stipen-

Social-grupp	Alternativa antaganden om stipendiebehov inom vidstående socialgrupper			Social-gruppens andel i % av studenter	Stipendiaterna i procent av studenter enligt alternativ		
	a	b	c		a	b	c
I	10	20	20	30,5	3,1	6,2	6,2
II	33	33	50	36,2	12,1	12,1	18,1
III	75	75	100	6,0	4,5	4,5	6,0
Akademiker	25	33	50	27,3	6,8	9,1	13,7
			Summa	100,0	26,5	31,9	44,0

alternativa antaganden om stipendiebehovet inom de skilda socialgrupperna, framgår av ovanstående uppställning.

Det torde utan vidare framgå av ovanstående siffror, att det utslagsgivande i kostnadshänseende är de olika socialgruppernas procentuella andel av studentkåren. En stipendiering, som omfattar $\frac{1}{5}$ av studenterna ur socialgrupp I, motsvarar i det närmaste en fullständig stipendiering av studenter tillhörande socialgrupp III. Å andra sidan medför en förskjutning av den sociala sammansättningen av studentkåren en påtaglig ökning av antalet stipendieberättigade. Ändras den procentuella sammansättningen av studentkåren därhän, att samma fördelning kommer att råda, som nu föreligger vid de allmänna läroverken i abiturientklassen, erhålles — under antagande av samma stipendiebehov som ovan i alternativ a — följande stipendieringsbehov: $10\% \times 24,1\% + 33\% \times 39,3\% + 75\% \times 10,9\% + 20\% \times 25,7\% = 2,4\% + 13,1\% + 8,2\% + 5,1\% = 28,8\%$. Under antagande åter, att studentkårens sociala sammansättning skulle helt motsvara de olika socialgruppernas representativitet i samhället som helhet, skulle stipendiebehovet under samma förutsättningar uppgå till: $10\% \times 3,2\% + 33\% \times 37,4\% + 75\% \times 56,9\% + 20\% \times 2,5\% = 0,3\% + 12,4\% + 42,7\% + 0,5\% = 55,9\%$, vilket gott och väl motsvarar en fördubbling av det ovan beräknade antalet stipendieberättigade.

En stipendiering av c:a $\frac{1}{4}$ av de nyinskrivna studenterna synes utredningen vara avpassad till det föreliggande behovet av statligt stöd. En jämförelse mellan akademikerutredningens båda tabeller M och O ger nämligen vid handen, att c:a 34 % av studiekostnaderna för där redovisade studenter bestredos med lån och 3 % med stipendier och ytterligare 8 %

diater, som måste vidtagas av studielämplighetsskäl, har här icke kunnat företagas, då något annat underlag för en sådan än Lunda-undersökningens uppgifter om betygsnivå och val av studieriktning inom studentårgång 1943 icke föreligger. I utredningens kostnadsberäkningar har emellertid en allmän minskning med 20 % av antalet stipendiaterna enligt ovan företagits beträffande det första året.

med förvärvsarbete. Av lånen voro ungefär 70 % skulder till andra än föräldrar, d. v. s. 24 % av de totala studiekostnaderna. Läggas härtill de 8 % av studiekostnaderna, som bestredos genom förvärvsarbete, erhålles 32 %, vilket alltså motsvarar behovet av bidrag i annan form än återbetalningsfritt underhåll och lån av föräldrar, eget kapital o. s. v. Skuldsättning förekommer givetvis i något större omfattning under de senare studieåren än under de tidigare, varför det beräknade antalet stipendier till 26,5 % av studenterna — åtminstone till en början — synes motsvara behovet av återbetalningsfritt statligt stöd i form av stipendier.

Ovanstående beräkning av det blivande antalet stipendiaterna vid de olika akademiska läroanstalterna ger sålunda till resultat, att 520 fakultetsstudenter och 420 fackhögskolestudenter skulle vara i behov av naturastipendium. Beräknas genomsnittsvärdet av ett komplett naturastipendium enligt ovan till 2 000 kr per läsår, skulle således ett stipendieanslag om $940 \times 2\,000$ kr = 1 880 000 kr erfordras. Förutsättes, att antalet studieavbrott bland stipendiaterna blir så oväsentligt under stipendietiden, att man kan bortse från dem i beräkningen, och vidare att tillströmningen av studerande till de olika läroanstalterna har samma numerär och samma sociala sammansättning under de kommande åren, kan det maximala behovet av stipendier beräknas på följande sätt.

I det tidigare utförda resonemanget (s. 155) rörande stipendietidens längd indelades studenterna i skilda kategorier (A—E) efter antalet läsår, under vilka stipendiestödet förutsattes skola utgå. Härvid betecknade A de stipendiaterna, vilka skulle åtnjuta stipendium under ett läsår, B de studenter, som skulle erhålla stipendium i ett och ett halvt läsår o. s. v.

Under *första läsåret* utgå sålunda A + B + C + D + E stipendier, d. v. s. $140 + 80 + 160 + 500 + 60 = 940$ stipendier. Under *andra läsåret* utgå A + 1,5 B + 2 C + 2 D + 2 E stipendier, eller $140 + 120 + 320 + 1\,000 + 120 = 1\,700$ stipendier. Under *tredje läsåret* utgå under angivna förutsättningar A + 1,5 B + 2 C + 3 D + 3 E stipendier, d. v. s. $140 + 120 + 320 + 1\,500 + 180 = 2\,260$ stipendier och under *fjärde läsåret* (och följande, så länge förutsättningarna gälla) A + 1,5 B + 2 C + 3 D + 4 E stipendier, eller ytterligare 60 stipendier = 2 320 stipendier. Med det antagna genomsnittsvärdet av 2 000 kr per stipendium uppgår sålunda anslagsbehovet till naturastipendier under *första läsåret* till 1 880 000 kr under *andra läsåret* till 3 400 000 kr, under *tredje läsåret* till 4 520 000 kr och under *fjärde och följande läsår* till 4 640 000 kr.

De anförda beloppen äro, som utredningen ovan uttryckligen framhållit, grundade på förutsättningar av hypotetisk art och de taga *endast* hänsyn till de ekonomiska förhållandena. Större förändringar i den sociala strukturen hos de olika läroanstalternas studentkårer liksom större förskjutningar i antalet nyinskrivna studerande komma att på-

verka förutsättningarna för beräkningarna. Smärre förändringar äro däremot av mindre betydelse. Det är sålunda lätt att konstatera, att om studentantalet ökade med 1 000 studenter, skulle detta medföra en ökning av antalet stipendieberättigade med c:a 250 — förutsatt, att den sociala fördelningen inom detta tillskott vore densamma, som nu råder inom studentkårerna. Antages däremot, att hälften av detta antal utgjordes av studenter med det största behovet av stipendiestöd, d. v. s. studenter ur socialgrupp III, medförde tillskottet en ökning av stipendiebehovet med 500. Sådana ökning ar ligga dock av institutionella skäl utanför möjligheternas gräns. Antalet abiturienter ökar icke i den omfattningen, att tillströmningen till de högre läroanstalterna genomgår sådana förändringar.

I realiteten få emellertid beräkningarna av antalet stipendier grundas dels på universitetsstatistikens aktuella uppgifter om studenternas fördelning på olika socialgrupper, dels på studenternas genomsnittsbetyg och studielämplighet samt dels på uppgifterna rörande ansökningarna om stipendier under de föregående åren.

Beräkningen utgår vidare från att alla stipendier beviljas till fullt belopp, d. v. s. för både kost och logi. Erfarenheterna giva vid handen, att många stipendiater — särskilt de, som äro bosatta på eller i närheten av studieorten — i stor utsträckning endast behöva endera förmånen, varigenom vissa besparingar kunna göras. Någon beräkning av i vilken utsträckning anslaget av denna grund kan nedbringas, kan utredningen dock icke på förhand framlägga. Å andra sidan medför den förväntade ökningen av tillströmningen av studenter från socialgrupp III, att stipendiebehovet något ökas utöver de anförda siffrorna. Även denna förändring av stipendiebehovet är svår att på förhand uppskatta.

I den definitiva beräkningen av stipendieanslagets storlek, som återfinnes i betänkandets kap. 13, framlägger utredningen tillika en beräkning av de kostnader, som de nödvändiga övergångsbestämmelserna från hittills gällande stipendiesystem vid olika läroanstalter komma att föranleda.

Studielån.

Utredningen har, som redan framhållits i den inledande redogörelsen för stödformerna stipendier och studielån (s. 144 ff.), avvisat studielånen som uteslutande stödform till studerande vid universitet och högskolor. Däremot, framhöll utredningen, kunna studielånen erbjuda stora fördelar som kompletterande stödform, då de lättare än studielönen och stipendierna kunna anpassas till den hjälpbehövandes reella behov. Härtill kommer att studielånen erbjuda de gynnsammaste fördelarna för sådana studerande, som av praktiska skäl ställas utanför det direkta stipendiestödet — t. ex. studerande vid farmaceutiska institutets B-kurs, för vilka studietiden är begränsad till ett läsår.

Dessutom kan det, enligt utredningens uppfattning, ifrågasättas, om icke studielån i överensstämmelse med nedan angivna system vore en lämplig stödform även för studerande vid sådana läroanstalter, som blott delvis rekryteras med studenter — t. ex. folkskoleseminarierna. Detta synes vara särskilt motiverat för denna speciella grupp, enär avlagd folkskolläraryn examen berättigar till erhållande av lån med statlig kreditgaranti, akademikerlån.

Låneformerna.

I befolkningsutredningens betänkande om akademikernas amorteringsproblem (stat. off. utr. 1945:51) framlades förslag om lån med statlig kreditgaranti åt akademiker med tyngande skuldbördor, ådragna under studietiden. Sålunda framhåller befolkningsutredningen (s. 29):

»Det har syns utredningen uppenbart, att en avsevärd lättnad skulle kunna beredas de av studieskulder pressade genom en ordning, som dels möjliggör en kontinuerlig amortering av studieskulderna under en längre tid än för närvarande, varigenom behovet av ny upplåning för amortering av gamla skulder skulle upphöra, dels möjliggör lättnader i det kostnadskrävande försäkringsskyddet och dels befriar vederbörande från de skiftande problem, som en ofrånkomlig känsla av beroende visavi borgensmännen otvivelaktigt kan ställa en låntagare inför och dels slutligen möjliggör en lämpligare placering av den, oftast i ett stort antal smärre lån på skiftande villkor, uppdelade studieskulden.»

Utgångspunkten för de av befolkningsutredningen föreslagna lånen vore, att »studierna fullföljts till en utbildning, som normalt bör bereda vederbörande möjlighet till försörjning (s. 29). »En avlagd examen», framhåller befolkningsutredningen (s. 30), »torde nämligen få anses innebära en viss garanti för vederbörandes framtida möjligheter att erhålla anställning och försörjning».

Studentsociala utredningen vill i detta sammanhang framhålla, att det statliga stöd, som tidigare utgått till studerande vid universitet och högskolor, uppenbarligen icke varit tillfyllest. I befolkningsutredningens undersökning av skuldsättningen bland de akademiker, som åtnjutit statliga lån, redovisa icke mindre än 87,9 % av i undersökningen deltagande akademiker andra studielån (s. 24). En mängd av de komplikationer, som inträffa efter denna nödtvungna — och många gånger planlösa — upplåning, har framtvingat den efterhandslösning, som på befolkningsutredningens förslag infördes i form av garantilån åt akademiker. Studentsociala utredningen syftar i sitt förslag till en långtgående utvidgning av den statliga kreditgarantien, så att denna kommer de studerande till godo redan under de år, då studierna bedrivs. Det synes nämligen utredningen ur alla synpunkter angeläget, att de studieavbrott, som uppenbart bero på ekonomiska skäl, en gång för alla elimineras och att de studerandes beroende av borgensmän och kreditinstitut i görligaste mån avlägsnas.

Utredningen vill dock icke undanskymma, att en väsentligt utökad studiekredit med statlig garanti till studerande skulle kunna medföra större förlustrisker för staten än vad de nuvarande akademikerlånen innebära. De beviljas enligt författningen blott akademiker, som redan vunnit anställning. I ett sådant vägande av risker mot fördelar böra emellertid också konsekvenserna av det nu rådande sättet att finansiera studierna medtagas. En illa planerad skuldsättning kan framtvinga studieavbrott lika väl som svårigheten att överhuvud få lån. Utvägen att skaffa medel för fortsatta studier genom tillfälliga förvärvsarbeten av de mest skiftande slag leder till en ofrånkomlig nedsättning av studietakten och kan ofta resultera i totala studieavbrott. De psykologiska konsekvenserna av dylika komplikationer äro icke heller önskvärda. De förluster i tid, arbete och penningar, som det nuvarande systemet — eller den nuvarande bristen på system — i realiteten innebär för både studenterna och den akademiska utbildningen över huvud taget, överstiga väsentligt de ekonomiska risker, som en statsgaranterad studiekredit skulle kunna medföra. Utredningen hyser den bestämda uppfattningen, att därest den lånesökandes allmänna studielämplighet underkastas en rimlig prövning, kunna riskerna för felinvesteringar betraktas som måttliga.

Till skillnad från akademikerlånen böra studielånen endast beviljas för ett år och under de första tre terminerna helst för en termin i sänder. Lånen böra vara amorteringsfria under studietiden, men efter avlagd examen böra de omskrivas till akademikerlån med en amorteringstid, anpassad efter låntagarens ekonomiska situation efter examen.

Utredningen har i det föregående understrukt, att statsstipendierna liksom hittills endast böra omfatta förmånerna kost och logi och i undantagsfall ett kontantbidrag. Stipendierna skola därför icke täcka mer än de primära levnadskostnaderna under halva studietiden för avsedd examen. Redan under stipendietiden böra därför studielån med statlig kreditgaranti stå till stipendiaternas förfogande, och självfallet böra dessa efter stipendietidens utgång kunna erhålla studielån med statlig kreditgaranti. För stipendiaternas vidkommande anser utredningen, att studielånen böra vara räntefria fram till den tidpunkt, då de omskrivas till akademikerlån. Men då räntefriheten innebär en subvention, om än en relativt obetydlig sådan, anser utredningen, att för övriga lånesökande räntefriheten bör underkastas särskild behovsprövning, så att ett missbruk av denna förmån icke behöver riskeras.

Behörighetskrav.

För statsstipendiaterna föreligga icke några ytterligare krav på behörighet utöver dem som uppställts i samband med stipendierna. För övriga lånesökande — av vilka många kunna befinna sig i en ekonomisk

situation, som blott obetydligt skiljer sig från stipendiaternas — må som första villkor krävas ådagalagd studielämplighet.

Att för övrigt fastställa några bestämda gränser för det studentsociala organets befogenheter beträffande lånen torde vara ogörligt. Det kan i allmänhet sägas, att därest studielämplighet och styrkt behov av studiekredit föreligga, bör det beslutande organet också kunna bifalla en låneansökan.

Storleken av statens årliga bidrag.

Lånens storlek.

De belopp, som komma ifråga för olika studentkategorier, växla givetvis med det övriga statliga stödet, med studenternas allmänna ekonomiska situation o. s. v. Utgår man från en genomsnittlig studiekostnad av 300 å 325 kr pr studiemånad, skulle den årliga kostnaden för 9 månaders uppehåll på studieorten uppgå till 2 700 å 3 000 kr. Då stipendieförmånerna kunna beräknas motsvara ungefär 2 000 kr pr år, uppstår en brist för statsstipendiaterna på 700 å 1 000 kr, vilken i många fall måste täckas genom studielån. Till följd av särskilda omständigheter kunna statsstipendiaterna stundom behöva större lån — t. ex. om föräldrarna helt sakna möjlighet att giva något understöd under de stipendielösa månaderna av kalenderåret. Den genomsnittliga lånesumman torde därför i många fall komma att överskrida mellanskillnaden mellan stipendieförmånernas värde och levnadskostnadernas totalbelopp under studieåret. Men å andra sidan visar enquêten bland stipendiaterna (s. 151), att många av dem föredraga förvärvsarbete under ferierna, vilket något reducerar nödvändigheten av att ge större studielån. En realistisk uppskattning av statsstipendiaternas lånebehov torde därför stanna vid c:a 1 000 kr pr studieår.

För övriga studenter, som bliva berättigade att erhålla statsgaranterade studielån, kan lånebeloppet knappast exakt fastställas i förväg. Utgår man emellertid från samma uppskattning som ovan beträffande årskostnaden, d. v. s. 3 100 å 4 400 kr, är det givet, att om föräldrars bidrag eller annorledes anskaffade medel icke kunna bestrida mer än en tredjedel av årskostnaden, d. v. s. 1 000 å 1 500 kr pr år, är den studerande redan i styrkt behov av stipendium i stället för av studielån. Härav skulle man vara berättigad draga den slutsatsen, att de rena studielånen skulle kunna beräknas uppgå till c:a 2 000 kr pr år. Emellertid torde det visa sig, att dessa studerande i stor utsträckning föredraga att låna hela det erforderliga beloppet. Lånebehovet torde därför böra uppskattas till 3 000 kr per år under de första studieåren och till 4 000 kr under de senare.

Resonemanget avser i första hand de studenter, som nyinskrivas vid de högre läroanstalterna. För de studerande, vilka redan vistats vid nämnda

anstalter så länge, att stipendiestöd icke kan beredas dem, bör beräkningen utgå från hela studiekostnaden pr läsår enligt ovan.

I nedanstående sammanställning ha de sannolika lånebehoven för de olika studieåren och för skilda studentkategorier angivits tillika med en beräkning av det totala lånebehovet fram till avsedd examen. Beteckningarna för de olika studentkategorierna äro desamma som i beräkningen av stipendierna ovan (s. 165), dock att studerande med 1 års studietid intagits i kategori A med beteckningen A 1.

Studentkategori (antal studieår)	Genomsnittligt lånebehov kr. för studieår								Summa lånebe- hov kr.
	1:a	2:a	3:e	4:e	5:e	6:e	7:e	8:e	
A 1 (1 år)									
Nyinskrivna	3 000	—	—	—	—	—	—	—	3 000
A 2 (2 år)									
Stipendiater	1 000	3 000	—	—	—	—	—	—	4 000
Nyinskrivna	3 000	3 000	—	—	—	—	—	—	6 000
Förut inskrivna ..	3 000	—	—	—	—	—	—	—	3 000
B (3 år)									
Stipendiater	1 000	2 000	3 000	—	—	—	—	—	6 000
Nyinskrivna	3 000	3 000	3 000	—	—	—	—	—	9 000
Förut inskrivna ..	3 000	3 000	—	—	—	—	—	—	6 000
C (4 år)									
Stipendiater	1 000	1 000	3 000	4 000	—	—	—	—	9 000
Nyinskrivna	3 000	3 000	3 000	4 000	—	—	—	—	13 000
Förut inskrivna ..	3 000	3 000	4 000	—	—	—	—	—	10 000
D (6 år)									
Stipendiater	1 000	1 000	1 000	4 000	4 000	4 000	—	—	15 000
Nyinskrivna	3 000	3 000	3 000	4 000	4 000	4 000	—	—	21 000
Förut inskrivna ..	3 000	3 000	4 000	4 000	4 000	—	—	—	18 000
E (8 år)									
Stipendiater	1 000	1 000	1 000	2 000	4 000	4 000	4 000	4 000	21 000
Nyinskrivna	3 000	3 000	3 000	4 000	4 000	4 000	4 000	4 000	29 000
Förut inskrivna ..	3 000	3 000	4 000	4 000	4 000	4 000	4 000	—	26 000

Anm. För tandläkare, vilka förts till kategori D, trots att studietiden omfattar 5 år, blir det totala genomsnittliga lånebehovet för de tre ovanstående kategorierna 11 000, 17 000 och 14 000 kr.

De angivna beloppen äro endast sannolika summor; i de enskilda fallen kunna givetvis både högre och lägre belopp förekomma.

Antalet studielån.

Uppskattningen av antalet studielån med statsgaranti, som kommer att erfordras för att i fortsättningen eliminera borgenslån i banker och upp-

låningen hos privatpersoner, måste med nödvändighet bli ytterst approximativ. En förhandsberäkning, liknande den, som ovan utfördes rörande stipendierna, kan emellertid ge en sannolik bild av utvecklingen och inom vissa gränser fixera de totala anspråk på studiekredit med statsgaranti, som bliva resultatet av den av utredningen föreslagna utvidgningen av det statliga kreditstödet till studerande vid universitet och högskolor.

Med hänsyn till behörigheten att erhålla statsstipendium kunna de studerande indelas i fyra grupper. De äro:

I. statsstipendiater, vilka skola erhålla utfyllnadslån;

II. f. d. statsstipendiater, vilka skola erhålla studiekredit under återstoden av studietiden fram till avsedd examen;

III. nyinskrivna studerande, vilka icke erhålla statsstipendium och

IV. studerande, vilka vid stipendie- och lånesystemets införande vistats vid läroanstalterna så länge att de icke kunna komma i åtnjutande av stipendiestöd. För de fyra grupperna har redan en preliminär beräkning av de sannolika lånebeloppen per studieår utförts i de enskilda fallen i det föregående avsnittet av detta kapitel.

Den fortsatta beräkningen av totala antalet lån för de olika grupperna grundas på ett teoretiskt resonemang rörande förhållandena inom studentkårerna vid de olika läroanstalterna, vilket icke motsvarar de verkliga förhållandena, eftersom någon hållbar statistisk analys av studiegången vid olika läroanstalter icke finnes tillgänglig. Sålunda förutsättes, att antalet studerande, som i fortsättningen inskrives, är lika stort under olika år; vidare att den sociala grupperingen inom dessa årskullar av studerande icke nämnvärt förändras samt att alla studerande uppfylla ett allmänt villkor på studielämplighet, som skulle garantera, att studierna kunde fullföljas till avsedd examen inom den för varje sådan fastställda maximtiden. Införes vid en given tidpunkt ett stipendie- och lånesystem av den konstruktion, som utredningen föreslagit i ett sådant »modellsamhälle», skulle verkningarna av detta statliga stöd vad beträffar lånen kunna skisseras på följande sätt.

I. Antalet utfyllnadslån till statsstipendiater tillväxer proportionellt mot antalet stipendieberättigade och antalet stipendieår och uppnår sitt maximum efter fyra år, d. v. s. när systemet fungerat i lika många år, som krävas för den studieriktning, som har den längsta stipendietiden eller inom den medicinska fakulteten.

II. Antalet studielån till förutvarande statsstipendiater, vilka utgå under återstoden av studietiden för avsedda examina, tillväxer i samma takt som antalet statsstipendier, dock med en tidsförskjutning, som motsvarar stipendietiden. Maximum för denna kategori av lån uppnås sista läsåret för medicine studerande, vilka erhöllo stipendium under första studieåret, d. v. s. under åttonde året.

III. Antalet studielån till nyinskrivna studerande, vilka icke beredas stipendier, stiger proportionellt mot antalet låneberättigade och antalet studieår. Även här inträder ett maximum under det åttonde året.

IV. Antalet studielån till studerande, vilka redan varit inskrivna under minst ett år vid de olika läroanstalterna, när detta lånesystem införes, uppvisar ett maximum under det första året, då den första årskullen av studerande avlägga sin grundläggande examen. Under de följande åren minskar antalet låneberättigade med det antal färdigutbildade akademiker, som avlägger examen. Dessa studielån nå sitt minimum under sjunde året, d. v. s. ett år tidigare än sista utbildningsåret för den mest tidskrävande studieriktningen. Därefter försvinner — åtminstone teoretiskt — denna grupp studerande, som avser att avlägga grundläggande akademisk examen.

Utöver ovan nämnda fyra grupper av låneberättigade tillkommer en femte — nämligen studerande, vilka avse att avlägga högre akademisk examen. Härvidlag kommer antalet tillgängliga licentiat- och doktorandstipendier att påverka beräkningen, då lånebehovet för dessa studerande givetvis kan minska med motsvarande stipendiebelopp. Licentiatexamen och disputation för vinnande av doktorsgrad förekommer inom de fyra fakulteterna och vidare vid följande fackhögskolor: handelshögskolor, tekniska högskolor, lantbrukshögskolan, veterinärinstitutet och skogshögskolan. Att söka beräkna antalet studieår efter avlagd grundläggande examen torde vara ogörligt, då detta växlar med omfånget av de högre studierna. Ej heller torde något antal studerande, som avse att fullfölja sina studier till högre examina kunna angivas, varför utredningen avstår från att närmare söka beräkna det blivande lånebehovet för dessa studerande.

För de olika grupperna av studerande blir sålunda behovet av studielån fram till grundläggande examen följande:

I. Lån till stipendiater = antalet stipendiater.

	Antal år efter stipendiestödets inrättande							
	1	2	3	4	5	6	7	8
Antal lån	940	1 700	2 260	2 320	2 320	2 320	2 320	2 320

II. Lån till förutvarande statsstipendiater.

	Antal år efter stipendiestödets inrättande							
	1	2	3	4	5	6	7	8
Antal lån	0	180	380	1 080	1 640	2 200	2 260	2 320

III. Lån till nyinskrivna studerande utan stipendiestöd.

Antalet nyinskrivna studerande, vilka icke erhålla stipendier men ändå äro i behov av studielån, kan uppskattningsvis beräknas till 25 % av hela antalet nyinskrivna studerande. Som stöd för denna uppskattning må anföras, att i akademikerutredningens redogörelse för studiekostnadernas bestridande (tab. M s. 39) uppgåvo fakultetsstuderande av årgång 1940, att 46,0 % av studiekostnaderna täcktes genom lån, stipendier och förvärvsarbete; för fackhögskolestuderande var motsvarande siffra 50,0 %. För samtliga studerande av denna årgång utgjorde summan av dessa tre bidragsformer 49,2 %. Då de föreslagna statsstipendierna + utfyllnadslånen skulle komma att täcka 26,5 % av studiekostnaderna skulle således $49,2\% - 26,5\% = 22,7\%$ av studiekostnaderna för övriga studerande behöva täckas med studielån. Det sistnämnda procenttalet kan lämpligen avrundas till 25 %.

Med utgångspunkt från tabellen å s. 163 beträffande antalet studerande inom varje kategori av studietid, skulle således behovet av studielån kunna angivas enligt nedanstående sammanställning.

Studieriktning	Studietid (år)	Lånebehövande (25 %)	Antal studielån per studieår							
			1:a	2:a	3:e	4:e	5:e	6:e	7:e	8:e
Fakultet										
Fed. stud.	8	60	60	120	180	240	300	360	420	480
Övriga	6	450	450	900	1 350	1 800	2 250	2 700	2 700	2 700
Fackhögskolor										
Tekniska högskolor ..	4	130	130	260	390	520	520	520	520	520
Handelshögskolor	3	75	75	150	225	225	225	225	225	225
Landläkarinstitutet ..	5	25	25	50	75	100	125	125	125	125
Veterinärhögskolan ..	6	10	10	20	30	40	50	60	60	60
Landbrukshögskolan ..	4	15	15	30	45	60	60	60	60	60
Skogshögskolan	4	10	10	20	30	40	40	40	40	40
Farmaceutiska inst. A	3	30	30	60	90	90	90	90	90	90
Farmaceutiska inst. B	1	15	15	15	15	15	15	15	15	15
Gymn. centralinst. ...	2	60	60	120	120	120	120	120	120	120
Socialinstitutet	2	25	25	50	50	50	50	50	50	50
Summa		905	905	1 795	2 600	3 300	3 845	4 365	4 425	4 485

I något avrundade tal skulle således antalet utelöpande studielån till aktiva studerande utan stipendiestöd komma att uppgå till 900 under första året och 4 500 under det åttonde och följande studieåren.

IV. Lån till tidigare inskrivna studerande.

Under de allmänna teoretiska förutsättningarna för dessa beräkningar har antagits, att samtliga studerande skulle avlägga examen inom den för varje studieriktning fastställda normaltiden. Detta skulle innebära, att senast sjunde året efter införandet av det utvidgade stipendie- och lånesystemet skulle den sista årskull medicine studerande, som alltså inskrevs året före lånesystemets införande, avlägga medicine licentiatexamen, och senast femte året skulle studerande vid övriga fakulteter ha hunnit avlägga lägre examen o. s. v. Då de olika årskullarna förutsatts vara dels lika stora, dels i lika grad i behov av ekonomiskt stöd, skulle en teoretisk beräkning av lånebehovet för dessa studenter kunna beräknas på följande sätt. De studerande uppdelas i lika många årskullar som antalet återstående studieår, varefter lånebehovet för varje sådan årskull anges efter enahanda grunder som för nyinskrivna studerande. Under det första året skulle då i detta antal ingå alla studerande, som ha minst ett år kvar till avsedd examen; under andra året de, som ha minst två år kvar o. s. v.

Student-kategori	Antal studenter	Återstående studie-tid år	Antal studielån per studieår						
			1:a	2:a	3:e	4:e	5:e	6:e	7:e
A 2	400	1	400	—	—	—	—	—	—
B	350	1	175	—	—	—	—	—	—
		2	175	175	—	—	—	—	—
C	1 050	1	350	—	—	—	—	—	—
		2	350	350	—	—	—	—	—
		3	350	350	350	—	—	—	—
D	2 500	1	500	—	—	—	—	—	—
		2	500	500	—	—	—	—	—
		3	500	500	500	—	—	—	—
		4	500	500	500	500	—	—	—
		5	500	500	500	500	500	—	—
E	700	1	100	—	—	—	—	—	—
		2	100	100	—	—	—	—	—
		3	100	100	100	—	—	—	—
		4	100	100	100	100	—	—	—
		5	100	100	100	100	100	—	—
		6	100	100	100	100	100	100	—
		7	100	100	100	100	100	100	100
Summa (A—E)	5 000		5 000	3 475	2 350	1 400	800	200	100

Sättes antalet tidigare inskrivna studerande, vilka icke avlagt examen, då stipendie- och lånesystemet införes, till 10 000 med följande fördelning på återstående studietid: 1 år 3 050; 2 år 2 250; 3 år 1 900; 4 år 1 200; 5 år 1 200; 6 år 200 och 7 år 200, s:a 10 000, erhålles — under antagande av ett generellt lånebehov av 50 % — följande sammanställning över antalet studielån till denna grupp av studerande.

Till dessa studielån böra enligt utredningens uppfattning även tidigare upptagna studielån läggas, förutsatt att dessa senare prövats efter ungefär samma normer som de statliga studielånen med statlig kreditgaranti. Härigenom koncentreras skuldsättningen till blott en kreditinrättning.

Sammanlagt uppgå sålunda studielånen till studerande, som avse att avlägga lägre akademisk examen, till följande antal för de fyra olika kategorierna studenter:

Studielån till	L ä s å r							
	1:a	2:a	3:e	4:e	5:e	6:e	7:e	8:e
I stipendiater	940	1 700	2 260	2 320	2 320	2 320	2 320	2 320
II f. d. stipendiater	—	180	380	1 080	1 640	2 200	2 260	2 320
III nyinskrivna	905	1 795	2 600	3 300	3 845	4 365	4 425	4 485
IV tidigare inskrivna	5 000	3 475	2 350	1 400	800	200	100	—
Summa	6 845	7 150	7 590	8 100	8 605	9 085	9 105	9 125

Kreditgarantiens omfattning.

Då antalet blivande låntagare sålunda kunnat uppskattas till sannolika värden enligt ovan, återstår att beräkna storleken av den statliga kreditgaranti, som erfordras för studielånen. Dessa kunna, enligt vad som framhållits ovan (s. 169—170), beräknas utgå med olika belopp under olika delar av studietiden.

Omfattningen av den statliga kreditgarantien för studielånen ökar för varje år med summan av de nytillkomna lånebeloppen och minskar med de lånebelopp, som omskrivas till akademikerlån. Ökningen är direkt proportionell mot antalet studerande, som behöva nya studielån, och dessas sammanlagda belopp. Minskningen svarar mot antalet studerande, som avlägger examen och omskriver studielånen till akademikerlån. Även här är antalet studerande med längsta studietiden avgörande för ökningen. I nedanstående tabell har en beräkning av lånebeloppens tillväxt utförts med utgångspunkt från de ovan använda teoretiska resonemangen samt med tillämpning av den skala för lånens successiva ökning, som anfördes å s. 170.

Student-kategori	År	Studielån till					
		Stipendiater			Nyinskrivna studerande utan stipendiestöd		
		Lånebe-lopp kr.	Antal lån	Summa lån kr.	Lånebe-lopp kr.	Antal lån	Summa lån kr.
A 1	1	—	—	—	3 000	15	45 000
A 2	1	1 000	140	140 000	3 000	85	255 000
	2	4 000	140	560 000	6 000	85	510 000
Summa				700 000			765 000
B	1	1 000	80	80 000	3 000	105	315 000
	2	3 000	80	240 000	6 000	105	630 000
	3	6 000	80	480 000	9 000	105	945 000
Summa				800 000			1 890 000
C	1	1 000	160	160 000	3 000	155	465 000
	2	2 000	160	320 000	6 000	155	930 000
	3	5 000	160	800 000	9 000	155	1 395 000
	4	9 000	160	1 440 000	13 000	155	2 015 000
Summa				2 720 000			4 805 000
D	1	1 000	500	500 000	3 000	485	1 455 000
	2	2 000	500	1 000 000	6 000	485	2 910 000
	3	3 000	500	1 500 000	9 000	485	4 365 000
	4	7 000	500	3 500 000	13 000	485	6 305 000
	5	11 000	500	5 500 000	17 000	485	8 245 000
	6	15 000	470	7 050 000	21 000	460	9 660 000
Summa				19 050 000			32 940 000
E	1	1 000	60	60 000	3 000	60	180 000
	2	2 000	60	120 000	6 000	60	360 000
	3	3 000	60	180 000	9 000	60	540 000
	4	5 000	60	300 000	13 000	60	780 000
	5	9 000	60	540 000	17 000	60	1 020 000
	6	13 000	60	780 000	21 000	60	1 260 000
	7	17 000	60	1 020 000	25 000	60	1 500 000
	8	21 000	60	1 260 000	29 000	60	1 740 000
Summa				4 260 000			7 380 000
Totalt				27 530 000			47 825 000

Ur ovanstående tabell kunna följande uppgifter utläsas. För varje årskull av studerande inom de olika kategorierna (A—E) har angivits *dels* den individuella, *dels* den kollektiva upplåningen. Summan av de senare beloppen för olika studentkategorier ger sålunda ett mått på den statliga kreditgaranti, som måste ställas för nyinskrivna studenter från och med det år, då det utvidgade stipendie- och lånesystemet sättes i kraft. Då till-

strömningen till de olika läroanstalterna förutsättes vara likformig i alla avseenden, innebär detta, att den statliga kreditgarantien för dessa studielån uppnår sitt maximum under det år, då de studenter, som redovisa den längsta studietiden för avsedd examen, lämna de akademiska läroanstalterna — d. v. s. under det åttonde studieåret. I och med övergången till förvärvsarbete skola studielånen omskrivas till akademikerlån med fastställd amorteringstid o. s. v.

Under antagande av att inga väsentliga förändringar framdeles inträffa beträffande grunderna för stipendiering och långivning, behåller den statliga kreditgarantien i fortsättningen från och med det åttonde året ett värde, motsvarande summan av de ovan angivna beloppen, 27 530 000 + + 47 825 000 kr = 75 355 000 kr. Anmärkas bör, att för akademiker, som avse att fullfölja sina studier till högre examen, skola de upptagna studielånen givetvis kvarstå och utökas med de summor, som krävas för denna förlängning av studietiden. Utredningen kan emellertid icke framlägga någon kalkyl över de ökade behov av studiekredit, som härigenom uppstår.

För den återstående gruppen av studerande; de som tidigare inskrivits vid de akademiska läroanstalterna framgår summan av löpande studielån med statlig kreditgaranti av nedanstående beräkning. Den har utförts under antagande av samma lånebehov i de enskilda fallen som beträffande nyinskrivna studenter, eller med 3 000 kr under de första och 4 000 kr under de senare studieåren.

År	Summa lån för nedanstående studentkategorier av tidigare inskrivna studenter					
	A	B	C	D	E	Summa
1	1 200 000	1 050 000	3 500 000	9 000 000	2 600 000	17 350 000
2	—	1 050 000	4 550 000	14 500 000	4 500 000	24 600 000
3	—	—	3 500 000	16 500 000	5 700 000	25 700 000
4	—	—	—	14 500 000	6 100 000	20 600 000
5	—	—	—	9 000 000	5 700 000	14 700 000
6	—	—	—	—	4 500 000	4 500 000
7	—	—	—	—	2 600 000	2 600 000

Även för denna grupp av studerande gäller, att någon beräkning av det ytterligare kreditbehov, som kan föreligga för studerande, som avse att avlägga högre akademisk examen, icke kan framläggas.

Statens ränteutgifter.

Enligt vad som framhållits, skola studielån till statsstipendiater och förutvarande stipendiater i princip vara befriade från ränta. Vidare förut-

sätter utredningen, att även andra studerande — såväl nyinskrivna som tidigare inskrivna — skola komma i åtnjutande av räntebefrielse, dock först efter särskild prövning. För att erhålla ett mått på den årliga räntesubventionen återstår sålunda att beräkna den totala kreditgivningen. Utlåningen har, som torde framgå av ovanstående tabell, kumulativ karaktär på så sätt, att för varje enskild låntagare lägges den gamla studieskulden till den nya fram till det år, då studielånen efter fullbordade studier ersätts med akademikerlån med fastställd amorteringstid. Tillväxten av den totala utlåningen framgår av nedanstående tabell, som också upptar räntebeloppet på de lån, som skola vara räntefria, samt på de lån, som under vissa betingelser kunna befrias från ränta.

År	Räntefria studielån kr till stipendiater och f. d. stipendiater	Statens ränteutgifter kr	Utelöpande studielån till			Upplupen ränta kr
			övriga nyinskrivna studenter	tidigare inskrivna studenter	Summa	
1	940 000	13 000	2 715 000	17 350 000	20 065 000	275 900
2	3 180 000	59 000	8 055 000	24 600 000	32 655 000	684 600
3	6 140 000	127 000	15 300 000	25 700 000	41 000 000	950 600
4	11 380 000	239 000	24 400 000	20 600 000	45 000 000	1 086 800
5	17 420 000	284 200	33 665 000	14 700 000	48 365 000	1 167 000
6	25 290 000	590 500	44 585 000	4 500 000	49 085 000	1 216 900
7	26 270 000	616 900	46 085 000	2 600 000	48 685 000	1 207 500
8	27 530 000	651 900	47 825 000	—	47 825 000	1 126 100
S:a under 8 år 2 581 500						7 715 400

Beräkningen av statens ränteutgifter har utförts på följande sätt. För de nya studielånen har antagits, att lånebeloppet lyftes av den studerande successivt under studieåret. Antages att tio lika stora uttag ske under tiden 1 september—1 juni påföljande år, erhålles en sammanlagd ränta å studielånet enligt följande formel:

$$^{10/12} \times ^{1/10} \times a \times ^{3/100} + ^{9/12} \times ^{1/10} \times a \times ^{3/100} + ^{8/12} \times ^{1/10} \times a \times ^{3/100} + \dots + ^{1/12} \times ^{1/10} \times a \times ^{3/100} = ^{55/12} \times ^{1/10} \times a \times ^{3/100} = 0,01375 \text{ a där } a = \text{lånebeloppet och årsräntan } 3\%.$$

För tidigare upptagna studielån beräknas årsräntan på sedvanligt sätt.

Då varje underlag saknas för en förhandsberäkning av antalet studenter, som kunna komma att bliva befriade från räntebetalning utöver statsstipendiater och f. d. statsstipendiater, torde statens ränteutgifter för detta ändamål få uppskattas till ett ungefärligt belopp. Sättes detta till högst 10 % av den upplupna räntan under de skilda åren, skulle statens ränteutgifter för studielån av samtliga ovan anförda slag uppgå till under första året $13\,000 + ^{1/10}$ av $275\,900 =$ (avrundat) $41\,000$ kr; under andra

året 128 000 kr; under tredje året 222 000 kr; under fjärde året 348 000 kr; under femte året 401 000 kr; under sjätte året 712 000 kr; under sjunde året 738 000 kr och under åttonde året samt därpå följande år 765 000 kr. Sammanlagt uppgår räntesubventionen till de studerande under de första åtta åren till i avrundat tal 3 355 000 kr.

Beloppet kan förefalla stort. Men ställes det i relation till det antal studerande, som under den angivna perioden kommit i åtnjutande av statligt stöd i form av stipendier och studielån, te sig utgifterna mera måttliga. Ty under nämnda period ha $7 \times 140 + 6 \times 80 + 4 \times 160 + 3 \times 500 + 60 = 3\,660$ stipendiat beretts räntefria lån under studietiden fram till avsedd lägre examen. Vid utgången av åttonde året åtnjota 3 540 studenter statsstipendier och/eller studielån. Härtill komma $8 \times 15 + 7 \times 85 + 4 \times 105 + 3 \times 155 + 3 \times 485 + 60 = 3\,115$ nyinskrivna studenter, som vid detta tillfälle avlagt examen, och 3 450 sådana studenter, vilka ännu icke avlagt examen — alla med statlig kreditgaranti för sina studielån. Dessutom har sådan garanti ställts för de studielån, som upptagits av 5 000 tidigare inskrivna studerande.

Total räntebefrielse har således tillkommit $3\,660 + 3\,540 = 7\,190$ stipendiat och f. d. stipendiat samt $\frac{1}{10}$ av $6\,725 + 5\,000 = 1\,170$ övriga studenter, d. v. s. sammanlagt 8 360 studenter. Räntesubventionen under de första åtta åren uppgår således, om den fördelas på totalantalet studerande, som erhållit räntebefrielse, till c:a 400 kr per låntagare, vilket motsvarar kostnaden för c:a två stipendiemånader.

Dessutom föreslår utredningen, att statens lånefond för universitetsstudier avvecklas eller användes för andra ändamål, förslagsvis till att täcka statens ränteutgifter vid det av utredningen föreslagna lånesystemet.

Sammanfattning.

1. Stipendier.

Utredningen föreslår, att det nu utgående statliga stipendiestödet in natura till obemedlade studenter vid statsuniversiteten, karolinska medikokirurgiska institutet samt Stockholms och Göteborgs högskolor utvidgas till att omfatta jämväl mindre bemedlade studerande vid samtliga akademiska läroanstalter inklusive socialinstitutet och att förslagsanslaget till sådana stipendier utgår med ett mot ökningen av stipendieförmånernas kontantvärde och av antalet stipendier svarande summa.

Utredningen anser, att stipendiestödet till obemedlade och mindre bemedlade studerande vid de akademiska läroanstalterna skall utgå under den första hälften av den genomsnittliga studietiden för i ansökan om stipendium uppgiven tillämnad lägre examen (ämbetsexamen).

Stipendium skall normalt omfatta kost och logi på studieorten under nio månader av året vid universiteten, karolinska institutet och de fria högskolorna; vid övriga akademiska läroanstalter skall stipendietiden motsvara den för kursplanen fastställda studietiden. Förlängning av stipendietiden skall efter ansökan undantagsvis kunna beviljas för någon månad av året. Efter särskild prövning bör stipendium i vissa tidigare angivna fall även kunna helt eller delvis utgå i kontant belopp motsvarande naturaförmånerna. Utöver dessa förmåner skall den prövande instansen kunna tilldela stipendiat ett kontantstipendium, utgående med 400 kr att utbetalas i lika stora delar i början av läsårets terminer. Där prövningsinstansen finner lämpligt, kan delat naturastipendium utgå.

Prövningen av de stipendiesökandes kvalifikationer skall dels omfatta familjeekonomiska förhållanden, dels ådagalagd studielämplighet. Den ekonomiska prövningen bör därvidlag göras liberal. Kravet på ådagalagd studielämplighet skall däremot konsekvent upprätthållas.

2. Studielån.

De av utredningen föreslagna stipendierna täcka i princip endast kostnaderna för kost och logi under en del av studietiden. Med anledning härav föreslår utredningen, att innehavare av statsstipendium skall beredas tillfälle att erhålla statsgaranterade studielån för täckande av övriga utgifter under stipendietiden samt att sådana studielån även skola stå till förfogande för studerande, vilka framgångsrikt bedrivit studier med stipendiestöd under halva studietiden. Lånen skola behovsprövas, men beloppen fastställas vid en realistisk nivå, som gör det möjligt för de studerande att undvika ytterligare skuldsättning men ändå begränsar den totala skuldsättningen till rimliga belopp. Behovs- och lämplighetsprövningen erbjuder för dessa grupper av de studerande inga avvikelser från prövningen av stipendieansökningarna. Dessa studielån skola vara befriade från ränta, till vilken alltså anslag skall utgå av statsmedel. Förslagsanslaget till dessa kostnader fastställs med ledning av de anlitate bankernas uppgifter om utestående räntefria lån, som beviljats av de student-sociala organen på respektive kårorter.

För studerande, vilka av familjeekonomiska skäl icke tilldelas stipendium men ändå äro i behov av studiekredit, skola ävenledes de statsgaranterade studielånen stå till förfogande. Behovs- och lämplighetsprövningen kan för dessa studerandes vidkommande mildras utan att dock helt eftersättas. I ömmande fall skola dessa lån kunna beviljas med räntebefrielse, vilket dock förutsätter särskild prövning.

Härutöver föreslår utredningen, att även studerande, som inskrivits innan det utvidgade stipendie- och lånesystemet införes, skola vara berättigade att erhålla statsgaranterade studielån.

Statsanslag till täckande av ränteutgifter för de båda sistnämnda slagen av studielån fastställs på enahanda sätt som beträffande lånen till stipendiater.

3. Organisatoriska och administrativa bestämmelser.

Beträffande de blivande studentsociala organ, som framdeles komma att handlägga stipendie- och låneansökningarna, ansökningsförfarandet samt förmedlingen och kontrollen av naturaförmånerna och de allmänna reglerna för studielånens omläggning till räntebärande akademikerlån o. s. v. hänvisar utredningen till betänkandets kap. 11, som behandlar de organisatoriska frågorna i ett sammanhang.

Bland de administrativa frågor, som förtjäna att behandlas redan nu, är frågan, huruvida innehavet av statsstipendium eller statsgaranterat studielån bör bindas vid en och samma studieort eller om dessa förmåner skola kunna överflyttas från en ort till en annan. Då syftet med det utvidgade statliga stödet till universitets- och högskolestudenterna är att underlätta deras studiemöjligheter utan att beskära deras fri- och rättigheter, anser utredningen, att innehavet av statsstipendium eller studielån med statlig kreditgaranti icke skall utgöra något hinder för sådant ombyte. Därför bör stipendiet och/eller studielånet kunna överflyttas till annan läroanstalt med motsvarande undervisning — antingen för viss del av studietiden eller för hela. Det studentsociala organet på nya studieorten övertar i sådant fall förmedlingen av stipendieförmånerna, sedan det studentsociala organet på den ursprungliga studieorten efter anmälan från stipendiaten registrerat överflyttningen. På liknande sätt överförs vederbörliga handlingar rörande studielånen till stipendienämnden på den nya orten.

På samma sätt anser utredningen, att stipendiat, som avser att studera vid utländsk läroanstalt — universitet eller högskola — bör kunna få behålla stipendieförmånerna även under utlandsvistelsen. I sådant fall omvandlas stipendieförmånerna i kontantstipendium, till storlek motsvarande genomsnittskostnaden för utgående förmåner på billigaste studieorten. Ansökan om fortsatt stipendieinnehav får bedömas efter sedvanliga regler, d. v. s. med hänsyn till ådagalagda studieresultat. Analogt behandlas ansökningar om fortsatt studielån under utlandsvistelse.

Vid studieavbrott av kortare varaktighet ankommer det på stipendiaten eller låntagaren att underrätta det studentsociala organet om orsakerna till frånvaron samt om tidpunkten, då studierna kunna återupptagas. Sagda organ får därefter taga ställning till, huruvida stipendiaten efter återkomsten må inträda i sina rättigheter samt huruvida låntagaren får disponera över inestående lånebelopp under studieavbrottet. Vid totalt studieavbrott, liksom vid uteblivande från studierna utan anmälan om åter-

komst, skall det studentsociala organet pröva, om låntagarens allmänna villkor tillåta en återbetalning av studielånet och med denne träffa avtal om lånets amortering. Någon återbetalningsskyldighet beträffande stipendieförmånerna anser utredningen däremot icke böra föreskrivas.

SÄRSKILT YTTRANDE

av herr Dahlström.

Diskussionen om stödformerna i betänkandets kap. 6 synes bättre ha kunnat föras efter följande linjer:

Målet är att ge alla för högre studier lämpade studenter samma möjlighet härtill. Utslagsgivande vid urvalet till de högre studierna skall studielämpligheten vara, ej ekonomien eller traditionen. För bedömandet av studielämpligheten står för närvarande icke någon bättre möjlighet till buds än studentbetyget och i vissa fall psykotekniska prov. Genom att ge alla nyinskrivna studenter tillgång till statsgaranterade studielån, få alla, åtminstone teoretiskt sett, möjlighet att studera. Dock skulle det s. k. psykologiska hindret för studenter ur icke-akademisk miljö sannolikt medföra att många ändå ej skulle våga sig på akademiska studier. Likaså bleve skuldbördorna i allmänhet för stora, för att man utan vidare skulle kunna betrakta ett system med enbart studielån som en lyckad lösning. Ytterligare ett stöd insatt i början av studietiden synes således motiverat. Det bör åtminstone utgå så länge, att studenterna hinna bli någorlunda medvetna om sina förutsättningar för akademiska studier, så att sedan studiernas finansiering med lån ej ter sig avskräckande. Minst tre terminer torde vara erforderliga härför.

Emellertid skulle ett utbetalande av stipendier till alla studenter under de första tre terminerna från statens synpunkt te sig dyrbart med hänsyn till studieavbrotten, som äro särskilt vanliga bland de relativt sett mindre studielämpliga. Därför synes det lämpligt att reducera antalet stipendier för varje fakultet eller högskola med hänsyn till frekvensen av studieavbrott i varje särskilt fall. Därvid kan man räkna med en viss säkerhetsmarginal på exempelvis 10 %, så att, vid en högskola, där studieavbrotten utgöra 20 % av de nyinskrivna, endast 70 % erhålla stipendier. Vid exempelvis skogshögskolan, där praktiskt taget inga studieavbrott förekomma, behöver ingen sådan begränsning göras. Gallringen skulle ske med ledning av studentbetygen, som visat sig vara till god ledning vid bedömning av risken för studieavbrott (enligt professor C.-E. Quensels utredning). Ett sådant förfarande utgör en tillräckligt säker garanti för att inga eller ytterst

få stipendier utbetalas till studenter, som ej fullfölja studierna. De, som härigenom ställas utanför stipendiestödet, ha alltså relativt svaga studentbetyg. Dessa skulle beredas möjlighet att genom lån med statlig kreditgaranti finansiera sina studier. Skulle de kunna uppvisa ett acceptabelt studieresultat för de första tre terminerna, skulle de få sina lån avskrivna med belopp, som motsvarade stipendierna. Härmed vinnes alltså, att efter denna tidpunkt ha alla studenter, som klarat av sina studier acceptabelt, erhållit samma förmån — dock först i efterhand för dem som hade så klena studentbetyg, att staten ej riskerade stipendium på dem.

Enligt här skisserade system skulle alltså ingen ekonomisk behovsprövning förekomma. Enligt utredningens förslag skulle dock en betydande del, c:a $\frac{1}{4}$, av studenterna erhålla stipendium, varvid gränsdragningen mellan »behövande» och »icke behovande» måste bli ett besvärligt kapitel. Skillnaden mellan dessa båda grupper kommer i de sannolikt ej få gränfallen att bli obetydlig (jfr s. 168—169) — ej såsom nu, då man inalles har endast c:a 200 statsstipendier, varvid man ju i allmänhet kan fordra både medellöshet och utmärkt studiebegåvning.

Kostnaderna för detta system skulle, fullt utbyggt, belöpa sig till c:a 9,25 miljoner kr per år för stipendier och avskrivning av studielån, om man räknar med ett stipendiebelopp av 2 000 kr per år. Dessutom blir administrationen enklare, då den ekonomiska behovsprövningen bortfaller.

Utredningen har ej närmare gått in på frågan om studenternas beroende av föräldrarna i ekonomiskt avseende. Det är långt ifrån alltid fallet, att föräldrar lämna bidrag för sina barns akademiska studier i förhållande till sin »bidragsförmåga», sådan den kan utläsas av kalla siffror eller bedömas genom en behovsprövning. Det behovsprövande organet kan ju svårigen tänkas taga hänsyn till vederbörandes »bidragsvilja». Det torde vara mycket vanligt, särskilt i medelklassen, att föräldrar med bidragsförmåga ställa borgen för lån i bank eller dylikt i stället för att lämna direkta bidrag. Den familjerättsliga facksynpunkten på dessa problem borde också närmare ha uppmärksamrats och utretts.

Föräldrarnas ekonomiska situation är i många fall avgörande för den utbildning, som barnen påkostas eller kosta på sig. Bland annat därför är det riktigare att, såsom i ovan skisserade förslag, i första hand ta studenternas egen ekonomi i betraktande vid utformningen av stödet. Studenterna äro dock rättskapabla individer, som snart efter studentexamen uppnå myndig ålder. Endast 9 % av studenterna ha sådana inkomst- eller förmögenhetsförhållanden, att de inte skulle »behöva» ekonomiskt stöd av det allmänna.

KAP. 7. OLIKA ÅTGÄRDER FÖR ATT NEDBRINGA STUDENTERNAS LEVNADSKOSTNADER.

I betänkandets kap. 6 har utredningen behandlat de direkta stödformerna och framlagt förslag, som innebära en väsentlig ökning av såväl stipendier som studielån. Inledningsvis anförde utredningen i nämnda kapitel, att de direkta stödformerna lämpligen borde kombineras med indirekta stödåtgärder i syfte att nedbringa studenternas levnadskostnader. Härigenom skulle enligt utredningens uppfattning vinnas, att totalkostnaderna för det allmänna med sannolikhet minska i det långa loppet och att en allmän reduktion av levnadskostnaderna även skulle komma dem tillgodo, vilka av olika skäl ställas utanför det direkta stödet. I föreliggande kapitel framlägger utredningen dels konkreta förslag till åtgärder, som reducera studenternas levnadskostnader, dels sitt principiella ståndpunkts-tagande till skilda förslag med samma syfte.

Studentbostäder.

Studenternas bostadsfråga.

Av olika indirekta stödformer torde statsbidrag till byggandet av studentbostäder vara den effektivaste. Jämte matkostnaderna utgör hyran den stora fasta utgiftsposten i studentens budget. Med den nuvarande utvecklingen på bostadsmarknaden är hyran för möblerade rum dessutom i stigande, vilket företagna undersökningar också visa. Sålunda gav en år 1934 företagen s. k. representativundersökning av studentrumshyrorna i Uppsala till resultat en medelhyra av 51 kr per månad, medan medelhyran i Uppsala höstterminen 1946 var 65 kr per månad. För närvarande torde hyran ligga ännu något högre. Samma utveckling kan konstateras även i övriga universitets- och högskolestäder. Utredningen anser därför att ett statligt stöd till byggandet av studentbostäder i första hand måste syfta

till att söka hindra en allmän höjning av hyresnivån på rumsuthyrningsmarknaden. Ett nedbringande av hyreskostnaderna under den nuvarande medelhyresnivån på respektive orter med hjälp av statliga stödåtgärder torde däremot av olika skäl vara uteslutet. För det första skulle det krävas subventioner av en storleksordning, som sannolikt icke torde kunna utverkas. För det andra skulle det innebära en sådan förmån att bo i moderna studentrum med en hyra under den genomsnittliga, att bostadsrätten skulle få stipendiekarakter och därmed behöva behovsprövas, så länge icke alla studenter kunde beredas plats i med statsmedel uppförda hus eller tills den allmänna hyresnivån för uthyrningsrum kunnat pressas ned till de subventionerade husens. En utveckling i de båda sistnämnda riktningarna synes dock i hög grad osannolik. Man kan också tänka sig generellt utgående hyressubventioner eller hyresrabatter åt alla, vilkas hyra skulle komma att överstiga den nivå, som fastställdes, oavsett om de bodde i studentbostadshus eller ej. Med en helt fri rumsuthyrningsmarknad torde emellertid ett sådant system icke komma att verka återhållande på hyres sättningen. Även med hänsyn till andra medborgargrupper synes generella hyresrabatter till studenter icke vara att rekommendera. En sådan subventionsform skulle dessutom innebära en allmän, icke behovsprövad stipendiering, som svårligen kunde samordnas med övriga av utredningen föreslagna direkta stödåtgärder.

En direkt kapitalsubvention vid byggandet av studentbostäder torde därför vara den enda framkomliga vägen, om man vill hålla studenternas hyreskostnader och därmed levnadskostnader nere. Såväl erfarenheten som gjorda beräkningar visa nämligen att hyrorna i nybyggda studentbostadshus komma att ligga avsevärt över den nuvarande genomsnittliga hyresnivån på orten, därest ingen subventionering äger rum. Studentbostadshus äro nämligen ur ekonomisk synpunkt föga tillfredsställande beroende på bland annat krav på särskild ljudisolering och mängden av småutrymmen, vilket fördyrar byggnadskostnaderna. Därtill kommer att hyrorna i regel endast kunna beräknas för nio månader per år. Nyttillkomna studentbostäder skulle av dessa skäl komma att verka hyreshöjande även på den allmänna hyresrumsmarknaden i universitets- och högskolestäderna. Om, såsom utredningen i det följande ämnar föreslå, studentbostadsföretag däremot subventioneras i åtminstone så stor utsträckning, att hyresbeloppen icke behöva överskrida »medelhyran» på studieorten, får man i stället en prispressande faktor av betydelse, som skulle komma att påverka hyresnivån för uthyrningsrum även i det gamla bostadsbeståndet, förutsatt att antalet nybyggda studentrum icke bleve alltför obetydligt. Även med hänsyn till att utredningen föreslår en kraftig ökning av antalet naturastipendier för universitets- och högskolestuderande, är ett nedbringande av studenternas hyresutgifter en angelägen uppgift, eftersom detta indirekt skulle medföra minskade utgifter för statsstipendier.

Även bortsett från behovet av hyresreglerande åtgärder torde statsmakterna under alla förhållanden behöva ingripa för att lösa studenternas bostadsfråga. Det hastigt ökade studentantalet har gjort att bristen på studentrum i våra universitets- och högskolestäder för närvarande är sådan, att situationen vid en ytterligare ökning av antalet studenter snabbt skulle kunna bli ohållbar, vilket bland annat framgår av de utredningar som verkställts på de olika kårorterna. De allvarliga följder en tilltagande bostadsbrist skulle få för hela vårt högre utbildningsväsende torde dock icke här behöva utvecklas. Utredningens förslag till direkta stödåtgärder för att åstadkomma en demokratisering av de högre utbildningsmöjligheterna förutsätter dessutom bland annat en tillfredsställande tillgång på bostäder.

Det har icke varit möjligt att med statistiska uppgifter belysa, i vilken utsträckning tillgången på studentrum — särskilt i Uppsala och Lund — under de senaste årtiondena minskats därigenom att den äldre bebyggelse, som i viss utsträckning inrymde för ändamålet lämpliga uthyrningsrum, ersatts med nya bostadshus, som enbart planerats för att tillgodose de enskilda familjernas bostadsbehov. Samma inverkan på rumsbeståndet torde även de särskilt under 1930-talet ofta gjorda ombyggnaderna av större lägenheter till mindre och till icke bostadsändamål ha haft. Att en minskning av antalet uthyrningsrum skett står emellertid utom allt tvivel.

Utredningen är av den uppfattningen, att därest bostadsbyggandet i Uppsala och Lund får fortgå efter samma riktlinjer som ovan anförts, kommer den enda lösningen av studenternas bostadsproblem att vara uppförandet av speciella bostadshus för studenterna. Man riskerar därför att i framtiden bli tvungen att uppföra allt fler byggnader, som enbart inrymma studentrum. Detta för i sin tur med sig åtskilliga administrativa problem och dryga förvaltningskostnader.

Det bör enligt utredningens mening ankomma på de bostadspolitiska organen i Uppsala och Lund att tillse, att bostadsproduktionen på dessa orter planeras på så sätt, att hänsyn tas till det exceptionellt stora behovet av uthyrningsrum, som föreligger på dessa orter. Utredningen förutsätter därvid att universitetsstädernas bostadskvoter under nu rådande stränga byggnadsreglering avpassas med hänsyn till de ovannämnda behoven av enkelrum och uthyrningsrum. Detta system ställer sig billigare än byggandet av särskilda studentbostadshus, och det anknyter till en gammal tradition, som övergivits icke därför att den visat sig oduglig utan därför att den nutida byggnadsproduktionen blivit alltför stereotyp och utan anpassning till de lokala förhållandena på olika orter. Den »elastiska» planläggningen av familjelägenheterna i framför allt bostadsrättsföreningshus, som numera börjat tillämpas, synes emellertid erbjuda en möjlighet att öka antalet uthyrningsrum. Metoden innebär nämligen, att ett rum har egen ingång från förstugan, så att det antingen kan uthyras separat eller nyttjas direkt i samband med familjebostaden.

Utredningen kommer i det följande att föreslå riktlinjer för ett statligt stöd till byggandet av studentbostäder. Konkret utformade förslag till bostäder på de olika orterna böra däremot liksom hittills framläggas av studentkårerna och studentnationerna själva eller dem närstående stiftelser.

Planerade studentbostäder.

I ecklesiastikdepartementet ligga för närvarande framställningar om statsbidrag för uppförande av studentbostadshus från stiftelsen Uppsala studentbostäder, akademiska föreningens i Lund ekonomiska utskott, stiftelsen Västgötagården i Uppsala, stiftelsen Östgötagården i Uppsala samt Värmlands nation i Lund. Dessutom har från Stockholms studentkårers förbundsstyrelse och Stockholms studenters idrottsförening inlämnats en framställning med begäran om statsanslag till uppförande av en »studentstad» i Stockholm omfattande bostäder för 1 500 ensamstående och 500 gifta studenter samt en rad gemensamhetsutrymmen såsom matsalar, samlingsrum, bibliotek, utrymmen för idrott samt administrations- och butikslokaler. Anläggningskostnaderna för bostadsutrymmena beräknas till i runt tal 22,5 miljoner kr. Den sistnämnda framställningen är emellertid av så preliminär karaktär, att den här kan förbigås. Även Stockholmsprojektet kommer dock sannolikt att inom en icke alltför avlägsen framtid få en mer definitiv utformning. Vidare har stiftelsen studenthemmet i Stockholm begärt anslag ur lotterimedelsfonden såsom bidrag till uppförande av ett studentbostadshus inrymmande cirka 240 rum.

De nämnda framställningarna ha — som det vill synas uteslutande på grund av det ekonomiska läget — ännu icke föranlett någon Kungl. Maj:ts åtgärd. Då utredningen emellertid haft dessa planerade studentbostäder till utgångspunkt vid sina diskussioner i studentbostadsfrågan samt vid uppgörandet av sitt förslag till riktlinjer för ett statligt stöd till studentbostadsbyggande, är det motiverat att åtminstone rent summariskt redogöra för dessa bostadsprojekt.

Stiftelsen Uppsala studentbostäders planerade »studentstad» omfattar sex hus, tillsammans innehållande 515 enkelrum och 66 dubletter, de senare avsedda för unga familjer. Enligt de på hösten 1946 gjorda kalkylerna skulle enligt stiftelsen de totala byggnadskostnaderna komma att uppgå till 5,663 miljoner kr, vartill torde böra läggas kostnader för inventarier till 515 enkelrum å tillhoppa 643 750 kr. Den totala rumskostnaden utgjorde enligt dessa beräkningar 11 000 kr. För att kunna hålla i Uppsala gängse hyror (omkring 65 kr/mån.) i den nya anläggningen räknade stiftelsen med ett subventionsbehov av 4 000 kr per rum eller totalt 2,9 miljoner kr. Byggnadslånebyrån, som granskat kostnadskalkylen, räknade däremot med ett subventionsbehov av 6 500 kr per rum eller totalt 3,9 miljoner kr under förutsättning att hyran skulle hållas vid 65 kr i månaden under nio må-

nader per år. Stiftelsen har också senare anslutit sig till byråns beräkningar av subventionsbehovet.

Framställningen från Lund avser tre olika projekt, nämligen dels två större hus på det s. k. Tunaområdet med tillsammans 304 rum, dels 17 rum i en redan färdigställd fastighet vid S:t Annegatan samt dels 56 rum, som skulle tillkomma vid en ombyggnad av Akademiska föreningens hus. Den totala byggnadskostnaden exklusive inventarier beräknades hösten 1946 av sökanden till 3,8 miljoner kr och subventionsbehovet för att hålla i Lund gängse hyror (omkring 63 kr/mån.) till 2,7 miljoner kr inklusive avskrivningar å inventarier. Byggnadslånebyrån kom i detta fall fram till så avvikande resultat, att en förnyad prövning av subventionsbehovet synes bli ofrånkomlig, därest projektet skall realiseras. Byrån räknade nämligen med avsevärt lägre såväl byggnadskostnader som driftskostnader och kom därmed fram till ett subventionsbehov av endast 2 040 kr per rum eller totalt 768 000 kr. Akademiska föreningens ekonomiska utskott har också förklarat, att Lund måste få högre byggnads- och driftskostnader godkända för att över huvud taget kunna klara projektet. Sannolikt kommer därför att erfordras större subventioner än de av byggnadslånebyrån beräknade. Det är dock numera ovisst, huruvida Tunaprojektet kommer att realiseras, sedan ett delvis nytt läge i fråga om tomtmöjligheter inträtt i Lund.

Västgötagården i Uppsala, vilken redan färdigställts, innehåller 35 studentrum, och de totala byggnadskostnaderna uppgingo till 660 000 kr. I framställningen till konungen räknade man däremot med en kostnad av 567 000 kr exklusive inventarier samt ett subventionsbehov av 325 000 kr. Byggnadslånebyrån godkände icke heller dessa kostnader utan räknade med 470 000 kr i byggnadskostnader och en subvention av 239 000 kr eller 6 800 kr per rum. Med en sådan subvention skulle hyran enligt byrån komma att uppgå till 72 kr per månad exklusive städning och lyse, som torde uppgå till ungefär 110 kr per år och rum. Beträffande Västgötagården är dock att märka, att standarden måste betecknas såsom hög.

Även stiftelsen Östgötagårdens planerade byggnad, innehållande 78 studentrum, har en hög standard och är kostnadsberäknad till 1,0 miljon kr exklusive inventarier. Sökanden uppskattade subventionsbehovet till 500 000 kr, medan byggnadslånebyrån, som hade en byggnadskostnad på 900 000 kr, räknade med en subvention på 315 000 kr eller 4 040 kr per rum, vilket skulle innebära en hyra av 70 kr i månaden exklusive städning.

Värmlands nations i Lund planerade studenthem innehåller 28 rum och har beräknats draga en total anläggningskostnad av omkring 230 000 kr. I november 1947, då framställning om statsbidrag inlämnades, hade från enskilt håll influtit eller ställts i utsikt bidrag på sammanlagt 100 000 kr.

Om man undantager det sistnämnda projektet samt bostadshus planerat av stiftelsen Studenthemmet i Stockholm, vilka ännu icke granskats av bostadsstyrelsen (byggnadslånebyrån), skulle enligt byråns beräkningar den

totala byggnadskostnaden exkl. inventarier uppgå till i runt tal 9,9 miljoner kr för de nu aktuella studentbostäderna, samt behovet av subventioner vara i runt tal 5,2 miljoner kr, varav c:a 1,2 miljoner kr såsom subvention till inventarier och resten i form av »tillägglån». Detta under förutsättning, att hyresbeloppen icke behöva överskrida den genomsnittliga hyresnivån på orten. Dessa beräkningar, som utfördes av byggnadslånebyrån i början av år 1947, torde dock med hänsyn till ökade kostnader och prisstegringar nu vara för låga. Enligt byrån skulle man nu generellt behöva höja kostnaderna med omkring 8 %. Vidare torde minst 10 miljoner kr erfordras i subvention, därest även den planerade studentstaden i Stockholm blir aktuell.

Studentsociala utredningen, som under hand fått dessa framställningar angående statsbidrag till uppförande av studentbostäder för yttrande av chefen för ecklesiastikdepartementet, tillstyrkte i en skrivelse till departementschefen av den 30 september 1947, att ifrågavarande studentbostadsföretag subventionerades i åtminstone så stor utsträckning, att hyresbeloppen icke behövde överstiga den genomsnittliga hyresnivån på respektive ort. Även *universitetskanslern* tillstyrkte i princip, att staten lämnade sin medverkan till lösandet av studenternas bostadsfråga. Understödet borde enligt kanslern utgå i form av räntefria lån eller lån mot särskilt låg ränta. För anskaffande av inventarier borde däremot direkt subvention utgå. *Statskontoret* motsatte sig icke, att staten medverkade i en eller annan form vid lösandet av studenternas bostadsfråga. Hyresbeloppen borde icke överskrida den genomsnittliga hyresnivån på orten. Högre statsbidrag än 50 % av byggnadskostnaderna torde ej behöva ifrågakomma. Statskontoret ansåg dock, att det borde övervägas, om icke statens medverkan skulle kunna lämnas i form av lån, som till viss del voro räntefria. *Byggnadslånebyråns* granskning av kostnadsberäkningarna har tidigare nämnts och även *byggnadsstyrelsen* yttrade sig positivt.

Utredningens förslag.

Allmänna synpunkter.

Av skäl, som redan inledningsvis redovisats, bör staten enligt studentsociala utredningen verksamt stödja byggandet av studentbostäder i våra universitets- och högskolestäder. Det torde dock knappast kunna bli fråga om och icke heller vara lämpligt att fastställa generella regler för en statlig subventionering av studentbostäder på samma sätt som exempelvis bestämmelserna om subventionering av pensionärshem. Varje konkret projekt måste i princip på ett eller annat sätt bli föremål för Kungl. Maj:ts prövning. Då verksamheten sannolikt kommer att få en väsentligt större

omfattning än vad som framgår av de nu aktuella projekten, är det å andra sidan angeläget, att bestämmelserna angående uppförande av studentbostäder om möjligt göras så generella att de åtminstone utan större modifikationer kunna komma till användning även vid framtida ansökningar om statsbidrag till uppförande av studentbostäder.

Även när det gäller de former, i vilka ett framtida studentbostadsbyggande skall ske, är det av praktiska skäl olämpligt att föreskriva vissa bestämda lösningar. Det aktuella behovet av studentrum, tillgången på tomtmark och läget på byggnadsmarknaden måste i varje särskilt fall bli avgörande. De planerade s. k. studentstäderna i Uppsala och Lund äro sålunda i första hand motiverade av det faktum, att det gällt för vederbörande att snabbt försöka tillföra marknaden ett betydande antal rum. Med de tomtmöjligheter som hittills förelegat har en större sammanhängande bebyggelse i detta läge framstått som den enda möjligheten — numera synas dock även andra lösningar erbjuda sig.

Även i Stockholm kommer med största sannolikhet byggandet av en stor studentstad att vara den enda framkomliga vägen, när det gäller att rationellt och på lång sikt lösa studenternas bostadsfråga. Vissa möjligheter torde nämligen finnas att i Stockholm exploatera ett större, sammanhängande markområde med gynnsamt läge i förhållande till de olika högskolorna. Däremot synes det i Stockholm så gott som omöjligt att få välbelägen tomtmark för ett flertal enskilt liggande studenthem.

Ett större studentbostadskomplex torde även erbjuda vissa direkta fördelar i jämförelse med enstaka studentbostadshus, framför allt möjligheten att effektivt utnyttja olika kollektiva anläggningar, gemensam värme-central m. m. Även driftskostnaderna skulle därmed bli lägre. Däremot är det ovisst, huruvida en bebyggelse i studentstadens form ställer sig ekonomiskt fördelaktigare än byggandet av enstaka hus. I varje fall torde man icke med utgångspunkt från det jämförelsematerial, som hittills förelegat, kunna draga några bestämda slutsatser. Skola planerings- och anläggningskostnaderna mera väsentligt kunna nedbringas, synes man nämligen böra räkna med betydligt större projekt än de nu aktuella i Uppsala och Lund.

Utredningen anser det dock ovisst, huruvida ett sammanförande av flera studentbostadshus till stora enheter i »studentstadens» form kan vara ägnat att främja en social anpassning av den akademiska ungdomen. Några bevis för den ena eller den andra uppfattningen torde dock icke kunna framläggas, så länge man saknar all praktisk erfarenhet av dessa studentstäder. Men det finns enligt utredningen anledning att ställa frågan, om icke en koncentrerad av 100-tals och i Stockholmsfallet 1 000-tals studenter till isolerade bostadskollektiv skulle komma att medföra en ytterligare avskärmning av studenterna från samhället i övrigt. Mot en sådan uppfattning kan naturligtvis anföras, att man ingalunda har några garantier för

att en student, som bor i ett enskilt studenthem eller som hyr in sig hos en familj ute i staden, därigenom skulle komma i någon livligare kontakt med yttervärlden. Snarare torde väl det stora studentkollektivet vara ägnat att ge studenterna rikligare tillfällen till kamratliv och därmed åtminstone motverka ensidighet i umgänget och isolering inom det egna facket.

Utredningen har med dessa synpunkter icke velat ge uttryck åt någon deciderad uppfattning beträffande lämpligheten av studentbostadsbyggande i studentstadens form. Både för- och nackdelar kunna nämligen framläggas. Som redan framhållits anser utredningen de nu aktuella »studentstäderna» vara motiverade med hänsyn till det läge, vari studenternas bostadsfråga befinner sig. Men innan man går längre på den inslagna vägen, bör man allvarligt överväga, huruvida en kategoribebyggelse för studenter är att rekommendera framför allt av sociala skäl. Utredningen vill även — utan all jämförelse i övrigt — erinra om att erfarenheterna av annan kategoribebyggelse, t. ex. för barnrika familjer och folkpensionärer, icke äro odelat gynnsamma.

När det slutligen gäller det sätt, på vilket staten ekonomiskt bör stödja produktionen av studentbostäder, är detta givetvis beroende av subventionsbehovet, vilket i sin tur står i direkt relation till de principer, som anses böra gälla för hyressättningen i bostäderna och den standard — och därmed den kostnad — som man anser lägenheterna böra ha. I det följande kommer utredningen därför att föreslå allmänna principer dels för hyressättningen och dels för standarden i med statsbidrag uppförda studentbostadshus samt formen för finansieringen av sådana hus.

Hyresnivå.

I princip bör det statliga stödet syfta till att möjliggöra uppförandet av studentbostäder av tillfredsställande standard, vilka kunna uthyras till en »rimlig» hyra. När utredningen sökt fastställa en sådan hyra, har den av skäl, som inledningsvis framhållits, stannat för att föreslå, att hyran för ett rum i av statsmedel subventionerade bostäder icke bör sättas högre än den genomsnittliga hyran för ett studentrum på orten.

Då såväl hyran för studentrum i allmänna marknaden som dessa rums standard kan beräknas variera icke oväsentligt mellan olika orter, uppstår frågan, om hyrorna i studentbostäderna böra vara olika på de olika orterna. Enligt utredningen torde detta knappast vara motiverat i annan mån än vad som betingas av olikheten i byggnadskostnaderna för hus av likvärdig standard, men i praktiken måste denna princip modifieras med hänsyn till den redan existerande skillnaden i hyrorna för studentrum på olika orter. Därest man vidare — som nedan närmare skall diskuteras — medger vissa variationer i standarden på studentrummen, bör detta även medföra, att hyran tillåtes variera inom vissa gränser i proportion till de

av standardförändringarna förorsakade förändringarna i byggnadskostnaderna. Svårare är att bedöma, vilken hänsyn man skall taga till de förändringar i byggnadskostnaderna, som bero på att man använder en mer eller mindre ekonomisk hustyp respektive en mer eller mindre ekonomisk planlösning. Utredningen förutsätter, att dessa frågor få från fall till fall prövas av bostadsstyrelsen, på vilken det bör ankomma att granska och avgiva yttrande över ansökningar om statligt stöd för uppförande av studentbostäder.

Sammanfattningsvis föreslår utredningen följande: För varje universitets- och högskolestad fastställs en »*standardhyra*», som motsvarar den osubventionerade hyran för ett rum med given standard i en viss ekonomisk hustyp. För varje stad fastställs dessutom, på grundval av en undersökning om den gällande genomsnittliga hyresnivån för studentrum på orten, en »*normalhyra*», till vilken hyran av standardrummet bör sänkas genom subvention. Från sistnämnda hyra bör dock den slutliga hyran i det konkreta fallet få variera inom vissa nedan angivna gränser med hänsyn till eventuella avvikelser från »standardrummets» standard. Bostadsstyrelsen bör efter kontakt med studentkårerna föreslå den standardhyra och normalhyra, som skall gälla på resp. orter.

Standard.

På studentbostadshusens standard bör man generellt kunna ställa samma fordringar, som gälla för bostadsfastigheter, vilka kunna erhålla tertiärlån.

Specialbestämmelser torde däremot bli nödvändiga för storleken och utrustningen av de enskilda lägenheterna samt för i vilken utsträckning kollektiva anläggningar skola tillåtas och subventioneras.

För varje enskild lägenhet synes man lämpligen böra fastställa en *normalstandard* (baserad på ingivna förslag), från vilken sådana avvikelser kunna tillåtas, som innebära en hyresförskjutning på högst 15 % från den för normalstandard fastställda hyran och utifrån vilken subventionsbehovet beräknas. Normalstandard bör vid varje tillfälle föreslås av det statliga bostadsorganet (bostadsstyrelsen). Utredningen vill dock framhålla följande, som torde kunna tjäna som riktlinjer vid fastställande av en sådan normalstandard:

Rummen måste vara av lämplig storlek — i regel minst 14 m² — eftersom de skola tjäna såsom både bostads- och arbetsrum. Ljudisolering, ventilation och belysning måste vara tillfredsställande ur studiesynpunkt. Varje lägenhet bör utrustas med tvättställ och garderob, den senare om 0,5 m²; ett wc per var 5:e samt bad- och duschrumb per var 10:e lägenhet. Vidare bör ett gemensamhetsutrymme om 20 m² per vart 20:e rum kunna godkännas samt ett s. k. tekök i varje våningsplan.

För familjebostäder bör däremot gälla den standard, som är gängse i motsvarande lägenhetstyper av medelgod standard.

Förutom de gemensamhetsutrymmen (samlings-, motions- eller musikrum), som ovan angivits, synes statlig subvention icke böra utgå för sådana *kollektiva anläggningar* som restaurant, tvättstugor, garage och personalbostäder, utan i den mån sådana anläggningar förekomma böra för dem beräknas skälig marknadshyra. Därest »marknadshyran» icke skulle täcka produktions- och förvaltningskostnader för en restaurantanläggning bör dock under vissa förutsättningar subvention kunna erhållas. I sådana fall måste dock krävas en noggrann kalkyl, som visar vad en subvention skulle betyda för restaurantens ekonomi. I vilka former ett statligt stöd åt studentmatsalar bör givas behandlas i nästföljande kapitel.

Vad slutligen beträffar kostnaden för inventarier, så synes det med utgångspunkt från de beräkningar som gjorts i Uppsala och Lund, som om en kostnad av högst 1 250 kr per bostadsrum för närvarande skulle kunna garantera en fullt tillfredsställande möblering av studentbostäder.

Finansiering.

Utredningen föreslår, att den del av byggnadskostnaderna, som ligger inom avkastningsvärdet, finansieras dels genom bottenlån i öppna marknaden, dels genom ett statligt tertiärlån upp till 100 %. För att emellertid studentbostadshus skola kunna erhålla statliga tertiärlån för bostadsbyggande upp till 100 %, föreslår utredningen, att de stiftelser och organisationer, som uppföra husen, betraktas såsom allmännyttiga företag. Vidare bör det kommunala förmedlingsorganet på sedvanligt sätt utöva kontroll av byggnadsföretaget samt vederbörande kommun få representation i bostadsföretagets styrelse. Bestämmelsen om majoritet för de kommunala representanterna i allmännyttiga bostadsföretags styrelser torde dock icke böra gälla beträffande studentbostadsföretag. Efter under hand inhämtade upplysningar har utredningen dessutom anledning förmoda, att kommunerna på här berörda orter icke skola vägra sin medverkan till en sådan kontroll. Däremot torde man knappast kunna förutsätta, att vederbörande kommuner skola vara villiga att stå den förlustrisk, som annars tillkommer dem. Studentkårerna själva torde icke heller kunna åtaga sig de borgensförpliktelser, som det här kommer att bli fråga om, även om det av principiella skäl vore motiverat, att studenterna själva genom sina organisationer hade ett visst ansvar för utfallet av fastighetsförvaltningen. Under sådana förhållanden torde staten i dessa begränsade fall kunna avstå från kravet på kommunal eller annan borgen.

Den del av byggnadskostnaderna, som icke faller inom avkastningsvärdet — överkostnaden — bör i enlighet med ovan angivna principer för hyressättningen subventioneras av staten. Av olika subventionsformer har

därvid en kapitalsubvention i form av ränte- och amorteringsfritt »tilläggs lån» syntes utredningen mest ändamålsenlig. Lånen böra alltså vara ränte- och amorteringsfria i tio år, varefter det bör omprövas, huruvida lånen med hänsyn till den allmänna hyresnivåns utveckling helt eller delvis böra göras räntebärande eller om de böra avskrivas. För varje enskilt projekt bör behovet av tilläggs lån prövas av bostadsstyrelsen med utgångspunkt från skäligen anskaffningskostnad och beräknat avkastningsvärde enligt de hyresinkomster, som böra inflyta, om hyrorna sättas i överensstämmelse med ovan angivna principer samt enligt beräknade »godkända omkostnader». Sedan bostadsstyrelsen meddelat, vilket subventionsbehov som föreligger i de olika fallen, bör det ankomma på Kungl. Maj:t att fatta slutgiltigt beslut angående storleken av den statliga subventionen.

Som villkor för erhållande av tilläggs lån till studentbostadshus bör föreskrivas, att hyrorna icke få höjas utan hörande av bostadsstyrelsen.

För att studenterna även i fortsättningen skola ha möjligheter att erhålla donationer till stipendierum m. m., torde det vidare böra föreskrivas, att därest studentbostad vid sidan av den statliga subventionen kan erhålla subvention för att sänka hyrorna under »normalhyran», bör sådan subvention icke förändra, att det statliga tilläggs lånet minskas.

Kostnaderna för inventarier böra däremot icke inräknas i byggnadskostnaderna. Studentbostädernas möblering synes i stället böra tillgodose genom en särskild subvention, vartill medel böra anvisas under åttonde huvudtiteln. En särskild förnyelsefond för inventarier bör vidare uppläggas för varje fastighet, och de erforderliga avsättningarna till en sådan fond böra eventuellt kunna uttagas i form av särskilda hyrestillägg. Hur man än förfar i detta avseende, måste under alla förhållanden i beräkningen av fastigheternas omkostnader tillåtas en post för avsättning till förnyelse av inventarier.

Studentmatsalar.

Enligt den redovisning för studenternas levnadskostnader, som utredningen framlagt i kap. 3, utgöra matkostnaderna den största fasta posten i den enskilda studentens budget; inte mindre än cirka en tredjedel av hans utgifter bestå i själva verket av kostnader för mat. Då det gäller att genom indirekta stödåtgärder nedbringa studenternas totala levnadskostnader, måste därför ett av de effektivaste medlen vara att bereda dem tillgång till god och närande kost till rimligt pris. Redan i kap. 6, som behandlar de direkta stödåtgärderna, har utredningen framlagt skäl, som tala för att de direkta stödformerna, stipendier och lån, kompletteras med indirekt stöd i form av statliga bidrag, som syfta till att nedbringa utgifterna för bostad, kost, kurslitteratur m. m. Utredningens understryker därvid vikten av att detta stöd ansluter till sådana åtgärder, som redan vidtagits eller planerats av studenternas egna organ. Innan utredningen närmare

diskuterar behovet av och formerna för ett statligt stöd till inrättande av studentmatsalar, skall därför lämnas en redogörelse *dels* för de erfarenheter man inom studentkårerna vunnit av den hittillsvarande verksamheten vid de av studenterna förvaltade företag, vilka för närvarande tillgodose de studerandes behov av billig måltidsinackordering, *dels* för de studentmatsalar, som planeras av studentorganisationerna.

Nuvarande förhållanden.

Uppsala är den enda av kårorterna i landet, där de studerande icke ha tillgång till en egen måltidsservering. Inrättande av en matsal eller ett konviktorium, som i större omfattning kan bereda de studerande måltidsinackordering till rimliga priser, har emellertid inom Uppsala studentkår mycket länge framstått som ett starkt behov. Detta har kommit till uttryck i en mångfald utredningar och förslag.

För närvarande intaga flertalet av de studerande i Uppsala sina måltider på privata matserveringar. De 1937 tillkallade stipendiesakkunniga kunde i sitt betänkande (stat. off. utr. 1937:44, s. 37) konstatera, att på grund av den hårda konkurrensen mellan dessa företag en i allmänhet skälig avvägning åstadkommits ifråga om priser och standard. Endast i undantagsfall disponerade de däremot över för ändamålet lämpade serveringslokaler och i all synnerhet ekonomitrymmen. Antalet matställen, som vid denna tid uppgick till ett tjugofemtal, har under den gångna tioårsperioden minskat till mellan femton och tjugo, medan studentantalet under samma period betydligt ökats. Möjligheterna att erhålla måltidsabonnemang ha därför kontinuerligt avtagit. Svårigheterna belysas av den redan i det föregående redovisade Uppsala-enquêten, enligt vilken 65 % av dem som besvarat enquêten ansågo trängseln på matställen besvärande. Under och efter kriget har dessutom försiggått prishöjningar samtidigt som standarden sjunkit. Ett konviktorium, som på förmånliga villkor kan erbjuda ett stort antal studenter måltider till självkostnadspris och därigenom kan verka reglerande på måltidsstandard och -priser i staden, måste därför nu betraktas som mera angeläget än någonsin.

På grundval av ett betänkande, avgivet år 1936 av en inom Uppsala studentkår verksam byggnadskommitté, utformades ett förslag till kårbyggnad, vilken utom administrations- och expeditjonslokaler för Uppsala studentkår samt sammanträdeslokaler för kåren och andra sammanslutningar i staden avsågs att inrymma restaurantlokaler, vari omkring 200 samtidigt spisande gäster skulle kunna serveras. Kårbyggnaden skulle förläggas till en tomt, som kåren disponerar i omedelbar närhet av universitetet och vilken för närvarande är bebyggd med studentbostäder. För denna kårbyggnad, som 1937 beräknades draga en kostnad av drygt 700 000 kr, ansåg sig kåren kunna taga i anspråk högst 250 000 kr av egna fonder, medan man för täckande av återstoden av kostnaderna till Kungl. Maj:t ingick med en anhållan om bidrag av lotterimedel med 500 000 kr. Denna ansökan avslogs.

Två år senare, 1939, ingavs en ny framställning om anslag grundad på i stort sett samma byggnadsförslag men med nya kostnadsberäkningar, vilka nu slutade på omkring 850 000 kr. Det begärda bidraget av lotterimedel uppgick denna gång till 650 000 kr. Man hade också uppnått en preliminär överenskommelse med Uppsala kaféaktiebolag, som erbjudit sig driva nämnda restaurantrörelse

utan att beräkna någon företagarvinst. De beräknade abonnemangspriserna lågo i nivå med de lägsta i öppna marknaden. Trots gynnsammare förutsättningar än vid föregående tillfälle ledde framställningen ej heller denna gång till något resultat, när efter krigsutbrottet hösten 1939 en kraftig nedskärning av avsättningen till lotterimedelsfonden genomfördes i syfte att tillföra den allmänna budgeten större inkomster.

Med ett avbrott under kriget ha nu planerna på ett konviktorium återupptagits. I maj 1948 ingav sålunda Uppsala studentkår en skrivelse till större akademiska konsistoriet i Uppsala med anhållan att få disponera den universitetet tillhöriga s. k. Akademikvarnen för inrättande av ett konviktorium för studentkårens medlemmar.

Vid *lantbrukshögskolan i Ultuna* ha studenterna en särskild restaurantförening, vilken enligt avtal med högskolans styrelse disponerar lokaler för matservering i en högskolan tillhörig byggnad. I gengäld skall föreningen bereda högskolans anställda möjlighet att intaga sina måltider i matsalen. Då lokalerna äro föga ändamålsenliga och därtill helt otillräckliga med hänsyn till det stigande studentantalet, har högskolans styrelse begärt och erhållit Kungl. Maj:ts tillstånd att uppföra nya lokaler för såväl studentkårens bruk som för matserveringen. Planerna ha framskridit så långt, att man beräknar kunna sätta igång med byggnadsarbetena före detta års utgång.

Lunds studentkårs konviktorium tillkom år 1919 utan statligt stöd. Senare har det erhållit bidrag av lotterimedel med 75 000 kr år 1939 för ombyggnadsarbeten samt med 25 000 kr år 1947 för viss modernisering. Sedan 1933 drives företaget såsom en självständig ekonomisk förening. Under terminerna mottagas i första hand medlemmar av Lunds studentkår som abonnenter. Konviktoriets kapacitet är ungefär 1 900 serverade mål per dag.

1937 års stipendiesakkunniga ansågo sig i sitt betänkande (a. a. s. 60) kunna uttala, »att Lunds studentkårs konviktorium fyller ett stort behov och gör detta på ett sätt, som tillfredsställer alla rimliga anspråk på god kosthållning till förmånliga priser». Under de senare åren har emellertid företaget råkat in i en ogynnsam ekonomisk utveckling. Den kontinuerliga stegringen av omkostnaderna, särskilt för livsmedel och för löner till den kollektivanställda personalen, kunde ej följas av motsvarande prishöjningar. Därtill kom minskad besöksfrekvens, delvis på grund av konkurrens från vissa mindre matställen och matlag, vilka oftast kunna drivas utan anlitan av fackligt organiserad personal. Vissa olägenheter med de nuvarande lokalerna verkade dessutom fördyrande på driften. Höstterminen 1947 genomfördes omfattande förändringar. Bl. a. infördes utvidgad självservering av samma slag, som tillämpas vid andra större studentmatställen inom och utom landet. Utöver personalinbesparingar har detta medfört ökad kapacitet, därigenom att väntetiden blivit kortare. Trots att serveringslokalerna ingalunda äro idealiska för detta serveringssystem, har omläggningen fallit väl ut. Genom vissa förenklingar i administrationen, lättnader i kupongsystemet och diverse andra rationaliseringsåtgärder har sådana besparingar gjorts, att företaget under våren 1948 har återvunnit sin ekonomiska stabilitet. Trots vissa höjningar av abonnemangspriserna ligga konviktoriets priser fortfarande under dem som gälla i öppna marknaden för motsvarande standard. Priserna, vilka fastställas på grundval av självkostnadskalkyl med ett fast procentuellt risktillägg, äro för närvarande för abonnemang med två mål per dag (frukost och middag) 78 kr per månad och för tre mål 130 kr. Konviktoriet kan alltså fortfarande anses väl fylla sin uppgift att bereda studenterna god kost till förmånliga priser.

I *Stockholm* finnas vid flera av högskolorna särskilda studentrestauranter. Den i *Stockholms* högskolas studentkårs hus inrymda restauranten började sin verksamhet 1935 i samband med kårhusets tillkomst. Kårhuset, vilket även disponeras av handelshögskolans studentkår, har uppförts dels med stöd av särskilda donationer och en insamlad byggnadsfond, dels genom anslag av lotterimedel med 175 000 kr. Såsom bidrag till kårhusets drift och underhåll betalar restauranten en årlig hyra av 5 000 kr samt 50 % av bränslekostnaderna, sammanlagt c:a 12 000 kr.

Företaget förvaltas sedan 1939 såsom en självständig ekonomisk förening, *Stockholms* högskolas restaurangförening u. p. a., vilken enligt stadgarna skall bestå av högst tio medlemmar med ett andelskapital om 100 kr. Vid sidan av en restaurantexpert består föreningen nästan uteslutande av personer, som varit eller äro engagerade i kårens övriga arbete. Eftersom inval i föreningen måste sanktioneras av studentkårens styrelse, kan denna sägas ha möjlighet att öva direkt inflytande på restaurantdriften.

Utom den ordinarie verksamheten, servering av abonnemangsmåltider (lunch och middag) jämte konditoriservering, förekommer servering vid särskilt anordnade fester. Tillträde till abonnemangsmåltiderna äga studerande vid *Stockholms* samtliga högskolor. För närvarande serveras 700 å 800 lunch- resp. middagsmål per dag. Av gästerna komma ungefär hälften från *Stockholms* högskola och handelshögskolan, medan den andra hälften fördelar sig på övriga högskolor, dock med övervikt för dem från tekniska högskolan. De senare ha framför allt utgjorts av dem, som bedriva studier i den gamla högskolebyggnaden vid Drottninggatan. De komma till största delen att överflyttas till den nya tekniska högskolan fr. o. m. höstterminen 1948. Det nuvarande antalet serverade mål torde ligga i överkant för restaurantens kapacitet.

För närvarande tillämpas självservering. Priserna för abonnemang på minst tio kuponger utgöra fr. o. m. höstterminen 1948 3,45 kr för två mål om dagen eller cirka 105 kr per månad. Detta är billigare än vad som kan erhållas på andra näringsställen av samma standard. I betraktande av den stegrade besöksfrekvensen är det uppenbart, att företaget väl fyller sin uppgift.

Tekniska högskolans studentkårs kårhus, beläget intill tekniska högskolan, inrymmer utom expeditions- och klubblokaler även en matsal. Kostnaderna för byggnaden ha täckts dels genom donerade medel, dels genom anslag av lotterimedel på 100 000 kr. Restaurantföretaget bidrager till kårhusets drift med 4 000 kr, vartill kommer ytterligare hälften av värmekostnaderna.

Restauranten drives av kårens styrelse genom en restaurantnämnd, som tillsätter föreståndarinna. Bokföringen skötes av kårens expedition.

Matsalen kan mottaga omkring 225 samtidigt spisande gäster, d. v. s. 550 matgäster per mål. Man planerar, att fr. o. m. hösten 1948 öka antalet omgångar från två till tre, vilket skulle innebära en ökning av kapaciteten till 1 300 å 1 400 mål per dag. Priset per mål är 1,85 kr, vilket motsvarar omkring 110 kr i månaden för två mål per dag.

Tekniska högskolans elevantal, vilket nu håller sig omkring 1 650, kommer sannolikt inom en snar framtid att ökas till närmare 2 500. Redan nu svarar matsalens kapacitet ingalunda mot behovet, och de närmaste åren komma därför att innebära ytterligare påfrestning, detta så mycket mer som den stadsdel, i vilken högskolan är belägen, är mycket fattig på matställen, där de studerande kunna intaga sina måltider. En utvidgning av de nuvarande lokalerna har därför sedan länge planerats och torde vara alldeles oundgänglig, vilket också framhålls av 1940 års sakkunniga för den högre tekniska undervisningen (stat. off. utr. 1943:34, s. 374). En planerad tillbyggnad, som även innefattar vissa nya

administrationslokaler för studentkåren, beräknas draga en kostnad av i runt tal en miljon kronor. Till sitt förfogande har kåren en byggnadsfond på 400 000 kr, vilken tillkommit genom donationer och insamlingar. När den tomt, som nu disponeras av kåren, endast upplåtits med nyttjanderätt av Djurgårdsförvaltningen, har det visat sig mycket svårt för kåren att genom upplåning skaffa ytterligare medel. Den är därför för återstoden av kostnaderna helt hänvisad till statlig subvention.

Medicinska föreningen i Stockholm disponerar enligt riksdagens beslut år 1937 ett tomtområde inom det s. k. Norrbackaområdet, dit Karolinska sjukhusets teoretiska institutioner och kliniker förlagts. Detta tomtområde, vilket upplåtits avgiftsfritt och med full nyttjanderätt, avses att bebyggas med ett kårhus för de medicine studerande, inrymmande jämte matsalar med kök och ekonomilokaler även samlings-sal, expeditions- och bibliotekslokaler samt klubb- rum. Kårhuset, som beräknas draga en kostnad av omkring en miljon kronor, är planerat för ett studentantal av cirka 700 och matsalens kapacitet beräknas till omkring 720 gäster per mål (lunch), vilket kan anses tillräckligt för de inom sjukhusområdet arbetande studerandena.

Medicinska föreningen förfogar för finansiering av kårbyggnaden över insamlade medel och fondmedel 200 000 kr. Kungl. Maj:t har hösten 1944 beviljat 250 000 kr av lotterimedel. Samtidigt beviljades av statsmedel ett 3 % amorteringslån på 300 000 kr.

Det torde vara synnerligen angeläget, att den planerade kårbyggnaden med det snaraste kommer till stånd, då de nuvarande provisoriska förhållandena vålla stora olägenheter för de studerande.

Av de övriga högskolorna i Stockholm upplåta veterinärhögskolan och skogshögskolan kostnadsfritt lokaler för matservering åt de studerande, där de kunna erhålla abonnemangsmåltider på fördelaktiga villkor. Vid tandläkarinstitutet kan odontologiska föreningen servera lunch à 1,70 kr till sina medlemmar i av institutet fritt upplåtna lokaler.

Göteborgs högskolas studentkår uppförde 1932 ett eget kårhus, till vilket Kungl. Maj:t beviljade lotterimedel på 100 000 kr, varjämte Göteborgs stad utan kostnad upplåt tomt. Utom samlingsrum, expeditionslokaler m. m. inrymmer även en matsal för 50 samtidigt spisande gäster. Då dess nuvarande kapacitet, 200 gäster per mål, har visat sig otillräcklig, försiggår för närvarande en ombyggnad, som finansieras av medel ur kårens byggnadsfond. Efter denna utvidgning beräknas matsalen kunna mottaga 250 gäster per måltid.

Tillträde till matsalen har studerande vid samtliga högskolor i Göteborg. Priset för 11 matkuponger är 18,50 kr, d. v. s. drygt 100 kr i månaden för två mål om dagen. Priset på restauranter av motsvarande standard i staden ligger väsentligt högre.

Studentkårens restaurant administreras något annorlunda än övriga studentmatsalar i landet. Den utarrenderas för en årlig hyra av 3 000 kr. Abonnemangspriserna fastställas årligen genom överenskommelse mellan källarmästaren och kårens förvaltningsutskott, varför fullgoda garantier finnas för att studenterna ha inflytande på prissättning och standard.

Icke heller efter den pågående utbyggnaden kommer restauranten vid Göteborgs högskola att få en sådan kapacitet, att den kan fylla behovet av billigt måltidsabonnemang för de studerande i Göteborg. Studentkåren vid Chalmers tekniska högskola, som för närvarande blott disponerar utrymmen för kafésvering i högskolans lokaler, planerar därför att uppföra ett kårhus med matsal för cirka 200 gäster. Till täckande av byggnadskostnaderna har kåren insamlat omkring 700 000 kr. För de 200 000 kr, som ytterligare erfordras, avser man att ansöka om lotterimedel.

Utredningens synpunkter och förslag.

Erfarenheterna från de nu förefintliga studentmatsalarna, för vilka här-
ovan i korthet redogjorts, visa, att dessa matsalar ha en mycket stor be-
tydelse. Tack vare sin kapacitet och sina möjligheter till rationell drift
ha de oftast väl lyckats i sin uppgift att bereda ett stort antal studerande
måltidsservering till priser, som ställa sig fördelaktigare än i öppna mark-
naden, samtidigt som de kunnat hålla en i allmänhet relativt god stan-
dard. Ett auktoritativt erkännande av deras betydelse har även givits, då
i gällande reglemente för utdelning av statsstipendier Kungl. Maj:t fast-
ställt, att stipendiater i första hand böra hänvisas till sådana matställen,
som förvaltas av de studerande själva eller av dem närstående organ.

En av studentmatsalarnas främsta fördelar torde ligga däri, att de kunna
verka prisreglerande eller prispressande, varigenom en eventuell statlig
subvention i en eller annan form även kommer andra studerande till godo
än dem, som intaga sina måltider på konviktoriet. Detta gäller givetvis i
första hand universitetsstäderna, där studenterna huvudsakligen betjänas
av smärre matställen av jämförlig karaktär med en av studentorganisatio-
nerna förvaltd matservering. Det torde t. ex. vara odisputabelt, att Lunds
studentkårs konviktorium spelat en avsevärd roll såsom regulator för mat-
priserna i Lund. Otivelaktigt skulle ett konviktorium i Uppsala komma att
få en liknande betydelse.

Även andra skäl tala för inrättande av dylika matsalar. Många högskolor
äro så avlägset belägna från stadens centrala delar, att de studerande
måste uppoffra mycken onödig tid för att förflytta sig mellan arbetsplat-
sen och matstället. Vid flera högskolor, t. ex. lantbruks-, veterinär- och
skogshögskolorna upplåta därför statsmakterna kostnadsfritt lokaler för
matsservering i högskolan tillhöriga byggnader. Lantbrukshögskolan i Ul-
tuna har av Kungl. Maj:t erhållit medel för uppförande av nya kårlokaler
och matsal för de studerande. Till den kategori, som av samma skäl har
behov av egna matsalar för de studerande, höra bl. a. tekniska högskolan
och medicinska föreningen i Stockholm, såsom utredningen tidigare fram-
hållit. Vad Uppsala beträffar har utredningen i den ovan lämnade redo-
görelsen för de nuvarande förhållandena, framhållit, att den ökade till-
strömningen av studerande icke motsvaras av ökad tillgång på matställen,
varför endast ett konviktorium med relativt stor kapacitet kan tänkas
lösa uppsalastudenternas matfråga på ett tillfredsställande sätt.

Det må i detta sammanhang framhållas, att så gott som samtliga i det
föregående nämnda studentmatsalar och konviktorier tillkommit tack vare
större eller mindre ekonomiska bidrag från statsmakternas sida. I allmän-
het ha dessa bidrag givits såsom anslag av lotterimedel till täckande av
viss del av byggnadskostnaderna för kårlokaler. För återstoden av dessa
kostnader ha studentorganisationerna kunnat disponera fondmedel eller

insamlade medel; upplåning har däremot varit sällsynt. Då det gäller organisationer utan större ekonomiska tillgångar, skulle det i de flesta fall ha ställt sig mycket svårt för dem att realisera sina byggnadsprojekt, om de icke kunnat erhålla ekonomiskt bistånd.

Studentsociala utredningen har i kap. 6, som behandlar de direkta stödformerna stipendier och lån, diskuterat de fördelar, som medfölja ett utvidgat system av indirekta subventioner för att nedbringa studenternas omkostnader för t. ex. bostad och mat. *Med hänvisning till dessa synpunkter och till de skäl, som här ovan framförts, vill utredningen uttala som sin uppfattning, att statsmakterna böra lämna verksamt ekonomiskt stöd till uppförande av studentmatsalar, som kunna erbjuda studenterna måltidsabonnemang till skälig kostnad.*

Sådant ekonomiskt stöd kan givas antingen såsom årliga subventioner till företagens drift eller i form av engångssubventioner för täckande av hela eller viss del av byggnadskostnaderna. En årlig subvention av driften av dylika matsalar låter sig, enligt utredningens uppfattning, svårigen förena med de direkta subventionsformer utredningen i det föregående föreslagit. Det årliga bidrag statsmakterna kunna giva bör i första hand komma de enskilda studenterna till godo i form av stipendier och lån. En driftsubvention torde knappast heller vara en tillräcklig garanti för att ekonomiskt svaga studentorganisationer skola våga engagera sig i omfattande byggnadsprojekt. I själva verket torde svårigheten att uppbringa det nödiga kapitalet utgöra det största hindret. I de fall organisationerna ej äga den tomt, på vilken byggnaden skall uppföras, har det nämligen ofta visat sig svårt att uppbringa kapital genom upplåning. *Det är med anledning härav utredningens uppfattning, att det statliga stödet bör utgå i form av kapitalsubventioner för uppförande och inredning av särskilda studentmatsalar.*

Beträffande subventionens storlek är det på nuvarande stadium omöjligt för utredningen att framlägga några bestämda siffror. I olikhet mot vad som är fallet beträffande studentbostäderna, har nämligen utredningen inga konkreta och i detalj utformade förslag att bygga sin bedömning på. Behovet av subvention måste dessutom ställa sig synnerligen skiftande för olika kårorter. Utredningen vill dock i det följande framlägga några allmänna synpunkter på det statliga stödets omfattning men utgår från att subventionens storlek kommer att fastställas av Kungl. Maj:t efter prövning från fall till fall på grundval av noggranna kalkyler.

Målet för ett statligt stöd till matsalar för de studerande bör enligt utredningens mening vara att möjliggöra en prissättning, som ligger något under den genomsnittliga prisnivån hos liknande företag på orten, samtidigt som en god standard upprätthålles. I det avsnitt av detta kapitel, som behandlar stöd åt studentbostäder, har anförts skäl, vilka tala mot att subventioner givas i sådan omfattning, att priserna vid det av studen-

terna förvaltade företaget komme att ligga avsevärt under de genomsnittliga (s. 185). Samma synpunkter gälla också för studentmatsalar. Det är för övrigt föga sannolikt, att en matservering med stor kapacitet, vars priser ligga betydligt under priserna i allmänna marknaden, skulle ha den prisreglerande verkan, som utredningen anser önskvärd.

En granskning av de nu existerande företagen kan ge en allmän uppfattning om vad som skulle erfordras i ekonomisk subvention för att uppnå här angivna mål. Det torde ha framgått, att samtliga nu verksamma och ovan redovisade måltidsserveringar kunna hålla priser, som ungefär motsvara vad utredningen anser vara lämpligt. Med undantag av Lunds studentkårs konviktorium torde ingen av dessa belastas med utgifter för räntor och amorteringar på de kapitalinsatser, som varit nödvändiga för företagets tillkomst. Företagens omkostnader för lokal begränsas huvudsakligen till löpande utgifter för bränsle, lyse etc. och i några fall för reparationer. Det torde alltså förhålla sig så, att förutsättningen för att en måltidsservering för studenter skall kunna drivas så, att den ovan uppställda målsättningen kan nås, är, att företaget befrias från den del av hyreskostnaderna, som utgöras av räntor och amorteringar. Detta förutsätter i sin tur, att det statliga ekonomiska stödet blir så stort, att det tillsammans med de medel, som respektive organisationer kunna uppdriva på annan väg, täcker kostnaderna för uppförande av lokaler för sådana matsalar. Som ytterligare stöd för denna uppfattning vill utredningen här anföra vad som ovan (s. 195) sagts beträffande det planerade konviktoriet i Uppsala. De abonnemangspriser, som man där kalkylerade med år 1939 och vilka lågo i den prisklass utredningen här har angivit som mål för det statliga stödet, förutsatte nämligen just att företaget ej skulle belastas med kostnader för byggnadens uppförande.

Utredningen har ingående diskuterat olika möjligheter att ernå billigare måltidspriser genom en sänkning av matstandard men önskar för sin del icke lägga fram något förslag till närmare föreskrifter härom. Det må i sista hand ankomma på studentorganisationerna själva att avgöra, i vilken mån alternativ med förenklad matstandard och servering kunna uppvägas av motsvarande nedpressning av matpriserna. Utredningen vill emellertid rent allmänt understryka vikten av att matsalarna planeras så, att de skänka trevnad och trivsel för studenterna, och att de verkligen äro ändamålsenliga för en rationellt driven matservering. Under inga omständigheter böra de dock, för att man skall uppnå en i och för sig önskvärd rationalisering, göras så stora, att serveringen ger intryck av massutspisning.

Utredningen önskar för övrigt framhålla betydelsen av att studenterna ha en sådan kontroll över restauratdriften, att full säkerhet råder för att subventionen kommer de enskilda studenterna tillgodo i form av billigare måltider. Man torde kunna utgå från att det ligger i studentorganisatio-

nernas eget intresse att upprätthålla denna kontroll. Ovan lämnade redovisning för de nuvarande förhållandena visar, att företagens administrativa anknytning till resp. studentorganisationer kan ske på olika sätt med garanti för att studenterna erhålla full kontroll över såväl prissättning som standard.

När det gäller de restaurantbyggnader, som projekterats i samband med uppförande av s. k. studentstäder och vilka ovan behandlats (s. 187), önskar utredningen framhålla, att om behov av särskilda restaurantföretag på grund av studentbostädernas läge eller av andra skäl kunna påvisas, äro enligt utredningens mening samma förutsättningar för en statlig subvention för handen.

Resebidrag.

Då frågan om utbildningsmöjligheternas demokratisering även står i samband med de geografiska hinder, som uppresa sig mot en mera allsidig representation av studerande ur olika samhällsgrupper, anser utredningen, att en utjämning mellan stad och landsbygd bör genomföras även för studerande vid landets universitet och högskolor och övriga med dem jämförbara undervisningsanstalter. Utgifterna för resor mellan hemort och studieort bliva med nödvändighet dryga för en studerande, som bor på längre avstånd från studieorten. En åtgärd i syfte att minska de studerandes reskostnader skulle dessutom stå i överensstämmelse med den reform, som tidigare genomförts i form av läroverksstipendier för landsbygdsungdom (se kap. 4, s. 83 ff.).

Det förslag i form av resebidrag till de studerande, som utredningen nedan framlägger, tar i främsta rummet hänsyn till de studerande, som bo på längre avstånd från studieorten. Såsom en lämplig gräns för resebidrag föreslår utredningen, att reskostnaden skall uppgå till minst 15 kr för enkel resa i tredje klass med järnväg eller motsvarande klass med båt eller buss. Detta belopp motsvarar f. n. en färdväg på SJ av minst 192 km, snälltågsavgifter oberäknade. *För samtliga studerande, vilka ha att resa en sträcka som i kostnadshänseende uppgår till eller överstiger 15 kr, föreslår utredningen, att fri resa utgår vid början och slutet av varje termin.* I förmånen skola dock ej snälltågs- eller sovplatsavgifter eller andra tillägg ingå.

Utöver dessa reskostnader åsamkas en del av de studerande utgifter för resor till andra orter, där vissa delar av undervisningen är förlagd. Så är fallet t. ex. med medicine studerande, vilka ofta alternera mellan de nuvarande tre studieorterna eller hänvisas till vissa landsortslasarett för genomgående av speciella kurser. Detsamma gäller åtskilliga studerande, vilka utföra sådant praktikantarbete, som vid vissa fackhögskolor är obli-

gatoriskt för avläggande av examen. Även för dessa studerande anser utredningen att fria resor böra utgå.

Efter särskild framställning från Sveriges förenade studentkårer ha de studerande vid universitet och högskolor medgivits rätt till viss nedsättning av biljettpriset för resa mellan studieort och hemort under terminerna för kortare vistelse i hemmet. Reskostnaden för dessa resor motsvarar kostnaden för enkel biljett — d. v. s. en rabatt på 50 % för resor, som utsträckas utöver högsta zontalet för tur- och retur-resor, och på 33 % för resor understigande denna färdsträcka. Bestämmelserna för dessa s. k. 20-dagarsresor till och från hemmet begränsa denna rätt till rabatt till aktiva studerande, som icke åtnjuta inkomst av stadigvarande arbete. Vidare begränsas resorna till lästerminerna, varigenom såväl sommar- som jul- och påskferier undantagas från den tid, då sådan resa kan företagas. *Studentsociala utredningen föreslår, att denna förmån även i fortsättningen skall utgå.*

Utredningen har vidare diskuterat, huruvida rabatterat biljettpris bör utverkas för resor, som företagas till sport- och rekreationsort, som har direkt anknnytning till studieorten. Utredningen anser emellertid, att denna fråga bör upptagas i ett annat och större sammanhang, avseende sådana rekreationsresor i allmänhet och finner icke skäl tala för något särskilt förslag i detta hänseende.

Statens järnvägar har den 3 maj 1947 medgivits rätt att efter prövning i varje särskilt fall tills vidare bevilja 50 % nedsättning av biljettpriset för resor, som företagas av svenska och utländska studenter vid universitet och högskolor under förutsättning att resorna äro anordnade av Sveriges förenade studentkårer såsom utbytesresor mellan Sverige och utlandet. Nedsättning av biljettpriset beviljas för resa fram och åter från uppehållsort till utreseort för svenska studenter och i omvänd ordning från inreseort till uppehållsort för utländska studenter. Avgifter för snälltågs- och sovvagnsplatser skola dock erläggas oavkortade.

Då utredningen i det föregående kapitlet av betänkanudet föreslagit, att studerande, som åtnjuter statsstipendium eller studielån med statlig kreditgaranti, skall äga rätt att förlägga sina studier till jämväl utländska utbildningsanstalter, anser utredningen, *att denna rätt till nedsättning av biljettpriset skall utsträckas till envar akademisk studerande, som avser att studera i utlandet. Samma förmån bör beviljas utländsk student, som avser att studera vid någon svensk läroanstalt.*

Utredningen har även upptagit till behandling en fråga rörande vissa resor, vilka stå i mera indirekt samband med de studerandes utbildning. Det gäller resor till sådana orter, som på ett eller annat sätt stå i förbindelse med den studerandes utbildning, t. ex. studieresor till landsarkiv, muséer och stiftsbibliotek för studerande inom de humanistiska eller teologiska disciplinerna, till fyndplatser, naturreservat, industrier och fabriker för

studerande inom de naturvetenskapliga disciplinerna (inklusive medicinare, teknologer och farmaceuter o. s. v.). Resor av denna art äga emellertid enligt utredningens uppfattning icke samma angelägenhetsgrad ur student-social synpunkt som övriga resor, då specialforskningar, som förutsätta sådana resor, sällan kunna företagas på det stadium, som de studentsociala åtgärderna i allmänhet avse. Statens ökade anslag till vetenskaplig forskning har dessutom numera i vida större utsträckning än tidigare öppnat möjligheter för sådana studieresor. Utredningen understryker, att ytterligare anslag till sådana resor äro motiverade, men anser, att hithörande spörsmål böra upptagas i annat sammanhang.

Kostnadsberäkningar.

1. Fria resor mellan studieort och hemort.

En förhandsberäkning av detta anslag har utförts efter en undersökning av avståndet mellan studieort och hemort för studenter vid universitet och högskolor. På grundval av denna undersökning har utredningen beräknat de kostnader, som enkel resa med järnväg eller jämförligt trafikmedel kräver för nämnda avstånd. Då redovisningen av studenternas hemvist långt ifrån följer något enhetligt system i de olika studentkårernas kataloger, har utredningen för vissa läroanstalter gjort stickprovsundersökningar på grundval av uppgifter hämtade från universitetsstatistiken.

I nedanstående tabell redovisas den procentuella fördelningen av studenter på klasser av avstånd mellan hemort och studieort vid nedan angivna läroanstalter.

Avstånd studieort— hemort km	Resekostnad III kl. järn- väg, enkel resa, kr	Fakul- tets- stu- denter	Studerande vid			Samt- liga
			Tekniska högskolor o. handels- högskolor	Social- institut	Övriga hög- skolor	
— 192	0.50—14.40	60,5	60,2	60,8	39,5	57,9
193— 300	15.00—19.80	13,4	13,1	5,7	10,5	13,0
301— 410	20.40—24.60	6,8	8,3	11,0	8,9	7,4
411— 548	25.20—30.00	9,2	8,5	9,9	20,0	10,4
549— 688	30.60—34.80	5,0	5,7	5,7	15,2	6,4
689— 848	35.40—39.60	1,3	0,8	3,7	2,0	1,3
849—1 054	40.20—45.00	1,1	1,6	1,2	2,0	1,3
1 055—1 258	45.60—49.80	1,2	0,8	1,2	0,8	1,0
1 259—1 486	50.40—54.60	1,2	0,9	0,8	1,1	1,1
1 487—1 760	55.20—60.00	0,2	0,1	—	—	0,2
1 761—2 016	60.60—64.80	0,1	—	—	—	(0,04)
	Summa	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Undersökningen är givetvis behäftad med en betydande osäkerhetsmarginal, men i betraktande av att SJ:s zontaxor medgiva vissa variationer i km-talen, växlande mellan 11 km i lägsta ifrågakommande zontal och 31 km i högsta zontal, korrigeras i viss utsträckning denna osäkerhet i beräkningen.

De enskilda läroanstalterna uppvisa sinsemellan mycket stora skiljaktigheter. Vid Göteborgs högskola komma nära 90 % av de studerande från orter belägna mindre än 192 km från studieorten. Vid veterinärhögskolan resp. lantbrukshögskolan däremot tillhöra blott 14,4 % resp. 29,2 % samma avståndsklass. Vid veterinärhögskolan komma icke mindre än 75 % av de studerande från orter belägna mellan 411 och 688 km från studieorten — huvudsakligen från södra Sverige — och vid lantbrukshögskolan något mer än 45 % på samma avståndsklasser. Ur elevrekryteringens synpunkt förefalla dessa båda högskolor vara geografiskt felplacerade. Även vid andra läroanstalter är anhopningen av studerande inom samma avståndsklasser markerad, vilket sammanhänger med att studenter från södra Sverige och mellersta Norrland ingå i dessa klasser.

Läggas de anförda siffrorna i summakolumnen till grund för en kostnadsberäkning avseende fria resor till samtliga vid universitet och högskolor inskrivna studenter, c:a 15 000, för resor mellan studieort och hemort, erhålles följande sammanställning. Genomsnittspriset i tabellens första kolumn utgör medeltalet mellan högsta och lägsta biljettkostnaden i resp. avståndsklasser enligt ovanstående tabell.

Resebidrag i genomsnitt kr.	Studenter		Total kostnad kr.
	i %	antal	
—	57,9	8 639	—
17,40	13,0	1 950	33 930
22,50	7,4	1 150	25 875
27,60	10,4	1 560	43 050
32,70	6,4	960	31 400
37,80	1,3	195	7 375
42,60	1,3	195	8 300
47,20	1,0	150	7 100
52,50	1,1	165	8 700
57,60	0,2	30	1 730
62,70	0,04	6	375
Summa	100,0	15 000	167 835

Under förutsättning att resebidrag för detta ändamål skall utgå vid början och slutet av varje termin, d. v. s. för flertalet studenter 4 gånger om året, skulle det erforderliga anslaget för fria resor till studenter för resa

mellan hemort och studieort och åter således uppgå till $4 \times 168\,000 = 672\,000$ kr eller avrundat 675 000 kr.

2. *Vissa ur utbildningssynpunkt nödvändiga resor.*

Anslaget till dessa resor kan svårligen uppskattas i förväg, då antalet resor växlar under olika år, och det kan antagas, att möjligheten att er-hålla resebidrag kommer att öka frekvensen. Genomsnittspriset för en resa från någondera av nedan anförda studieorter till residensstäderna i Sverige belöper sig med nuvarande biljettpriser å SJ och motsvarande trafikmedel till följande belopp: *Stockholm* 23,75 kr, *Uppsala* 24,10 kr, *Lund* 27,50 kr och *Göteborg* 25,60 kr eller i medeltal för samtliga studieorter 25,25 kr. Antages till en början, att trehundra studenter varje år komma i åtnjutande av sådana fria resor fram och åter, skulle anslaget härför behöva uppgå till $2 \times 300 \times 25,25$ kr = 15 150 kr eller avrundat 15 000 kr.

Utredningens kostnadsberäkningar för de skilda slag av resebidrag, som ovan föreslagits, måste med nödvändighet bliva ytterst approximativa. De anslag, som böra ställas till de studentsociala organens förfogande, böra därför ha karaktären av förslagsanslag.

Resor inom landet i samband med utlandsresa.

Denna form av resebidrag har liksom de förut nämnda 20-dagars-resorna till hemorten utgått i form av nedsättning av biljettpriset, vilken meddelats av SJ. Utredningen föreslår, att detta förfaringssätt bibehålles jämväl i fortsättningen. Särskilda anslag för ändamålet äro av denna anledning icke erforderliga.

Administrativa bestämmelser.

Utredningen föreslår, att de blivande studentsociala organen på de skilda kårorterna skola handhava de uppgifter, som stå i samband med utbetalande av resebidrag. Närmare anvisningar härom återfinnas i betänkandets kap. 11 (s. 260 o.f.).

Kurslitteratursamlingar.

Studentsociala utredningen har, som framgår av vad tidigare anförts beträffande de studentsociala stödåtgärderna, ansett att särskilda kurslitteratursamlingar avsedda för hemlån böra inrättas vid de skilda akademiska

läroanstalterna. Utredningen ansluter sig visserligen i princip till önskemålet, att studenterna själva i största möjliga utsträckning böra äga sina böcker. Kostnaderna för litteratur utgöra emellertid inom vissa studieriktningar förhållandevis dryga utgifter för de studerande. Vill man nedbringa studiekostnaderna kan man därför enligt utredningens mening icke förbigå kostnaderna för kurslitteratur. Därtill komma svårigheter för den enskilde studenten att anskaffa erforderlig litteratur, som i många fall utgöres bland annat av ytterst svåråtkomlig utländsk sådan.

Med utredningens principiella inställning kunde det synas, som om bokstipendier i första hand borde komma ifråga. Utredningen har emellertid av flera skäl avvisat tanken på ett utbyggande av de nuvarande bokstipendierna. Ett effektivt bokstipendiesystem skulle ställa sig betydligt dyrare än inrättande av kurslitteratursamlingar. De nuvarande bokstipendierna äro nämligen både till antal och storlek alldeles otillräckliga. Värdet av dem kan också i många fall ifrågasättas. Stipendierna torde i vissa fall även ha missbrukats. Utredningens förslag om särskilda kontanttillägg till naturastipendierna avser att i viss mån täcka stipendiaternas kostnader för kurslitteratur.

De nuvarande bokstipendierna, som för budgetåret 1948/49 utgå med ett sammanlagt belopp av 9 700 kr, böra omändras till meritstipendier av mer exklusiv karaktär.

Utredningen angående inrättande av kurslitteratursamlingar avser i främsta rummet de båda universiteten (med inskränkningar för vissa ämnesområden) samt Stockholms och Göteborgs högskolor. Förhållandena vid fackhögskolorna äro däremot enligt vad inhämtade uppgifter utvisa sådana, att inrättandet av särskilda kurslitteratursamlingar icke framstår som trängande nödvändigt.

För att få en uppfattning om det utrymme, de kostnader och den arbetsinsats, de föreslagna kurslitteratursamlingarna skulle kräva, ha vissa beräkningar gjorts. Därvid har en mera detaljerad och omfattande undersökning gjorts för Uppsala universitets vidkommande. Med utgångspunkt från resultatet av denna undersökning och på grundval av inhämtade lokala upplysningar ha därefter mera schematiska uppskattningar av motsvarande behov vid Lunds universitet och de båda fria högskolorna företagits.

Beräkningar för Uppsala universitet.

Kurslitteratur för hemlån tillhandahålles icke av universitetsbiblioteken. Seminarie- och institutionsbiblioteken ha sådan litteratur i endast några få ämnen — i allmänhet av blygsamt omfång. Viss möjlighet till hemlån erbjuda studentkårernas bibliotek (i vissa ämnen), nationsbiblioteken och juridiska föreningens bibliotek. Sammanfattningsvis kan sägas, att möj-

ligheten att för hemstudier låna kurslitteratur är i hög grad otillräcklig vad flertalet studieämnen beträffar. En verkställd undersökning visar, att denna svårighet särskilt gäller det teologiska ämnesområdet, samt de större ämnena inom filosofiska fakulteten. Däremot har till följd av rådande relativt goda lånemöjligheter ett förhållandevis mindre behov ansetts föreligga för de juridiska ämnena, och på grund av studiernas karaktär m. m. även för de medicinska ämnena samt vissa av filosofiska fakultetens ämnen. De efterföljande beräkningarna avse därför endast den förstnämnda gruppen av ämnen.

Material för beräkningar.

Till grund för beräkningen av omfång av och kostnader för kurslitteratursamlingar ligga boklistor i de olika studieämnena, som på anmodan av Uppsala studentkårs sociala utskott uppgjorts i regel av studentkårens studierådgivare. Listorna ha granskats och delvis kompletterats av resp. ämnesprofessorer. De ha därefter underkastats kostnadsberäkning i en bokhandelsfirma, varvid priser åsatts den litteratur, som finnes tillgänglig i bokhandeln. Den av bokhandelsfirman företagna prisuträkningen har underkastats en översiktlig kontroll, varvid observerade felaktigheter rättats.

Listorna förete en viss ojämnhet. Inom några ämnen ha sålunda praktiskt taget all i studiehandboken upptagen kurslitteratur för lägre examina upptagits, medan i andra ämnen förteckningen över önskvärd litteratur inskränkts till ett minimum. Antalet exemplar av de olika arbetena, som enligt vederbörandes mening bör skaffas, är också påfallande olika inom de skilda ämnena. Det är självklart att stora olikheter i nu nämnda avseenden föranledas av ämnenas olika karaktär och det växlande antalet studerande, men till en del beror helt säkert ojämnheten härutinnan på förslagsställarnas subjektiva uppfattning av föreliggande litteraturbehov och av den inskränkning som av praktiska och ekonomiska skäl måste iakttagas vid tillgodoseendet av detta behov. Det kan bl. a. konstateras att i några ämnen föreligger en större eller mindre olikhet i uppfattningen i detta avseende mellan studierådgivare och professorer. — Listan över litteratur i studieämnet litteraturhistoria är den mest kostnadskrävande av alla. Inköp av hithörande i bokhandeln tillgängliga arbeten, vilka utgöra endast 60 % av listans samtliga arbeten, drar en kostnad av omkring 4 500 kr. Ämnesprofessorn (professor Svanberg) har i sitt utlåtande om förslaget betecknat detsamma som alltför omfattande. Samma omdöme kan säkerligen fällas om några av de andra förslagen (t. ex. nordiska språk, geografi). Å andra sidan förefaller det som beräkningen för vissa ämnen gjorts i blygsammaste laget (bl. a. vissa naturvetenskapliga ämnen).

Att åstadkomma en med hänsynstagande till alla faktorer rättvis avväg-

ning mellan de olika ämnena är en uppgift, som är utomordentligt svår. Då emellertid ev. alltför frikostigt uppgjorda förslag till stor del torde uppvägas av mera sparsamt beräknade, kan det anses befogat att i det följande utgå från listornas *sammanlagda omfång* och från de prisberäkningar, som gjorts för de i bokhandeln tillgängliga bokarbetenas vidkommande. — Det synes lämpligt, att när medel anslås för kurslitteratursamlingarnas förverkligande, fördelningen av anslag på de olika ämnena underkastas en förnyad prövning.

Översikt av de föreliggande förslagen till kurslitteratursamlingar och prisberäkningar.

Slutsummor:

Antal arbeten:	Antal vol.:	I bokhandeln tillgängliga arbeten:		Utsålda arbeten:
		antal vol.	kostnad kr.	
605	2 350	1 650	18 250:—	700

(Att volymantalet är så mycket större än antalet arbeten beror dels på att ett flertal arbeten föreslagits till anskaffning i mera än ett exemplar, dels på att åtskilliga arbeten bestå av flera delar.)

Beräkning av kurslitteratursamlingarnas utrymmeskrav.

Med utgångspunkt från de föreliggande listorna skulle kurslitteratursamlingarna omfatta c:a 2 350 vol. I bokhandeln tillgängliga äro härav c:a 1 650 vol. Övriga omkring 700 måste sökas antikvariskt (kunna ev. till en del erhållas genom utnyttjande av bibliotekens duplettförråd eller på annat sätt). Stora svårigheter möta tvevelsutän att komma över åtskilliga arbeten inom denna senare kategori. Det torde vara befogat antaga, att högst hälften härav kan förvärfvas. Inalles skulle samlingarna sålunda komma upp i en volymsiffra av c:a 2 000. Efter en vedertagen beräkning av 35 vol. per hyllmeter skulle detta innebära, att samlingarna skulle kräva drygt 55 längdmeter. Till jämförelse kan nämnas, att humanistiska sektionens seminariebibliotek i Uppsala (omfattande filosofi, historia, klassiska språk, litteraturhistoria, nordiska språk, romanska språk, sanskrit med jämförande indoeuropeisk språkforskning, tyska), inalles har ett bokbestånd av omkring 35 000 vol. = drygt 1 000 hyllmeter och att den årliga tillväxten uppgår till omkring 1 000 vol. = 30 hyllmeter (på grund av tid efter annan inträffande förvärfv av hela större boksamlingar förekomma understundom årstillväxter på det dubbla). Som en ytterligare jämförelse kan påpekas att vid vartdera av universitetsbiblioteken den nuvarande *årliga* boktillväxten (med bortseende från tidningar) uppgår till mera än 500 hyllmeter.

Om, som i det följande kommer att föreslås, kurslitteraturen uppställs som depåer vid de olika seminarie-, resp. institutionsbiblioteken, skulle det alltså röra sig om föga skrymmande bestånd vid vart och ett av dessa. Med utgångspunkt från de föreliggande förslagen skulle t. ex. den teologiska kurslitteratursamlingen komma att utgöra 4 à 5 hyllmeter, det engelska seminariebiblioteket skulle få härbärgera 5 hyllmeter etc.

Även utan kännedom om de existerande lokalförhållandena torde man kunna utgå från att utrymmesfrågan knappast kan utgöra någon svårighet för upprättande av kurslitteratursamlingar av föreslaget omfång.

Kurslitteratursamlingarnas förläggning.

Olika möjligheter föreligga för placering av kurslitteratursamlingarna. Med hänsyn till det ringa omfång, som de vid ett förverkligande av ovan diskuterade förslag skulle få, är tanken på ett helt självständigt bibliotek givetvis utesluten. Flera skäl tala för att de anslag, som avses skola utgå för anskaffande, underhåll och administration av samlingarna, ges åt universitetet eller dess institutioner, ej åt något vid universitetet verksamt, enskilt bibliotek. Det bland sistnämnda närmast till hands liggande, studentkårens bibliotek, är bl. a. på grund av nuvarande lokalförhållanden olämpligt. — Av universitetsinstitutionerna erbjuder givetvis universitetsbiblioteket flera fördelar som förläggningsplats, bl. a. genom en väl utbyggd biblioteksorganisation, som dock skulle tarva någon personell förstärkning vid ett förverkligande av projektet, och genom sin tillgänglighet under större delen av dagen. Vissa svårigheter ha emellertid yppats vid en förberedande undersökning av denna möjlighet. Bl. a. erbjuder sig ej utan svårighet något lämpligt uppställningsutrymme för kurslitteratursamlingarna. — En förläggning till de olika institutioner och seminariebibliotek, som finnas inrättade för de flesta vid universitet förekommande studieämnen, bl. a. alla som beröras av föreliggande förslag, har uppenbarligen åtskilliga fördelar. Dessa institutioner (med institutioner avses här och i det följande såväl »institutionerna» i inskränkt mening som seminariebiblioteken) omfatta större eller mindre bestånd av kurslitteratur, avsedda för bruk på platsen, liksom alla viktigare handböcker och uppslagsverk som behövas för lägre examensstudier i ämnet. Redan nu ha alltså de studerande, förutom för deltagande i undervisning, i allmänhet anledning hålla kontakt med sina resp. institutioner, varemot universitetsbiblioteket, vad flertalet studieämnen beträffar, mera sällan besökes av studerande på lågstadiet. Även ur organisatorisk och administrativ synpunkt låter sig kurslitteratursamlingarnas förläggning till institutionerna väl göra. Det torde således ej erbjuda någon svårighet att hålla institutionerna tillgängliga för utlåning av lån åtminstone någon tid varje dag.

Synpunkter på vissa administrativa frågor framläggas närmare i ett följande avsnitt. Att utrymmesfrågan ej bör erbjuda någon svårighet, har berörts redan förut. Institutionerna befinna sig i tillväxt, och det är att förvänta, att deras betydelse i studiearbetet framdeles kommer att bli än större än nu. Under sådana förhållanden vill utredningen närmast föreslå kurslitteratursamlingarnas förläggande till desamma.

Administration.

Kurslitteratursamlingarna avses sålunda att placeras vid vissa institutions- och seminariebibliotek. Beträffande administrationen av dessa bibliotek är följande att meddela.

Den biblioteksmässiga skötseln av det s. k. humanistiska sektionens seminariebibliotek i Uppsala, omfattande några av de största studieämnenas bibliotek (jfr ovan), handhaves av en bibliotekarie, vilken befattning innehaves av en tjänsteman vid universitetsbiblioteket som bisyssla. Han assisteras av en biträdande bibliotekarie, likaledes en universitetsbibliotekstjänsteman. — Övriga seminarie- och institutionsbibliotek skötas i regel av icke biblioteksutbildade amanuenser eller liknande (matematiska institutionens bibliotekarie är dock en universitetsbibliotekstjänsteman). Yrkesbibliotekariers handhavande av vissa bibliotek tillförsäkra dessa en fackmässig biblioteksförvaltning. I fråga om övriga bibliotek torde i den dagliga verksamheten det rådande systemet i många fall fungera friktionsfritt. Det rör sig ju i regel om relativt små och till ämnestillhörigheten enhetliga boksamlingar, vilka tämligen lätt överblickas, även om katalogiseringsystem och organisation ha en från vedertagna biblioteksregler avvikande, mer eller mindre amatörmässig prägel.

Frågan om seminarie- och institutionsbiblioteken avses att inom kort upptagas av 1945 års universitetsberedning. Vissa problem rörande deras administration och förhållande till de centrala universitetsbiblioteken ha emellertid berörts i universitetsberedningens betänkande nr 3 angående universitetsbiblioteken (stat.off.utr.1947:75, s. 36 f., 46 f., 69 ff.) Där framhålles bl. a. önskvärdheten av ett ökat samarbete mellan universitetsbiblioteken och de mindre biblioteken i fråga om inköspolitik och behovet av en central samkatalog över vardera universitets samlade bokresurser, bildad genom att kopior av seminarie- och institutionsbibliotekens kataloger inarbetas i resp. universitetsbiblioteks. Vidare uttalas önskvärdheten av ökat samarbete i vissa organisatoriska avseenden i syfte att tillförsäkra de mindre biblioteken en skötsel efter mera biblioteksmässiga linjer än vad nu kan vara fallet.

Det säger sig självt, att frågan om skötseln av kurslitteratursamlingarna hör intimt samman med frågan om administrationen av de bibliotek, till

vilka de skulle förläggas. Då hela denna fråga, som nämnts, kommer att behandlas av universitetsberedningen och då de problem, som äro förbundna med kurslitteratursamlingarna, ha en relativt begränsad räckvidd i förhållande till den större frågan, torde här endast några kortfattade synpunkter i saken böra anföras.

I samband med kurslitteraturfrågans upptagande har framhållits önskvärdheten av att som ett komplement till kurslitteratursamlingarna centrala bokkataloger upprättas över för hemlån tillgänglig kurslitteratur i resp. ämnen, omfattande även bokbeståndet i kär- och nationsbiblioteken. Katalogerna skulle uppställas på och skötas av de olika seminariebiblioteken.

Det bör härvid beaktas, att upprättandet och skötseln av en samkatalog över olika biblioteks bokbestånd är en uppgift, som är långt mera omfattande och krävande än vad man i allmänhet torde föreställa sig. Upprättandet av en sådan katalog fordrar en väl genomtänkt plan, och för dess fortsatta skötsel krävas både biblioteks förfarenhet och — särskilt i föreliggande fall, då det rör sig om att fortlöpande tillföra den uppgifter från många bibliotek av delvis rätt olikartad natur och med varierande grad av fackmässig skötsel — planmässighet och samarbetsförmåga, liksom kontinuitet i dess handhavande. En samkatalog kräver sålunda yrkesutbildad personal. Man kan nämligen ej vänta att annat än i undantagsfall hos de icke biblioteksutbildade amanuenserna etc. — vilka f. ö. ofta endast relativt kort tid uppehålla sina befattningar — finna den förtrogenhet med katalogiseringsteknik m. m., som faktiskt måste krävas för att dylika företag skola kunna genomföras någorlunda friktionsfritt. Härvidlag kunna anföras iakttagelser som gjorts i liknande fall. Den för de svenska offentliga biblioteken gemensamma årliga accessionskatalogen bygger på från olika större och mindre bibliotek insända uppgifter om bokförvärv. För de mindre seminariebiblioteken och universitetsinstitutionernas bibliotek lämnas sådana uppgifter i första hand till universitetsbiblioteken för granskning. Erfarenheten ger nu vid handen, att ifrågavarande uppgifter till övervägande del äro i ett mycket onöjaktigt skick beträffande den bibliografiska formen och att en tidsödande kontroll och överarbetning är nödvändig för att göra dem användbara för sitt ändamål.

Starka skäl kunna alltså anföras för att anlita yrkeskunnig personal för handhavandet av en samkatalog över kurslitteratur liksom för katalogisering av de mindre biblioteken över huvud. Även i fråga om bokinköp och inbindning av böcker skulle det helt säkert vara i hög grad rationellt att ställa dem under yrkesmäns ledning. Däremot torde boksamlingarnas fortsatta vård och utlåningsverksamheten böra ombesörjas av de olika seminarie- och institutionsbibliotekens lokala handhavare, liksom det givetvis är självklart att förfogandet över inköpsanslagen skall tillkomma resp. seminarie- och institutionschefer. Det synes vidare vara att föredraga, att de uppgifter, som enligt ovan skulle anförtros åt yrkeskunnig personal, bi-

behållas som fristående uppgifter, avsedda att handhas av yrkesbibliotekarier (närmast personal vid universitetsbiblioteken) som bisysslor och icke överlämnas åt universitetsbiblioteken som sådana. Frågan är dock bl. a. avhängig av i vilken utsträckning arbetskraft av den förra typen kan påräknas. Vid lösningen av problemet torde man eventuellt böra ta sikte på en kombination av här antydda möjligheter, så att organisationen av de mindre biblioteken i viss utsträckning ställes under överinseende av universitetsbiblioteken, medan det biblioteksmässiga löpande arbetet uppdrages åt biblioteksmän, som kunna ägna sig åt detta arbete som en bisyssla.

Slutligen må här med några ord beröras frågan om samordning av anskaffning och tillhandahållande av för hemlån avsedd kurslitteratur vid olika bibliotek. Som nämnts inköpa och tillhandahålla nationsbiblioteken och studentkårens bibliotek i varierande utsträckning kurslitteratur för hemlån. Det skulle självfallet vara önskvärt, att anskaffningen av kurslitteratur vid studentbiblioteken och de universitetet tillhöriga biblioteken i viss utsträckning skedde efter en gemensam plan. Särskilt gäller detta sådana dyrare arbeten, som behövas endast i några få exemplar. För att tillgodose detta önskemål vore det att rekommendera att kontinuerligt samråd mellan de berörda biblioteken på frivillighetens väg åstadkommes.

Kostnadsberäkning för bokanskaffning.

Den litteratur, som skall ingå i kurslitteratursamlingarna, måste givetvis genomgående föreligga i bundet skick. Kostnader äro alltså att beräkna såväl för inköp som bindning.

Drygt hälften av den litteratur, som skulle anskaffas, finnes endast att köpa i häftat skick. För densamma erfordras alltså inbindning. En mindre mängd av litteraturen (knappast 10 %) finnes att köpa endast i bunden form, medan återstoden förekommer i handeln såväl i bundet som häftat skick. Vid den preliminära prisberäkningen har räknats med att sistnämnda kategori, som torde utgöra en tredjedel av hela litteraturmängden, skulle inköpas i häftade exemplar. Skulle de inköpas i bundet skick, skulle detta innebära en med omkring 400 kr ökad prissumma. Emellertid erbjuda i regel de maskinbundna förlagsbanden icke samma hållbarhet och slitstyrka som hantverksmässigt utförda biblioteksband. Med hänsyn till den starka användning, som kursböckerna med visshet skulle komma att få, kan det icke råda någon tvekan om att det i allmänhet skulle vara god ekonomi att köpa häftade exemplar och låta binda dessa, även om detta förfarande ställer sig dyrare än att inköpa bundna volymer.

Enligt prisberäkningarna skulle anskaffande genom bokhandeln av 1 650 volymer kosta 18 250 kr (medelpris per volym alltså ungefär 11 kr). Av dessa skulle 90 % eller c:a 1 485 behöva bindas. Med stöd av erfarenhet från seminariebiblioteken och i viss mån universitetsbiblioteken torde medelpriset för bindning få beräknas till 7 kr.¹ Inbindningen skulle alltså kosta c:a 10 400 kr. Köp och bindning tillhoppa 28 650 kr. — Antikvariskt eller annorledes skulle, enligt vad som anförts ovan, anskaffas c:a 350 volymer. Några av dessa skulle väl kunna erhållas på annat sätt än genom köp. Man kan lämpligen räkna med att 300 volymer skulle köpas antikvariskt. Det är högst vanskligt att beräkna kostnaden härför. Många omständigheter bestämmer prisen på den antikvariska marknaden: tillgång, efterfrågan, böckernas kondition. Uppskattningsvis kan man räkna med ett medelpris av 10 kr, alltså tillhoppa 3 000 kr. Härtill kommer så bindingskostnad. Antikvariskt anskaffade böcker förekomma relativt oftare än nyköpta i bundet skick. Å andra sidan kräva de ofta lagning och uppsnyggning. Man kan beräkna att åtminstone 1 500 kr krävas för hithörande ändamål.

Sammanlagt skulle för köp och bindning av kurslitteratursamlingar av beräknat omfång erfordras 33 150 kr eller, i avrundat belopp, 33 000 kr.

Övriga kostnader vid upprättandet av kurslitteratursamlingarna.

Utöver för bokanskaffning komma kostnader vid starten att krävas för arbete med samlingarnas anskaffande och iordningställande samt för viss materiel. Dessa kostnader låta sig ej annat än helt approximativt beräkna.

Den arbetsinsats som kräves består — förutom i uppgörande av definitiva förteckningar över den litteratur, som skall anskaffas, och fastställande av bestämmelser för vård och utlåning av samlingarna — i stort sett i följande: inköp i bokhandel och antikvariat (beställning, infordrande av offerter, kontroll), accessionsbehandling, katalogisering, inbindning.

Fastställandet av inköpslistor och biblioteksregler skulle närmast tillkomma vederbörande ämneslärare i samråd med representanter för de studerande, medan övriga arbetsmoment lämpligen torde bära anförtrons för ändamålet engagerad biblioteksman, delvis med biträde av skrivpersonal. Av arbetsuppgifterna är omfattningen av förhandlingar med olika antikvariat mycket svårberäknelig. Om man räknar med en sammanlagd arbetsinsats för biblioteksmannens vidkommande av 500 arbetstimmar, är detta i varje fall säkerligen ej för högt räknat. Tillsammans med ersättning för skrivhjälp torde man bära beräkna en kostnad av i runt tal 4 000 kr för här avsedda arbete.

Man har vidare att beräkna utgifter för arbetsmateriel och inventarier:

¹ Denna siffra kommer med stor sannolikhet att redan i en nära framtid vara alltför låg, då bindingspriserna befinna sig i starkt stigande.

bokskåp (samlingarna böra förvaras inom lås och avses att fördelas på drygt ett 10-tal lokaler), journaler, katalogkort m. m. Inalles torde åtminstone 2 000 kr erfordras för detta ändamål.

Vilka kostnader upprättandet av centrala samkataloger över vid olika bibliotek befintlig kurslitteratur skulle draga, är ytterst svårt att beräkna. Ett sådant företag är nämligen, som framhållits i det föregående, rent organisatoriskt ganska krävande. Då det kan tänkas, att som en följd av pågående utredningar ett i vissa avseenden ökat samarbete mellan universitetens olika bibliotek under de centrala universitetsbibliotekens ledning kommer till stånd, torde det kanske vara riktigtast att tills vidare ställa sig avvaktande. Ty efter en eventuell lösning i antydd riktning bör lämpligen frågan om samkataloger över kurslitteratur lösas i samverkan med universitetsbiblioteken.

Det kan i detta sammanhang nämnas, att arbete f. n. pågår med en samkatalog över de uppsaliensiska nationsbibliotekens bestånd fram till år 1947 under kvalificerad ledning. Ur denna katalog, som är avsedd att uppställas centralt (möjligen på universitetsbiblioteket) skulle givetvis katalogkort kunna exciperas för speciella samkataloger över kurslitteratur.

Utrymmes- och kostnadskrav i fortsättningen.

De krav på utrymme och den bokanskaffningskostnad, som kurslitteratursamlingarna i fortsättningen komma att medföra, äro delvis svåra att exakt ange. Beträffande bokanskaffningskostnaderna komma de att föränledas dels av genom ändrade kursplaner skapade behov av ny litteratur, dels av behovet att ersätta, resp. reparera förslitna och eventuellt förkomna exemplar. Omfattningen av dessa behov är omöjlig att förutse. Uppskattningsvis torde ett årsanslag motsvarande 10 % av startanslaget vara erforderligt för bokinköp och bindning, d. v. s. 3 300 kr.

Den merkostnad för institutions- och seminariebibliotekens administration, som kurslitteratursamlingarna föränleda, torde rent uppskattningsvis få antagas uppgå till 2 000 kr per år.

Det av tillväxt i bokbeståndet föränledda behovet av ökat utrymme kan bedömas som både absolut och relativt litet. Nyanskaffade arbeten komma att till stor del ersätta föråldrad litteratur, och denna senare bör utbrytas ur kurslitteratursamlingarna (ev. överföras till de egentliga seminariebiblioteken).

Beräkningar för övriga läroanstalter.

Ovan framlagda beräkningar och förslag avse, som nämnts, Uppsala universitet. För övriga högskolor ha från vederbörande studentkårer vissa uppgifter inhämtats beträffande de nuvarande lånemöjligheterna och behov av kurslitteratur. På grundval av dessa uppgifter och under beaktande av karaktären av de vid de olika högskolorna representerade studieämnena och antalet studerande ha nedanstående beräkningar gjorts av föreliggande behov av kurslitteratursamlingar och av kostnaderna för sådana samt förslag till placering av dem skisserats. Beträffande sistnämnda fråga torde det böra ankomma på envar läroanstalt att närmare taga ställning härtill.

Vid beräkningen av kostnadskravet för Lunds universitet och de fria högskolorna i Stockholm och Göteborg har som utgångspunkt tagits den beräknade litteraturkostnaden per student vid de olika ifrågakommande fakulteterna, resp. sektionerna i Uppsala. Det säger sig emellertid självt, att en på grundval av dessa tal företagen rent proportionell beräkning endast kan användas till en viss gräns, då en av lägre studenttal motiverad inskränkning i litteraturanskaffning för de nämnda läroanstalterna väsentligen kan ske endast i fråga om litteratur, varav mera än ett exemplar beräknats för Uppsala-universitetets vidkommande. Med hänsyn härtill har i det följande en viss justering uppåt gjorts av de rent proportionellt uträknade anslagssiffrorna.

Följande resultat av de gjorda beräkningarna ha erhållits.

Lunds universitet.

Behovet av kurslitteratur inom de teologiska, humanistiska och matematisk-naturvetenskapliga ämnesområdena torde vara jämförligt med det i Uppsala. Beträffande kostnadskravet för dessa ämnen ger en med hänsyn till studenttalet företagen proportionell beräkning siffran 26 900.¹ Av

¹ Beräkningen har skett på grundval av de av statistiska centralbyrån meddelade definitiva siffrorna för antalet aktivt studerande under höstterminen 1947. Beräkningen har följande utseende:

	Uppsala			Lund	
	Antal stud.	Litt.-kostn. s:a	Litt.-kostn. per student	Antal stud.	Litt.-kostn. s:a (ber. efter antal stud.)
Teol. fak.	243	2 500	10:20	220	2 250
Hum. sekt. (inkl. pol. stud.)	1 473	25 000	17:—	1 050	17 350
Mat.-nat.vet. sekt.	368	5 500	14:90	457	6 800
		33 000			26 900

ovan anförda skäl bör denna siffra justeras uppåt, ej gärna till lägre än 28 000 kr. Härutöver föreligger i Lund behov av juridisk kurslitteratur. Anskaffning av sådan litteratur har av ovan anförda skäl ej beräknats för Uppsalas vidkommande. För juridisk litteratur i Lund synes ett behov av 2 000 kr böra beräknas. Kostnadskrav inalles alltså 30 000 kr. — Beträffande kurslitteratursamlingarnas placering torde samma förfarande som föreslagits för Uppsala böra komma i fråga. (De synpunkter på de med seminarie- och institutionsbiblioteken i Uppsala sammanhängande administrativa frågorna ha full tillämpning även här.) De administrativa startkostnaderna böra upptagas till ett belopp av 3 700 kr, materielkostnader till 2 000 kr. Den årliga kostnaden för bokinköp och bindning bör beräknas till 3 000 kr, och den årliga administrativa kostnadsökningen till 1 900 kr.

Frågan om centrala samkataloger ligger i Lund i ett delvis annat läge än i Uppsala därigenom att institutionernas bokbestånd redan i stor utsträckning är förtecknat i på universitetsbiblioteket förvarad särskild katalog. I övrigt gäller givetvis även här, att man för frågans närmare lösning bör avvakta pågående utredningar.

Stockholms högskola.

Kurslitteraturbehovet torde även här vara jämförelsevis likartat med det i Uppsala vad de humanistiska ämnena beträffar. I fråga om de naturvetenskapliga ämnena är det möjligen mindre. Däremot synes liksom för Lund behov av även juridisk kurslitteratur vara förhanden. Ett anslag av 3 000 kr torde erfordras härför med hänsyn till studentantalet. Tillsammans med de övriga fakulteternas enl. angivna grundsatser beräknade behov, torde 28 000 kr erfordras här.

I fråga om kurslitteratursamlingarnas placering, förefaller det ändamålsenligast att förlägga den naturvetenskapliga litteraturen till resp. ämnesinstitutioner, den humanistiska och juridiska litteraturen till resp. humanistiska och juridiska fakultetens bibliotek. — Vad biblioteksadministrationen och frågan om samkataloger beträffar är att märka, att förhållandena här ej äro jämförliga med dem vid universiteten. Något allmänt centralt bibliotek vid högskolan existerar ej. — Åtminstone humanistiska fakultetens bibliotek förfogar dock över heltidsanställd yrkesutbildad personal. — Då det dessutom här är fråga om en icke statlig institution, synes det meningslöst att närmare ingå på de administrativa frågorna.

Man torde ha anledning räkna med att de administrativa startkostnaderna uppgå till 3 500 kr och kostnader för materiel till 2 000 kr. Årskostnaden för inköp och bindning bör beräknas till 2 800 kr och för administration till 1 800 kr.

Göteborgs högskola.

De nuvarande lånemöjligheterna synas vid denna högskola vara jämförelsevis bättre än vid ovannämnda läroanstalter. Såväl Göteborgs stadsbibliotek som studentkårens bibliotek tillhandahåller kurslitteratur till hemlån i en utsträckning som med tanke på studentantalet är relativt tillfredsställande. Beräknades kostnadskravet efter samma grund som tillämpats för Lunds universitet och Stockholms högskola, skulle detta vara omkring 11 000 kr. Med hänsyn till det bättre utgångsläget torde emellertid detta belopp kunna reduceras till 10 000 kr. — Beträffande såväl kurslitteratursamlingarnas förläggande till något av de bibliotek, som kunna komma i fråga — stadsbiblioteket, seminariebiblioteket, studentkårens bibliotek — som de administrativa frågor som i sammanhanget äro av intresse, synes det av samma skäl som anförts vid behandlingen av Stockholms högskola omöjligt att göra närmare förslag. Den administrativa startkostnaden bör beräknas till 1 500 kr och materielkostnaden till 800 kr. Kostnaden för bokanskaffning och bindning torde få beräknas till 1 400 kr och för administration till 800 kr per år.

Fackhögskolorna.

Landets övriga högskolor äro specialläroanstalter, där förhållandena i förevarande avseende äro högst skiftande. Sålunda växlar i hög grad såväl studentantalet, omfattningen av i kursplanerna ingående litteratur (som ofta har formen av kompendier eller ersättes av föreläsningssanteckningar), som den nuvarande tillgången på hemlånemöjligheter. I stort sett synas lånemöjligheterna tillräckliga eller i varje fall drägliga. Av de tillfrågade fackhögskolornas studentkårer har egentligen endast den vid handelshögskolan i Stockholm anmält ett mera kännbart behov av förbättring härutinnan (varemot vid handelshögskolan i Göteborg de nuvarande förhållandena synas vara tillfredsställande).

Det synes rimligt att tills vidare för fackhögskolornas vidkommande avstå från framställande av några krav på anslag för kurslitteratur.

Sammanfattning av anslagsbehov.

	Engångsanslag kr vid starten				Årliga anslag kr		
	Bokinköp och bindning	Administration	Materiel	S:a	Bokinköp och bindning	Administration	S:a
Uppsala universitet	33 000	4 000	2 000	39 000	3 300	2 000	5 300
Lunds universitet ..	30 000	3 700	2 000	35 700	3 000	1 900	4 900
Stockholms högskola	28 000	3 500	2 000	33 500	2 800	1 800	4 600
Göteborgs högskola	10 000	1 500	800	12 300	1 400	800	2 200
	101 000	12 700	6 800	120 500	10 500	6 500	17 000

Utredningen vill understryka, att det beräknade anslagsbehovet avser nuläget. Men uppenbart är att behovet av kurslitteratur för utlåning kan komma att stiga av olika skäl. Därest de av utredningen föreslagna åtgärderna för en ökad demokratisering av de högre utbildningsmöjligheterna skulle få avsedd effekt, är det sålunda sannolikt, att även en förändrad socialgruppering bland studenterna kan komma att påverka behovet av kurslitteratur.

Obligatoriska avgifter.

De avgifter, som studerande vid högre läroanstalter ha att erlægga för att få tillstånd att följa undervisningen, ha numera väsentligt nedbringats, främst därigenom att läroanstalterna på skilda sätt erhållit högre anslag. I stort sett återstå sådana avgifter av betydelse endast vid några få läroanstalter, i första hand vid Stockholms högskola, de båda tekniska högskolorna och handelshögskolorna.

Utöver inskrivnings- och terminsavgifter utgå f. n. vid skilda läroanstalter ett antal avgifter för kurser. Till en del ingå dessa kurser i ämnet, men i vissa fall avse de att meddela sådan elementär undervisning, som erfordras för att den studerande skall kunna följa den fortsatta undervisningen. Inom de naturvetenskapliga disciplinerna, vilka i viss omfattning kräva laborationer och liknande övningar, förekomma avgifter, som utgå som ersättning för förbrukad materiel.

En genomgång av de olika läroanstalternas studiehandböcker och föreläsningsskataloger ger vid handen, att följande avgifter förekomma under läsåret 1947—48.

Inskrivningsavgifter: Universitetet i Uppsala, 12 kr; universitetet i Lund 12,75 kr; karolinska institutet 0,50 kr; Stockholms högskolas stats- och rättsvetenskapliga fakultet 130 kr, humanistiska fakulteten 100 kr, matematisk-naturvetenskapliga fakulteten 125 kr; Göteborgs högskola 10 kr; Chalmers tekniska högskola 10 kr; handelshögskolan i Stockholm 50 kr; handelshögskolan i Göteborg 30 kr. Vid övriga läroanstalter utgår ingen inskrivningsavgift. Avgiften till Stockholms högskolas skilda fakulteter gäller även som terminsavgift för den första terminen. För studerande, som tidigare varit inskriven vid fakultet, utgår vid Uppsala universitet en inskrivningsavgift på 3,63 kr och vid Lunds universitet 5 kr.

Terminsavgifter: Stockholms högskolas stats- och rättsvetenskapliga fakultet, för juris studerande fr. o. m. andra t. o. m. nionde terminen 153 kr, därefter 103 kr, för studerande, som avse statsvetenskaplig juridisk examen, fr. o. m. andra t. o. m. fjärde terminen 153 kr, därefter 123 kr; humanistiska fakulteten fr. o. m. andra terminen 122 kr; matematisk-naturvetenskapliga fakulteten fr. o. m. andra terminen 147 kr; Göteborgs högskola 20 kr; de tekniska högskolorna 200 kr; handelshögskolan i

Stockholm 525 kr för läsår om tre terminer; handelshögskolan i Göteborg under de fem första terminerna 200 kr, därefter 100 kr; farmaceutiska institutet 50 kr. Vid övriga läroanstalter förekomma icke några terminsavgifter. Nedsättning av terminsavgifterna kan beviljas vid Stockholms högskola (dock ej mer än till 30 kr), vid de tekniska högskolorna och handelshögskolorna, vilka erhålla särskilda anslag för ändamålet.

Kursavgifter: Uppsala universitet, juridiska fakulteten: kurs i folkrätt 30 kr, i rättshistoria 30 kr; filosofiska fakulteten: fransk skrivkurs 30 kr, tysk skrivkurs 30 kr; Lunds universitet, kurs i juridisk encyklopedi 30 kr; Stockholms högskola, inom ämnet botanik 45 kr, engelska 50 kr, fysik 50—80 kr, geografi 30 kr, kemi (övningslaborationer) 9 kr per vecka, latin 30 kr, språk (allmän inledning till språkstudiet) 15 kr, tyska 50 kr, zoologi 50 kr, ärftlighetslära 20 kr; Göteborgs högskola, inom ämnet geografi 20 kr, hebreiska 40 kr, latin 15 kr, psykologi (för ettbetygskurs i teoretisk filosofi) 10 kr; farmaceutiska institutet (övningsavgifter) för apotekselever 25 kr, för farmacie kandidater 50 kr; veterinärhögskolan (för förbrukad materiel) 200 kr (hela studietiden); lantbrukshögskolan laboratorieavgifter 100 kr (hela studietiden); skogshögskolan för förberedande kursen på Garpenberg 2 300 kr, för huvudkursen i övrigt 450 kr. Vid övriga läroanstalter utgå inga kursavgifter.

Examensavgifter: Uppsala universitet, teologisk-filosofisk examen 13 kr, praktisk teologisk kurs 8 kr, övriga examina 18 kr, efterprovning 8 kr, (för första ämnet) 5 kr för följande; Lunds universitet, teologisk-filosofisk examen 14 kr, praktisk teologisk kurs 9 kr, övriga examina 19 kr, efterprovning 9 kr för första ämnet, 5 kr för följande; Stockholms högskola 34 kr, efterprovning 19 kr, Göteborgs högskola teologisk-filosofisk examen 13 kr, övriga examina 18 kr, efterprovning 8 kr; handelshögskolorna ekonomexamen 25 kr; tandläkarinstitutet 15 kr; farmaceutiska institutet 25 kr. Vid övriga läroanstalter utgå inga examensavgifter.

Av ovanstående redogörelse torde framgå, att inga särskilda normer reglerade de avgifter, som uttagas av de studerande. Varje läroanstalt synes ha bestämt sina egna avgifter, och följden härav är att de studerande i mycket skiftande omfattning belastas med sådana avgifter. Det synes utredningen angeläget, att dessa avgifter generellt avskaffas och att dessa kostnader övertagas av det allmänna. I vissa fall är det dock lämpligt, att avgifterna behållas. Så är förhållandet med avgiften för förberedande kursen vid skogshögskolan, vilken i realiteten avser utgifter för kosthåll och resor. Vad de senare beträffar kunna de, i den mån de överstiga minimikostnaden 15 kr för enkel resa tredje klass med järnväg eller motsvarande klass med båt eller buss enligt utredningens förslag utgå i form av fria resor till de studerande. Studerande vid skogshögskolan, som tilldelats statsstipendium, erhåller enligt utredningens förslag full kompensation för levnadskostnaderna under Garpenbergsåret.

Avgifter för laborationer och liknande kunna i viss mån jämföras med avgifter för kurslitteratur och skulle således med hänsyn härtill kunna anses berättigade. Då praxis emellertid är olika vid universiteten och övriga läroanstalter, anser utredningen att även dessa avgifter böra avskaffas.

Därest inskrivnings-, termins-, kurs- och examensavgifter enligt utredningens förslag avskaffas, böra de olika läroanstalterna erhålla kompen- sation för den inkomstminskning, som blir en följd härav. En preliminär beräkning av de anslag, som skulle erfordras för detta ändamål, måste av givna skäl behäftas med så stor osäkerhet, att utredningen avstått från att utföra en sådan beräkning. Utredningen föreslår, att vederbörande aka- demiska läroanstalter måtte anmodas inkomma med beräkningar över den väntade inkomstminskningen och att Kungl. Maj:t framdeles måtte äska anslag till de skilda läroanstalterna såsom kompensation härför.

KAP. 8. STÖDET ÅT STUDENTFAMILJERNA.

Antalet studentäktenskap.

Studentsociala utredningen har redan tidigare i kap. 3 (s. 71) anfört vissa uppgifter rörande giftermålsfrekvensen bland studerande vid Uppsala universitet. Uppgifterna bestyrkte ett allmänt känt faktum, nämligen att studentäktenskapen visa en tydlig tendens till ökning, och att även studerande utan examen numera i betydligt högre utsträckning än tidigare ingå äktenskap.

Antalet studentäktenskap var enligt Uppsala-enquêten vid undersökningstillfället ungefär 370 och fördelade sig på följande kombinationer: i 266 äktenskap studerade enbart mannen; i 83 fall studerade båda makarna och i 21 fall enbart hustrun. Ehuru förhållandet icke närmare belyses i enquêten torde i de flesta fallen den icke studerande parten ägna sig åt förvärvsarbete. De rena studentäktenskapen — d. v. s. de som ingåtts mellan studerande — utgjorde 83 av 370, eller 22,4 %.

Antalet gifta studenter vid Uppsala universitet var enligt enquêten således c:a 450, eller i procent av de i enquêten deltagande studerandena (2 438) 18,3 %. Uppgiften stämmer väl överens med de siffror som framläggas i 1945 års akademikerutredning, vilka avse förhållandena den 31/12 1944. Enligt dessa voro av de manliga studerandena 17,4 % gifta och av de kvinnliga 18,1 % eller sammanlagt 17,5 %.

Siffrorna i Uppsala-enquêten torde kunna äga giltighet även för studentkåren i Lund. Beträffande de fria högskolorna i Stockholm och Göteborg kan utredningen icke utan specialundersökningar draga några bestämda slutsatser av Uppsala-siffrorna. Däremot torde giftermålsfrekvensen vara avsevärt lägre vid fackhögskolorna, vilket sammanhänger med att studietiden generellt är kortare vid dessa läroanstalter.

De gifta studenterna utgöra således en icke så ringa del av studenterna. Enligt akademikerutredningen (s. 27) uppvisade akademikerna som grupp en högre giftermålsfrekvens än motsvarande åldersgrupper, dock med den skillnaden att kvinnor med akademisk utbildning voro gifta i mindre utsträckning än övriga kvinnor i samma årskullar.

Frågan om stödåtgärder till gifta studenter kan betraktas ur dels befolkningspolitisk, dels studentsocial synpunkt. En alltför tidig familjebildning bland studenter synes icke förtjäna att uppmuntras. Däremot är det ur befolkningspolitisk synpunkt angeläget att främja äktenskapsbildningen bland yngre akademiker genom att avlägsna de uppenbara svårigheter, som möta dem vid och efter inträdet i förvärvsarbetet, genom att reglera befordringsförhållandena för examinerade akademiker m. m. Ur studentsocial synpunkt måste man dock taga hänsyn till det faktiska förhållandet — nämligen att en så stor del av studenterna ingå äktenskap redan under studietiden.

Givet är, att de studentsociala stödåtgärder, som utredningen i det föregående föreslagit, också skola komma sådana studerande till del, som ingått äktenskap. Stödåtgärderna måste därför få sådan utformning, att gifta studenter icke komma i ett sämre läge än ogifta, när det gäller att vara berättigad till olika stödåtgärder. Som allmän princip bör gälla, att det statliga stödet utgår oberoende av den enskildes civilstånd. Detta innebär å andra sidan, att gifta studenter ej skola tilldeles större förmåner än ogifta. Det studentsociala stödet bör alltså utgå individuellt.

Direkta stödformer.

Stipendier.

Ifråga om bostadsstipendiet bör gifta stipendiater äga frihet att uppbära stipendiet i kontanter i stället för in natura — helst som de flesta gifta studenter hyra bostad direkt av husvärden eller lägenhetsägaren. Det kontanta hyresbidraget fastställs till att motsvara normalhyran på studieorten. Som framhållits i kap. 7 (s. 187) beträffande studentbostadshusen, torde dessa komma att inrymma ett antal lägenheter för studentfamiljer. I de fall, då gifta studenter, av vilka båda äro stipendiater, erhålla bostad i dessa studenthus, skola stipendierna utgå in natura — omvägen över kontantstipendium är i sådana fall onödig.

Det synes även lämpligt, att koststipendiet i vissa fall kan utgå såsom kontantbidrag till studenter med eget hushåll. I motsats till bostadsstipendiet bör dock det kontanta koststipendiet reduceras till att motsvara självkostnaderna för det egna hushållet, då dessa kostnader äro lägre än kostnaderna för ett måltidsabonnemang. Med ledning av de uppgifter, som lämnas i årsredogörelsen för Lunds studentkårs konviktorium rörande kostnadernas fördelning på olika utgiftsposter, anser utredningen, att kontantbeloppet ifråga kan reduceras med 1/4.

Ur studieeffektivitetens synpunkt kan det synas såsom mindre önsk-

vårt att uppmuntra stipendiaterna att ha eget hushåll, men då ett tillfredsställande studieresultat under alla förhållanden måste krävas, bör det likväl i sådana fall få åvila stipendiaterna själva att välja den stipendieform de finna mest lämplig.

Ett särfall i stipendiehänseende, som bör ägnas särskild uppmärksamhet, utgöres av den kvinnliga stipendiat, som måste göra någon tids uppehåll i studierna på grund av barnsbörd. Det bör enligt utredningens uppfattning ankomma på vederbörande stipendiat att underrätta det studentsociala organet på studieorten, huruvida hon önskar kvarstå som stipendiat under denna tid eller om hon föredrar att komma i åtnjutande av stipendieförmånerna först sedan studierna kunna upptagas på nytt. I det förra fallet minskas visserligen den effektiva studietiden under stipendieperioden med den tid, som motsvarar studieavbrottet. Men då stipendiaternas ekonomiska situation oftast torde vara sådan, att ett bortfall av stipendieförmånerna kan få menliga verkningar, vill utredningen förorda, att stipendiet får behållas även under ovan nämnda förhållanden. I det senare fallet jämföras den kvinnliga stipendiaten med andra stipendiater, som tvingas göra ett kortare studieavbrott.

Studielån.

Vad studielånen beträffar kan generellt fastslås, att den gifte studentens behov av större studielån böra ställas i relation till den allmänna ökning av levnadskostnaderna, som äktenskapet medför. Utredningen har redan i kap. 6 (s. 169) i viss mån tagit hänsyn härtill, genom att förutsätta en allmän ökning av studielånen under de senare studieåren. Upprätthålles kravet på en realistisk bedömning av den lånesökandes behov, torde inga särskilda bestämmelser i detta avseende krävas.

Studielånen äro liksom stipendierna att betrakta som individuella stödåtgärder. Enligt utredningens förslag omvandlas studielånen efter avlagd examen till amorteringslån motsvarande de nuvarande akademikerlånen. Ingen skillnad kan härvidlag göras mellan kvinnliga akademiker, som efter avlagd examen ägna sig åt förvärvsarbete, och dem som ingå äktenskap och ägna sig åt hem och barn. I många fall söka sig dessa akademiker till arbetsmarknaden, när barnen vuxit upp och icke längre kräva moderns omvårdnad i samma höga grad som under de första åren.

Redan nu tillåta gällande bestämmelser för statliga garantilån åt dem, som avlagt akademisk eller därmed jämförlig examen, att sådana lån beviljas gifta kvinnliga akademiker, som ägna sig åt arbete i hemmet, då den avlagda akademiska examen förutsattes innebära möjligheter till försörjning för innehavaren.

En annan konsekvens av utredningens ståndpunktstagande är, att i hän-

delse av dödsfall efterlevande make eller maka icke är ekonomiskt ansvarig för de statsgaranterade studielån, som tidigare upptagits av den andra kontrahenten.

Barnfamiljerna.

Ur socialpolitisk synpunkt utgöra studentfamiljer med barn icke något särskilt problem. De böra helt jämställas med övriga barnfamiljer och kunna komma i åtnjutande av samma sociala förmåner som dessa, t. ex. barnbidrag och familjebostadsbidrag. Till de studentfamiljer, som bo i sådana bostadshus, som uppförts av allmännyttiga företag i författningens mening, utgår dessutom det s. k. trekronorsbidraget. I fråga om hyresrabatter komma alla statsstipendiater, som bildat familj, att uppfylla de villkor, som stadgas för erhållande av bidrag. Beträffande studentbostadshusen med familjebostäder har utredningen i kap. 7 (s. 193) föreslagit, att även dessa skola erkännas som allmännyttiga bostadsföretag. Därmed blir det möjligt, att trekronorsbidrag även utgår till studentfamiljer, som bo i dessa hus och som i övrigt uppfylla de stadgade villkoren.

De lokala studentorganens insatser på detta område äro mycket växlande. Studentkårerna i Uppsala och Lund synas härvidlag ha nått längst. I *Uppsala* har man i studentkårens egen regi öppnat en lekskola för c:a 80 barn, fördelade på två lokaler och två skilda grupper — den ena för barn upp till fyra år och den andra för barn i förskoleåldern (5 à 6 år). De knappt begränsade medel, som studentkåren kan ställa till förfogande, ha gjort, att avgifterna äro förhållandevis höga, men icke desto mindre anmäles varje termin ett större antal barn än vad lekskolan förmår ta emot. Svårigheterna att erhålla plats för studentbarnen på de kommunala lekskolorna och daghemmen äro stora, då även dessa äro överhopade av anmälningar. I *Lund* har studentkåren inrättat daghem och barnträdgård för c:a 115 barn till studerande och akademiker. Inrättningarna erhålla kommunala bidrag, och staden är representerad i deras styrelse.

Det synes utredningen angeläget av såväl praktiska och ekonomiska som sociala skäl, att studentbarnen i första hand beredas plats på de kommunala lekskolorna och daghemmen, där så är möjligt av hänsyn till utrymmen och belägenhet. Dylika inrättningar, speciellt avsedda för akademikerbarn, bliva med nödvändighet dyrare i drift än kommunala, då de förra icke kunna utnyttjas året runt i full utsträckning. Vidare kan det förefalla skäligen, att de kommuner, som inrymma högre läroanstalter, göra vissa prestationer till förmån för de studerande i detta hänseende. Till inrättandet av kommunala lekskolor och daghem utgår dessutom statsbidrag i betydande utsträckning. Som ett ytterligare skäl kan anföras, att student- och akademikerbarnen lätt råka in i en isolering, som synes kunna motverkas, om de redan på detta stadium få kontakt med barn ur andra

sociala miljöer. Men givet är, att om studentbostäderna få ett sådant läge, att kommunala lekskolor och daghem icke lämpligen kunna anlitas, så böra särskilda inrättningar för studentbarnen inrymmas i dessa bostadskomplex. I sådana fall synes det angeläget, att statsbidrag utgår efter samma grunder, som gälla för de kommunala barnavårdande institutio-

KAP. 9. STUDENTERNAS FYSISKA FOSTRAN, HÄLSOVÅRD OCH SJUKVÅRD.

Inledning.

Samhället har i stigande omfattning sörjt för de enskilda medborgarnas behov av såväl fysisk fostran och hälsovård som i synnerhet sjukvård. Utvecklingen på detta område präglas av insikten om att det här gäller en angelägenhet, som icke blott angår de enskilda individerna, utan även hela samhället.

Åtgärder från det allmännas sida för att bereda studenterna vid universitet och högskolor ökad möjlighet till fysisk fostran, hälsovård och sjukvård ha också nått en viss omfattning. De motiveras främst av student-sociala skäl, då studenterna i regel sakna egna inkomster och dessutom under studieåret i många fall äro skilda från sina hemorter, där de annars kunnat erhålla nödig omvårdnad. Härtill kommer en utbildnings-synpunkt, som tar sikte på det nödvändiga i att bibringa de studerande, vilka i framtiden komma att utöva ett ansvarsfullt arbete i samhället — bl. a. som lärare bland ungdomen — kunskaper och erfarenheter om betydelsen av kroppsövningar, hälsovård och allmän hygien.

I ett flertal länder, både i Europa och Amerika, har man — som utredningen nedan kommer att anföra — en mera omfattande verksamhet på studenthälsovårdens område. Den utgöres ofta av en allmän hälsokontroll, som i regel företages med hjälp av ett flertal medicinska specialister.

Ofta ha studenterna själva tagit initiativ till åtgärder på dessa områden, och i många fall har behovet härav framkommit under tider, som präglats av svåra förhållanden. Efter det första världskriget infördes sålunda på framställning av studenterna tuberkuloskontroll vid de tyska universiteteten, och vid Åbo universitet infördes år 1946 obligatorisk idrott för studenterna.

I vårt land är det likaledes på studenternas eget initiativ, som åtgärder i detta hänseende vidtagits. Sålunda tillkom gymnastikinstitutionen i Uppsala med väsentliga bidrag från studentkåren. De på samtliga kårorter verksamma studentdispensärerna ha anordnats på initiativ av och bekostats av studenterna själva, av nationalföreningen mot tuberkulos

och till mindre del och på senare tid genom statsanslag. Kostnaderna för studentläkarebefattningen i Uppsala övertogos av universitetet, först sedan den av studentkåren anordnade tjänsten visat sig vara nödvändig.

Studenternas fysiska fostran.

Utredningen har redan inledningsvis anfört de viktigaste synpunkterna på behovet av fysisk fostran för studenterna. Studenternas allmänna fysiska omvårdnad kan i jämförelse med andra grupper i samhället icke bedömas som ogynnsam med hänsyn till att de flesta haft obligatorisk gymnastik i skolan till 19—20 års ålder och de flesta manliga ännu längre i samband med värnplikten. Men särpräglade förhållanden skapas därigenom att de under själva slutfasen i sin kroppsliga utveckling sätts in i ett ofta forcerat intellektuellt arbete, som icke lämnar eller anses kunna lämna plats för rekreation och avkoppling.

Viktigt är emellertid, att denna rekreation ej blott får omfatta idrott (i betydelsen tävlingsidrott) och gymnastik utan även kroppsövningar i vidaste bemärkelse — allt efter smak och fallenhet. Bland de gängse idrottsgrenarna böra i främsta rummet olika slag av motionsidrott förekomma. Ett alltför forcerat utövande av idrott torde däremot knappast vara att anbefalla för studenterna. De underkastas nämligen stora växlingar mellan intensiv läsning och mera lugna perioder under studiernas gång, vilket uppenbart hindrar en systematisk träning för de stegrade krav, som tävlingsidrotten ställer på sina utövare.

Ibland har idrottens betydelse för personlighetsutvecklingen framhållits som ett argument för åtgärder på studentidrottsområdet. Det torde vara synnerligen svårt att uttala sig om de moraliska kvalifikationer, som idrottsutövandet medför för individerna. Att idrott och friluftsliv är en synnerligen sund fritidssysselsättning är självklart. Men sambandet mellan intellektuella och fysiska prestationer är långt ifrån klarlagt och säkert underkastat stora individuella variationer.

För närvarande finnas på samtliga kårorter lokala idrottsföreningar med Sveriges akademiska idrottsförbund som centralorganisation. Dessa organisationer ha vid upprepade tillfällen riktat väl motiverade framställningar till statliga och kommunala myndigheter om anslag och förmåner, vilka i stort sett beviljats. Sveriges förenade studentkårer och Sveriges akademiska idrottsförbund gjorde år 1946 framställningar om idrottslärare i Stockholm och Göteborg, över vilka departementschefen bl. a. yttrade: »Betydelsen för folkhälsan av sunda kroppsövningar är allmänt erkänd. Deras särskilda betydelse för den studerande ungdomen behöver här icke närmare framhållas. Efter att länge ha varit eftersatt har numera även behovet av fysisk fostran i idrottens form för den akademiska ungdomen

i vårt land vunnit myndigheternas erkännande... Idrottslärarna ha till uppgift dels att mera allmänt handha studenternas fysiska fostran i idrottens form, dels att hålla speciella kurser för blivande lärare och lärarinnor, vilka i sin kommande gärning kunna bliva ålagda att leda ungdomens idrott». Studentkårerna erhöilo i enlighet med departementschefens förslag anslag till idrottslärare och lokalhyror.

I olika sammanhang har framhållits, att allt mera aktivt idrottsutövande borde ske under medicinsk kontroll. Erfarenheter från bl. a. riksidrottsförbundets poliklinik för hälsokontroll i Stockholm ha visat, att detta gäller alla kategorier av idrottsmän. I den mån studenterna ha behov av medicinsk rådgivning av detta slag, får denna t. v. anförtros åt de nedan föreslagna studentläkarna. Denna anordning har i Uppsala förberetts genom att lokal för studentläkaren inretts i gymnastikinstitutionen.

Studentidrottens lokalfrågor beröras ofta i samband med studentbostadsbyggena. Utredningen finner det angeläget att understryka, att idrottsanläggningar lämpligen böra förläggas i anslutning till sådana kollektiv.

Utredningen har icke företagit någon allmän inventering av de olika kårternas ytterligare behov av åtgärder för främjande av de studerandes fysiska fostran men vill framhålla vikten av att stöd lämnas till inrättandet av lokaler och andra anordningar för kroppsövningar, dels till avlöandet av instruktörer o. d. för sådana ändamål, dels också till de studentorganisationer, som verka för gymnastik och idrott.

Studenternas hälsovård.

Hälsovård i form av hälsokontroll av subjektivt friska individer har av skilda orsaker och med skilda motiveringar införts i flera länder. Den förebyggande medicinska behandlingen uppfattas i allt högre grad som en betydelsefull metod att bekämpa sjukdomar, då det i allmänhet erbjuder mindre svårigheter att återställa hälsan, när sjukdomen befinner sig på ett tidigt stadium. Massundersökningar med röntgengenomlysning av lungorna för upptäckande av lungtuberkulos ha utförts i Tyskland och Sverige; i Finland och Frankrike har man särskilt behandlat frågor rörande yrkeshygien; arbetsfysiologi och idrottsmedicin ha upptagits av bl. a. finska och svenska forskare, och i USA har man igångsatt omfattande undersökningar för att upptäcka cancer på ett tidigt stadium.

Man har i allmänhet särskilt bemödat sig om hälsokontroll för barn, delvis av det skälet, att sjukdom för barn ofta medför utvecklingsrubbingar. För studenter gäller den speciella situationen, att de befinna sig under intensiva förberedelser för kvalificerade arbetsinsatser i framtiden. Ett insjuknande kan exempelvis innebära ett avbrytande av en kurs eller en

tentamensläsning, som sedan måste tagas upp på nytt med tidsförlust i form av väntetid m. m. Bekant är även den relativt långa anpassningstid, som ofta kräves efter en tids bortovaro. Vidare förtjänar nämnas de ekonomiska förluster, som uppstå genom studieskulderens växande o. s. v. Sjukdom under studietiden innebär tvivelsutan större avbräck än under den tid, då vederbörande befinner sig i sin mera definitiva position i samhället. Ur denna synpunkt kan alltså sägas, att en speciell sjukdomsrisk föreligger för studenterna.

Den speciella hälsovårdande verksamheten bland studenterna i Sverige befinner sig ännu på ett outvecklat stadium. I jämförelse med den verksamhet, som bedrivs på detta område i ett flertal länder, är den svenska rent av efterbliven. På internationella konferenser för studenthälsovård har man vid upprepade tillfällen antagit resolutioner för regelbunden, allmän hälsokontroll och obligatorisk undersökning av studenterna — t. ex. i Atén 1936 och Zürich 1939. Det har vid dessa tillfällen varit uppenbart, att i de flesta andra länder ha de hälsovårdande angelägenheter, som i Sverige omhänderhafts av studenterna själva, varit en uppgift för universitetsmyndigheterna. I USA har man sedan ett par decennier flerstädes en högt utvecklad studenthälsovård, och före det andra världskriget var den även i många europeiska länder, t. ex. i Tyskland, Österrike, Ungern, Polen och flera balkanstater väl organiserad. I England har man på senare år ägnat allt större intresse åt dessa frågor, och utvecklingen visar ett alltmer ökat antal läkare vid universitet och colleges för studenternas hälsovård. Enligt nyligen publicerade uppgifter ha av 128 olika engelska läroanstalter av detta slag 58 % obligatorisk medicinsk undersökning eller krav på friskintyg vid inskrivningen, 70 % anordna medicinsk rådgivning och 31 % ha tuberkulosundersökning.

I Helsingfors har man infört obligatorisk läkarundersökning av studenterna genom riksdagsbeslut i juli 1947. Undersökningarna ta i första hand sikte på lungtuberkulosen och utföras genom tuberkulinprov och skärmbildfotografering av lungorna.

Den profylaktiska medicinen kommer i framtiden att få ökad omfattning icke blott med hänsyn till speciella utan även till allmänna sjukdomsrisker. Utredningen vill i detta sammanhang hänvisa till medicinalstyrelsens betänkande om den öppna läkarvården i riket (stat.off.uttr. 1948: 14), där de sakkunniga å s. 235 framhålla:

»För att avslöja sjukdom i olika åldrar i tidigt stadium måste man dels göra en allmän undersökning av patientens allmäntillstånd och analysera de härvid upptäckta symtom, som kan bero på en börjande sjukdom — detta är allmänläkarens arbete — dels utföra vissa specialundersökningar inriktade på att avslöja sjukdomstillstånd, vilka äro särskilt vanliga i ifrågavarande ålder eller på vilka upptäckta sjukdomstecken häntyder. Utarbetande av schema för sådana un-

dersökningar i olika åldrar bör anförtros åt kliniskt sakkunniga, t. ex. medicinalstyrelsens vetenskapliga råd i samarbete med allmänpraktiker. I den mån lämpliga diagnostiska prov, förfaringssätt eller metoder ännu icke är utarbetade, synes det vara en uppgift för statens medicinska forskningsråd att söka bidraga härtill.»

Vad studenterna beträffar utgöra de, som ovan framhållits, en grupp individer, som på grund av studiearbetets karaktär drabbas särskilt hårt av inträffade sjukdomsfall och som i vissa hänseenden förete en märkad översjuklighet. Härtill kommer, att studenterna genom sin utbildnings långvarighet åsamka enskilda och samhället stora kostnader. I jämförelse med dessa måste de kostnader, som ett förbättrat medicinskt skydd för deras hälsa och arbetsförmåga skulle medföra, anses skäligen obetydliga.

Förutom att studenter, som ovan framhållits, på grund av studiearbetets karaktär bliva särskilt hårt drabbade vid sjukdom, synas vissa sjukdomar vara särskilt vanliga eller karakteristiska bland studenterna. Dessa sjukdomar äro dels tuberkulos, dels nervösa rubbningar.

Tuberkulos.

Utredningen vill fästa uppmärksamheten på den speciella sjukdomsrisik i meningen översjuklighet, som synes föreligga bland studenterna beträffande tuberkulosen.

De undersökningar på detta område, som utförts av den medicinska sakkunskapen¹, giva icke stöd för uppfattningen, att studenterna skulle vara mera utsatta för denna sjukdom än andra. För medicine studerande — och för sköterskeelever — måste man dock enligt vissa undersökningar förutsätta en betydligt större smittorisik än för befolkningen i sin helhet.

Dessa undersökningar ha emellertid utförts på alltför begränsade underlag och ägna sig icke till jämförelser med befolkningen i sin helhet. Det synes därför utredningen angeläget att i detta sammanhang anföra de synpunkter, som kunna dragas ur den undersökning beträffande svenska

¹ Se bl. a. *Bergqvist, S. och Ernberg, T.*: Tuberkulinundersökningar å 6 629 stockholmsstudenter, *Nordisk medicin* 1942, 15, s. 2642.

Bergqvist, S. och Ernberg, T.: Zur Frage der tuberkulösen Primärfektion bei jungen Erwachsenen, *Acta medica Scandinavica*, 1943, 115, s. 57.

Bergqvist, S. och Ernberg, T.: Tuberkulosundersökningarna bland Stockholms studenter under 10 års tid. Nationalföreningens mot tuberkulos kvartalsskrift, 1944, häfte 1, s. 100.

Hedvall, E.: Resultatet av 10 års antituberkulosarbete vid Lunds studentkårs tuberkulosbyrå, Nationalföreningens mot tuberkulos kvartalsskrift 1943, häfte 1, s. 122.

Malmros, H. och Hedvall, E.: Studien über die Entstehung und Entwicklung der Lungentuberkulose. Tuberkulose-Bibliothek, 1938, 68.

Sjövall, Hj.: Clinical tuberculosis and tuberculin reactions among students in Uppsala, *Acta tuberculosea Scandinavica*, 1940, 14, s. 100.

Sjövall, Hj. och Quensel, C.-E.: Studenternas sjuklighet i tuberkulos. Medicinska föreningens tidskrift, 1935, häfte 7.

värnpliktiga, som utförts av docenten Torsten Husén och vilka återfinnas i uppsatsen: »Några samband mellan intellektuell prestationsförmåga, antropometriska mått och somatiska defekter» i Svenska läkartidningen 1947: 3. Av denna uppsats framgår, att

»... tuberkulos är (som synes) ungefär dubbelt så vanlig bland de intellektuellt högt utvecklade. Detta hade man å priori inte kunnat vänta sig bl. a. med tanke på att de intellektuellt framstående i regel leva under betydligt bättre ekonomiska och sociala förhållanden än de intellektuellt svaga. Genom stillasittande inomhusarbete kan det tänkas, att de intellektuellt högtstående utsätta sig för större risker att få tuberkulos. Man kan också tänka sig att den 'intellektuella konstitutionen' i högre grad skulle predisponera för tbc. En undersökning rörande 'tuberkulosens sociologi' skulle här förmodligen kunna komma med intressanta upplysningar.»

Huséns undersökning ger alltså vid handen, att den grupp bland de värnpliktiga, som uppvisar de högsta poängvärdena i testningarna, har större frekvens av tuberkulos än andra grupper. Därmed är det även sannolikt, att studenterna vid universitet och högskolor ha en viss översjuklighet i denna sjukom, även om översjukligheten kan tänkas kompenserad genom det ekonomiska och sociala urval, som förefinnas för tillträdet till dessa studier. I samma mån som dessa urvalsfaktorer sätts ur spel genom ett ökat statligt ekonomiskt stöd till begåvad och studieintresserad ungdom, framstår det som ett självklart önskemål, att denna översjuklighet kan kontrolleras.

Kampen mot tuberkulosen som folksjukdom har i stegrad omfattning kommit att inriktas på att i tid upptäcka sjukdomssymtom. Detta sker genom massundersökningar i skolor, fabriker och andra kollektiv, t. o. m. hela samhällen, varvid tuberkulinprov och lungröntgenfotograferingar, på senare år i form av s. k. skärmbildfotograferingar, utgöra de viktigaste undersökningsmetoderna. För att dylika undersökningar skola få sitt fulla värde, är det viktigt, att deltagandet är hundraprocentigt.

På de olika kårorterna ha på studenternas eget initiativ undersökningar av ovan nämnt slag införts och förlagts till s. k. studentdispensärer. Enligt planerna för dessas verksamhet skall undersökning verkställas dels vid inskrivningen vid läroanstalten, dels med vissa intervall under studietiden. Man har sökt att göra dessa undersökningar obligatoriska, men så länge föreskrifter om skyldighet för de studerande att underkasta sig sådan tuberkuloskontroll saknas i universitetsstatuter och ordningsstadgar, ha sådana försök icke kunnat bli tillräckligt effektiva. Undersökningen vid inträdet i läroanstalten pläga visserligen de flesta studenter underkasta sig, men till de därefter följande kontrollerna har anslutningen varit betydligt mindre. Detta synes vara en olägenhet, som utredningen anser bör avskaffas genom ett uttryckligt stadgande. Till denna fråga återkommer utredningen i sammanfattningen å s. 245.

Vid dispensärerna undersöks i allmänhet de nyinskrivna studenterna med tuberkulinprov, »sänka» och vid tuberkulinpositivitet röntgenundersökning. Dispensärerna sköta de tuberkulösa studenter, som kunna fortsätta studierna, och kontrollera misstänkta fall m. m. Då tuberkulosundersökningarna, enligt vad ovan anförts, böra göras obligatoriska, synes det nödvändigt att studenternas avgifter härför avskaffas.

Nervösa rubbningar.

En annan viktig faktor, som verkar studiehämmande, är förekomsten av nervösa rubbningar bland studenterna. Härmed avses i detta sammanhang hela skalan av psykiska och neurotiska avvikelser — lättare och svårare — som rubba den individuella anpassningen till studierna, till kamraterna och lärarna. De flesta studenter torde uppvisa en rätt robust mental konstitution, som tål påfrestningarna. Att många studenter förete lättare rubbningar står emellertid utom allt tvivel, och förekomsten härav röjer ett viktigt studentsocialt problem, i all synnerhet som även mycket lätta sådana rubbningar störa studiearbetet i väsentligt högre grad än de inverka på ett mera okvalificerat rutinarbete. Behandlingen av dem kan sägas stå på gränsen mellan hälsovård och sjukvård.

En del av den profylaktiska verksamheten på detta område har i själva verket föga med medicin att göra. En förnuftig studierådgivning, som tar hänsyn till vederbörandes intellektuella och psykologiska förutsättningar, är utan tvekan en värdefull neurosprofylax. En sådan verksamhet fordrar emellertid speciellt utbildade psykologer, över vilka vi i vårt land icke föfoga i tillräcklig utsträckning. På sina håll i USA har denna verksamhetsgren nått en betydande utveckling (se *C. C. Fry: Mental Health in College*, New York, 1942). På utredningens förfrågan, vilken utbildning sådana rådgivare (»counselors») ha vid rådgivningsbyrån (»the counseling center») vid Chicagos universitet och huruvida deras arbete var av den art, att det likaväl kunde utföras av läkare, svarade professorn i psykologi, Carl R. Rogers:

»... The purpose with the Counseling Center is to assist students in dealing with personal problems and emotional difficulties. The counselors have training in the field of clinical psychology and counseling, and several of them are on the University faculty giving part of their time to teaching psychological courses... I would see no major reason why physicians could not carry on such work. It is often true that physicians with psychiatric training tend to see the individual in terms of abnormalities. I feel this is one of the advantages of using psychological counselors whose training is focussed more strongly on the normal individual. The attitude of the person doing counseling and the amount of specific training he has had in the counseling field are in my judgment more important than the question whether he is a physician or a psychologist.» (Rådgivningsbyråns uppgift är att hjälpa studenterna med personliga problem och emotionella

svårigheter. Rådgivarna ha utbildning i klinisk psykologi och rådgivning. Det är en viss fördel att rådgivarna äro psykologer, vana att handskas med normala individer — läkare med psykiatrisk utbildning ha ofta en benägenhet att betrakta individerna med hänsyn till abnormiteter. Det väsentliga är emellertid vederbörandes attityd och hans utbildning som rådgivare.)

Liknande synpunkter anföras av förre studentläkaren i Uppsala, medicine doktorn Hans Forssman, som i en uppsats med titeln »En studentläkares uppgifter» i medicinska föreningens tidskrift 1947: 7 framhåller.

»Frågor angående anpassningen till familjen, sexuell anpassning och yrkesval äro de tre huvudproblem, som man ideligen möter . . . Ett tillfälle av god kontakt och grundlig ventilation av en fråga kan vara avgörande i denna ålder. Behovet av rätt elementär sexuell upplysning är t. ex. ingalunda avlägsnad ur studentvärlden, all diskussion och all populär litteratur till trots . . . Att man spårat in i en studieform, för vilken man definitivt icke har den rätta psykologiska konstitutionen, förekommer . . .»

Till de speciellt neurosskapande företeelserna hör enligt utredningens uppfattning också de medellösa och obemedlade studenternas ofta brydsamma ekonomiska situation, som i förening med andra svårigheter kan få menlig inverkan på studierna. Ett ekonomiskt beroende av föräldrarna — oavsett om deras resurser äro stora eller små — kan för en student, som av en eller annan anledning ej lyckats så bra med sina studier, innebära en hård påfrestning. Detta kan leda till en ohållbar situation, som hade kunnat undvikas, om redan på ett tidigt stadium ett förståndigt och radikalt ingripande från en utomstående auktoritativ person hade skett. Studentläkaren har i sådana fall en viktig uppgift.

*

Utredningen finner sålunda vissa skäl tala för inrättande av studentläkarbefattningar för studenterna på de olika studieorterna, vilka skola omhänderta tuberkulosundersökningarna och uppmärksamma andra funktionsrubbnings- och defekter, som kunna förekomma bland studenterna. I vilken omfattning detta är fallet, är ännu för våra förhållanden okänt. Upplysningar härom komma i viss mån att från och med år 1949 kunna erhållas för varje student genom uppgifterna på de av skolöverstyrelsen fastställda skolhälsokorten. Bättre erfarenheter kunna endast vinnas genom att den föreslagna verksamheten kommer till stånd. Redan nu kan man dock förutse, att det bör vara av synnerlig vikt, att studentläkartjänsterna på de olika studieorterna innehavas av personer, som ha ett levande intresse för de psykologiska problem, som möta studenterna i deras anpassning till studierna, och att de kunna nå den erforderliga kontakten med studenterna, så att den psykologiska rådgivningen kan bliva effektiv.

Utredningen föreslår, att läkarundersökningar göras obligatoriska för vid universitet och högskolor inskrivna studenter. Dessa avses i första hand utgöras av årligen återkommande tuberkulosundersökningar av den art,

som redan tidigare införts bland studenterna. Vid den första undersökningen skall vederbörandes skolhälsokort finnas tillgängligt. Med ledning av de uppgifter, som finnas upptagna på detta kort, kan läkaren taga ställning till om ytterligare undersökningar äro av behovet påkallade samt utföra dessa. Utredningen förutskickar, att dessa undersökningar ledas och i största möjliga utsträckning utföras av de nedan föreslagna studentläkarna, vilka alltså även skola vara föreståndare för hälsovårdsbyråerna. Härutöver skall studentläkaren jämväl bistå studenterna med råd och anvisningar i fråga om idrottsutövande och fritidssysselsättningar, när så är erforderligt.

Studenternas sjukvård.

Utredningen har diskuterat frågorna och uppgjort sina förslag mot bakgrunden av de förhållanden, som komma att råda, då den nya sjukförsäkringslagen skall träda i kraft.

Den öppna vården. Studentläkaren.

De synpunkter, som framförts i de å s. 12—13 angivna skrivelserna, liksom erfarenheterna från studentläkarna i Uppsala tala tydligt om behovet av speciella, sjukvårdande studentläkare på kårorterna. Ur Stockholms studentkårers förbundsstyrelses hemställan av 14 december 1942 citeras: »(det är) ett trängande önskemål, att det . . . för studenterna i Stockholm funnes en särskild läkare med regelbundna mottagningar (då) den allmänna poliklinikvården genom sin stora belastning saknar möjlighet att med tillräcklig framgång bedriva en ungdomsvård av den art, som här skulle krävas.» Styrelsen för Sveriges förenade studentkårer gjorde i skriftelse den 31 juli 1943 framställning till Konungen angående hälsovårdsbyråer, varvid även betonades vikten av att studenterna hade tillgång till fri läkarrådfrågning i händelse av sjukdom. Styrelsens hemställan rönt stor förståelse hos remissinstanserna, och dess förslag tillstyrktes — åtminstone i princip — av större akademiska konsistoriet i Uppsala, medicinska fakulteten i Uppsala, karolinska institutets lärarkollegium, tandläkarinstitutets lärarråd, styrelsen för Stockholms högskola och styrelsen för Göteborgs högskola, medan större akademiska konsistoriet i Lund ansåg ytterligare utredning nödvändig.

Ur en skrivelse, som Stockholms studentkårers förbundsstyrelse den 10 oktober 1947 riktat till utredningen, må följande citeras:

»1935 övertog Uppsala universitet det ekonomiska ansvaret för upprätthållandet av den befattning som läkare för övervakande av studenternas hälsotillstånd, vilken några år tidigare inrättats av Uppsala studentkår . . . En granskning av an-

talet besökande hos studentläkaren i Uppsala och hur dessa besökande fördela sig på olika studentnationer ger vid handen, att studenter med hem i Uppsala eller dess närhet (d.v.s. medlemmar av Upplands nation) i vida mindre utsträckning än studenter från övriga delar av landet uppsökt läkaren. Förklaringen härtill är givetvis, att de studenter, som ha sina hem i studieorten eller dess närhet, genom samhörigheten med familjen och förtrogenheten med miljön kunna bibehålla invanda förhållanden med fast husläkare o. d. ... »

Ur den förut omnämnda uppsatsen av förre studentläkaren i Uppsala, med. dr Forssman, må följande citeras:

»Vi ha där kommit in på ett par moment, som motivera inrättandet av en studentläkartjänst... Det rör sig om ett ungt klientel, som har en speciell social situation, därigenom att de i stor utsträckning första gången hamnat utanför sin hemmiljö. De äro föga erfarna, i rätt stor utsträckning på olika sätt sensibla, de och deras avlägsna föräldrar komma ofta i den situationen, att de oroa sig för en kanske bagatellartad krämpa. En fast läkare, som är inställd på att det i dessa fall är en naturlig sak att endast upplysa om symtomets eller krämpans oskyldiga natur, är redan i och för sig väl motiverad och kan spara talrika timmar av arbete åt ett stort antal studenter. Avlägsnande av onödig oro är kanske den allra vanligaste uppgiften inom all medicinsk verksamhet. För studentläkaren blir denna uppgift dominerande. Det är här av betydelse att tröskeln mellan studenten och läkaren är så låg som möjligt, och därför är det rimligt och önskvärt, att det inte finns något som helst ekonomiskt hinder.»

Mot bakgrunden av vad ovan framhållits och särskilt av vad som framkom vid remissförfarandet med anledning av Sveriges förenade studentkårens skrivelse av den 31 juli 1943, *vill utredningen föreslå, att studentläkarbefattningar inrättas även i Lund, Stockholm och Göteborg.*

Studentläkarens uppgifter skola vara följande:

1. Att utföra de undersökningar, som ovan anförts å s. 234 ff. Därvid utföras å hans mottagning undersökning av »sänka» och tuberkulinprov (ev. calmettevaccinationer). Skärmbildsfotografering kan utföras av dispensär, skärmbildsbyrå el. dyl., och granskning av skärmbilderna utföres av specialist, som sänder utlåtandet till studentläkaren. Denne meddelar resultatet av skärmbildsundersökningen till studenten och granskar hans skolhälsokort, kompletterar det efter behov och utför de ytterligare undersökningar, som han härefter finner motiverade, t. ex. hemoglobinbestämning, blodtrycksmätning, äggvitebestämning i urin, elektrokardiogram m. m.

2. Att hålla mottagning för studenter. Erfarenheterna från Uppsala ha därvid visat, att som ovan framhållits en förhållandevis stor del av klientelet söker för besvär av neurostyp. En hel del kan förutsättas söka för besvär i samband med idrottsutövning. Särskilt i de fall, då ingen särskild idrottsläkare finnes på orten, är samarbete med den akademiska idrottsläraren av vikt. Till betydande del måste studentläkaren remittera fall till specialister.

3. Att företaga sjukbesök.

Utredningen föreslår, att kostnaderna för den under 1. nämnda verksamheten skola bestridas av statsmedel, liksom inrättandet och underhåll av mottagningslokaler m. m. De under 2. och 3. nämnda verksamheterna avses att huvudsakligen bestridas med avgifter enligt sjukkassetaxa, under förutsättning att samtliga studenter bliva försäkrade i allmän sjukkasse, vilket närmare beröres å s. 239. Om så icke kan bliva fallet, är det utredningens uppfattning, att dessa senare verksamhetsgrenar också skola bestridas med statsmedel, men i kostnadsberäkningarna nedan räknas icke med denna eventualitet. Svårigheterna för studenter att själva kunna bekosta nödvändig sjukhusvård ledde redan tidigt till ett slags sjukförsäkring vid Lunds universitet, där varje student erlade ett bidrag till »fiscus pauperum». Vid Uppsala universitet erhöles studenterna friplatser vid det nyinrättade akademiska sjukhuset.

Sjukhus- och sanatorievård.

För närvarande äro studenterna, som ofta äro mantalsskrivna i hemorten, i den situationen, att de få erlägga högre avgifter vid vård å allmänt sjukhus på studieorten. Enligt den 1946 antagna sjukförsäkringslagen (SFS 1947:1) förutsättes vård å allmän sal å allmänt sjukhus bliva kostnadsfri. Man har, enligt vad som meddelats från socialvårdskommittén, givit den nya lagen en sådan formulering, att svårigheter icke kunna uppstå vid tillämpningen på studenter, som söka vård vid sjukhus på studieorten, oavsett om de äro mantalsskrivna där eller ej. Utredningen vill endast understryka vikten av att det nuvarande missförhållandet blir undanröjt, i och med att den nya lagen träder i kraft.

Beträffande sanatorievården har Sveriges förenade studentkårer ett avtal med Konung Oscar II:s jubileumsfond om till hälften nedsatta vårdavgifter vid vård å Hessleby sanatorium. Jubileumssanatorierna, liksom läns-sanatorierna, skulle enligt den nya sjukförsäkringslagen räknas som allmänna sjukhus, vilket är förutsättningen för att den vid Hessleby inrättade studentavdelningen skall kunna bestå. Detta är av stor betydelse på grund av de speciella möjligheter till studier i form av särskilda lokaler och bibliotek m. m., som där kunna erbjudas.

Studenternas tandvård.

År 1938 gjorde styrelsen för Sveriges förenade studentkårer en framställning till Kungl. Maj:t med anledning av det året innan avlämnade betänkandet angående allmän folktandvård. Däri framhölls, »att studenterna

trots sitt relativa fåtal som befolkningsgrupp betraktad borde beaktas vid det nu förestående ordnandet av folktandvården». Man hemställde, att studenter skulle erhålla »den nedsättning med 25 % å fastställda avgifter, som enligt § 5 i förslag till taxa för folktandvård förutsättes skola beredas dem, som mellan 15 och 19 år undergå årlig undersökning efter ordnad tandvård under tidigare levnadsår».

I sitt yttrande över denna hemställan anförde medicinalstyrelsen, att kostnaderna för en sådan rabattering avseende *all* studerande ungdom över 20 år skulle fördela sig ojämnt på landstingen, varför ifrågavarande merkostnader orsakade av studerande, som ej äro skrivna på studieorten, finge tänkas ersatta av statsmedel. Huvudskälet för rabatt för 16—19-åringarna vore den stora cariesmottagligheten i dessa åldrar. För obemedlade funnes ju enligt förslaget möjlighet till fri tandvård. Medicinalstyrelsen föreslog härvidlag en ändring i författningen, så att även obemedlade studerande, som voro skrivna i hemortskommun utan folktandvård, skulle kunna erhålla denna fria tandvård på studieorten.

Emellertid är folktandvården av flera skäl ännu ej fullständigt utbyggd. Man har begränsat arbetsuppgifterna till de mest behövande grupperna, framförallt barnen. På kårorterna har folktandvården ännu ej utbyggts i sådan omfattning, att studenterna utan vidare kunnat utnyttja denna.

Det är utredningens uppfattning, att ordnandet av tandvård för studenterna är synnerligen angeläget med hänsyn till deras ekonomiska och sociala förhållanden. Därvid har utredningen i första hand ansett sig böra pröva möjligheterna inom folktandvårdens ram. Det har syntts utredningen möjligt, att på det utvecklingsstadium folktandvården nu befinner sig, studenternas behov inom den närmaste tiden bör kunna tillgodoses. Till denna uppfattning har utredningen kommit genom kontakter med medicinalstyrelsen, landstingen i Malmöhus och Uppsala län samt den arbetande utredningen »1946 års folktandvårdssakkunniga». Vid planerandet synes det naturligt, att man förlägger studenttandvården till centraltandpoliklinikerna, då dessa avses förläggas vid centrallasaretten, vilka ha karaktär av universitetssjukhus. För Stockholm och Göteborg råda dock speciella förhållanden.

Utredningen vill således för landstingen i Uppsala och Malmöhus län samt för vederbörande myndigheter i Stockholm och Göteborg framhålla nödvändigheten av att man vid utbyggnad av folktandvården tager vederbörlig hänsyn till studenternas i Uppsala (Ultuna), Lund, Stockholm och Göteborg behov av den billigare tandvård, som folktandvården medger. Om man därvid förmenar, att vederbörande landsting eller städer böra hava särskild ersättning för att även taga hand om studenter skrivna på annan ort, synes det lämpligt att vederbörande då begära statsbidrag, som böra upptagas såsom förslagsanslag.

Försäkringsfrågor.

Den nya sjukförsäkringen.

Det av riksdagen år 1946 antagna lagförslaget om införandet av en allmän och obligatorisk sjukförsäkring innebär avsevärda förändringar beträffande studenternas sjukvårdsmöjligheter. Utredningen har, som nämnts, valt att enbart diskutera förhållandena efter denna lags ikraftträdande

Beträffande den obligatoriska sjukpenningförsäkringen, stadgas i 9 § lagen om allmän sjukförsäkring av den 3 januari 1947, att endast den, vars årsinkomst uppgår till minst 600 kr, må vara försäkrad. Detta har motiverats med dels att endast de, som ha inkomst av förvärvsarbete, äro i behov av sådant försäkringsskydd, dels att man ej velat ålägga personer med så låg inkomst att betala premien för sådan försäkring. Dessa synpunkter torde dock ej äga giltighet för härav berörda studenter, särskilt som den nu beräknade premien ej skulle uppgå till mer än 24 kr per år. Riksdagen har också hos Kungl. Maj:t begärt utredning på denna punkt, vilken enligt vad utredningen under hand inhämtat skall komma till stånd. *Utredningen föreslår, att vid universitet och högskolor inskrivna studenter beredas möjlighet till frivillig försäkring på samma villkor som den obligatoriska, oavsett de sakna inkomster eller ha mindre än 600 kr i årsinkomst.*

Studenterna böra, enligt utredningens uppfattning, kunna utnyttja den frivilliga försäkring, som enligt lagen kan tecknas av sjukpenningförsäkrade medlemmar och som innebär ett tillägg till sjukpenningen. Den maximala sjukpenning, som därvid kan uppnås är 8 kr per dag, dock må ej beloppet per dag överstiga en trehundredsextiondel av årsinkomsten av förvärvsarbete (49 §). Det förefaller rimligt, att man härvid gör en jämförelse med de levnadskostnader för studenterna, som beräknats i kap. 3. Enbart av denna jämförelse framgår, att någon risk för överförsäkring ej föreligger.

Lagen om försäkring för olycksfall i arbete.

Denna lag, som tillkom för att skydda arbetare vid olycksfall i arbete, har successivt utökats till att omfatta allt flera kategorier av arbetare. Den äger numera tillämpning även på vissa studenter, nämligen sådana, som under sin utbildning äro sysselsatta med laboratoriearbete o. d. Då ju lagen även gäller under färd till och från arbete, kan här en orättvisa sägas föreligga, då exempelvis en medicinare på väg till föreläsning är försäkrad enligt denna lag, men ej en humanist eller jurist (prejudikat saknas dock). Dessa förhållanden måste emellertid ses i samband med den nya sjukförsäkringslagen, och då förhållandet härvidlag är under utred-

ning inom socialdepartementet, har utredningen avstått från att närmare gå in på dessa frågor.

Organisatoriska frågor.

Studentläkarnas arbete.

Såsom redan framhållits, föreslår utredningen införandet av studentläkartjänster med både hälsovårdande och sjukvårdande uppgifter. På olika håll har emellertid denna uppdelning utformats något olika, vilket förtjänar att beaktas, då en ny organisation föreslås.

I *Uppsala* (med *Uttuna*) har man en studentläkare med egna lokaler, vilka disponeras hyresfritt, och med huvudsakligen sjukvårdande uppgifter, varjämte tuberkuloskontrollen och tuberkulosvården ledes av överläkaren vid Uppsala läns sanatorium i Uppsala med biträde av assistenter.

I *Lund* skötes tuberkuloskontrollen och tuberkulosvården av Lunds studentkårs tuberkulosbyrå, som är belägen i lasarettets lungklinik. I *Stockholm* och *Göteborg* har man en liknande organisation. Stockholms studentkårs hälsovårdsbyrå disponerar över egna lokaler och utrustning.

Kostnaderna för den nuvarande organisationen uppgingo år 1947 till följande belopp:

I Uppsala:

Arvode till studentläkaren	4 000
Omkostnader för mottagningen	1 900
Kostnader för tuberkulosundersökningarna	14 400

I Lund:

Avlöningar	13 700
Diverse omkostnader	2 370

I Stockholm:

Arvodet och löner	18 000
Diverse omkostnader	15 000

I Göteborg:

Arvodet	4 600
Diverse omkostnader	2 470

Summa kostnader 76 440

På samtliga kårorter utövas tuberkuloskontrollen och tuberkulosvården efter i stort sett likartade grunder. I Uppsala har man utöver denna verksamhet jämväl en sjukvårdande studentläkare, vars kompetens även kan tänkas täcka det mentalhygieniska området.

Det har emellertid synt utredningen önskvärt, att studentläkarens arbete sammankopplas med de obligatoriska tbc-undersökningarna på grund

av den kontaktmöjlighet, som därvid skapas. Filmgranskningen får anföras röntgenspecialist och vården av de tbc-sjuka annan specialist (exempelvis centraldispensär). Nackdelen härmed blir, att de tuberkulossjuka studenterna ej som nu i Stockholm och Lund vårdas av speciellt för studentklientelet intresserade läkare, men denna nackdel har utredningen ansett uppvägas av de fördelar den skapade kontakten mellan läkaren och studenterna innebär.

Praktiskt kan detta system omsättas på så sätt, att i *Uppsala* svaret på röntgenundersökningen från sanatoriet översändes till studentläkaren, som meddelar detta till vederbörande i anslutning till genomgången av skolhälsokortet o. s. v. I *Lund* förfäres på samma sätt, varvid det ju enbart är en fördel, om studentläkarmottagningen kan förläggas till den planerade nybyggnaden för lungkliniken, där röntgenundersökningarna utföras. I *Stockholm* kan lämpligen studentkårernas hälsovårdsbyrås röntgenutrustning användas för röntgenundersökningar, men i så fall räcka de nuvarande lokalerna ej till för studentläkarmottagningen, varför svaren på röntgenundersökningarna få översändas till vederbörande studentläkare. I *Göteborg* bliva förhållandena annorlunda på grund av det mindre antalet studenter.

Studentläkarnas arbete med den hälsovårdande verksamheten kan beräknas på följande sätt. Varje nyinskriven student, vars skolhälsokort skall genomgå och på vilken eventuella kompletterande undersökningar skola utföras, kan beräknas kräva en tid av 15 minuter. För övriga studenter bliva i flertalet fall undersökningar utöver lungröntgen obehövliga, men en mindre del, uppskattningsvis 10 %, behöva en årlig kontroll. En del av dessa kräva endast en kroppslig undersökning eller någon laboratorieundersökning, medan andra, exempelvis neurosfall, kräva längre tid. I medeltal torde sex sådana återbesök medhinnas per timme.

Enligt denna uppskattning skulle den hälsovårdande verksamheten kräva följande antal veckotimmar under studieåret (32 veckor):

I *Uppsala*: Antal nyinskrivna 650, övriga studenter 2 625.

$$\left(\frac{650 \times 15}{60} + \frac{2\,625 \times 0,1 \times 10}{60} \right) : 32 = 6,4 \text{ timmar per vecka.}$$

I *Lund*: Antal nyinskrivna 500, övriga studenter 2 150.

$$\left(\frac{500 \times 15}{60} + \frac{2\,150 \times 0,1 \times 10}{60} \right) : 32 = 5,0 \text{ timmar per vecka.}$$

I *Stockholm*: Antal nyinskrivna 1 750, övriga studenter 5 175.

$$\left(\frac{1\,750 \times 15}{60} + \frac{5\,175 \times 0,1 \times 10}{60} \right) : 32 = 16,4 \text{ timmar per vecka.}$$

I *Göteborg*: Antal nyinskrivna 500, övriga studenter 1 500.

$$\left(\frac{500 \times 15}{60} + \frac{1\,500 \times 0,1 \times 10}{60} \right) : 32 = 4,7 \text{ timmar per vecka.}$$

Till de sålunda beräknade timantalen per vecka kommer ytterligare den sjukvårdande verksamheten. För en uppskattning av dennas omfattning kan den statistik tjäna, som den nuvarande studentläkaren i Uppsala upprättat över sin sjukvårdande verksamhet. Den avser förhållandena under läsåret 1946/47 och redovisar 1 207 nybesök, 601 återbesök samt 108 hembesök, vartill kommo c:a 5 telefonkonsultationer per mottagningsdag. Mottagning hölls tre gånger i veckan och varade i medeltal 3,3 timmar, d. v. s. sammanlagt 10 timmar i veckan.

Studentläkarnas ställning.

Studentläkarnas ställning anser utredningen närmast böra motsvara de nuvarande verksläkarnas tjänsteställning. Deras verksamhet bör underställas de medicinska fakulteterna (lärarkollegierna). Dessa skola ledigförklara tjänsterna och i samråd med vederbörande studentorganisation upprätta förslag, under det att kanslern för rikets universitet förordnar studentläkaren för en tid av minst tre år. Studentläkaren bör ha civil tjänsteläkarekompetens och helst vara specialistkompetent i invärtes medicin. Tjänst som studentläkare bör enligt utredningens uppfattning medföra meritvärde i tjänsteårsberäkning.

Studentläkarnas arvoden.

Som ovan framhållits skall endast studentläkarnas hälsovårdande verksamhet arvoderas, då de för den sjukvårdande erhålla ersättning av patienterna enligt sjukkassetaxa. 1 000 kr per veckotimme och år synes utredningen vara en rimlig ersättning, särskilt som denna summa tidigare godtagits såväl av statsmakterna som av svenska läkarförbundet. Arvodenas storlek kan då beräknas med ledning av de ovan angivna timantalen per vecka för den hälsovårdande verksamheten. I denna beräkning får en reduktion till $\frac{32}{52}$ vidtagas, då ju verksamheten inskränker sig till 32 veckor av årets 52. Arvodena bli i enlighet härmed för studentläkarna på de skilda studieorterna: i *Uppsala* $\frac{32}{52} \times 6,4 \times 1\,000$ kr = 4 000 kr; i *Lund* $\frac{32}{52} \times 5,0 \times 1\,000$ kr = 3 100 kr; i *Stockholm* $\frac{32}{52} \times 16,4 \times 1\,000$ kr = 10 100 kr och i *Göteborg* $\frac{32}{52} \times 4,7 \times 1\,000$ kr = 3 000 kr eller sammanlagt 20 200 kr.

Genomförandet av förslagen.

Genomförandet av utredningens förslag i studentläkarfrågan och frågan om obligatorisk tuberkuloskontroll kräver lösandet av en mängd praktiska detaljer, såsom anskaffande av utrustning och lokaler, träffande av avtal om röntgenundersökningar m. m. I vissa fall finnas lämpliga lokaler och

i viss utsträckning även nödvändig utrustning. För genomförandet av förslagen föreslår utredningen, att vederbörande akademiska myndigheter och studentkårernas sociala utskott erhålla bemyndigande att vidtaga nödvändiga åtgärder. Härför erforderliga medel kunna dock anvisas först sedan en detaljerad kostnadsberäkning kunnat göras.

Kostnadsberäkningar.

Kostnaderna för studentläkarnas mottagningar kunna sannolikt i flera fall nedbringas genom praktiska arrangemang, genom deras förläggning till statliga sjukhus e. dyl. Det har emellertid synts utredningen omöjligt att i detalj inventera alla sådana möjligheter, varför utredningen i sina beräkningar i stället valt den undersökning, som företagits av Sveriges privatpraktiserande läkares förening och som återfinnes i medicinalstyrelsens betänkande om den öppna vården (stat. off. utr. 1948: 14, s. 128 o. f.). Däri angivas årskostnaderna för en mottagning för en allmänpraktiserande läkare, inklusive den årliga värdeminskningen å 10 %, till 12 350 kr. Medicinalstyrelsen ansåg flera av de i denna kalkyl upptagna posterna alltför låga men godtog dock kalkylen. Kostnaden kan reduceras *dels* med hänsyn till att mottagningarna ej behöva disponeras under hela dagarna av studentläkarna (undantag för Stockholm), och *dels* med hänsyn till att de ej behöva användas hela året. Man kan räkna med att i vardera Uppsala, Lund och Göteborg behöves »en halv» mottagning under $\frac{9}{12}$ av året och i Stockholm »en hel» mottagning under lika lång tid av året. Kostnaderna för mottagningarna bliva under angivna förutsättningar:

$3 \times \frac{1}{2} \times 12\,350 \times \frac{9}{12} + 12\,350 \times \frac{9}{12} = 23\,100$ kr, varav c:a 4 600 kr på vardera mottagningen i Uppsala, Lund och Göteborg och 9 300 kr på studentläkarmottagningen i Stockholm.

Arvoden till studentläkarna (se ovan s. 242) 20 200 kr.

Kostnader för skärmbildsundersökningarna:

Kostnaderna bliva något olika på de skilda studieorterna på grund av skiftande lokala möjligheter. I Stockholm har nationalföreningens mot tuberkulos skärmbildsbyrå åtagit sig att göra undersökningarna mot en ersättning av 3 kr per styck, varvid förlusten täckes av nationalföreningens egna medel. För de övriga studieorterna torde man få räkna med en kostnad av c:a 4 kr per undersökning. Nationalföreningen har vidare meddelat utredningen, att nuvarande anslag till studentdispensärerna t. v. kunna påräknas för dessa undersökningar. I nedanstående tabell sammanställas de beräknade kostnaderna, nuvarande anslag och erforderliga nya anslag för denna verksamhet.

Kostnader för studentdispensärerna.

	Studieort				Summa
	Uppsala	Lund	Stockholm	Göteborg	
Nuvarande inkomster.					
Statsanslag	3 000	3 000	4 600	2 000	12 600
Anslag från Nationalföreningen mot tuberkulos..	7 200	12 400	10 200	3 400	33 200
Övriga anslag och studenternas avgifter	4 200	1 800	18 200	3 000	27 200
Beräknade blivande kostnader.					
	13 100	10 600	19 800	8 000	51 500
Av nuvarande inkomster bibehålles anslag från nationalföreningen	7 200	7 600	10 200	3 400	28 400
Erforderliga statsanslag ..	5 900	3 000	9 600	4 600	23 100
Därav nu utgående	3 000	3 000	4 600	2 000	12 600
Nya statsanslag	2 900	—	5 000	2 600	10 500

Sammanställning av årliga kostnader:

studentläkarmottagningarna	kr 23 100
studentläkarnas arvoden	» 20 200
skärmbildsundersökningarna	» 51 500
Summa kr	94 800

Nuvarande anslag:

studentläkarens arvode i Uppsala (statsanslag)	kr 4 000
anslag till studentdispensärerna (statsanslag)	» 12 600
anslag till studentdispensärerna (från nationalföreningen) ..	» 28 400
Summa kr	45 000

Erforderliga nya statsanslag:

studentläkarnas mottagningar	kr 23 100
studentläkarnas arvoden	» 16 200
skärmbildsundersökningarna	» 10 500
Summa kr	49 800

Summa statsanslag (12 600 + 4 000 + 49 800 = kr 66 400)

Sammanfattning av förslagen.

Utredningen föreslår,

att läkarundersökningar göras obligatoriska för vid universitet och högskolor inskrivna studenter, genom att bestämmelser härom intagas i universitetsstatuter och ordningsstadgar. Undersökningarna avses i första hand utgöras av årligen återkommande tuberkulosundersökningar av den art, som tidigare utförts bland studenterna. Vid den första undersökningen skall vederbörande students skolhälsokort vara tillgängligt (s. 232, 234 ff.);

att en studentläkarbefattning inrättas i vardera Lund, Stockholm och Göteborg samt att den i Uppsala bibehålles och omorganiseras på liknande sätt (s. 236);

att vid universitet och högskolor inskrivna studenter beredas möjlighet till frivillig försäkring enligt lagen om allmän sjukförsäkring av 3 januari 1947 på samma villkor, som gälla för den obligatoriska sjukförsäkringen, oavsett de sakna inkomster eller ha mindre än 600 kr i årsinkomst (s. 239);

att studenterna skola kunna använda sig av den frivilliga försäkring, som enligt den i föregående avsnitt nämnda lagen skall kunna tecknas som tillägg till sjukpenningförsäkringen (s. 239);

att vederbörande akademiska myndigheter och studentorganisationer skola i samråd ledigförklara studentläkartjänsterna och upprätta förslag, medan kansler för rikets universitet förordnar innehavaren av tjänsten för en tid om minst tre år (s. 242);

att för genomförande av förslagen vederbörande akademiska myndigheter erhålla bemyndigande att vidtaga nödvändiga åtgärder i samråd med respektive studentkårer (s. 242—243);

att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen bevilja vederbörande akademiska myndigheter erforderliga anslag för inredning och utrustning av studentläkarnas mottagningslokaler, sedan kostnadsberäkningar för detta ändamål kunnat utföras (s. 243);

samt *att* ett årligt anslag av 66 400 kr tills vidare måtte beviljas för bestridande av kostnaderna för studentläkarorganisationen och studenternas hälsovård (s. 244—245).

Härutöver vill utredningen föreslå, *att* i avvaktan på ikraftträdandet av 1947 års sjukförsäkringslag viss ersättning skall utgå till studentläkarna för deras sjukvårdande verksamhet, varom överenskommelse framdeles må träffas.

KAP. 10. FRÅGAN OM EN REGLERAD TILLSTRÖMNING TILL UNIVERSITET OCH HÖGSKOLOR.

Studentsociala utredningen har även tagit upp till behandling frågan om en reglerad tillströmning till universitet och högskolor. I princip stå de högre läroanstalterna öppna för alla personer, som genom tidigare kunskapsprov — studentexamen o. dyl. — visat sig besitta förutsättningar för fortsatta studier. Detta gäller i främsta rummet de fria fakulteterna vid universiteten och högskolorna i Stockholm och Göteborg. Vid medicinska fakulteten och vid flera fackhögskolor kräves sedan en längre tid tillbaka en viss betygsstandard i studentbetyget. Ofta ha dessa skärpta intagningsföreskrifter motiverats med att utrymmet inom läroanstalterna icke varit tillräckligt för alla inträdessökande, och i andra fall har begränsningen motiverats med att behovet av personer med en viss examen varit av en sådan omfattning, att endast ett begränsat antal personer borde komma ifråga för utbildning.

I dessa fall av reglerad tillströmning har således antalet studerande inskränkts till de bäst meriterade, och anpassningen har skett under hänsynstagande till rent institutionella förhållanden. Då dessa ändrats, ha även intagningsföreskrifterna reviderats.

Särskilt i tider, som präglats av osäkra förhållanden på de intellektuella yrkesområdena, har man gjort gällande, att även tillströmningen till de fria fakulteterna borde begränsas. Utgångspunkten för sådana resonemang har varit, att man härigenom lättare skulle kunna ernå en balans mellan utbudet av akademiskt utbildad arbetskraft och den rådande efterfrågan. Konsekvenserna av en sådan spärr innebära emellertid en ur många synpunkter föga lämplig begränsning av bildnings- och utbildningsmöjligheterna, varför man ansett sig böra pröva andra möjligheter för att komma till rätta med dessa svårigheter. I första hand har man inriktat sig på en mera effektiv yrkesvägledning och yrkesorientering, baserad på prognoskalkyler om den kommande utvecklingen på den intellektuella arbetsmarknaden.

Vid sin behandling av hithörande spörsmål har studentsociala utred-

ningen funnit, att förhållandena på den del av arbetsmarknaden, som domineras av den intellektuellt utbildade arbetskraften, icke inom överskådlig tid ingiva några farhågor för uppkomsten av ett överskott av akademiker. Snarare är förhållandet det motsatta; det råder redan nu inom vissa yrkesområden en besvärande brist på akademiskt utbildad arbetskraft, och under de närmaste åren kommer denna brist att ytterligare öka.

Men frågan om en reglerad tillströmning till de högre studierna får en delvis annan innebörd mot bakgrunden av de studentsociala stödåtgärder, som utredningen i de föregående kapitlen av betänkandet föreslagit. Det är givet, att ett ökat statligt stöd till de studerande kommer att ställas i relation till den nytta, som samhället kan dra av de examinerade akademikernas arbetsinsatser. Utredningen har starkt betonat, att de krav på motprestationer samhället kan ställa på de studerande, som erhålla ekonomiskt stöd, endast skola innebära, att dessa under studietiden sköta sina studier på ett tillfredsställande sätt. Efter avlagd examen kunna däremot inga krav på särskilda motprestationer eller arbetsinsatser upprätthållas. Med hävdande av denna frihet framstår det emellertid som självklart, att de studerande redan innan de påbörja sina högre studier böra erhålla alla upplysningar som kunna lämnas, rörande den kommande utvecklingen på arbetsmarknaden, så att de kunna välja en sådan inriktning av studierna, att de framdeles kunna utnyttja sina specialkunskaper i förvärvslivet. Detta är desto mera nödvändigt, som utredningen anser sig kunna förutskicka, att det ökade stödet till de studerande kommer att resultera i en ökad tillströmning av studerande från de socialgrupper, som hittills av skilda skäl varit underrepresenterade vid de högre läroanstalterna. Någon risk för överproduktion av akademiskt utbildad arbetskraft torde dock icke av redan angivna skäl komma att föreligga. Däremot är det i hög grad angeläget, att valet av studiebanan sker med hänsynstagande till den väntade utvecklingen på arbetsmarknaden.

Denna utveckling kan emellertid endast angivas på grundval av noggranna statistiska undersökningar utförda med ledning av uppgifter rörande den intellektuella arbetsmarknadens behov och tillgången på yrkesutövare.

Sådana undersökningar förutsätta emellertid inrättandet av en central instans, där uppgifterna kunna underkastas en sakkunnig prövning.

Förslag angående inrättande av ett prognosinstitut för intellektuell arbetskraft. Studentsociala utredningen överlämnade den 20 september 1947 till statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet ett betänkande och förslag angående inrättande av ett prognosinstitut för intellektuell arbetskraft. I det stencilerade betänkandet redogöres utförligt för det nuvarande arbetsmarknadsläget, för behovet av arbetsmarknadsprognoser samt för de arbetsuppgifter, vilka enligt utredningens uppfattning borde åvila prognos-

institutet. Följande resumé återger blott de viktigaste synpunkterna i betänkandet.

Utredningen konstaterar inledningsvis, att den speciella utbildningen för intellektuella yrken i förhållande till andra yrkesutbildningsgrenar är avsevärt längre och mera kostnadskrävande, varför en påtaglig stelhet i fråga om arbetskraftens anpassning till andra yrken än de ursprungligen avsedda blir resultatet, samt att tillströmningen till de högre studierna i stor utsträckning regleras av tillfälligheter och allmänna antaganden snarare än av koncisa överväganden. Härigenom uppstå vissa mindre önskvärda fluktuationer i antalet studerande, vilket så småningom resulterar i motsvarande variationer i antalet examinerade.

Detta har resulterat i att till följd av osäkra arbetsmarknadsprognoser inom de skilda arbetsområdena ett osäkerhetstillstånd har kommit att råda, som i en del fall resulterat i överskott på utbildad arbetskraft — t. ex. tidvis inom den teologiska fakulteten och inom vissa ämneskombinationer för läroverkslärare — och i andra fall i en mer eller mindre starkt kännbar underproduktion av befattningshavare, som bland annat bidrar till att försvåra eller fördröja genomförandet av beslutade sociala eller kulturella reformer — främst inom skolväsendet och hälso- och sjukvården.

Utredningen behandlar därefter behovet av arbetsmarknadsprognoser och konstaterar, att det med hänsyn till den pågående minskningen av antalet personer i de arbetsföra åldrarna, som kommer att sätta sin prägel på arbetsmarknaden under de närmaste decennierna, blir sannolikt, att en allmän prognostisk beräkning av arbetskraftsbehovet måste företagas.

Detta gäller i synnerhet den intellektuellt utbildade arbetskraften, då konsekvenserna av en felaktig investering av arbetskraft och kapital kunna bli förödande för akademiker med bristande ekonomiska resurser. Men även för akademiker, som komma från ekonomiskt sett mera välsituerade folkgrupper, måste en långvarig utbildning, som icke resulterar i en mot insatserna svarande ekonomiskt tryggad anställning, förefalla otillfredsställande. Sett ur samhällets samfälliga behov framstår det som en orimlighet, att den relativt ringa del av befolkningens totala numerär, som rekryterar de högre studiebanorna, av ofta godtyckliga skäl ägnar sig åt studier, som många gånger kunna visa sig improduktiva.

Utredningen konstaterar, att studenter, som komma från de ekonomiskt sett mindre välställda samhällsgrupperna, däremot ofta ha ställts inför nödvändigheten att skaffa sig en relativt trygg utkomst efter kortvarigare studier, vilka icke alltid motsvarat deras intellektuella kapacitet. Att detta innebär ett slöseri med begåvningarna torde vara uppenbart. I samma mån som något så när tillförlitliga arbetsmarknadsprognoser kunna utarbetas, minskas riskerna för felinvesteringar. Härigenom kan tillskapandet av ett prognosinstitut bidra till att vägen jämnas för en successiv demokrati-

sering av den högre utbildningen, vilket ur alla synpunkter måste vara önskvärt.

Sedan utredningen anfört olika exempel på yrkesområden, där den bristande planeringen fått särskilt påtagliga följder — tandläkare-, läkare- och lärareyrkena — understryker utredningen, att man genom inrättandet av ett prognosinstitut för intellektuell arbetskraft ernår en möjlighet att i god tid kunna planera olika åtgärder inom undervisningsväsendet, avsedda att möta en i vissa fall stegrad, i vissa fall minskad tillströmning till de olika utbildningsanstalterna.

Efter en redogörelse för dels skilda framställningar från student- och akademikerorganisationerna om utförandet av prognoskalkyler, dels tidigare utförda beräkningar av detta slag, övergår utredningen till att närmare ange verksamhetsområdet för det föreslagna prognosinstitutet. Detta bör i huvudsak avgränsas till de yrkesområden, som rekryteras med personer, vilka förskaffat sig en yrkesutbildning, vartill kräves dels studentexamen eller motsvarande kunskapsmått som inträdeskvalifikation, dels särskild utbildning vid universiteten, de fria högskolorna eller fackhögskolorna. Därutöver bör institutet beakta folkskolans och socialvårdens framtida behov av utbildad arbetskraft.

Uppgifterna rörande förändringarna i den totala efterfrågan av intellektuellt utbildad arbetskraft skola enligt utredningens förslag inhämtas genom kontinuerlig kontakt med politiska instanser, med ämbetsverk och andra officiella myndigheter samt med organisationer, som representera arbetsgivare och arbetstigare.

Uppgifterna rörande utbudet av intellektuell arbetskraft skola även i fortsättningen lämnas av skolöverstyrelsen beträffande den lägre undervisningen och av statistiska centralbyrån beträffande de högre utbildningsanstalterna. På grundval av de sålunda förvärvade erfarenheterna om arbetsmarknaden för intellektuellt utbildad arbetskraft baseras prognosinstitutets utåtriktade verksamhet, innebärande bland annat rekommendationer åt utbildningsväsendet beträffande t. ex. antagandet av elever och studerande vid de olika utbildningsanstalterna; rekommendationer åt statliga, kommunala och andra arbetsgivarparter; rekommendationer åt yrkesvägledningen, som dels handhar den direkta upplysnings- och orienteringsverksamheten bland berörda ungdom, dels redigerar de broschyrer och kalendrar, som kostnadsfritt ställas till de studerandes förfogande; samt slutligen kontaktskapande åtgärder mellan efterfrågesidans och utbudssidans olika instanser.

Det föreslagna prognosinstitutet bör enligt utredningens förslag förläggas till arbetsmarknadsstyrelsen, då institutet härigenom dels får direkt kontakt med det organ, som omhänderhar yrkesvägledning och yrkesorientering samt arbetsförmedling för stora delar av de berörda yrkesgrup-

perna, dels har arbetsuppgifter, som sammanfalla med vissa delar av arbetsmarknadsstyrelsens verksamhet.

Rörande institutets organisation föreslår utredningen, att dess verksamhet skall ledas av en nämnd, »Statens nämnd för orientering rörande intellektuella yrken», vari ingå representanter för arbetsgivarsidan, för arbetstagersidan, för studenterna och för samhällets organ för arbetsmarknadsfrågor, arbetsmarknadsstyrelsen. Institutet föreslås till en början erhålla fyra befattningshavare — en 1:e byråinspektör (chef för institutet, tillika sekreterare i nämnden), en 1:e aktuarie, ett kanslibitråde och ett kontorsbiträde.

Universitetsstatistiken. En av de viktigaste förutsättningarna för bedrivande av en prognostisk verksamhet, sådan som den ovan skisserade, är att de statistiska uppgifter rörande de studerande, som erfordras, bliva så tillförlitliga som möjligt. De brister, som av kända skäl belasta den nuvarande universitetsstatistiken, måste av denna anledning avhjälpas. Studentsociala utredningen har i enlighet med direktiven i samråd med 1945 års universitetsberedning upptagit denna fråga till behandling men överlätit åt universitetsberedningen att framdeles framlägga resultatet av denna utredning.

KAP. 11. DET STUDENTSOCIALA ARBETETS ORGANISATION OCH ADMINISTRATIVA UTFORMNING.

I. Studentsociala åtgärder som komma att falla under den föreslagna organisationen.

Utredningens förslag till olika stödåtgärder, både direkta och indirekta, komma att göra det nödvändigt, att särskilda organ inrättas, vilkas uppgift i stort blir att utföra behövliga undersökningar och prövningar, att besluta i olika frågor, att verkställa fattade beslut, att utföra den kontrollerande verksamhet, som i vissa sammanhang blir nödvändig, samt att föra behövliga register o. dyl. De i tidigare avsnitt behandlade stödåtgärderna eller därmed sammanhängande frågor, vilka äro av den art, att särskild organisation erfordras för deras handläggning, äro:

- 1) naturastipendier,
- 2) kontantstipendier,
- 3) statlig kreditgaranti för studielån,
- 4) fria resor
- 5) räntebidrag samt
- 6) kontroll av studentrummens och -matsalarnas standard och prissättning.

II. Befintliga organ som beröras av utredningens förslag.

1. *Statsstipendienämnderna*, vilka ha till uppgift att utdela a) statsstipendier i enlighet med kungörelsen den 19 maj 1944 (nr 306), b) räntefria lån för universitetsstudier i enlighet med kungörelsen den 15 maj 1939 (nr 290) och den 19 maj 1944 (nr 307) och c) bokstipendier i enlighet med universitetskanslerns reglemente av den 3 okt. 1936 samt att handlägga övriga därmed sammanhängande ärenden.

Dessa nämnder bestå av ordförande, utsedd av universitetskanslern, två ledamöter, utsedda av universitetsmyndighet (motsvarande) samt två ledamöter, utsedda av studentkårens direktion (motsvarande).

Dylika nämnder finnas vid universiteten i Uppsala och Lund, vid karolinska institutet samt vid de fria högskolorna i Stockholm och Göteborg. Bokstipendierna utgå dock endast till studerande vid universiteten i Uppsala och Lund.

I enlighet med kungörelse av den 4 maj 1945 (nr 226) utgå statsstipen-

dier även till studerande vid skogshögskolans huvudkurs. En statsstipendie-nämnd med liknande sammansättning som de övriga finnes för utdelan-de av dessa stipendier.

Varje nämnd har en av nämnden tillsatt sekreterare.

2. *Studentkårernas kreditkassor*, vilka bevilja studielån mot borgen el-ler annan säkerhet.

Kreditkassor finnas i Uppsala för studenter tillhörande Uppsala student-kår och lantbrukshögskolans studentkår, i Lund för studenter tillhörande Lunds studentkår eller annan studentkår eller motsvarande sammanslut-ning vid högskola eller jämförlig läroanstalt i Skåne, i Stockholm för stu-denter tillhörande studentkårer anslutna till Stockholms studentkårers för-bundsstyrelse samt i Göteborg för studenter tillhörande Göteborgs högskolas studentkår.

Kreditkassorna utgöra gentemot resp. studentkårer självständiga institu-tioner. Vid bedömningen av en låneansökan tages stor hänsyn till den kän-nedom om de sökande, som studentrepresentanterna i styrelsen kunna be-sitta eller som kan införskaffas på annat sätt från studentkårer eller na-tioner.

I *Uppsala* ledes kreditkassan av en styrelse, som består av sexton leda-möter. Av dessa utses tretton av de till studentkåren hörande nationerna och en av lantbrukshögskolans studentkår. De två återstående ledamöterna utgöras av ordföranden, som väljes av styrelsen, och skattmästaren, som väljes av studentkårens förvaltningsutskott i samförstånd med styrelsen. Styrelsen utser inom sig ett arbetsutskott på fyra personer, vilket bl. a. behandlar låneansökningarna. En ansökan från en sökande tillhörande viss nation underställes dock alltid den styrelseledamot, som företräder ifråga-varande nation. Skattmästaren har mottagning två gånger i veckan i stu-dentkårens lokaler. En del av det med verksamheten sammanhängande praktiska arbetet skötes av studentkårens expedition, som erhåller särskild ersättning härför. All banklåneverksamhet skötes av Uppsala sparbank. Vid 1947 års utgång utgjorde kassans nettoutlåning i det närmaste 1,9 miljoner kr.

I *Lund* ledes kreditkassan, som är en ekonomisk förening u.p.a., av en styrelse bestående av sju personer. Tre av styrelseledamöterna utses av föreningssammanträdet; minst två av dessa skola vara i nation inskrivna studenter. De övriga fyra ledamöterna utses av mindre konsistoriet; av des-sa skola två vara sparbanksmän. Kreditkassan, som vid 1947 års utgång ha-de en nettoutlåning på 6,2 miljoner kr, arbetar med egen personal och har egen expedition, genom vilken alla ut- och inbetalningar göras. Behövliga medel skaffas till stor del genom rebelåning av reverser främst i sparban-ker i södra Sverige. Kreditkassan handhar i regel även skötseln av natio-nernas lånekassor, vilka närmast äro avsedda för mindre handlån åt i vederbörande nation inskriven student.

Kreditkassan i *Stockholm* samarbetar främst med sparbanker i *Stockholm* på så sätt, att reverserna rebelånas i dessa inrättningar. Kassan ledes av en styrelse bestående av sju ledamöter, av vilka sex utses av *Stockholms* studentkårers förbundsstyrelse och en av svenska sparbanksföreningen. De sex förstnämnda ledamöterna utses på så sätt, att två skola representera lärarna och fyra studenterna vid berörda högskolor. Kassan har egen personal och egen expedition, och in- och utbetalningar av lån ske direkt genom kassan. Den sammanlagda nettoutlåningen vid 1947 års utgång uppgick till närmare 1,7 miljoner kr.

Göteborgs högskolas studentkårs kreditkassa skötes så gott som helt av *Göteborgs* handelsbank. Kårens förvaltningsnämnd yttrar sig över låneansökningarna, men besluten fattas av banken. Kårens intendent — en studentförtroendeman — utlämnar låneansökningar, lämnar upplysningar om kassan samt för vissa statistiska uppgifter angående kassans ekonomiska ställning. Allt övrigt arbete i samband med verksamheten skötes av banken. Den 30 juni 1948 utgjorde kassans nettoutlåning omkr. 32 000 kr.

Härtill bör nämnas, att nationerna i *Uppsala* liksom i *Lund* samt studentkårerna i *Stockholm* och *Göteborg* i regel ha särskilda lånekassor för mindre, kortfristiga handlån. Denna verksamhet skötes av vederbörande nation eller kår själv. I *Lund* handhar, som tidigare framhållits, kreditkassan skötseln av dessa lånekassor.

Utöver de fyra här nämnda kreditkassorna finnes ett mindre antal för viss grupp eller vissa grupper akademiker speciella kreditkassor eller liknande. Vissa studentnationer i *Uppsala* bedriva dessutom ren studielåneverksamhet. Dessa kassor arbeta emellertid ej med någon anställd personal, och deras utlåningsverksamhet torde i de flesta fall vara av relativt ringa omfattning.

3. *Garantilånenämnden*, vilken har till uppgift att i enlighet med kungörelsen den 11 oktober 1946 (nr 676), bevilja statlig kreditgaranti för lån åt den, som avlagt akademisk eller därmed jämförlig examen. Sedan den 1/7 1948 har nämnden dessutom i enlighet med kungörelsen den 30 april 1948 (nr 210) att bevilja motsvarande garanti för lån åt den, som genomgått polisskola.

Nämnden består av sex ledamöter, av vilka två skola företräda allmänna intressen, två skola vara särskilt förtrogna med frågor rörande studiekredit och två skola besitta god kännedom om förhållanden på de akademiska eller därmed jämförliga studieområdena. Nämnden utses av Kungl. Maj:t för en tid av två år. För varje ledamot finns utsedd en suppleant. Även sekreteraren utses av Kungl. Maj:t. Den 30/6 1948 hade garantilånenämnden beviljat statlig kreditgaranti för 1 575 lån på sammanlagt omkring 17,8 miljoner kr. Garantilånesumman var på följande sätt fördelad på olika kreditinrättningar: studentkårers kreditkassor 6,4 miljoner, riksbanken 4,1 miljoner, sparbanker 5,2 miljoner och affärsbanker 2,1 miljoner kr.

Nämnden har eget kansli med anställd personal.

4. *Studentkårernas intressebyråer och expeditioner.* I studentkårernas intressebyråers och expeditioners verksamhet ingå även uppgifter av ren studentsocial karaktär. Denna verksamhet är på sina håll ganska omfattande. Av hithörande uppgifter kunna nämnas rumsförmedling, vilken i enstaka fall är förenad med kontroll av rummets standard och lämplighet som studierum, upplysningsverksamhet omfattande dels lokala stipendie- och lånemöjligheter samt andra studentsociala förhållanden, dels studierådgivning — den senare rådgivningen sker oftast i samarbete med arbetsmarknadsstyrelsen och dess lokala organ — samt utredningar och undersökningar av studentsocial art såsom i frågor rörande rumstillgång och rumspriser, studentmatsalar, bostäder och stipendier. All denna studentsociala verksamhet bekostas i regel av studentkårerna själva. Av de ovan nämnda uppgifterna torde det endast vara rumsförmedlingen, som lämnar någon direkt inkomst i form av en mindre avgift, som hyresvärden får erlægga, då rummet anmäles. Inkomsterna från rumsförmedlingen äro emellertid ej tillräckliga för att täcka de i samband med densamma förekommande utgifterna, varför även här studentkårerna eller deras inrättningar måste träda emellan.

5. *Omkostnader för och anställd personal vid ovan berörda organ.*

Statsstipendienämnderna. För budgetåret 1947/48 har av reservationsanslaget på 310 000 kr till naturastipendier åt studerande vid universitet och vissa högskolor föreskrivits, att 11 300 kr få disponeras för omkostnader och arvoden. Vidare har föreskrivits, hur detta belopp skall fördelas på de olika nämnderna samt bl. a., att vederbörande nämnd får bestämman det arvode dess sekreterare äger rätt att åtnjuta. Fördelningen på de olika statsstipendienämnderna under budgetåret var följande:

Uppsala:		
arvode åt sekr.	2 800	
övriga utgifter	<u>1 000</u>	3 800
Lund:		
arvode åt sekr.	1 000	
övriga utgifter	<u>2 000</u>	3 000
Karolinska institutet:		
arvode åt sekr.	800	
övriga utgifter	<u>300</u>	1 100
Stockholms högskola:		
arvode åt sekr.	1 200	
övriga utgifter	<u>600</u>	1 800
Göteborgs högskola:		
arvode åt sekr.	600	
övriga utgifter	<u>400</u>	1 000
Till Kungl. Maj:ts disposition		<u>600</u>
	Kronor	<u>11 300</u>

Statsstipendienämnden vid skogshögskolan disponerar ett anslag på 5 000 kr, vilket helt utgår i form av naturastipendier.

Kreditkassorna. För räkenskapsåret 1946/47 belöpte sig förvaltningskostnaderna vid Uppsala studentkårs kreditkassa på i det närmaste 7 200 kr. I denna summa ingår arvode åt skattmästaren med 1 000 kr, övriga arvoden inklusive styrelsearvoden med 1 100 kr, avgift till studentkårens expedition för löpande omkostnader med 1 500 kr, samt övriga omkostnader 3 600 kr, varav ungefär 1 000 kr utgjorde ersättning för soliditetsupplysningar.

Lunds studentkårs kreditkassa hade under 1947 omkostnader på omkring 34 500 kr. I denna summa ingå löner och pensionsavgifter till anställd personal — en direktör, en kassörska, ett expeditionsbiträde samt extra personal — med i det närmaste 26 000 kr. Direktören har f. n. en fast lön på 9 000 kr, vartill kommer rätt till vissa extrainkomster såsom lönekompen- sation, kassörskan har i lön 5 400 och expeditionsbiträdet 4 800 kr. Av övriga utgifter — 7 500 kr — utgör hyra 1 000 kr. I denna summa — 7 500 kr — ingå dessutom traktamenten och resor för ledamöter bosatta utanför Lund. Styrelsearvoden utbetalas ej.

Stockholms studentkårens kreditkassas omkostnader under 1947 belöpte sig till närmare 15 000 kr. Av denna summa utgingo i löner till personalen — en direktör och en tjänsteman — ungefär 12 000 kr. Kassan har fria lokaler, och styrelsearvoden utbetalas ej.

Göteborgs studentkårs kreditkassa skötes, som framgår av tidigare lämnade uppgifter, helt av en bank, varför några omkostnader ej förekomma.

Garantilånenämnden. För budgetåret 1947/48 belöpte sig garantilåne- nämndens utgifter till något över 34 500 kr, vartill kommer hyra för kansli med ungefär 1 800 kr. Av utgifterna utgjorde löner till personal ungefär 17 500 kr samt arvoden till sekreteraren ej fullt 5 000 kr och till ordföranden och ledamöterna i det närmaste 4 000 kr. I summan för övriga om- kostnader — 7 500 kr — ingå rese- och traktamentsersättning med 1 500 kr och inköp av inventarier med ungefär 3 000 kr. Den senare utgiftsposten får anses vara av engångskaraktär. Nämndens personal består av en man- lig tjänsteman samt ett heltids- och ett halvtidsanställt skrivbiträde. Den manliga tjänstemannen har dels ersättning för förlorad arbetsinkomst, dels sedvanligt kommittéarvode, vilket sammanlagt uppgår till närmare 10 000 kr. Skrivbiträdet har lön motsvarande lönegrad 4 — ungefär 4 300 kr, och lönen till det andra skrivbiträdet uppgick till ungefär 3 200 kr.

Studentkårens intressebyråer och expeditioner. Med hänsyn till att dessa inrättningar vid sidan om de rent studentsociala uppgifterna bedriva en mycket omfattande och mångskiftande verksamhet är det svårt att få fram siffror på de omkostnader, som belöpa sig på den studentsociala de- len av verksamheten. Här skall därför endast anföras några siffror för rumsförmedlingen vid Lunds studentkårs intressebyrå. Under 1947 utgjorde inkomsterna för rumsförmedlingen något över 2 000 kr. I denna post ingå

dels avgifter erlagda av hyresvärdarna (2 kr per anmält rum), dels avgifter för anskaffande av rum åt deltagare i sommarkongresser. De direkta omkostnaderna för rumsförmedlingen uppgingo till ungefär 2 000 kr, vari ingår lön åt en deltidsanställd bostadsinspektör med ungefär 1 200 kr. Till utgifterna måste emellertid även räknas lokalhyra samt lön åt annan vid intressebyrå anställd personal, som får sköta förmedlingen, då ej bostadsinspektören är tillgänglig på expeditionen. Den senare har nämligen i genomsnitt endast 2 timmars tjänstgöring per dag. Dessa övriga omkostnader äro mycket svåra att uppskatta, men torde överstiga 1 000 kr.

III. Utredningens förslag.

Vid tillskapandet av den organisation, som skall handha de föreslagna studentsociala stödåtgärderna, har utredningen utgått ifrån att samtliga dylika åtgärder, alltså även redan befintliga, så vitt möjligt böra sammanföras under en gemensam organisation. De rent praktiska fördelarna med ett sådant arrangemang, såsom lägre administrationskostnader, större möjligheter för studenterna att få informationer om samtliga befintliga stödformer o. dyl. torde vara uppenbara. Härtill kommer emellertid, att utredningens förslag beträffande olika stödformer, som tidigare framhållits, är så utformat, att en och samma person ofta torde komma att utnyttja flera stödformer. De uppgifter och de synpunkter, som kommit fram vid bedömandet av en fråga, måste därför helt naturligt vara synnerligen värdefulla vid bedömandet av en annan. Ett ytterligare skäl för ett gemensamt organ är önskvärdheten av att i de fall samma bedömningsgrunder kunna och böra tillämpas, detta också sker.

De ovan anförda synpunkterna få emellertid enligt utredningens uppfattning inte förhindra en så vitt möjligt decentraliserad verksamhet. Känndomen om de lokala förhållandena på varje särskild kårort och vid varje särskild utbildningsanstalt är nödvändig, för att den studentsociala verksamheten i praktiken skall komma att fungera på det sätt utredningen åsyftar. Genom decentraliseringen skapas dessutom ett betydligt smidigare system för behandling av olika frågor. Utredningen är därför av den uppfattningen, att de flesta beslut skola fattas och verkställas av lokala organ. Dessa lokala organs verksamhet måste emellertid på något sätt samordnas, så att bl. a. garanti skapas för en likformig bedömning av samma frågor på olika kårorter. Härtill kommer att vissa arbetsuppgifter, som komma att åvila den studentsociala organisationen, äro gemensamma för samtliga lokala organ. Detta har gjort att utredningen förutom lokala organ även kommer att föreslå inrättandet av ett centralt organ, vilket tillika skall fungera som sista instans i vissa ärenden, som handläggas av de lokala organen.

A. *Lokalorganisationer.* Den lokala studentsociala verksamheten bör en-

ligt utredningens uppfattning handhas av styrelsen för en för viss kårort eller för vissa utbildningsanstalter gemensam *studentsocial byrå*. Sammanlagt böra fyra studentsociala byråer vardera med en styrelse upprättas och förläggas till kårorterna Uppsala, Lund, Stockholm och Göteborg. Med hänsyn till de arbetsuppgifter, som komma att åvila styrelserna, måste i dessa ingå ledamöter, vilka besitta speciell sakkunskap om utbildningsanstalterna och studenterna. Styrelsernas verksamhet kommer emellertid också i mycket stor utsträckning att röra ekonomiska och i viss mån bankmässiga frågor, varför även personer, vilka äga kännedom om praktiska, ekonomiska problem, böra ingå. Av dessa anledningar kunde det anses motiverat att ge varje styrelse en sådan sammansättning, att förutom vissa allmänna representanter samtliga berörda utbildningsanstalter och studentkårer vore företrädda. Utredningen har emellertid funnit, att om styrelserna skulle få en dylik sammansättning, skulle de bli så stora, att deras arbetsduglighet komme att sättas på spel.

Under beaktande av ovan anförda synpunkter har utredningen funnit, att styrelserna för de studentsociala byråerna i Uppsala, Lund och Göteborg böra bestå av sju ledamöter och styrelsen för den studentsociala byrån i Stockholm av nio ledamöter. I var och en av de fyra styrelserna bör ingå två allmänna representanter, varav minst en skall vara väl insatt i praktiska ekonomiska frågor. De båda allmänna representanterna böra utses av Kungl. Maj:t för en tid av två år, och en av dem bör tillika utses till styrelsens ordförande. Två av ledamöterna i de tre förstnämnda styrelserna och tre av styrelsen för Stockholmsbyråns ledamöter skola vara företrädare för de läroanstalter, som beröras av byråns verksamhet. Övriga ledamöter skola representera berörda studentkårer. I styrelsen för de studentsociala byråerna i Uppsala, Lund och Göteborg skola således ingå tre studentrepresentanter och i styrelsen för Stockholmsbyrån fyra studentrepresentanter. Universitets- och högskolerepresentanterna böra utses av konsistorium eller lärarråd på det sätt och i den ordning rektorerna vid de av byråns verksamhet berörda utbildningsanstalterna bestämma och studentrepresentanterna av berörda studentkårers beslutande organ. Samtliga dessa ledamöter böra utses för motsvarande tid som de allmänna representanterna. På samma sätt som ledamöterna böra för var och en av dessa utses personliga suppleanter. En av styrelsens ledamöter bör av dessa utses till vice ordförande. Vid tillsättande första gången av styrelserna för byråerna i Uppsala, Lund och Göteborg böra tre av ledamöterna utses på ett och fyra på två år. För styrelsens för byrån i Stockholm del böra i analogi härmed fyra ledamöter utses på ett år och fem på två år. Vid behandling av speciella frågor bör styrelsen äga rätt att med sig adjungera sakkunniga.

Vid utseendet av ledamöter och suppleanter, som i viss styrelse skola representera läroanstalterna samt studentkårerna, bör tillses att om möj-

ligt samtliga högskolor och studentkårer bliva företrädta antingen genom ordinarie ledamot eller genom suppleant. Vid behandling av frågor, som rör studenter inskrivna vid eller förhållanden vid utbildningsanstalt, som ej är företrädd i styrelsen med ordinarie ledamot, skall suppleant, som representerar ifrågavarande utbildningsanstalt kallas att närvara vid styrelsens sammanträden. Samma skall gälla beträffande studentrepresentationen och suppleanterna för de i styrelsen ingående företrädarna för studentkårer. Genom detta system torde styrelsen i regel komma att omfatta den åsyftade speciella sakkunskapen. Skulle ytterligare sakupplysningar anses erforderliga, böra dessa kunna erhållas genom ett remissförfarande eller en underhandskontakt.

Styrelsen är beslutförför, då ordföranden eller vice ordföranden samt ytterligare minst tre — i Stockholm fyra — ledamöter äro närvarande. Styrelsen sammanträder på kallelse av ordföranden så ofta på styrelsen ankommande ärenden det påfordrar och minst tre gånger årligen. På styrelsens handläggning ankommande ärende, må, då det påkallar skyndsamt avgörande och ej är av principiell eller eljest av större betydelse, handläggas av ordföranden. Om beslut, som träffats i dylik ordning, skall anmälan göras hos styrelsen vid nästa sammanträde.

Styrelsen för studentsociala byrån i Uppsala skall handlägga ärenden rörande studenter inskrivna vid universitetet samt vid lantbrukshögskolan i Ultuna. Motsvarande byrå i Lund skall omfatta dels studenter inskrivna vid Lunds universitet och tandläkarhögskolan i Malmö, dels elever vid sydsvenska socialinstitutet i Lund och vid högre mejeritekniska avdelningen vid Alnarpsinstitutet.

Till studentsociala byrån i Stockholm skola hänföras studenter inskrivna vid Stockholms högskola, karolinska institutet, tekniska högskolan, veterinärhögskolan, tandläkarhögskolan, farmaceutiska institutet, skogshögskolan och handelshögskolan samt elever vid socialinstitutet och gymnastiklärarlinjen vid gymnastiska centralinstitutet. Antalet utbildningsanstalter och det sammanlagda studentantalet i Stockholm har motiverat, att utredningen föreslår nio ledamöter i denna styrelse mot sju i de tre övriga.

Studentsociala byrån i Göteborg skall vara gemensam för studenter inskrivna vid Göteborgs högskola, Chalmers tekniska högskola, handelshögskolan och den nyinrättade medicinska högskolan samt eleverna vid socialinstitutet.

Utan hinder av den här gjorda uppräknigen av läroanstalter, vilkas elever skola hänföras till viss byrå, bör möjlighet finnas, att till viss byrå hänvisa elever vid andra utbildningsanstalter, om dessa skulle komma i åtnjutande av de av utredningen föreslagna stödformerna.

Var och en av de här föreslagna styrelserna skall ha en av styrelsen utsedd sekreterare, som även bör vara föredragande i styrelsen. Sekretera-

ren bör vara arvodesanställd och fungera som chef för den studentsociala byrån. Sekreteraren skall dessutom stå studenterna till tjänst med råd och upplysningar i studentsociala frågor. Han bör av denna anledning ha viss bestämd mottagningstid.

Styrelserna böra äga rätt att anställa den personal på studentsociala byrån, som är nödvändig för bedrivande av den på byrån ankommande verksamheten.

B. Lokalorganisationernas uppgifter. Styrelserna för de studentsociala byråerna skola ha följande uppgifter:

1. att behandla ansökningar om naturastipendier, kontantstipendier och räntebidrag samt att utbetala beviljade stipendier och bidrag;

2. att behandla ansökningar om studielån och besluta om statlig kreditgaranti för dessa;

3. att svara för de expeditionella åtgärder, som bliva nödvändiga i samband med de fria resor, studenterna bliva berättigade till;

4. att undersöka standarden och priserna på studentrum och -matsalar samt att föreslå åtgärder för att förbättra förhållandena på dessa områden;

5. att bedriva rumsförmedling;

6. att följa det studentsociala arbetet på resp. kårorter och föreslå de åtgärder, som kunna komma att visa sig erforderliga samt i övrigt handlägga sådana lokala studentsociala frågor, som äro hänförliga till den av byråerna bedrivna verksamheten;

7. att svara för att studenterna erhålla upplysningar och råd i studentsociala frågor;

8. att utöva den kontrollerande verksamhet, som föreskrives beträffande olika föreslagna stödåtgärder;

9. att föra de för verksamheten nödvändiga registren och dylikt;

10. att tillsätta sekreterare samt anställa den personal, som i övrigt är erforderlig för byråns verksamhet, samt

11. att efter godkännande av det centrala organet utfärda instruktion för sekreterare och personal.

Beträffande vissa av de ovan nämnda arbetsuppgifterna kan dessutom nämnas.

a) Det förfaringssätt, som redan nu tillämpas vid utdelningen av *naturastipendier* (statsstipendier), bör i stort sett kunna tillämpas även i fortsättningen. Beträffande bedömningsgrunderna hänvisas till kap. 6.

b) Ansökan om *statsgaranterat studielån*, som bör ingivas direkt till byrån och ställas till styrelsen för densamma, bör utformas på liknande sätt

som ansökan om garantilånen. I ansökan bör finnas uppgift om i vilken kreditinrättning den sökande önskar placera sitt lån. Den sökande skall således ha rätt att själv välja kreditinrättning. Enligt utredningens uppfattning torde dock trots detta fria val säkerligen en koncentration av lånen till vissa kreditinrättningar komma att ske. Skulle det visa sig, att en koncentration av lånen till t. ex. studenternas egna kreditkassor vore lämplig av administrativa skäl, bör frågan om speciellt stöd till dessa kreditkassor, för att sätta dem i stånd att ikläda sig ytterligare förpliktelser, kunna upptagas till prövning. Erfarenheterna från de studentsociala byråernas verksamhet måste dock bli avgörande i denna fråga.

Byråns styrelse har att pröva ansökan om statsgaranterat studielån såväl ur lämplighets- som behovssynpunkt med tillämpning av de bedömningsgrunder, som anförts i kap. 6. Under de tre första studieterminerna bör statlig kreditgaranti beviljas endast för en termin i sänder och därefter per år. Statlig kreditgaranti för lån åt studerande, som huvudsakligast finansiera sina studier med lån bör endast beviljas under förutsättning att lånebeloppet utbetalas efter bestämda terminer — månad eller kvartal. För mindre lån bör dylik kreditgaranti kunna beviljas, utan särskilt förbehåll beträffande utbetalningsterminer. Även i denna fråga böra dock de studentsociala byråernas erfarenheter bli slutgiltigt avgörande. Vid ansökan om ytterligare lån bör ett förenklat ansökningsförfarande kunna tillämpas. Låneansökningar för vilka styrelsen för den studentsociala byrån beslutat bevilja statlig kreditgaranti tillställas resp. kreditinrättning och samtidigt underrättas den sökande, vilken därefter själv har att söka kontakt med kreditinrättningen.

c) Ansökan om *räntebefrielse* skall ingivas till den studentsociala byrån och bli va föremål för särskild behovsprövning. Om ansökan beviljas, utbetalar byrån direkt till vederbörande kreditinrättning det beviljade räntebidraget.

Statligt kreditgaranterade studielån skola utlämnas mot en ränta, som bör fastställas av Kungl. Maj:t med hänsyn till det allmänna ränteläget.

d) Personer, som sökt komma i åtnjutande av någon av de ovan under 1) och 2) nämnda stödformerna och som ej anse sig nöjda med av styrelsen fattade beslut, böra äga rätt att hos det centrala organet *anföra besvär över styrelsens beslut*.

e) Eftersom samtliga studenter äro berättigade till de av utredningen föreslagna *fria resorna*, därest resekostnaderna överstiga 15 kr, torde i detta fall ej någon särskild prövning vara nödvändig. Rent praktiskt kan denna stödform utformas så, att de studentsociala byråerna få rätt att utskri va biljetter avseende dylika resor. Biljettkostnaderna debiteras byrån och inbetalas sedan till järnvägsmyndigheterna. Biljett bör av byrån kunna

utskrivnas efter uppvisande av nationskort, eller av annan handling, som utvisar, att den studerande är inskriven under terminen, samt av sådant legitimationskort, som fordras av järnvägen för studerande, vilka äro berättigade till den s. k. tjugodagarsnedsättningen. På det senare kortet, vilket även kan användas som legitimation under själva resan, finns hemortsstationen angiven. Tillräcklig kontroll torde erhållas, om nationskort (motsvarande) stämplas, då biljett utställt.

C. Centralorganisationen. Den centrala studentsociala verksamheten bör enligt utredningens uppfattning handhas av ett organ, i vilket den nuvarande garantilånenämnden bör uppgå. Detta organ bör erhålla namnet *Statens studentsociala nämnd med garantilånenämnden* samt bestå av nio av Kungl. Maj:t utsedda ledamöter. Av den ovan lämnade redogörelsen för garantilånenämnden framgår, att denna består av sex ledamöter. I den av utredningen föreslagna nämnden skulle således ingå ytterligare tre ledamöter. Denna utökning motiveras dels på grund av att den här föreslagna nämndens verksamhetsområde kommer att betydligt utökas i förhållande till garantilånenämndens samt kommer att omfatta även ärenden av allmän studentsocial karaktär, dels på grund av att utredningen funnit det angeläget att en så intim kontakt som möjligt skapas mellan nämnden och statsmakterna.

De nio ledamöterna i nämnden böra därför enligt utredningens uppfattning så utses, att fyra företräda allmänna intressen och ge nämnden den åsyftade kontakten med statsmakterna, att två av ledamöterna äro särskilt förtrogna med frågor rörande studiekredit samt att tre besitta god kännedom om studenternas förhållanden och om de akademiska eller därmed jämförliga studieområdena. Bland nämndens ledamöter bör Kungl. Maj:t utse en till ordförande, varjämte Kungl. Maj:t bör förordna suppleant för envar av nämndens ledamöter samt sekreterare hos nämnden. Nämnden bör inom sig utse vice ordförande.

Nämnden är beslutförlig, då ordföranden eller vice ordföranden samt ytterligare minst fyra ledamöter äro närvarande. Nämnden sammanträder på kallelse av ordföranden så ofta på nämnden ankommande ärenden det påfordrar och minst två gånger årligen. På nämndens handläggning ankommande ärende, må, då det påkallar skyndsamt avgörande och ej är av principiell eller eljest av större betydelse, handläggas av ordföranden. Om beslut, som träffats i dylik ordning, skall anmälan göras hos nämnden vid dess nästa sammanträde.

Den nuvarande garantilånenämndens kansli bör övertagas av nämnden. Som tidigare framhållits har detta kansli redan nu en sådan arbetsbelastning, att mer än två personer äro fullt sysselsatta på detsamma. Utredningen har därför funnit skäl föreslå att på nämndens kansli inrättas en befattning för en tjänsteman samt en skrivbiträdestjänst. Dessa tjänster

böra tillsättas av nämnden, som dessutom i övrigt bör äga rätt att anställa den personal, som kan anses nödvändig för bedrivande av den på nämnden ankommande verksamheten.

D. Centralorganisationens uppgifter. Statens studentsociala nämnd med garantilånenämnden skall ha följande arbetsuppgifter:

1. att utgöra den studentsociala verksamhetens högsta organ och att företräda denna gentemot statsmakterna samt taga initiativ till denna verksamhets förbättrande,

2. att samordna de studentsociala byråernas verksamhet samt att draga upp riktlinjerna för de bedömningsgrunder, dessa ha att följa,

3. att i övrigt ha överinseendet över de studentsociala byråernas verksamhet,

4. att infordra erforderliga uppgifter från de lokala organen,

5. att begära erforderliga anslag samt att fördela dessa på de lokala organen,

6. att avgöra frågor, vilka av byråernas styrelser hänskjutas till nämnden,

7. att utgöra besvärsinstans i frågor angående naturastipendier, kontantstipendier, rese- och räntebidrag samt statlig kreditgaranti för studielån,

8. att bevilja statlig kreditgaranti för lån åt sökande, vilka avlagt akademisk eller därmed jämförlig examen, och som tidigare ej erhållit statsgaranterat studielån,

9. att bevilja statlig kreditgaranti för lån åt studerande vid utbildningsanstalter, som ej beröras av utredningens förslag,

10. att handha de till akademikerlån omskrivna studielånen,

11. att föra nödvändiga centralregister och dylikt.

Nämnden skall utgöra den studentsociala verksamhetens högsta instans, varför beslut fattade av nämnden ej böra få överklagas.

I fråga om p. 10 ovan kan anföras, att då en person avslutat sina studier och lämnat utbildningsanstalten, skall hans statsgaranterade studielån kunna omskrivas till ett akademikerlån och överflyttas till garantilånenämnden. Vid dylik omskrivning skall amorteringstiden fastställas. Någon särskild prövning torde i regel ej vara erforderlig, då omskrivning sker.

E. Kostnadsberäkningar.

I. Årliga anslag.

A. Lokalorganisationerna:

	Kronor	Kronor	Kronor
1. Arvoden: sekr. i Uppsala	3 000		
» » Lund	3 000		
» » Stockholm	4 500		
» » Göteborg	2 000	12 500	
ordförande och styrelseledamöter		5 000	17 500
2. Löner:			
4 deltidanställda kamrerare med i genomsnitt 300 kr/mån.		14 400	
4 kanslibiträden och kassörer, Cg 11		23 700	
Extra personal		4 000	42 100
3. Hyror (i genomsnitt 1 500 kr per byrå)			6 000
4. Övriga kostnader (tel., porto, expenser m. m.)			12 000
		Summa	77 600

B. Centralorganisationen:

1. Arvoden: sekr.	5 000		
nämndens ordförande och ledamöter	5 000		
Rese- och traktamentsersättning	2 000	12 000	
2. Löner:			
Tjänsteman, Ce 22	10 200		
Skrivbiträde, Ce 4—8	4 300		
Extra personal	2 500	17 000	
3. Övriga utgifter inkl. hyra			5 000
		Summa	34 000

II. Engångsanslag:

Lokalorganisationen:

Inköp av inventarier för fyra byråer, 6 000 kr till vardera	24 000
Summa	24 000

Totalt: Årligt anslag 112 600 kr
Engångsanslag 24 000 kr

Nuvarande årliga kostnader:

Statsstipendienämnderna	11 300
Garantilånenämnden	34 000
Summa	45 300

Kommentar: Vid fastställandet av arvoden åt *sekreterarna* i styrelserna för de studentsociala byråerna har utredningen tagit hänsyn till dels de arvoden, som f. n. utgå till statsstipendienämndernas sekreterare (s. 254), dels det merarbete, som utökningen av antalet stödformer kommer att medföra, dels att sekreterarna skola ha visst fastställd mottagningstid. Utöver

dagtraktamenten till ordföranden och styrelseledamöterna anser utredningen, att ett arvode på 500 kr per år bör utgå till var och en av *ordförandena* i de fyra styrelserna.

Utredningen har funnit det nödvändigt, att varje byrå förutom sekreterare och kanslibitråde har en deltidsanställd *kamrerare*. Denne måste vara en person kunnig i bokföring och bankmässiga frågor. Med hänsyn till byråns verksamhet — dels utbetalande av penningbelopp antingen direkt till de studerande eller till hyresvärdar, matinrättningar, banker o. dyl., dels utredningar i samband med beviljande av statsgaranti för studielån — måste byrån lägga upp en noggrann bokföring samt i viss mån handlägga ärenden av rent bankmässig art. Utredningen har ansett att detta arbete måste skötas av en bokföringskunnig och helst bankkunnig person. Arbetet är emellertid av den art, att det bör kunna utföras efter ordinarie arbetstid. Utredningen har därför föreslagit att deltidsanställda kamrerare skola knytas till byråerna och tänkt sig, att bankmän eller andra lämpliga personer vid sidan av en ordinarie anställning skola kunna intresseras för ett uppdrag som detta.

Som framgår av kostnadsberäkningen under A:2 föreslår utredningen, att vid varje byrå skall finnas ett *kanslibitråde*, som tillika skall tjänstgöra som kassörska. Utredningen har ansett, att det expeditionella arbetet blir av sådan omfattning att en heltidsanställd person måste finnas för detta. Härtill kommer, att denna person måste sköta byråns kassa och svara för förändret av kassajournaler o. dyl. Arbetsuppgifterna bli således av den art, att en person i lägre tjänsteställning än kanslibitråde ej kan ifrågakomma. Med hänsyn till svårigheterna att i detalj bedöma arbetsuppgifternas art och omfattning, innan erfarenheter erhållits, har utredningen stannat för att föreslå extra tjänstemän placerade i Cg 11 på dessa befattningar.

Vid vissa tider på året — särskilt i början av varje termin — kan man räkna med att en viss anhopning av ansökningar kommer att föreligga. Vid dylika tillfällen torde det vara oundgängligen nödvändigt att anlita *extra personal* för att utföra erforderligt skrivarbete o. dyl. Utredningen har för detta ändamål räknat med ett anslag på i genomsnitt 1 000 kr per byrå.

Då det gällt kostnaderna för *centralorganisationen* har utredningen utgått från omkostnaderna för garantilånenämnden budgetåret 1947/48 (s. 255) och förutsätter, att ordföranden skall uppbära samma arvode, som f. n. utgår till ordföranden i garantilånenämnden. Som redan tidigare anförts har utredningen ansett det motiverat, att en tjänstemannabefattning inrättas på extra ordinarie stat vid det centrala organets kansli. Då det gällt denne tjänstemans lönegradsplacering har utredningen tagit hänsyn till de för banktjänstemän gällande avtalen. Enligt utredningens uppfattning, vilken grundar sig på erfarenheterna från garantilånenämndens verksamhet, är det nämligen nödvändigt att på denna post ha en bankkunnig tjänste-

man. Som tidigare framhållits (s. 255) finnes redan nu en person, som är fullt sysselsatt med de här åsyftade arbetsuppgifterna. Placeringen i lönegrad Ce 22 har utredningen kommit fram till efter att ha tagit del av lönesättningen för banktjänstemän med liknande arbetsuppgifter (obefordrad tjänsteman med tjänsteställnings- och kristillägg). Utredningen är dock medveten om att den slutlön, som en tjänsteman i Ce 22 kommer att få, ej motsvarar den slutlön en banktjänsteman med liknande arbetsuppgifter kommer upp till. Av denna anledning vill utredningen understryka, att en uppflyttning i högre lönegrad för den här avsedde tjänstemannen framdeles måste bliva nödvändig. Utredningen föreslår även, som ovan framhållits, att skrivbiträdestjänsten på garantilånenämndens kansli inordnas i den reglerade befordringsgången för kontorsbiträden.

Summan för *engångsanslag* till inköp av inventarier har utredningen kommit fram till, sedan den tagit del av motsvarande kostnader för garantilånenämnden och dess kansli.

Av summan under *nuvarande kostnader* framgår den summa, som f. n. utgår av statsmedel och som kommer att bortfalla, om den av utredningen föreslagna organisationen genomföres.

KAP. 12. SAMMANFATTNING AV UTREDNINGENS FÖRSLAG.

Allmänna
syn-
punkter.

Utredningen anser, att ett väsentligt ökat ekonomiskt stöd åt den vid fakulteter och fackhögskolor studerande ungdomen är nödvändigt för att möjliggöra en demokratisering av den högre utbildningen. Detta stöd bör enligt utredningens uppfattning utgå dels i form av statsstipendier och/eller studielån med statlig kreditgaranti (kap. 6, s. 147 ff.), dels i form av åtgärder, som syfta till att nedbringa de studerandes levnadskostnader och studiekostnader (kap. 7, s. 184 ff.). De studentsociala stödåtgärderna böra anpassas efter de studerandes individuella behov och villkor.

Utredningen anser vidare, att nu befintliga stödåtgärder vid de akademiska läroanstalterna i form av naturastipendier, kontantstipendier, resestipendier och bidrag till terminsavgifter, (kap. 4, s. 92 ff.), och för vilka ändamål anslag utgå under skilda huvudtitlar, böra utgå efter enhetliga grunder till studerande vid skilda läroanstalter och att erforderliga anslag härför upptagas under åttonde huvudtiteln.

Utredningen föreslår beträffande *de direkta stödåtgärderna*,
Stats-
stipendier. 1. att statsstipendier (natura- och kontantstipendier) skola kunna tilldelas *studerande vid universiteten, karolinska institutet och de fria högskolorna i Stockholm och Göteborg samt studerande vid fackhögskolorna och socialinstitutet* (s. 153 ff.);

2. att statsstipendierna skola motsvara de studerandes kostnader för bostad och/eller kost under en studietid av nio månader per år för fakultetsstudenter och under den studietid, som stadgas i läroanstalternas kursplaner och reglementen för studerande vid fackhögskolorna och socialinstitutet, (s. 156);

3. att statsstipendium in natura skall kunna tilldelas studerande, som är i behov av ekonomiskt stöd och som uppfyller kravet på god studiebegåvning (s. 157 ff.);

4. att det ekonomiska behörighetskravet för erhållande av statsstipendium förändras därhän, att förutom obemedlade även mindre bemedlade studerande kunna komma i åtnjutande av detta stöd (s. 158);

5. att kravet på god studiebegåvning skall anses vara uppfyllt av stipendiesökande, som vid avlagt studentexamen erhållit ett betyg, vars genomsnittliga betygsvärde minst motsvarar vitsordet »Icke utan beröm godkänd» eller häremot svarande kvalifikationer för den, som icke avlagt studentexamen (s. 157 ff.);

6. att naturastipendium efter särskild prövning må kunna kompletteras med ett kontantstipendium på högst 400 kr per läsår (s. 180);

7. att naturastipendium, då särskilda skäl tala härför, må kunna utgå under ytterligare någon del av studieåret efter framställning härom från stipendiaten (s. 180);

8. att stipendium i regel skall utgå under den första halva delen av den genomsnittliga studietiden för i ansökan om stipendium angiven lägre akademisk examen (ämbetsexamen), dock att för studerande inom medicinska fakulteten licentiatexamen skall räknas såsom grundläggande examen (s. 154);

9. att prövningen av stipendieansökningarna anförtros styrelserna för de studentsociala byråerna på de olika studieorterna (se nedan p. 29);

10. att ränte- och amorteringsfria studielån med statlig kreditgaranti skola stå till statsstipendiaternas förfogande för bestridande av övriga utgifter, som icke täckas av stipendieförmåner, samt att sådana studielån även skola kunna tilldelas studerande, som framgångsrikt bedrivit studier med stipendiestöd under halva studietiden (s. 168);

Studielån
med statlig
kredit-
garanti.

11. att amorteringsfria studielån med statlig kreditgaranti jämväl skola ställas till förfogande för studerande — såväl nyinskrivna som tidigare inskrivna — vilka icke tilldelats statsstipendium men uppfylla kraven på studielämplighet och kunna styrka behov av studiekredit, varvid räntefrihet dock skall medgivas först efter särskild behovsprövning (s. 168);

12. att studielånen efter fullbordade studier skola omskrivas

till akademikerlån med statlig kreditgaranti och med en amorteringstid anpassad efter låntagarens ekonomiska situation efter examen (s. 168);

13. *att* innehav av statsstipendium och/eller studielån med statlig kreditgaranti göres oberoende av den studerandes val av studieort (s. 181).

Utredningen föreslår ifråga om *indirekta stödåtgärder*,

Student-
bostäder.

14. *att* statlig subvention till uppförande av studentbostadshus kommer till stånd för att dels avhjälpa den rådande bristen på uthyrningsrum, dels hindra en ytterligare höjning av de studerandes bostadskostnader (s. 184 ff.);

15. *att* studentbostadshusen erkännas såsom »allmännyttiga företag», varigenom de i största möjliga utsträckning kunna komma i åtnjutande av nu utgående statligt stöd till bostadsbyggandet (s. 193);

16. *att* anslag till inventarier i studentbostadshusen upptages under åttonde huvudtiteln (s. 194);

Student-
matsalar.

17. *att* statlig subvention för byggande och inredning av särskilda studentmatsalar kommer till stånd i erforderlig utsträckning i syfte att bereda studenterna på de skilda kårorterna tillgång till måltidsabonnemang till skäligen kostnad (s. 200);

Fria resor.

18. *att* fria resor i tredje klass med järnväg eller i motsvarande klass med båt eller buss utgå i början och slutet av varje termin till studerande, vilkas reskostnad uppgår till minst 15 kr för enkel resa mellan hemort och studieort eller vice versa (s. 202);

19. *att* fria resor jämväl utgå till studerande, vilka av studieplanerna tvingas att förlägga någon del av sina studier eller att utföra praktikantarbete på annan ort än studieorten (s. 203);

20. *att* nu utgående förmåner vid resa mellan studieort och hemmet under terminerna (s. k. 20-dagarsresor) skola bibehållas (s. 203);

21. *att* nu utgående 50 % nedsättning av biljettpriset för resor med statens järnvägar, vilka företagas av svenska och utländska studenter under förutsättning att resorna äro anordnade av Sveriges förenade studentkårer såsom utbytesresor mellan Sverige och utlandet, skall gälla för envar svensk eller utländsk student, som avser att studera i utlandet resp. vid någon svensk läroanstalt (s. 203);

22. att särskilda kurslitteratursamlingar i enlighet med utredningens förslag inrättas på de skilda studieorterna (s. 206);

Kurs-
litteratur-
samlingar.

23. att de vid skilda läroanstalter förekommande obligatoriska avgifterna, såsom inskrivnings-, termins-, kurs- och examensavgifter, framdeles avskaffas och ersättas med anslag till resp. läroanstalter att utgå under åttonde huvudtiteln (s. 220), dock att studerande, som tilldelats statsstipendium, skall befrias från erläggande av sådana avgifter redan fr. o. m. läsåret 1949/50.

Obliga-
toriska
avgifter.

Utredningen föreslår beträffande *studenternas hälso- och sjukvård*,

24. att läkarundersökningar göras obligatoriska för samtliga vid universitet och högskolor inskrivna studerande, varvid undersökningarna i första hand inriktas på kontroll av tuberkulos (s. 232, 234 f.);

Student-
hälsovård.

25. att studentläkarbefattningar inrättas i Lund, Stockholm och Göteborg samt att den nu befintliga studentläkarbefattningen i Uppsala bibehålles och omorganiserar i enlighet med utredningens förslag (s. 236);

26. att vid universitet och högskolor inskrivna studenter beredas möjlighet till frivillig försäkring enligt lagen om allmän sjukförsäkring av 3 januari 1947 på samma villkor, som gälla för den obligatoriska sjukförsäkringen, oavsett de sakna inkomster eller ha mindre än 600 kr i årsinkomst (s. 239);

27. att studenterna jämväl skola kunna använda sig av den frivilliga försäkring, som enligt den i p. 26 nämnda lagen skall kunna tecknas som tillägg till sjukpenningförsäkringen (s. 239);

28. att studenterna beredas möjlighet att genom folktandvården erhålla fri tandvård på studieorten oavsett mantalsskrivningsorten (s. 238);

Utredningen föreslår vidare,

29. att fyra studentsociala byråer, en på vardera studieorten Uppsala, Lund, Stockholm och Göteborg, inrättas med i betänkandets kap. 11 (s. 257 ff.) angivna arbetsuppgifter och föreslagna organisation (s. 259);

Student-
sociala
byråer.

30. att den centrala studentsociala verksamheten anförtros åt en nämnd, statens studentsociala nämnd med garantilånenämnden, vilken skall utgöra den högsta instansen i studentsociala frågor (s. 261 f.); samt

Statens stu-
dentsociala
nämnd med
garantilåne-
nämnden.

att den nuvarande garantilånenämnden uppgår i denna nämnd.

KAP. 13. KOSTNADSBERÄKNINGAR.

Studentsociala utredningens förslag till ett ökat ekonomiskt stöd till universitets- och högskolestudenterna bygga på förutsättningen, att varje studerande vid dessa läroanstalter, som är i behov av ekonomiskt bistånd under studietiden och som uppfyller vissa fordringar på studielämplighet, skall beredas möjlighet att erhålla sådant stöd. Omfattningen av stödåtgärderna och i sista hand storleken av de anslag, som erfordras härför, blir härigenom beroende av de studerandes ådagalagda behov. Anslagen kunna av denna anledning icke fixeras till bestämda belopp för en längre följd av år.

Nedan anföres under skilda rubriker, vilka ansluta sig till betänkandets olika förslag, utredningens uppskattning av anslagsbehoven för budgetåret 1949/50. Framställningen avslutas med en tablå, utvisande utredningens beräkning av anslagens storlek för de studentsociala stödåtgärderna under tiden 1949—57.

I. Beräkningar för budgetåret 1949/50.

A. Årliga anslag.

1. Utredningens förslag till nya statsstipendier.

Utredningens beräkning av antalet stipendier, kap. 6 (s. 160 ff.) har, som anföres i not å s. 163—164, reducerats med 20 % från 940 till 750, då prövningen av de stipendiesökandes studielämplighet även påverkar antalet stipendier. Med genomsnittsvärdet 2 000 kr per stipendium uppgår det för ändamålet erforderliga anslaget till 1 500 000 kr, vilken summa utredningen hemställer skola upptagas såsom anslag för budgetåret 1949/50.

2. Utredningens förslag rörande vissa äldre stipendieanslag.

I betänkandets kap. 4 (s. 92 ff.) anförde utredningen de anslag under skilda huvudtitlar, vilka nu utgå såsom stipendier till studerande vid olika akademiska läroanstalter.

Av de under VIII:e huvudtiteln upptagna anslagen lämnar utredningen de fyra stipendierna för utbildande av präster utan beaktande, då stipendierna

ifråga icke äro behovsprövade. De kunna lämpligen även i fortsättningen utgå under resp. anslag.

Av anslaget Gemensamma universitetsändamål: Naturastipendier åt studerande vid universitet och vissa högskolor, *delpost* Stipendier (289 000 kr), föreslår utredningen, att 175 000 kr måtte utgå under budgetåret 1949/50 för att komma redan stipendierade studerande tillgodo. Anslaget synes under budgetåret 1950/51 kunna nedbringas till 75 000 kr för att sedan helt indragas. Delposten Bokstipendier (9 700 kr) bör bibehållas men avrundas till 10 000 kr, och stipendierna utgå såsom meritstipendier. Delposten till statsstipendienämnderna bör uppgå i det gemensamma anslaget till organisatoriska och administrativa ändamål (se p 8 nedan).

Anslaget å 3 000 kr till stipendier till studerande vid gymnastiska centralinstitutet synes antingen kunna helt utgå eller förbehållas studerande, vilka ställas utanför det studentsociala stödet (sjukgymnaststuderande). Utredningen föreslår, att anslaget t. v. bibehålles.

Anslagen till stipendier vid de tekniska högskolorna (tillsammans 25 000 kr) böra enligt utredningens uppfattning indragas.

Under IX:e huvudtiteln utgående stipendieanslag till lantbrukshögskolan, *delpost* Elevstipendier, och till veterinärhögskolan samt till skogshögskolan, *delposter* Penningstipendier och Naturastipendier, summa 16 000 + 6 000 + 5 000 + 5 000 = 32 000 kr, böra likaledes indragas.

Under XI:e huvudtiteln utgående anslag Stipendier till blivande distriktstandläkare (250 000 kr) bör under budgetåret 1949/50 nedskäras till 120 000 kr och under de följande budgetåren successivt nedbringas med 30 000 kr, för att helt indragas fr. o. m. budgetåret 1953/54. Anslaget bör lämpligen utgå under VIII:e huvudtiteln. Stipendierna böra enligt utredningens uppfattning komma sådana studerande tillgodo, vilka ej komma ifråga till de nya stipendierna.

Sammanfattning:

Utredningen föreslår, att medel anvisas för 750 nya statsstipendier med ett genomsnittsvärde av 2 000 kr, summa anslag	1 500 000 kr
Utredningen föreslår, att av äldre stipendieanslag <i>bibehållas</i> under anslaget Gemensamma universitetsändamål: Naturastipendier åt studerande vid universitet och vissa högskolor, <i>delpost</i> Stipendier	175 000 kr
under samma anslag: Bokstipendier	10 000 kr
under anslaget Gymnastiska centralinstitutet: Stipendier ...	3 000 kr
samt under XI huvudtiteln utgående anslag Stipendier för blivande distriktstandläkare, att utgå under VIII:e huvudtiteln	120 000 kr
Summa nya och äldre anslag	1 808 000 kr

3. Utredningens förslag till räntebidrag.

Enligt utredningens beräkning i kap. 6 (s. 178) skulle ett belopp av 13 000 kr utgå under första året i räntegottgörelse till kreditinrättningar, som utlämnat räntefria studielån till statsstipendiater. Beräkningen hänför sig till ett uppskattat antal statsstipendiater av 940. Detta antal har, som ovan framhållits, nedskurits till 750. Beräkningen av antalet räntebefriade studielån torde ändock få utföras med 940, då minskningen av antalet statsstipendiater kan beräknas medföra en motsvarande ökning av antalet övriga räntebefriade studielån, för vilka räntegottgörelse enligt ovan beräknats till 28 000 kr.

Utredningen föreslår, att anslaget till räntebidrag för budgetåret 1949/50 måtte upptagas med $(13\ 000 + 28\ 000 =)$ 41 000 kr eller i avrundat belopp 40 000 kr.

4. Utredningens förslag till resebidrag.

Det anslag, som erfordras för utbetalande av resebidrag till studerande för resor vid terminens början och slut mellan hemort och studieort, har i betänkandets kap. 7 (s. 207 ff.) beräknats till 675 000 kr.

Härtill kommer ett anslag å 15 000 kr, vilket utredningen beräknat skola åtgå för vissa andra ur utbildningssynpunkt nödvändiga resor. Från detta sistnämnda anslag böra nu utgående resebidrag (delposter av anslag till stipendier till studerande vid de tekniska högskolorna) å 8 000 kr avräknas.

Sammanlagt bör alltså anslaget till resebidrag upptagas med $675\ 000 + 15\ 000 = 690\ 000$ kr.

5. Utredningens förslag till inrättande av kurslitteratursamlingar.

Enligt utredningens beräkning i kap. 7 (s. 218) erfordras för inrättande av kurslitteratursamlingar vid universiteten och de fria högskolorna i Stockholm och Göteborg ett engångsanslag för bokinköp och bokinbindning å 107 800 kr, vilket upptages nedan under B. Engångsanslag. I årligt anslag för administration erfordras ett anslag å 12 700 kr, vilket utredningen föreslår skola utgå under budgetåret 1949/50.

6. Utredningens förslag rörande obligatoriska avgifter.

Utredningen har i kap. 12 (s. 269) föreslagit såsom en övergångsbestämelse t. v., att statsstipendiater skola befrias från erläggande av vid skilda läroanstalter nu utgående obligatoriska avgifter, såsom inskrivnings-, termins- och kursavgifter. Utgående från de uppgifter, som lämnats rörande förekommande avgifter av detta slag (s. 219 ff.), och från en uppskattning av antalet blivande stipendiater under p. 1 ovan och deras fördelning på olika läroanstalter, har utredningen beräknat anslagsbehovet för budgetåret 1949/50 till 150 000 kr.

Redan nu utgå anslag till detta ändamål, nämligen under X:e huvudtiteln, där Kungl. Maj:t föreskrivit, att viss del av statens bidrag till handels-högskolorna i Stockholm resp. Göteborg skall användas för nedsättning av elevavgifter. Dessa delposter uppgå till $15\ 000 + 14\ 400 = 29\ 400$ kr. Utredningen föreslår, att dessa anslag även i fortsättningen skola utgå i avvaktan på en definitiv kostnadsberäkning.

Anslaget under VIII:e huvudtiteln bör utbetalas efter rekvisition av de berörda läroanstalterna, sedan stipendiemedlen fördelats.

En uppskattning av de studerandes totala kostnader för obligatoriska avgifter ger till resultat c:a 1 700 000 kr per år, varav nära 500 000 kr vid Stockholms högskola, 300 000 kr vid tekniska högskolan i Stockholm, 200 000 kr vid Chalmers tekniska högskola, 335 000 kr vid handelshögskolan i Stockholm och 155 000 kr vid handelshögskolan i Göteborg.

7. Utredningens förslag rörande studenternas hälso- och sjukvård.

Av de kostnadsberäkningar, som utredningen framlagt i betänkandets kap. 9 (s. 243 ff.) framgår, att statens kostnader för den föreslagna organisationen uppgå till 66 400 kr. Nu utgående anslag under VIII:e huvudtiteln (anslag till studentläkarens i Uppsala arvode, 4 000 kr) och under XI:e huvudtiteln (anslag till dispensärverksamheten, delpost: Bidrag till studentkårerna, 12 600 kr) böra överföras till anslagen till studentsociala stödåtgärder.

Utöver det anförda beloppet, 66 400 kr, synes det lämpligt, att ett provisoriskt anslag till studenternas sjukvård upptages under VIII:e huvudtiteln, i avvaktan på att lagen om allmän sjukförsäkring träder i kraft. Utredningen har preliminärt beräknat detta anslag till 45 000 kr under budgetåren 1949/50 och 1950/51.

8. Utredningens förslag rörande det studentsociala arbetets organisation och administrativa utformning.

De årliga kostnaderna för de av utredningen i kap. 11 (s. 251 ff.) föreslagna lokala och centrala administrativa organen uppgå till 112 600 kr.

För hithörande ändamål utgå f. n. under VIII:e huvudtiteln under anslaget Gemensamma universitetsändamål: Naturastipendier åt studerande vid universitet och vissa högskolor, till statsstipendienämnderna i Uppsala, Lund, Stockholm och Göteborg sammanlagt 10 700 kr, vartill komma 600 kr till Kungl. Maj:ts disposition. Av medel från reservationsanslaget till kommittéer och sakkunniga under samma huvudtitel bestridas f. n. kostnaderna för den nuvarande garantilånenämndens verksamhet med 34 000 kr. Utredningen föreslår, att dessa anslag framdeles ersättas med särskilda anslag under VIII:e huvudtiteln till studentsociala stödåtgärder.

Utredningen hemställer, att 112 600 kr måtte anvisas under budgetåret 1949/50 att användas för angivet ändamål.

Sammanfattning rörande årliga anslag, budgetåret 1949/50.

	Kr
Stipendier åt studerande	1 808 000
Räntebidrag	40 000
Resebidrag	690 000
Kurslitteratursamlingar	12 700
Obligatoriska avgifter	179 400
Hälso- och sjukvård	66 400
Provisoriskt anslag till sjukvård	45 000
Administration	112 600

Summa 2 954 100

B. Engångsanslag.

1. Utredningens förslag till inrättande av kurslitteratursamlingar.

Under A, p. 5 ovan anförde utredningen kostnadsberäkningen för detta ändamål. Utredningen hemställer, att 107 800 kr måtte anvisas under VIII:e huvudtiteln såsom engångsanslag.

2. Utredningens förslag rörande statlig subvention av studentbostäder m. m.

Av betänkandets kap. 7 (s. 189 ff.) framgår, att nu föreliggande byggnadsprojekt kostnadsberäknats till 9,9 miljoner kr, varav 5,2 miljoner kr skulle behöva täckas genom statlig subvention. Enligt kalkylen borde 4,0 miljoner kr utgå i form av statligt »tilläggs lån», och 1,2 miljoner kr vore erforderliga för inventarier m. m. i studentbostadshusen. Sedan denna kalkyl utfördes, beräknas en genomsnittlig ökning av byggnadskostnaderna med 8 % ha inträffat, varigenom det ovannämnda beloppet numera uppgår till 4,32 miljoner kr.

Alla beräkningar under denna punkt måste emellertid bliva synnerligen preliminära och helt beroende av byggnadsverksamhetens omfattning. Utredningen inskränker sig därför till att föreslå, att för budgetåret 1949/50 ett anslag å 1,0 miljon kr till inventarier beräknas under VIII:e huvudtiteln samt att ett anslag å 2,5 miljoner kr under vardera budgetåret 1949/50 och 1950/51 upptages i kapitalbudgeten under Fonden för låneunderstöd: Tilläggs lån för byggandet av studentbostäder.

3. Utredningens förslag rörande det studentsociala arbetets organisation och administrativa utformning.

I kostnadsberäkningen under kap. 11 (s. 263) anför utredningen ett engångsanslag till inköp av inventarier m. m. för de studentsociala byråerna i Uppsala, Lund, Stockholm och Göteborg med 6 000 kr till vardera byrån. Utredningen hemställer, att (4×6 000 =) 24 000 kr måtte anvisas för nämnda ändamål såsom engångsanslag.

Sammanfattning rörande engångsanslag budgetåret 1949/50.

	Kr
Kurslitteratursamlingar	107 800
Inventarier m. m. till de studentsociala byråerna	24 000
Inventarier till studentbostäder	1 000 000
Anslag å kapitalbudgeten	2 500 000
Summa engångsanslag	3 631 800

II. Beräkningar för budgetåren 1949/50—1956/57.

Av betänkandets kap. 6 (s. 171) framgår, att de av utredningen framlagda förslagen till studentsociala stödåtgärder öka successivt i omfattning år från år och uppnå (teoretiskt) ett maximum efter åtta år, sedan reformerna införts. Därefter stabiliseras läget, förutsatt att tillströmningen av studerande till de akademiska läroanstalterna förblir konstant och att behovet av de studentsociala stödåtgärderna likaledes är konstant inom de skilda kategorierna av studenter. Följande beräkning av anslagens storlek under de olika budgetåren t. o. m. 1956/57 har utförts under dessa förutsättningar och äger av denna anledning blott en viss begränsad giltighet.

Anslag	Nu utgående anslag	Beräknade anslag							
		1949/50	1950/51	1951/52	1952/53	1953/54	1954/55	1955/56	1956/57
		t u s e n t a l k r o n o r							
ldre stipendier	608,7	308,0	178,0	73,0	43,0	13,0	13,0	13,0	13,0
ya stipendier	—	1 500,0	3 400,0	4 500,0	4 650,0	4 650,0	4 650,0	4 650,0	4 650,0
äntebidrag	—	40,0	130,0	220,0	350,0	400,0	710,0	740,0	765,0
esebidrag	8,0	690,0	700,0	720,0	740,0	760,0	780,0	800,0	800,0
urslitteratur- samlingar	—	12,7	17,0	17,0	17,0	17,0	17,0	17,0	17,0
blig. avgifter	29,4	179,4	1 700,0	1 700,0	1 700,0	1 700,0	1 700,0	1 700,0	1 700,0
älso- och sjukvård	16,6	66,4	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0
rovisoriskt anslag till sjukvård	—	45,0	45,0	—	—	—	—	—	—
rganisation	45,3	112,6	115,0	115,0	115,0	115,0	115,0	115,0	115,0
Summa	708,0	2 954,1	6 355,0	7 415,0	7 685,0	7 725,0	8 055,0	8 105,0	8 130,0
Engångsanslag		3 631,8	2 500,0						

Summa anslagsäskanden .. 6 585,9

Östnadsökning:

Årliga anslag	2 246,1
engångsanslag	3 631,8
Summa	5 877,9

FRÅGEFORMULÄR

angående naturastipendier.

För den nu arbetande studentsociala utredningen skulle det vara av stor betydelse, om Ni i egenskap av statsstipendiat (f. d. statsstipendiat) ville så utförligt som möjligt besvara följande frågor. Svaren, *vilka självfallet betraktas som konfidentiella och endast skola läggas till grund för en statistisk bearbetning*, böra före den 6 december 1947 insändas till Studentsociala utredningen, Kungl. Ecklesiastikdepartementet, Stockholm.

Stockholm den 24 november 1947.

R. EDENMAN

Ordf.

/ G. Forsström
Skr.

1. Anser Ni, att de nuvarande statliga naturastipendierna böra bibehållas och eventuellt utökas? Svar:
2. Skulle Ni föredraga ett stipendiesystem med kontantstipendier till motsvarande belopp? Svar:
3. Anser Ni, att stipendierna äro förenade med sådana kontrollåtgärder, som verka hämmande i olika avseenden? Svar:
4. Anser Ni, att förmedlingen av naturaförmånerna fungerat bra? Svar:

5. Hur har Ni under stipendietiden finansierat Edra övriga utgifter?
Angiv om möjligt fördelningen på olika »inkomstkällor» i %.
- a) Genom bidrag från föräldrar, släktingar eller andra privatpersoner?
Svar:
- b) Genom lån i banker, kreditkassor eller liknande? Svar:
- c) Genom förvärvsarbete? (Angiv dess form) Svar:

Skulle Ni i det fall Ni haft tillgång till studielån likväl ha valt förvärvsarbetet? Svar: Ja./Nej. Om sistnämnda fråga besvaras jakande, kommer i så fall införandet av statsgaranterade, räntefria studielån under studietiden att medföra en förändring i detta hänseende för Er del? Svar:

- d) Genom andra inkomstkällor (andra stipendier o. dyl.)? Svar:
6. Hur lång är Er nuvarande nettostudietid per år i månader?
- Anser Ni, att tiden för åtnjutande av statsstipendium bör utsträckas utöver nuvarande 8 månader? Svar: Med hur många månader?
- Om stipendium utginge under *hela året* (ev. 10 månader), skulle Ni i så fall utnyttja detta och kvarstanna på studieorten?
7. Hur har Ni finansierat } Edra studier efter stipendietiden?
Hur avser Ni att finansiera }
a) enskilda bidrag:
- b) lån:
- c) förvärvsarbete:
- d) andra inkomstkällor:

Anmärkning:

(Ytterligare uppgifter kunna lämpligen lämnas i särskild bilaga.)

Uppgiftslämnarens namn:

studieriktning:

läroanstalt:

adress:

Förslag

till Kungl. Maj:ts kungörelse angående studentsociala stödåtgärder.

1. Kap. Allmänna bestämmelser.

1 §.

Studerande vid Uppsala och Lunds universitet, karolinska mediko-kirurgiska institutet, Stockholms och Göteborgs högskolor, tekniska högskolan i Stockholm, Chalmers tekniska högskola, handelshögskolorna i Stockholm och Göteborg, veterinärhögskolan, tandläkarhögskolorna i Stockholm och Malmö, farmaceutiska institutet, lantbrukshögskolan, skogshögskolan, socialinstitutet i Stockholm och Göteborg, sydsvenska socialinstitutet, gymnastiska centralinstitutets gymnastik-lärlärlinje samt högre mejeritekniska avdelningen vid Alnarps lantbruks-, mejeri- och trädgårdsinstitut och främdeles medicinska högskolan i Göteborg kunna till underlättande av studiemöjligheterna komma i åtnjutande av följande studentsociala stödåtgärder:

1. Statsstipendier, vilka bestå av naturastipendier i form av fria bostäder och/eller fri kost samt av kontantstipendier på högst 400 kr per läsår;
2. Statlig kreditgaranti för studielån;
3. Bidrag till bestridande av räntekostnaderna för statligt kreditgaranterat studielån;
4. Fria resor till och från studieorten vid termins början och slut samt vid vissa ur utbildningssynpunkt nödvändiga resor.

2 §.

Som villkor för att komma i åtnjutande av någon eller några av de i 1 §. nämnda stödåtgärderna gäller *dels*, att den studerande är inskriven vid någon av de i 1 § nämnda läroanstalterna, *dels*, vad nedan är stadgat under varje särskild stödåtgärd. Studerande, som nästföljande läsår ämnar inskriva sig vid någon av ifrågasvarande läroanstalter, är jämväl berättigad att söka de nedan under 2 Kap. omnämnda statsstipendierna.

3 §.

Beslut i ärenden rörande de i denna kungörelse upptagna stödåtgärderna meddelas av styrelserna för de studentsociala byråerna i Uppsala, Lund, Stockholm och Göteborg. För dessa styrelser handläggning av hithörande ärenden gäller, vad som är stadgat *dels* i denna kungörelse, *dels* i reglementet för styrelserna för de studentsociala byråerna.

Som högsta instans i frågor rörande studentsociala stödåtgärder fungerar statens studentsociala nämnd med garantilånenämnden. För denna nämnds handläggning av hithörande ärenden gäller, vad som är stadgat *dels* i denna kungörelse, *dels* i reglementet för statens studentsociala nämnd.

2. Kap. Statsstipendier.

4 §.

Statsstipendier äro av två slag, *naturastipendier och kontantstipendier*.

1. Såsom villkor för erhållande av naturastipendium skall gälla, att den studerande ådagalagt god studiebegåvning samt är mindre bemedlad.

2. Såsom villkor för erhållande av kontantstipendium skall gälla *dels* att den studerande kommit i åtnjutande av naturastipendium, *dels* att han är obemedlad.

5 §.

Under december månad före det läsår, under vilket statsstipendierna avses skola åtnjutas, kungöras stipendierna av statens studentsociala nämnd till ansökan lediga.

Ansökan skall vara avfattad enligt särskilt formulär fastställt av statens studentsociala nämnd samt ställas till styrelsen för den studentsociala byrå, som handlägger ärenden rörande studerande vid den läroanstalt, där sökanden är inskriven eller ämnar söka inträde. (Jämför reglemente för styrelserna för de studentsociala byråerna i Uppsala, Lund, Stockholm och Göteborg, 7 §.)

Sökande, som åtnjuter undervisning vid högre allmänt läroverk eller annan läroanstalt med rätt att anställa studentexamen, har att före nästföljande januari månads utgång till rektorsämbetet vid nämnda läroanstalt ingiva sin ansökan, vilken sedermera, försedd med yttrande av lärarkollegiet vid läroanstalten eller kollegiets delegerade, genom rektors försorg före därpå följande februari månads utgång insändes till vederbörande styrelse.

Övriga sökande hava att före utgången av sistnämnda månad direkt till vederbörande styrelse ingiva eller i betalt brev med allmänna posten insända sina ansökningar. Ansökan från studerande, som redan är inskriven vid vederbörande läroanstalt, remitteras av styrelsen i och för yttrande till det organ inom den studentkår eller -förening, som den sökande tillhör och som har till uppgift att handlägga stipendieärenden.

Formulär till ansökan tillhandahålles sökande kostnadsfritt genom de studentsociala byråernas försorg eller av rektorsämbetet vid läroanstalt med studentexamensrätt.

Vid ansökningen skola fogas:

- a) åldersbevis;
- b) bestyrkt avskrift av examens- och tentamensbetyg eller — för sökande, som ännu ej avlagt studentexamen — senaste terminsbetyg;
- c) övriga handlingar, som sökanden önskar åberopa.

Ansökan om statsstipendium må icke under en och samma ansökningsperiod ingivas till mer än en av styrelserna för de studentsociala byråerna.

6 §.

Styrelserna fördela före april månads utgång de för närmast följande läsår tillgängliga stipendiemedlen, varefter de sökande snarast underrättas om, huruvida statsstipendium i form av enbart naturastipendium eller naturastipendium och kontantstipendium tilldelats dem eller icke.

Vid fördelningen av stipendiemedlen skall särskilt beaktas,

att till innehavare av statsstipendium utses endast studerande med god studiebegåvning;

att stipendium icke tilldelas studerande, som varit vid någon av de 1 §. nämnda läroanstalterna närvarande under längre tid än fyra terminer, så framt icke sökandens ekonomiska förhållanden under studietiden genom mellankommande omständigheter avsevärt försämrats samt

att kontantstipendium i intet fall må utgå under annan tid än den, då stipendiat åtnjuter naturastipendium.

7 §.

Statsstipendium utdelas för ett läsår i sänder. På därom för varje läsår gjord ansökning må stipendiat, som med omsorg och framgång bedriver sina studier, som regel kunna erhålla förnyat stipendium. Stipendium må dock som regel ej innehavas under längre tid än halva genomsnittliga studietiden för i ansökan uppgiven tillämnad lägre akademisk examen. Statens studentsociala nämnd har att efter hörande av styrelserna för de studentsociala byråerna fastställa, vad som för varje särskild examen skall vara halva genomsnittliga studietiden.

Styrelserna äga rätt att till studenter, som i sin examen välja ämneskombinationer, vilka ur vetenskaplig synpunkt kunna anses vara synnerligen önskvärda men vilka ur studietidssynpunkt äro särskilt tidskrävande, bevilja statsstipendier för längre tid än halva genomsnittliga studietiden för den avsedda examen, dock ej för längre tid än hälften av den tid, som anses erforderlig för de i examen ingående ämneskombinationerna.

Ansökan, som i första stycket avses, skall vara avfattad enligt särskilt formulär, fastställt av statens studentsociala nämnd och ingivas till vederbörande styrelse före februari månads utgång. Dylig ansökan remitteras av nämnden på sätt som i 5 §, fjärde stycket, sägs och upptages därefter av nämnden till avgörande, innan beslut fattas angående övriga ansökningar.

Formulär till ansökan om förlängt innehav av stipendium tillhandahålles sökande kostnadsfritt genom de studentsociala byråernas försorg.

8 §.

Stipendieförmånerna utgå som regel under nio månader per år räknat från den 1 september.

I de fall synnerliga skäl ur studiesynpunkt tala för att stipendiaten vistas vid läroanstalten under längre tid än nio månader per år, äger vederbörande styrelse efter ansökan rätt att bevilja stipendium även för denna tid.

Likaledes äger vederbörande styrelse rätt att till stipendiater, vilka bedriva studier vid sådana läroanstalter, där studietiden uppgår till mer än nio månader per år, bevilja stipendium för hela den vid ifrågavarande läroanstalt gällande studietiden.

Kontantstipendium utbetalas med lika delar i början av varje termin.

9 §.

Stipendiat, som fått sig bostad upplåten men på grund av frånvaro från läroanstalten eller annat hinder icke kan under stipendietiden i skäligen utsträckning

använda bostaden, skall, så snart ske kan, hos vederbörande styrelse göra anmälan härom. Styrelsen äger med hyresvärden träffa överenskommelse om bostadens upplåtande till annan person, och det åligger stipendiaten att härutinnan lämna styrelsen sin medverkan.

Stipendiat, som på grund av frånvaro eller annat hinder icke kan till fullo utnyttja förmånen av fri kost under stipendietiden, må efter ansökan kunna av styrelsen medgivas rätt att taga i anspråk vad av förmånen återstår under närmast följande mellantermin, därest stipendiaten därunder bedriver studier vid läroanstalten.

Stipendiat, som på grund av militärtjänstgöring varit förhindrad att under viss tid begagna sig av stipendieförmånerna, må ock efter ansökan kunna av styrelsen medgivas rätt att under ett kommande läsår, därest han då icke innehar statsstipendium, åtnjuta förmånerna under så lång tid, som svarar mot de för hans del besparade stipendiemedlen.

Kvinnlig stipendiat, som på grund av barns börd är förhindrad att under viss tid begagna sig av stipendieförmånerna, må ock efter ansökan kunna av styrelsen antingen utfå stipendiet under återstående stipendietid eller åtnjuta förmånerna sedan studierna återupptagits under så lång tid, som svarar mot de för hennes del besparade stipendiemedlen.

10 §.

Vederbörande styrelse äger avgöra, huruvida stipendiat, som för någon tid avbryter sina studier vid vederbörande läroanstalt, må efter återupptagandet av studierna återinträda i sina rättigheter såsom stipendiat.

Stipendiat, som för studier under kortare tid än helt läsår vistas vid någon av de övriga läroanstalter, där statsstipendier utgå, må efter ansökan kunna av den styrelse, som utdelat stipendiet, medgivas rätt att åtnjuta stipendieförmånerna eller del därav på vistelseorten. Förmånerna utgå i sådant fall genom därvarande studentsociala byrås förmedling.

Stipendiat, som har för avsikt att bedriva för vederbörandes utbildning betydelsefulla studier vid läroanstalt utom riket, må efter ansökan hos vederbörande styrelse kunna beviljas rätt att utfå naturastipendiet i kontanter. Det stipendiebelopp, som i dylikt fall utgår, fastställs av statens studentsociala nämnd och skall motsvara genomsnittskostnaderna för stipendieförmånerna på billigaste studieorten. Ansöker dylik stipendiat om förlängt stipendium under den tid han vistas vid läroanstalt utom riket, har styrelsen att bedöma hans ansökan enligt samma grunder, som gälla för övriga stipendiesökande.

11 §.

Gift stipendiat må efter ansökan kunna av styrelsen beviljas rätt att i kontanter utfå den del av stipendiet, som belöper sig på kostnader för bostad. Skulle synnerliga skäl tala för att även annan stipendiat bör i kontanter utfå denna del av stipendiet, äger vederbörande styrelse efter särskild prövning rätt att bevilja detta. Det stipendiebelopp, som i dylika fall utgår i kontanter, skall motsvara normalhyran på studieorten.

Stipendiat med eget hushåll eller boende i föräldrahemmet må efter ansökan kunna av styrelsen beviljas rätt att i kontanter utfå $\frac{3}{4}$ av den del av stipendiet, som belöper sig på genomsnittliga kostnaderna för kost på studieorten.

Stipendiat, som endast med svårighet kan begagna sig av fast matställe, må efter ansökan äga rätt att i kontanter utfå den del av stipendiet, som motsvarar fri kost. Det stipendiebelopp, som i dylikt fall utgår i kontanter, skall utgöra genomsnittliga kostnaderna för kost på studieorten.

12 §.

Besparade statsstipendiemedel äger styrelse fördela vid tidpunkt, som befinnes lämplig och som fastställas av statens studentsociala nämnd. Därvid bör särskild hänsyn tagas till sådana sökande, som under sistförflutna vårtermin avlagt studentexamen såsom lärjungar från enskild undervisning och därför icke kunnat ifrågakomma vid den utdelning av statsstipendier, som i 6 § sägs.

13 §.

Där så prövas lämpligt, må stipendium utdelas såsom delstipendium, vilket utgår i form av antingen fri bostad eller fri kost.

14 §.

Vederbörande styrelse anvisar bostäder och matställen för stipendiaterna, varvid styrelsen särskilt skall beakta,

att bostadsrummen äro väl lämpade för studiearbete och i övrigt fullt tillfredsställande;

att kosten är tillräcklig och närande samt tillhandahålles i hygieniska och i övrigt ändamålsenliga lokaler samt

att stipendiaterna i första hand hänvisas till sådana av styrelsen godkända bostäder och matställen, som förvaltas av de studerande själva eller av dem närstående företag eller organ.

15 §.

Vederbörande styrelse äger på lämpligt sätt utöva tillsyn över stipendiaternas studier och vandel i övrigt.

Stipendiat, som försummar sina studier, icke iakttaga en oklanderlig vandel eller icke uppfyller i detta reglemente eller av vederbörande styrelse föreskrivna villkor, kan av styrelsen avstängas från stipendieförmånerna.

16 §.

De studentsociala byråerna på respektive studieorter ombesörja utbetalningar för de av stipendiaterna åtnjutna förmånerna mot av stipendiaten attesterade räkningar och med iakttagande i övrigt av de kontrollföreskrifter, som vederbörande styrelse kan finna anledning fastställa.

3. Kap. Statlig kreditgaranti för studielån.

17 §.

Såsom villkor för erhållande av studielån med statlig kreditgaranti (*garantilån till studerande*) skall gälla,

att lånesökande åtnjuter eller tidigare åtnjutit statsstipendium, dock att studerande, som enligt vad i 15 §, andra stycket, sägs, icke må beviljas dylikt garantilån eller

att lånesökande, som icke tilldelats statsstipendium, gjort sig känd för sköttsamhet, ådagalagt studielämplighet och kunnat styrka behov av studiekredit.

18 §.

Garantilån till studerande äro amorteringsfria under studietiden samt utlämnas utan annan säkerhet än den statliga garantien mot ränta, som Kungl. Maj:t med hänsyn till det allmänna ränteläget fastställer.

19 §.

Garantilån må utlämnas av Sveriges riksbank, bankaktiebolag, sparbank, jordbrukskassa samt studentkårs kreditkassa och annan därmed jämförlig kreditkassa.

Därest nu nämnd kreditanstalt är villig utlämna garantilån, har kreditanstalten att därom göra anmälan till den i 3 §, andra stycket, omförmälda nämnden. Har dylik anmälan gjorts och önskar kreditanstalten ej vidare utlämna garantilån, har kreditanstalten att därom göra anmälan hos sagda nämnd.

20 §.

Ansökan om garantilån till studerande skall vara avfattad enligt särskilt formulär, fastställt av statens studentsociala nämnd, samt ställas och ingivas till styrelsen för den studentsociala byrå, som handlägger ärenden rörande studerande vid den läroanstalt, där sökanden är inskriven.

Sökande har att i sin ansökan uppge i vilken kreditanstalt han önskar placera sitt garantilån.

Formulär till ansökan om garantilån till studerande tillhandahållas sökande kostnadsfritt genom de studentsociala byråernas försorg.

Ansökan om garantilån till studerande må icke under den tid, för vilken lån sökts eller erhållits, ingivas till mer än en av styrelserna för de studentsociala byråerna.

21 §.

Lånesökande, som varit vid någon av de i 1 § nämnda läroanstalterna närvarande under kortare tid än tre terminer, må icke beviljas statlig kreditgaranti för lån avseende studiekostnader för längre tid än en termin.

Lånesökande, som sammanlagt varit vid någon eller några av de i 1 § nämnda läroanstalterna närvarande under tre terminer eller längre, må icke beviljas statlig kreditgaranti för lån avseende studiekostnader för längre tid än ett läsår.

Låntagare, som med omsorg och framgång bedriver sina studier, må som regel under sin studietid på därom gjord ansökning kunna erhålla statlig kreditgaranti för ytterligare lån, sedan den termin eller det läsår, för vilken eller vilket kreditgaranti beviljats, tilländalupit.

Ansökan, som i tredje stycket avses, skall vara avfattad enligt särskilt formulär fastställt av statens studentsociala nämnd samt ställas och ingivas till den styrelse, som i 20 §, första stycket sägs.

Formulär till ansökan om ytterligare garantilån till studerande tillhandahålles sökanden kostnadsfritt genom de studentsociala byråernas försorg.

22 §.

Innan ärendet av vederbörande styrelse företages till avgörande, skola genom styrelsens försorg införskaffas de ytterligare uppgifter och yttranden, vilka må anses påkallade.

Därest styrelsen finner sig böra kunna medgiva statlig kreditgaranti, har styrelsen att i sitt beslut härom angiva lånebeloppets storlek. Vid fastställandet härav har styrelsen att beakta den sökandes verkliga lånebehov under den tid garantin avser.

Styrelsen har vidare att i sitt beslut ange, om det lånebelopp, för vilket statlig kreditgaranti beviljats, skall utbetalas efter bestämda terminer. För lånesökande, vilka åtnjuta naturastipendier eller finansiera sina studier huvudsakligast med lån, skall alltid dylika terminer — månad eller kvartal — fastställas.

23 §.

Sedan styrelsen fattat beslut, underrättas den sökande snarast möjligt härom. Har styrelsen beslutat bevilja statlig kreditgaranti, skall till den kreditanstalt, vari den sökande uppgivit sig vilja placera lånet, låneansökningen med styrelsens beslut samtidigt översändas.

Därest kreditgaranti beviljats, åligger det sökande, som önskar upptaga lån på föreskrivna villkor, att omedelbart söka kontakt med vederbörande kreditanstalt.

24 §.

Till vederbörande kreditanstalt skall låntagaren enligt av statens studentsociala nämnd fastställt formulär utfärda skuldförbindelse, i vilken låntagarens förpliktelser i fråga om lånets användande ävensom övriga lånevillkor skola angivas. Formulär för dylik skuldförbindelse skall av vederbörande styrelse tillställas låntagaren samtidigt med underrättelse om beslut, varigenom styrelsen medgivit statlig garanti för lånet.

Sedan skuldförbindelse avlämnats till kreditanstalten, har denna att till den sökande utbetala lånebeloppet eller del därav.

25 §.

Låntagare, som för studier under tid, då statlig kreditgaranti för lån beviljas, vistas vid någon av de övriga läroanstalter, där garantilån till studerande kunna utgå, må efter ansökan hos kreditanstalten kunna medgivas rätt att utnyttja lånet eller del därav under sin vistelse vid den andra läroanstalten.

Låntagare, som har för avsikt att bedriva för vederbörandes utbildning betydelsefulla studier vid läroanstalt utom riket, må efter ansökan hos kreditanstalten kunna medgivas rätt att disponera lånet för dylikt ändamål. Ansöker dylik låntagare om statlig kreditgaranti för ytterligare studielån under den tid han vistas vid läroanstalt utom riket, må av vederbörande styrelse dylik garanti kunna beviljas, om skäl tala härför.

Vid studieavbrott under pågående termin av längre tid än två månader har låntagaren att underrätta vederbörande kreditanstalt härom.

Önskar låntagaren anstånd med fullgörande av ränteinbetalning skall han därom göra ansökan hos kreditanstalten med angivande av skälen därtill. Kreditanstalt

må utan hörande av styrelse för studentsocial byrå bevilja sådant anstånd för en tid av högst tre månader.

Kreditanstalten skall med eget yttrande underställa ärende, som ovan i första till och med fjärde stycket sägs, styrelsen för den studentsociala byrån för prövning och avgörande.

26 §.

Kreditanstalt, som utlämnat garantilån, har att övervaka, att låntagaren i vederbörlig ordning fullgör ränteinbetalningar. Gör låntagaren sig skyldig till försumelse i angivet hänseende, skall kreditanstalten därom göra anmälan hos vederbörande styrelse senast inom tre månader efter det till betalning upplupen ränta skall hava erlagts. Sker ej anmälan inom sålunda föreskriven tid, upphör den statliga garantien att gälla.

Anmälan hos vederbörande styrelse bör snarast göras, om låntagaren befinnes hava genom oriktiga uppgifter föranlett lånets utlämnande, om låntagaren avbrutit sina studier, om låntagaren avlidit eller eljest omständighet inträffat, vilken kan antagas medföra ändrat ställningstagande från styrelsens sida.

27 §.

Då anmälan jämlikt 26 § göres, skall kreditanstalt tillika angiva, huruvida enligt dess mening lånet bör kvarligga hos kreditanstalten, uppsägas till betalning, överflyttas till postsparbanken eller avskrivnas. Anser kreditanstalten lånet böra kvarligga, har den jämväl att föreslå den amorteringsplan, som därvid lämpligen bör fastställas. Beslut i ärende, som i denna § avses, fattas av statens studentsociala nämnd.

28 §.

Har låntagaren brustit i sina skyldigheters fullgörande, skall statens studentsociala nämnd, där kreditanstalten hos vederbörande styrelse så påyrkat, besluta överflyttning av lånet till postsparbanken, så framt lånet icke i enlighet med vad nedan i 30 § stadgas skall avskrivnas.

I andra fall än i första stycket avses ankommer det på statens studentsociala nämnd att med hänsyn till föreliggande omständigheter avgöra, huruvida lånet skall kvarligga hos kreditanstalten, uppsägas till betalning eller överflyttas till postsparbanken.

29 §.

Beslutar statens studentsociala nämnd lånets uppsägning till betalning, skall uppsägningen verkställas av den kreditanstalt, som utlämnat lånet. Till betalning uppsagt belopp skall erläggas till kreditanstalten inom sex månader efter uppsägningen, såvida icke nämnden på särskild ansökan medgiver lättnad härutinnan.

30 §.

Finner statens studentsociala nämnd avskrivning av fordran på grund av garantilån böra äga rum, skall frågan därom hänskjutas till Kungl. Maj:ts prövning och avgörande.

Beslutar Kungl. Maj:t avskrivning helt eller delvis av fordran, skall denna anses efterskönt till motsvarande belopp. Då beslut om avskrivning meddelats, har

statskontoret att på rekvisition av den kreditanstalt, som utlämnat lånet, till denna utanordna ifrågakommande belopp, däri inräknat ränta till och med dagen för utanordningsbeslutet. Dylik rekvisition bör göras snarast möjligt efter det att kreditanstalten erhållit underrättelse om avskrivningsbeslutet.

31 §.

Då beslut meddelats om överflyttning till postsparbanken av garantilån till studerande, skall lånet inlösas av generalpoststyrelsen med anlåtande av i postsparbanken inestående medel.

Beträffande sålunda till postsparbanken överflyttat lån äger generalpoststyrelsen på därom av låntagaren gjord ansökan medgiva anstånd med fullgörande av amortering och ränteinbetalning ävensom den förlängning av den för lånet fastställda amorteringstiden, som med hänsyn till omständigheterna må anses lämplig.

Brister låntagaren i betalningsskyldighetens fullgörande, äger generalpoststyrelsen uppsäga lånet till betalning, i vilket fall låntagaren inom sex månader efter uppsägningen till postsparbanken skall erlægga till betalning uppsagt belopp, såvida icke generalpoststyrelsen efter särskild ansökan medgiver lättnad härutinnan.

Beträffande avskrivning av fordran på grund av till postsparbanken överflyttat garantilån skall vad i 30 § stadgas, äga motsvarande tillämpning, dock att framställning om avskrivning i nu avsett fall skall göras av generalpoststyrelsen.

32 §.

Sedan låntagare avslutat sina studier, har han att snarast möjligt hos statens studentsociala nämnd med garantilånenämnden ansöka att få lånen sammanförda till ett statligt kreditgaranterat lån med fastställd amorteringsplan. Härvid gäller, vad i kungörelse angående statlig kreditgaranti för lån åt den, som avlagt akademisk eller därmed jämförlig examen (*garantilån till akademiker*) är stadgat.

Ansökan, som i första stycket avses, skall vara avfattad enligt särskilt av statens studentsociala nämnd fastställt formulär. Dylikt formulär tillhandahålles sökande kostnadsfritt genom kreditanstalter, som i 19 § sägs, och genom de studentsociala byråerna.

4. Kap. Bidrag för bestridande av räntekostnaderna för statligt kreditgaranterat studielån.

33 §.

Såsom villkor för erhållande av bidrag för bestridande av räntekostnaderna för statligt kreditgaranterade studielån (*räntebidrag*) skall gälla,

1. att vederbörande åtnjuter eller tidigare åtnjtit statsstipendium, dock att studerande, som i 21 §, andra stycket, sägs, icke må beviljas dylikt bidrag;

2. att den, som enligt 20 §, första stycket eller 21 §, tredje stycket, ansöker om statlig kreditgaranti, kan anföra särskilt behov av räntebidrag, eller

3. att sökande på grund av sjukdom av längre varaktighet än tre månader eller eljest kan anföra synnerliga skäl för räntebidrag, avseende studielån för vilket statlig kreditgaranti tidigare beviljats.

Ansökan, som i tredje momentet avses, ingives till den styrelse, som beviljat statlig kreditgaranti.

34 §.

Beviljar vederbörande styrelse räntebidrag enligt 33 §, första och andra momentet, har styrelsen att ange detta i det i 22 §, andra stycket, omnämnda beslutet.

Beslutar styrelsen om räntebidrag åt sökande enligt 33 §, tredje momentet, skall den kreditanstalt, vari lånet är placerat, snarast möjligt underrättas härom.

35 §.

Beviljat räntebidrag, som i detta kapitel avses, utbetalas av vederbörande studentsociala byrå direkt till den kreditanstalt, där studielånet är placerat. Kreditanstalt har i dylikt fall att meddela den studentsociala byrån, när dylika räntebetalingar skola ske.

5. Kap. Fria resor.

A. Till och från studieorten vid termins början och slut.

36 §.

Såsom villkor för erhållande av fria resor till och från studieorten vid termins början och slut (*fria resor*) skall gälla, att den studerandes reskostnader mellan hemorten och studieorten eller vice versa överstiga 15 kr för enkel resa i tredje klass med järnväg och motsvarande klass med båt eller buss. Resgods-, snälltågs- och sovplatsavgifter må ej inräknas i reskostnaderna.

37 §.

Studerande, som önskar komma i åtnjutande av denna stödform, erhåller vid termins slut efter uppvisande av nationskort eller annan handling, som visar att vederbörande bedrivit studier under terminen, samt det av järnvägsmyndigheterna fastställda legitimationskortet för studerande vid offentliga läroanstalter, genom vederbörande studentsociala byrå biljett avseende resa studieorten—hemorten. Som hemort räknas i detta fall den ort, som är angiven i ovan nämnda legitimationskort.

Därest den studerande i fall, som i första stycket sägs, skriftligen försäkrar, att han kommer att påföljande termin fortsätta sina studier, erhåller han samtidigt biljett avseende återresan från hemorten till studieorten.

I de fall — vid resa till studiorten första gången eller eljest — då den studerande själv bekostat resan från hemorten till studieorten, må han efter uppvisande av de i första stycket omnämnda handlingarna i efterhand genom den studentsociala byrån erhålla ersättning för de resekostnader, vartill han är berättigad.

B. Vissa ur utbildningssynpunkt nödvändiga resor.

38 §.

Såsom villkor för erhållande av fria resor vid ur utbildningssynpunkt nödvändiga resor skall gälla, att den studerande genom intyg utfärdat av huvudlärare kan styrka, att den avsedda resan är oundgängligen nödvändig.

Med ur utbildningssynpunkt nödvändiga resor avses i detta sammanhang sådana resor, som en studerande måste företaga för att deltaga i viss obligatorisk undervisning, utbildning, praktik eller dylikt, vilken ej kan erhållas på studieorten.

39 §.

Studerande, som enligt vad i 38 § sägs, är berättigad till fri resa, erhåller mot avlämnande av intyg, som i nämnda § sägs, genom vederbörande studentsocial byrå biljett, avseende resa fram och åter i tredje klass med järnväg eller motsvarande klass med båt eller buss. Resgods-, snälltågs- och sovplatsavgifter må ej inräknas.

40 §.

Studerande, som på grund av oriktiga uppgifter eller eljest missbrukar enligt bestämmelserna i detta kap. erhållen fri resa, må icke vidare komma i åtnjutande av fri resa.

6. Kap. Angående rätt att överklaga av styrelse fattat beslut.

41 §.

Sökande, som ej anser sig nöjd med beslut av styrelse för studentsocial byrå i ärende, varom i denna kungörelse stadgas, äger rätt att inom trettio dagar, sedan beslutet delgivits honom, hos statens studentsociala nämnd anföra besvär.

Beslut fattat av statens studentsociala nämnd må icke överklagas.

Förslag

till Kungl. Maj:ts reglemente för styrelserna för de studentsociala byråerna i Uppsala, Lund, Stockholm och Göteborg.

Uppgifter.

1 §.

I Uppsala, Lund, Stockholm och Göteborg finnes en *studentsocial byrå* med en styrelse sammansatt i enlighet med bestämmelserna i detta reglemente.

2 §.

Styrelsen för studentsocial byrå åligger,
att i enlighet med vad i kungörelse angående studentsociala stödåtgärder är stadgat handlägga och svara för de i nämnda kungörelse upptagna ärendena;
att följa de studentsociala förhållandena på studieorten och hos statens studentsociala nämnd eller hos lokal myndighet eller organisation föreslå de åtgärder, som kunna komma att visa sig erforderliga;
att kontinuerligt följa priser och standard på studentrum och matserveringar samt att hos statens studentsociala nämnd eller hos lokal myndighet eller organisation föreslå sådana åtgärder, som kunna anses nödvändiga för att förbättra förhållandena på dessa områden;
att förmedla bostadsrum åt studerande vid de läroanstalter, som beröras av styrelsens verksamhet;
att svara för att studenterna erhålla råd och upplysningar i studentsociala frågor;
att föra de räkenskaper och register, som föreskrivas av statens studentsociala nämnd eller eljest kunna bliva nödvändiga i samband med den av styrelsen bedrivna verksamheten samt
att i övrigt handhava de uppgifter, som av Kungl. Maj:t eller statens studentsociala nämnd åläggas den.

Organisation.

3 §.

Styrelserna för de studentsociala byråerna i Uppsala, Lund och Göteborg bestå av sju ledamöter och styrelsen för den studentsociala byrån i Stockholm av nio ledamöter.

I var och en av de fyra styrelserna ingå två allmänna representanter, varav minst en skall vara väl insatt i praktiska ekonomiska frågor. Dessa representanter utses av Kungl. Maj:t för en tid av två år, och en av dem utses tillika till ordförande i respektive styrelser.

Två av ledamöterna i var och en av styrelserna för de studentsociala byråerna i Uppsala, Lund och Göteborg och tre av ledamöterna i styrelsen för den studentsociala byrån i Stockholm skola representera de universitet, högskolor och institut, som i enlighet med vad nedan i 7 §, första—fjärde stycket, sägs, beröras av respektive styrelsers verksamhet. Dessa två — i Stockholm tre — ledamöter utses för motsvarande tid, som de av Kungl. Maj:t utsedda ledamöterna, av större akademiska konsistoriet, lärarkollegiet eller lärarrådet vid respektive läroanstalter, på det sätt och i den ordning rektorerna vid de av resp. styrelsers verksamhet berörda läroanstalterna bestämma.

Tre av ledamöterna i var och en av styrelserna för de studentsociala byråerna i Uppsala, Lund och Göteborg och fyra av ledamöterna i styrelsen för den studentsociala byrån i Stockholm skola representera studentkårerna vid de läroanstalter, som enligt 7 §, första—fjärde stycket, beröras av respektive styrelsers verksamhet. Dessa tre — i Stockholm fyra — ledamöter utses för motsvarande tid som övriga ledamöter av berörda studentkårers beslutande organ (direktion, deputerade eller styrelse).

På samma sätt som ledamöterna utses för var och en av dessa personliga suppleanter. Skulle ej samtliga av viss styrelsers verksamhet berörda läroanstalter och studentkårer ha blivit företrädade genom ordinarie ledamot, skola de personliga suppleanterna för de ledamöter, som representera läroanstalterna och studentkårerna, utses av läroanstalter resp. studentkårer, som ej äro företrädade med ordinarie ledamöter i styrelsen.

4 §.

Vederbörande styrelse utser inom sig vice ordförande samt tillsätter en sekreterare, som därest han ej är ledamot av styrelsen, äger rätt att deltaga i dess överläggningar men icke i dess beslut.

Styrelsen utfärdar efter godkännande av statens studentsociala nämnd instruktion för sekreteraren.

Styrelsens sekreterare har att leda arbetet vid den till respektive styrelse hörande studentsociala byrån. Styrelsen äger rätt att anställa den personal på byrån, som är nödvändig för bedrivande av den på styrelsen ankommande verksamheten. Styrelsen utfärdar efter godkännande av statens studentsociala nämnd instruktion för byråns personal.

Vederbörande styrelse är beslutförför, då ordföranden eller vice ordföranden samt ytterligare minst tre — i Stockholm fyra — ledamöter äro närvarande. Såsom styrelsens beslut gäller den mening, varom de flesta förena sig, eller vid lika röstetal, den mening som biträdes av ordföranden.

Ärendenas handläggning.

5 §.

Vederbörande styrelse sammanträder på kallelse av ordföranden så ofta på styrelsen ankommande ärenden det påfordrar och minst tre gånger årligen.

På styrelsens handläggning ankommande ärenden må, då det påkallar skyndsamt avgörande och ej är av principiell eller eljest av större betydelse, handläggas av ordföranden. Om beslut, som träffats i dylik ordning, skall anmälan göras hos styrelsen vid dess nästa sammanträde.

6 §.

Vid behandling av ärenden, som gälla studenter inskrivna vid eller förhållanden vid läroanstalt, som ej är företrädd i vederbörande styrelse genom ordinarie ledamot, skall den suppleant, som representerar ifrågavarande läroanstalt kallas att närvara vid styrelsens sammanträde. Motsvarande skall gälla beträffande de i styrelsen ingående representanterna för studentkårerna och deras suppleanter.

Varje styrelse äger rätt att med sig adjungera sakkunniga vid behandling av speciella frågor.

7 §.

Styrelsen för den studentsociala byrån i Uppsala handlägger ärenden rörande studenter inskrivna vid universitet och lantbrukshögskolan.

Styrelsen för den studentsociala byrån i Lund handlägger ärenden rörande studenter inskrivna vid universitet och tandläkarhögskolan i Malmö samt elever vid sydsvenska socialinstitutet och högre mejeritekniska avdelningen vid Alnarps lantbruks-, mejeri- och trädgårdsinstitut.

Styrelsen för den studentsociala byrån i Stockholm handlägger ärenden rörande studenter inskrivna vid Stockholms högskola, karolinska mediko-kirurgiska institutet, tekniska högskolan, veterinärhögskolan, tandläkarhögskolan, farmaceutiska institutet, skogshögskolan och handelshögskolan samt elever vid socialinstitutet och gymnastiska centralinstitutets gymnastiklärarlinje.

Styrelsen för den studentsociala byrån i Göteborg handlägger ärenden rörande studenter inskrivna vid Göteborgs högskola, Chalmers tekniska högskola, handels-högskolan och den medicinska högskolan i Göteborg samt elever vid socialinstitutet.

Utän hinder av vad ovan i första—fjärde stycket stadgats kan till viss styrelses verksamhet hänföras ärenden rörande studenter eller elever vid annan läroanstalt, vilka kunna bliva berättigade till stödåtgärd, som av styrelsen handlägges.

8 §.

Finner styrelse att ärende, vilket normalt skall handläggas av styrelsen, bör avgöras av statens studentsociala nämnd, har styrelsen att underställa nämnden detsamma för avgörande.

Förslag

till Kungl. Maj:ts reglemente för statens studentsociala nämnd med garantilånenämnden.

Uppgifter.

1 §.

Statens studentsociala nämnd med garantilånenämnden åligger,
att följa de studentsociala förhållandena och taga initiativ till den studentsociala verksamhetens förbättrande;
att samordna styrelsernas för de studentsociala byråerna arbete samt draga upp riktlinjerna för de bedömningsgrunder, dessa ha *att* följa;
att i övrigt ha överinseende över den verksamhet, som bedrivs av styrelserna för de studentsociala byråerna och *att* i samband därmed utfärda de instruktioner och anvisningar, som kunna anses erforderliga;
att i enlighet med vad i kungörelse angående studentsociala stödåtgärder är stadgat handlägga och svara för i nämnda kungörelse upptagna ärenden, vilka åvila nämnden;
att sedan amorteringsplan fastställts i fortsättningen handlägga ärenden rörande låntagare, som i 27 § nämnda kungörelse sägs;
att handlägga och svara för ärenden, varom är stadgat i kungörelse angående statlig kreditgaranti för lån åt den, som avlagt akademisk eller därmed jämförlig examen och i kungörelse angående statlig kreditgaranti för lån åt den, som genomgått polisskola;
att avgöra ärenden, vilka av styrelse för studentsocial byrå underställas nämnden samt
att i övrigt handhava de uppgifter, som av Kungl. Maj:t åläggas nämnden.

2 §.

Nämnden har *att* årligen inom därför bestämd tid till Kungl. Maj:t inkomma med förslag till de anslagsäskanden och de framställningar i övrigt inom nämndens verksamhetsområde, som nämnden finner böra göras hos nästföljande års riksdag.

3 §.

Nämnden skall öva tillsyn över den ekonomiska förvaltningen inom nämndens verksamhetsområde samt enligt fastställda stater och i övrigt meddelade föreskrifter handhava och redovisa de medel, som ställas till dess förfogande eller eljest inflyta.

Organisation.

4 §.

Statens studentsociala nämnd med garantilånenämnden utses av Kungl. Maj:t för en tid av två år och består av nio ledamöter, av vilka fyra skola före-

träda allmänna intressen, två skola vara särskilt förtrogna med frågor rörande studiekredit och tre skola besitta god kännedom om studenternas förhållanden och om de akademiska och därmed jämförliga studieområdena. Bland nämndens ledamöter utser Kungl. Maj:t en till ordförande, varjämte Kungl. Maj:t förordnar suppleant för envar av ledamöterna ävensom sekreterare hos nämnden.

Nämnden utser inom sig vice ordförande.

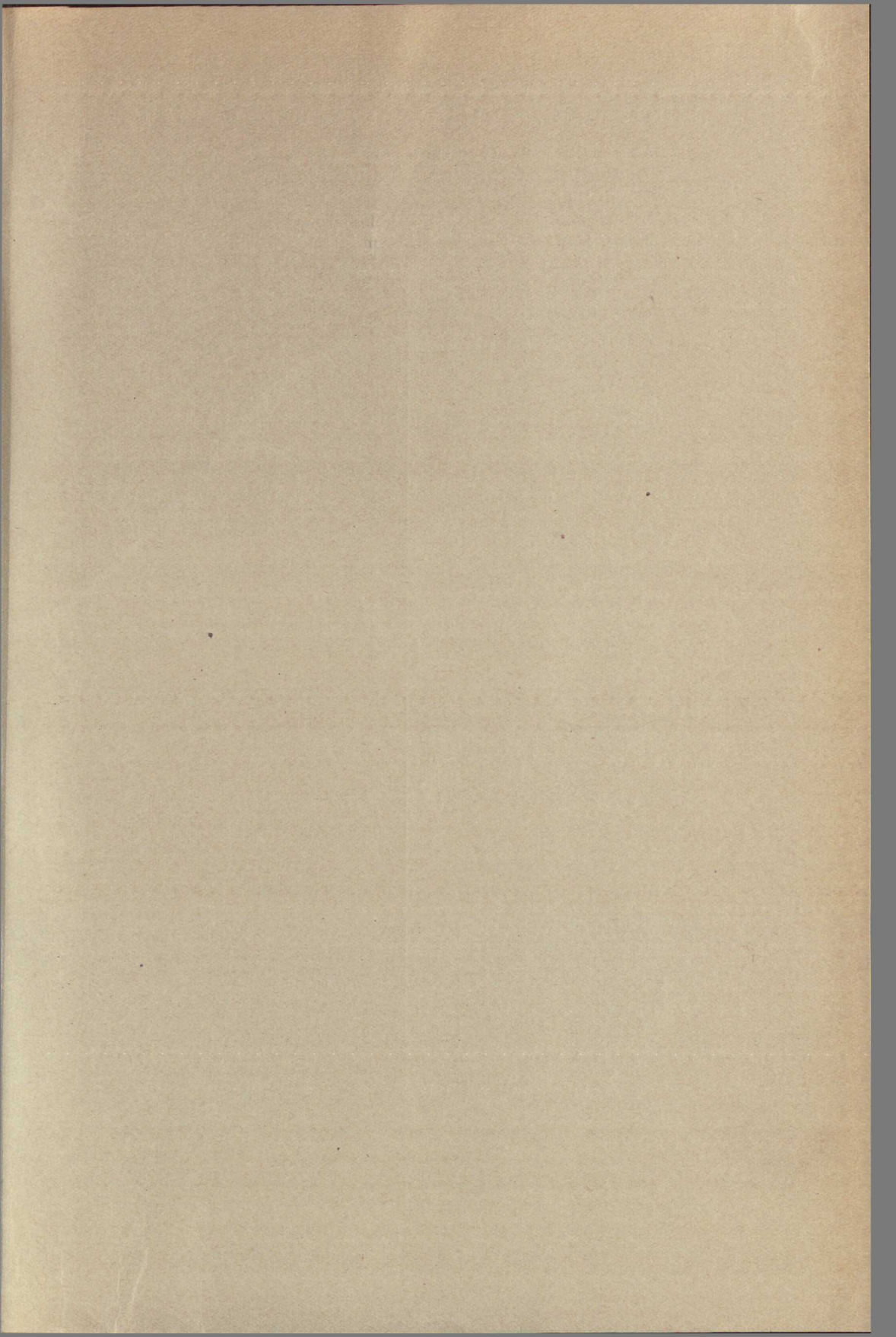
Nämnden är beslutförför, då ordföranden eller vice ordföranden samt ytterligare minst fyra ledamöter äro närvarande. Säsom nämndens beslut gäller den mening, varom de flesta förena sig, eller vid lika röstetal, den mening som biträdes av ordföranden.

Ärendenas handläggning.

5 §.

Nämnden sammanträder på kallelse av ordföranden, så ofta på nämnden ankommande ärenden det påfordra och minst tre gånger årligen.

Å nämndens handläggning ankommande ärende må, då det påkallar skyndsamt avgörande och ej är av principiell eller eljest av större betydelse, handläggas av ordföranden. Om beslut, som träffats i dylik ordning, skall anmälan göras hos nämnden vid dess nästa sammanträde.

Statens offentliga utredningar 1948

Systematisk förteckning

(Sliffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Betänkande med förslag till ändrad butikstängningslagstiftning. [3]
Markutredningen. 1. Betänkande med förslag till vissa ändringar i expropriationslagstiftningen. [4]
Strafflagberedningens promemoria med förslag till lagstiftning om domstols rätt att nedsätta eller eftergiva påföljd för brott samt om eftergift av åtal. [40]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

1944 års allmänna skattekommitté. 2. Betänkande med förslag till ändrade bestämmelser ang. beskattning av livförsäkringsanstalter och livförsäkrings-tagare m. m. [22]

Politi.

Parlamentariska undersökningskommissionen ang. flyktingärenden och säkerhetstjänst. 3. Betänkande ang. säkerhetstjänstens verksamhet. [7]

Nationalekonomi och socialpolitik.

Kommitténs för partiellt arbetsföra betänkande. 4. Förslag ang. partiellt arbetsföras anställning i allmän tjänst. [11]
Förslag till sjoarbetstidslag. [16]
Betänkande med förslag till lag om nykterhetsvård m. m. [23]
Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 8. Tiden juli 1946—juni 1947. [26]
Socialvårdskommitténs betänkande. 16. Utredning och förslag ang. lag om obligatorisk arbetslöshetsförsäkring. [39]

Hälso- och sjukvård.

Den öppna läkarvården i riket. [14] Bilagor. [24]
1943 års sockersjukutrednings betänkande ang. sockersjukvården i riket. [33]
Statens sjukhusutredning av år 1943. 4. Synpunkter och förslag rörande sinnessjukvården. [37]
Betänkande med utredning och förslag rörande ortoped- och vanförevårdens organisation. [41]

Allmänt näringsväsen.

Elkraftutredningens redogörelse nr 2: 6—7. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras räkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Jönköpings län och Kronobergs län. [6] 2: 16. Skaraborgs län [15] 2: 5. Östergötlands län. [25]
Den svenska spritfabrikationen och dess avsättningsförhållanden. [19]

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

Betänkande med förslag rörande organisation och avlösningsförhållanden m. m. vid lantmäteristyrelsen och länslantmäterikontoren. [1]

Betänkande med utredning och förslag rörande organisationen av verksamheten för jordbrukets yttre och inre rationalisering. [2]
Betänkande med förslag ang. artificiell inseminationsverksamhet bland nötkreatur. [36]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Utredning rörande skogstillgångarna och skogsindustriernas råvaruförsörjning i övre och mellersta Norrland m. m. [32]

Industri.

Handel och sjöfart.

Betänkande med förslag till ny Kungl. Maj:ts förordning ang. explosiva varor m. m. [8]
Betänkande rörande vissa utrikeshandelsfrämjande åtgärder. [29]
Betänkande med förslag ang. isbrytningens ordnande längs Norrlandskusten m. m. [31]

Kommunikationsväsen.

Betänkande rörande Sveriges smalspåriga järnvägar. Del 3. Smalspåriga järnvägar i Östra Småland och Östergötland. [9]
Betänkande ang. skärgårdstrafiken m. m. [10]
Betänkande ang. statens järnvägars organisation. Del 1. Den centrala ledningen. [13]
Betänkande rörande vägnämndernas och länsvägnämndernas arbetsuppgifter m. m. [18]
Betänkande med förslag till åtgärder för höjande av trafiksäkerheten. [20]
Betänkande med förslag till vägtrafikförordning m. m. [34]
Förslag rörande förbättring av statens järnvägars bestandsbestånd. [35]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Aodlig odling i övrigt.

Trädgårdsundervisningen. [5]
Statens trädgårdsförsök. [12]
Betänkande ang. utbildning av sjuksköterskor och annan sjukvårdspersonal. [17]
Ungdomen och arbetet. Ungdomsvårdskommitténs betänkande del 6. [21]
1946 års skolkommissons betänkande med förslag till riktlinjer för det svenska skolväsendets utveckling. [27]
Betänkande med förslag till nya mellaninstanser för folkskolväsendet. [28]
Betänkande och förslag ang. det fria och frivilliga folkbildningsarbetet. Del 2. Estetiskt folkbildningsarbete. [30]
Betänkande med förslag till förordning ang. kollektör. [38]
Betänkande och förslag ang. studentsociala stödåtgärder. [42]

Försvarsväsen.

Utrikes ärenden. Internationell rätt.

Stockholm 1948

Katalog och Tidskriftstryck